

NACIONALINIS SAUGUMAS IR KRAŠTO GYNYBA

VADOVĖLIS
III GIMNAZIJOS
KLASEI
1 dalis

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Vadovėlis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus
(Valstybinės lietuvių kalbos komisijos išvada,
2024-10-31, Nr. S2-214 (6.1)).

RECENZENTAI:

Tomas Vaitkūnas, Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos
istorijos mokytojas metodininkas,

Linas Janulionis, Vilniaus Fabijoniškių gimnazijos
direktorius, istorijos vyresnysis mokytojas,

dr. Linas Jašinauskas, Vytauto Didžiojo universiteto
Švietimo akademijos Moderniųjų didaktikų
katedros vedėjas

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2025

© Viktor Denisenko, 2025

© Ieva Gajauskaitė, 2025

© Irminda Matonytė, 2025

© Andrius Tekorius, 2025

© Ramūnas Trimakas, 2025

© Vytautas Umbrasas, 2025

© Egidijus Vareikis, 2025

© Vytenis Žilevičius, 2025

ISBN 978-609-8277-61-6

ISBN 978-609-8277-62-3 (PDF)

NACIONALINIS SAUGUMAS IR KRAŠTO GYNYBA

VADOVĖLIS
III GIMNAZIJO
KLASEI
1 dalis

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA
VILNIUS 2025 M.

Turinys

I VADAS

Mūsų valstybė, mūsų istorija, mūsų saugumas | 8

I SKYRIUS

Nacionalinis saugumas ir pasaulio saugumas | 13

1. Nacionalinis saugumas ir jo komponentai | 14
 2. Grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui | 24
 3. Pasaulio saugumas. Globalios saugumo sistemos istorinė raida ir aktualijos | 41
 4. Pasaulio tvarka. Globalizacijos poveikis pasaulio saugumui | 48
-

II SKYRIUS

Autoritarinių valstybių keliamos grėsmės | 59

5. Demokratinių ir autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politika | 60
 6. Rusijos politika | 80
 7. Baltarusijos politika | 100
 8. Kinijos ekonominė, technologinė, politinė ir karinė ekspansija | 115
-

III SKYRIUS

Karai ir kiti konfliktai | 137

9. Karų rūšys | 138
 10. Hibridinis karas | 146
 11. Medijų poveikis visuomenei | 157
-

Žodynėlis | 167

ĪVADAS

MŪSŪ VALSTYBĒ,
MŪSŪ ISTORIJA,
MŪSŪ SAUGUMAS

Mūsų valstybė, mūsų istorija, mūsų saugumas

VYTAUTAS UMBRASAS

Kodėl reikia nacionalinio saugumo ir krašto gynybos pamokų bei joms skirtą vadovėlio?

Lietuvos istorija rodo, kaip sunkiai ir ilgai buvome priversti kovoti už savo laisvę, už galimybę turėti savo valstybę. Šiais laikais ir Europos žemyne, ir kituose pasaulio regionuose siaučiant ginkluotiems konfliktams, taikos vis mažėja. Rūsijai okupavus didelę Sakartvelo teritorijos dalį, kariaujant su Ukrainą, grasinant kitoms kaimyninėms šalims, Lietuvos gynyba tampa mums visiems pačia svarbiausia užduotimi. Tačiau negalėsime apginti savo šalies, jei nebūsime tinkamai pasirengę. Nacionalinio saugumo ir gynybos išmanymas yra būtina tokio pasirengimo sąlyga ir vienas iš svarbiausių veiksnių kuriant, išlaikant ir stiprinant valstybę, kokia sudėtinga bebūtų geopolitinė aplinka. Būtina ne tik suvokti valstybei kylančias grėsmes ir išmanyti jos gynimo būdus, bet ir gerai žinoti Lietuvos istoriją – koks buvo nueitas kelias kuriant valstybę, ne kartą ją prarandant ir vėl atkuriant. Žinant Lietuvos įvairiu laiku priimtus sprendimus nacionalinio saugumo ir gynybos srityje, galima pasinaudoti protėvių patirtimi ir nebekartoti tų pačių klaidų.

Kiek metų mūsų valstybei?

Lietuvos valstybingumo istorija prasidėjo XIII amžiuje (apie 1240 m. Lietuvą jau buvo suvienyta valstybė). Paradoksalu, kad Lietuvos valstybė suvienyta tik tuomet, kai kaimynystėje įsikūrė agresyvūs Kalavijuočių ir Vokiečių ordina. Tai pakeitė saugumo situaciją regione. Lietuviai, atremdami ordinų puolimus, trukusius apie 200 metų, rytuose kovodami su rusais ir mongolais-totoriais, plėsdami savo įtaką, stengėsi išlikti, telkėsi ir stiprino savo valstybę.

Bėgant laikui, keitėsi valstybės valdymas, struktūra, jos gynimo būdai. Buvo laikotarpiai, kai neturėjome savo valstybės, ji svetimųjų buvo naikinama, tačiau tauta išgyveno, ji gyvavo ir be valstybės. Kai tauta dėl kitos šalies agresijos praranda savo valstybę, netenka savito laisvo gyvenimo, jai kyla prisitaikymo svetimoje aplinkoje ir išnykimo pavojus. Tokie procesai vyko Mažonojoje Lietuvoje, kuri daugiau kaip 700 metų buvo Vokiečių ordino, vėliau – Prūsijos ir Vokietijos valdžioje. Kita tautos dalis, po Abiejų Tautų Respublikos pa-

dalijimų atsidūrusi Rūsijos valdžioje, nors smarkiai susilpninta, sugebėjo išlikti ir net atkurti nepriklausomą valstybę. Rūsijos spauda pažadino žmonių tautinę savimonę. Jie suvokė, kad tik sava pačių sukurta valstybė gali užtikrinti normalų gyvenimą, padėti išsaugoti tautinį individualumą. Norint išlaikyti tautinį individualumą, apimančią kultūrą, papročius, gyvenimo būdą, kalbą, reikalingos tam tikros sąlygos, galimybės apsiginti nuo neigiamos svetimos įtakos ir spaudos. Tinkamai išlaikyti laisvam gyvenimui būtinas sąlygas ir jas apginti galima tik turint tam tikslui pačių sukurta instrumentą – savą valstybę. Kitų būdų ir galimybių tiesiog nėra. Suvokimas, kad saugias sąlygas tautai išgyventi ir stiprėti užtikrina tik jos sukurta stipri valstybė, padėjo 1918 metais atkurti nepriklausomą Lietuvą.

Atkurtai valstybei, norinčiai išsaugoti nepriklausomybę, neužtenka būti tik politiškai stipriai – reikia, kad būtų stiprūs ir jos piliečiai, o jų stiprybę lemia ne tik ekonominiai veiksniai ar sėkmingai veikiančios struktūros, bet ir kultūra, tikėjimas, noras bei valia išlikti ir gyventi laisvėje.

Gebėjimas apginti valstybę negali egzistuoti be kultūros, tikėjimo, stiprių piliečių ir stiprios bendruomenės, mylinčios tėvų žemę, be savos kalbos išlaikymo, atsparumo svetimoms įtakoms. Neužtenka tik žinoti šiandieninę saugumo architektūrą, gynybos problemas, tarptautinės politikos tendencijas, pagrindinius Lietuvos nacionalinio saugumo ir gynybos principus bei kryptis, nesiejant viso to su valstybės ir jos piliečių reikalais. Nacionalinio saugumo ir valstybės išlikimo klausimai gali būti tinkamai sprendžiami tik pasimokius iš praeities klaidų ir apibendrinant šimtmečiais kauptą patirtį.

Kodėl privalome ginti savo valstybę?

Tam, kad geriau suvoktume, kodėl privalome ginti savo valstybę, sudarančią sąlygas išlikti mūsų artimiesiems, šeimoms, draugams, viskam, kas mums brangu, būtina pažinti ir savo šalies gyvenimą: viltis ir siekius, laimėjimus ir pralaimėjimus, idealus ir nuopolių. Nors gyvenimas smarkiai keičiasi, nesvarbu, kokios tautos ar kultūros atstovu žmogus save laiko ir kokiam tikėjimui ar pažiūroms save priskiria, visada išlieka ribos tarp gėrio ir blogio, grožio ir bjaurasties, moralės ir amoralumo, pasiaukojimo ginant Tėvynę ir **kolaboravimo** su priešu.

Tik gerai pažįstant šalies gyvenimą, galima ją pamilti, o tai, ką mylime, visada norime ginti. Juk taip yra ir su artimais žmonėmis, kuriuos mylime ir kurių grožį mylėdami pastebime. Gimtoji žemė taip pat mums daro įtaką. Kiekvienas kaimas, miestas, vietovė alsuoja protėvių palikimu, viltimis, kūryba, jausmais ir mintimis. Miškai, upės, ežerai, senovėje saugoję nuo priešų puolimų, pridengdavę laisvės kovotojus – partizanus, kovojusius su sovietų okupantais, ir dabar išlieka mums kasdiene atgaiva. Mes giname savo žemę, be kurios nebūtų mūsų, be kurios būtume nevisaverčiai, kaip ir be savo tautos, visos aplinkos, kurioje subręstame, užaugame ir įgauname jėgų gyventi visavertį gyvenimą.

Istorija mus moko, kad ne tik išorės priešai, bet ir valdančio politinio elito egoizmas, asmeninių interesų iškėlimas virš valstybės interesų, ribotas mentalitetas, besaikis valdžios troškimas, išplitusi korupcija, valstybės plėtros vizijos neturėjimas, nesirūpinimas savo piliečių reikalais žlugdo valstybę. Stiprios šalies nesukursi, jei kiekvienas norės tenkinti tik savo ar grupelės draugų norus. Tada nebelieka tinkamo dėmesio valstybės gynybai ir sau-

gumui, o sąjungininkai gali būti pasirenkami neatsakingai. Vis dėlto mūsų šalyje visada būdavo ir yra daug žmonių, netarnaujančių tik savo egoistiniams interesams, pasiryžusių ginti šalį ir atiduoti už ją gyvybę. Pirmiausia tai kariai – vieni iš svarbiausių valstybei žmonių. Tačiau labai svarbus ir kuo didesnis visų piliečių įsitraukimas į nacionalinio saugumo ir krašto gynybos reikalus. Vis dėlto ir pati valstybė privalo gebėti ne tik sudaryti gyvybinius gyventojų poreikius tenkinančias sąlygas, bet ir atsižvelgti į įvairiapusių jų interesus, ypač švietimo, kultūros, mokslo, tikybos ir kitose svarbiose srityse. Tada žmonės visada norės tokią valstybę ginti.

Bėgant laikui, saugumo situacija kito, tačiau svarbiausias Lietuvos interesus išlaikyti nepriklausomą valstybę visada buvo pagrindinis nacionalinio saugumo klausimas. Matome, kad, XIII–XV amžiuje kuriant Lietuvos valstybę, kai kurios Europos tautos, buvusios priešų pusėje ir dalyvavusios nesibaigiančiuose Vokiečių ordino puolimuose, šiandien yra šalies draugai gynybos srityje, geriausi sąjungininkai NATO ir Europos Sąjungoje. Vis dėlto kai kurie buvę priešai, deja, tebelineka priešais, nuo kurių ir toliau tenka gintis. Mes užsitikriname sąjungininkų paramą ir saugumą atsižvelgdami į Lietuvos interesus, ir jei nacionalinio saugumo situacija reikalauja pokyčių, jų imamės.

Neabejotina, kad šis vadovėlis padės užpildyti pažinimo spragas, bet tos žinios bus naudingos tik tada, kai jį skaitantis taps tikru piliečiu ir mylinčiu Tėvynę patriotu, žinančiu Lietuvos istoriją ir gerai suprantančiu valstybės reikalus. Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. kovo 11 d. iš esmės atkūrėme taikiai Dainuojančiosios revoliucijos būdu. Tai, suprantama, labai gerai ir labai svarbu. Tačiau, gyvenant tokioje vietoje, kur dideli plėšikiškų interesų turintys kaimynai visada kėsina į mūsų laisvę, norint išlikti, svarbu įgyti ir kario įgūdžių. Didis tautinės kultūros puoselėtojas ir ugdytojas Vydūnas dar prieš Antrąją pasaulinę karą atkreipė dėmesį, kad „lietuviams reikia mokytis geriau gintis“. Kadaisė buvome geri kariai, ir tie mūsų genuose esantys įgūdžiai niekur nedingo, pamažu jie grįžta: XX amžiaus pradžioje sukūrėme savo kariuomenę atkurta valstybei ginti, beveik dešimtmetį trukęs pokario pasipriešinimas sovietų okupacijai taip pat parodė augantį gynybos potencialą. Šalies situacija šiuo metu reikalauja ruoštis gintis. To mokomės ir dabar stiprindami savo kariuomenę ir rengdamiesi pilietiniam pasipriešinimui.

Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos vadovėlis padės geriau suvokti, kokioje situacijoje esame ir kaip derėtų elgtis, suteiks svarbių žinių apie geopolitinę aplinką, saugumo sistemas, kariuomenės pasirengimą, atskirų svarbių valstybių nacionalinio saugumo politiką. Vis dėlto neužtenka tik žinoti, kokia yra nacionalinio saugumo sistema, kaip vyksta kariuomenės plėtra, kokios gynybos galimybės, kas mūsų draugai ir priešai. Ne mažiau svarbu turėti aukštus tikslus, suteikiančius gyvenimui prasmę, išsiugdyti ir tinkamus charakterio bruožus, lyderio savybes, turėti valios ir motyvacijos kovoti už laisvę, tinkamai pasirengti šalies gynybai ir padėti tai padaryti kitiems.

I SKYRIUS

NACIONALINIS
SAUGUMAS IR
PASAULIO
SAUGUMAS

Nacionalinis saugumas ir jo komponentai

DR. EGIDIJUS VAREIKIS

Temos reikšmingumas

- ➔ Saugumas yra bene svarbiausias kiekvienam gyvam organizmui, taip pat ir žmogui. Kasdien tenka aiškintis, ar saugu gatvėje, ar saugu valgyti vienokį ar kitokį maistą, ar saugu plaukioti jūroje, skristi lėktuvu, ar esu apsaugotas nuo ligų, ar šalia saugi kaimynystė. Tai daugiausia individualaus saugumo klausimai.
- ➔ Žvelgiant plačiau, galima klausti, ar esame apsaugoti nuo gamtos katastrofų, ar esame tikri, kad mūsų gyvenimo gerovės nesugriaus karai ar socialinės nesantaikos padariniai. Tai jau bendruomenės ir nacionalinis saugumas.
- ➔ Ne paslaptis, kad esame pripratę gyventi tam tikros pasaulio tvarkos sąlygomis, pavyzdžiui, šiandien manome, kad visa žmonija turi tvarkytis vadovaudamasi **demokrātijos**, rinkos ekonomikos ar visiems priimtinių žmogaus teisių gynimo principais. Tvarką sugriovus, kyla pavojus visai žmonijai. Tai jau tarptautinio saugumo klausimai.
- ➔ Per tūkstantmetę istoriją mūsų šalis įvairiais būdais užtikrindavo nacionalinį saugumą ir spręsdavo kylančias saugumo problemas. Vėlyvaisiais viduramžiais geografinė plėtra nulėmė valstybės galią ir atsparumą išorės **interveicijai**, vėliau sąjunga su Lenkija kelis šimtmečius natūraliai saugojo šalį ir visą Europą nuo grėsmių iš Rytų. XIX amžiaus pabaigoje didžiausiu saugumo uždaviniu tapo tautinio tapatumo puoselėjimas, o XX amžiaus pabaigoje ir dabar svarbiausias saugumo garantas yra **euroatlantinė integracija**.
- ➔ Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintoje Nacionalinio saugumo strategijoje teigiama, kad tarptautinė sistema tampa vis sunkiau prognozuojama dėl pastaraisiais metais išryškėjusių pasaulinių ir regioninių procesų. Autoritarinės valstybės meta naujų iššūkių Vakarų demokratinėms valstybėms. Pagrindinės grėsmės Lietuvai kyla iš Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos.

Saugumo apibrėžimas

Apie nacionalinį saugumą pastaraisiais metais kalbama vis daugiau ir daugiau, nes situacija regione nėra taiki. Nors daug kalbama, nebūtinai iki galo suvokiama, kas tai yra. Nacionalinis saugumas gali būti apibrėžiamas kaip valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga, jos gynyba nuo įvairių grėsmių, kylančių tiek iš išorės, tiek šalies viduje, ir visuma priemonių, kurių tikslas – neleisti kilti karinėms ir nekarinėms, vidinėms ir išorinėms grėsmėms, trukdančioms laisvai plėtotis visiems valstybės gyvenimo procesams.

Kaip matyti iš apibrėžimo, nacionalinis saugumas yra sudėtinga objektų ir priemonių, vadinamų **saugumo komponentais**, visuma. Saugumo komponentai apima žmogaus ir piliečio teisių, laisvių bei asmens saugumą, valstybės puoselėjamas vertybes – kultūrą, tradicijas, kalbą, istoriją, paveldą, valstybės nepriklausomybę ir konstitucinę santvarką, taip pat gamtinės aplinkos apsaugą, kuri šiais laikais itin aktuali. Lietuvos saugumo strateginiuose dokumentuose išskiriami trys nacionalinio saugumo politikos prioritetai: pasirengimas valstybės gynybai, valstybės ir visuomenės atsparumo didinimas bei Lietuvos interesus atitinkančios tarptautinės saugumo sistemos užtikrinimas.

Pabandykime išsiaiškinti, ko reikia, kad gyventume saugiai ir mūsų neslėgtų amžina nesaugumo problema. Norint gyventi saugiai, reikia gauti atsakymą į tris iš pirmo žvilgsnio gana paprastus klausimus.

PIRMAS KLAUSIMAS – Ką reikia saugoti?

Turime apsibrėžti, kas bus tas mūsų saugumo objektas. Pamėginkime. Saugumo objektas plačiąja prasme – tai viskas, kas susiduria su saugumo problema, pradedant nuo Žemės planetos, kaip fizinio kūno, ir baigiant kiekvienu iš mūsų, kaip atskiru individu. Jei jau kalbame apie Lietuvą, kaip mūsų visų valstybę, ji ir bus tai, ką visiems reikia ne tik išsaugoti ateičiai, bet apsaugoti ir dabar.

Tarkime, artinasi kokia nors kosminė katastrofa, pavojingai greitai didėja vadinamoji ozono skylė, žmoniją užplūsta nepagydomos ligos epidemija, dėl atogrąžų miškų naikinimo sumažėja deguonies kiekis atmosferoje. Nesunku suprasti, kad nesaugus objektas šiuo atveju yra *Homo sapiens*, kaip biologinė rūšis. Šiuo atveju visiškai nesvarbu tautybė, pilietybė, etninė priklausomybė, kultūrinė tapatybė. Jeigu *Homo sapiens* išnyks, kultūra, kalba, istorija, priklausymas vienam ar kitam kariniam blokui ar ekonominei sąjungai neteks prasmės. Tad visuotinio saugumo klausimus galima ir reikia spręsti tik visiems susitarus. Čia jau nebe taip svarbu, kieno rankose yra branduolinis ginklas, kieno ideologija teisingesnė ar geriau paruošta kariuomenė.

Ne vienas mūsų gyvena daugiabučiame name. Nebūtinai ten mėgstame visus kaimynus, kartais jų net nepažįstame, bet kai reikia keisti senus vamzdžius ar laiptinės duris, dažniausiai sutariame, nes yra bendrų interesų, nepriklausančių nuo mūsų individualaus požiūrio ar nuotaikos.

Galima pastebėti, kad įprastas nacionalinio ir tarptautinio saugumo suvokimas sie-

jamais būtent su valstybių ar jų grupių lygiu. Suprantama, kad, skirtingai nei visuotinio saugumo lygiu, nacionaliniu ir regioniniu lygiu šalys ne tik bendrauja, bet ir varžosi ar net konfliktuoja. Tradicinė užsienio politika – tai plačiąja prasme valstybės saugumo įgyvendinimas. Tad nacionalinio ir tarptautinio saugumo klausimai bus neatsiejamai susieti su užsienio politikos ir tarptautinių santykių raidos studijomis.

Galima kalbėti ir apie atskirų visuomenės grupių, bendrijų, net atskirų individų saugumą. Tuomet mūsų tiriamuoju objektu taps nebe valstybės, o, tarkime, atskirų miestų ar regionų bendruomenės – tautinės grupės, religinės bendrijos, net žmogaus teisių pažeidimai, kurie daro nesaugius atskirus asmenis. Pastaraisiais dešimtmečiais tokiam vadinamajam subvalstybiniam saugumui skiriama vis daugiau dėmesio – realiomis saugumo problemomis tampa etniniai bei religiniai nesutarimai, **ksenofobija**, atskirų žmonių grupių siekis pakeisti savo bendruomenių politinį statusą.

Panagrinėkime saugumą dar vienu aspektu. Ką reiškia būti saugiam? Galima kalbėti apie tiesiog fizinį saugumą ar fizinį išlikimą. Tačiau nepamirškime, kad saugumas yra pojūtis, susietas su socialiniu ir ekonominiu pasitenkinimu. Ekonominis ir socialinis saugumas – neatskiriama saugumo dalis. O kur dar kultūrinis, emocinis, kibernetinis, ekologinis, informacinis saugumas? Tad saugumas – ne vien karas ir taika. Tai didelis kompleksas dalykų ir reiškinių, kurių visuma leidžia pasakyti, ar jaučiamės saugūs.

? ANTRAS KLAUSIMAS - nuo ko reikia saugoti?

Visiškai suprantama, kad privalome žinoti viską, kas nesaugu, kas gali mums neleisti ar trukdyti saugiai gyventi savoje valstybėje. Kitaip tariant, reikia turėti vadinamąjį grėsmių sąrašą ir matyti, kurios grėsmės yra didesnės, o kurios – tik smulkmena, kurias reikia bandyti įveikti tuoj pat, o kurios yra ilgalaikės ir jas nugalėti gal iš viso ne mūsų valioje.

Tad pirmiausia reikia grėsmes nustatyti, apibūdinti ir įvertinti jų grėsmingumą. Pabandykite susidaryti numanomų grėsmių sąrašą. Pagalvokite, kokiomis aplinkybėmis nesaugiai jaučiatės kaip individas, kokiomis aplinkybėmis nesaugi jaučiasi jūsų šeima, draugų ratas, jūsų miesto ar kaimo bendruomenė. Kokie pavojai kyla visai šaliai?

Nesunku įsitikinti, kad dalis grėsmių yra išorinės – jos arba nepriklauso nuo konkretaus žmogaus valios (pavyzdžiui, gamtos katastrofos), arba nepriklauso nuo šalies ar bendruomenės valios (pavyzdžiui, branduolinis konfliktas tarp dviejų ar daugiau užsienio valstybių, užsienio šalies **karinė interveicija**, ekonominė suirutė kaimyninėje šalyje). Kita dalis grėsmių – vidinės grėsmės. Jos susijusios su ekonomine ir kriminogene situacija šalyje, etninių mažumų būkle, sveikatingumu ir daug kitų dalykų. Vidinės grėsmės reguliuojamos valstybės ar šalies lygiu.

Kebliau yra su grėsmių charakteristika. Paprastai stengiamasi jas „išmatuoti“ ir apibūdinti pagal tai, kokia yra pasireišimo tikimybė ir kokio dydžio nuostolių gali sukelti. Kartais grėsmės tikimybė apskaičiuojama gana tiksliai. Pavyzdžiui, ne taip jau sunku numatyti, kokia yra tikimybė nukentėti automobilio avarijoje, tapti smulkaus chuliganizmo auka, apskaičiuojama ir gamtos katastrofų tikimybė. Patirtis leidžia įvertinti ir minėtų grėsmių daromą žalą. Kur kas sunkiau įvertinti, pavyzdžiui, karo tikimybę bei galimus jo atnešamus nuostolius. Čia dažnai vadovaujamasi nuojauta ir emocijomis. Pakanka pasakyti, kad pa-

saulinio branduolinio konflikto grėsmė šiandien atrodo labai maža, daug kartų mažesnė nei prieš 20 metų, nors branduolinių arsenalų skaičius realiai nėra sumažintas.

Įvertinus grėsmes pagal jų tikimybę ir daromą žalą, galima sudaryti tam tikrą pasaulio, šalies ar atskiros bendruomenės grėsmių suvestinę. Grafinė jos išraiška vadinama grėsmių lauku.

Grėsmių laukas – tai grafikas, kuriame dvimatėje koordinačių sistemoje išdėstomos grėsmės pagal jų tikimybę ir sukeliamą žalą. Atskirų pasaulio šalių ar regionų grėsmių lauko grafikai gali labai skirtis, nes yra vietų, kur didelė gamtos katastrofos ar karo grėsmė, o yra tokių vietų, kur svarbiausios grėsmės gali būti migracija ar klimato kaita. Visai suprantama, kad bet kuriuo atveju reikia mažinti grėsmės tikimybę.

? TREČIAS KLAUSIMAS - kaip saugoti?

Kuriais atvejais reikės profesionalios karinės gynybos, kada bus reikalingos mūsų pilietinės pastangos, kaip galėsime prisidėti, kada pasitikėsime diplomatais ir politikais? Dažni, bet nelabai žalingi, lyginant visos valstybės mastu, pavojai – tai policijos, teisėsaugos ir vietinės politikos reikalas. Policija ir teisėsauga turi kovoti su smulkiu plėšikavimu, įstatymų ir kelių eismo taisyklių pažeidimais, smulkiais ekonominiais nusikaltimais. Kuo stipresnė bus teisėsauga ir žmonių pilietiškumas, tuo sėkmingiau įveiksime grėsmes, kurių žala nedidelė, bet tikimybė gana žymi.

Didesnės griauamosios jėgos grėsmių suvaldymą iš policijos perima ginkluotosios pajėgos. Jų misija yra kariauti vietinius karus, ginti nuo valdžios perversmų, veikti kilus didelei ekologinei katastrofai. Galima pastebėti, kad skirtingų saugumo institucijų veiksmams gali sutapti – pavyzdžiui, kariuomenė gali padėti šalinti stichinių nelaimių padarytą žalą ar mažinti nusikalstamumą, jei jo mastai tampa pernelyg dideli.

Galiausiai rimtas tarptautinis konfliktas, įskaitant branduolinį, – tai jau politikos veikimo sritis. Kariškiai yra tik įsakymų vykdytojai. Demokratinėje šalyje kariuomenė karo neskelbia – karo ir taikos klausimus sprendžia politikai. Kokia bebūtų galinga šalies kariuomenė, branduolinis konfliktas jos neišgelbės. Nesaugios branduolinės jėgainės uždarymas – taip pat politinio sprendimo padarinys. Dalyvavimas kare individualiai ar kartu su aljansu (tai teoriškai sumažina išorinės grėsmės tikimybę) – taip pat yra visų pirma politinio apsisprendimo rezultatas.

II pav. | Kariai teikia pagalbą Nacionaliniame visuomenės sveikatos centre per COVID-19 pandemiją
NVSC nuotrauka

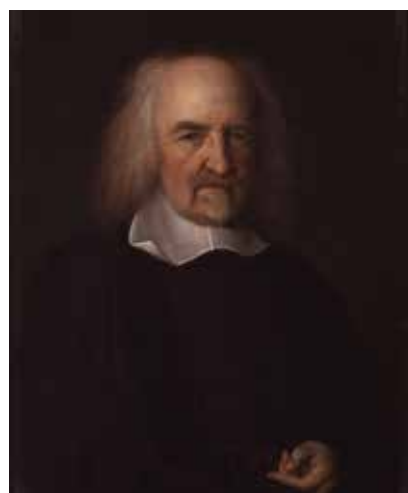
KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie trys klausimai yra svarbūs norint gyventi saugiai? Kuris iš jų, jūsų nuomone, yra svarbiausias? Argumentuokite pasirinkimą.
2. Paaiškinkite, ką reiškia būti saugiam. Ar jūs šiuo metu jaučiatės saugūs? Paaiškinkite.
3. Kaip reikėtų sudaryti numanomų grėsmių sąrašą? Kodėl jį turėtų sudaryti ir valstybė, ir kiekvienas žmogus asmeniškai?
4. Paaiškinkite, kas yra grėsmių laukas.

Pagrindinės saugumo koncepcijos ir teorijos

Filosofai, sociologai, politikos bei karybos žinovai ne kartą aiškino, kaip turi elgtis valstybės ar bendruomenės, kad gyvenimas pasaulyje būtų saugus. Viena seniausių saugumo koncepcijų populiariai vadinama **realizmu**. Jos ištakas galima rasti Senovės Kinijos karo mąstytojo Sun Tzu tekstuose ir Antikos bei Renesanso filosofų rašiniuose. Formaliai realizmo pradininku laikytinas Tomas Hobsas, parašęs veikalą „Leviatanas“. Realizmo koncepcija byloja, kad pasaulis iš prigimties yra chaotiškas ir kad jame kiekvienas savaip kovoja už išlikimą. Konfliktai tokiam pasaulyje yra natūralus dalykas. Tarptautinį saugumą formuoja valstybės, kurių galia ir dydis neretai skiriasi. Didesnė galia leidžia valstybei diktuoti saugumo sąlygas, bet kartu tai padaro ją atsakingą už jų įgyvendinimą. Valstybės saugumo sumetimais formuoja aljansus, sudaro dvišalius ar daugiašalius susitarimus, galiausiai išryškina vertybes, kurias yra pasirengusios ginti.

Taigi valstybė yra svarbiausia tarptautinių santykių ir kartu saugumo politikos veikėja. Be to, ji yra racionali veikėja. Iškelusi atitinkamus tikslus, valstybė svarsto tikėtinas jų įgyvendinimo alternatyvas remdamasi turimomis galimybėmis. Realistai daro prielaidą, kad

1.2 pav. | Anglų filosofas Tomas Hobsas (1588–1679)
(dail. D. M. Raitas)

sprendimų priėmėjai siekia geriausių įmanomų sprendimų, net jeigu yra apribojimų. Daugelio realistų darbuose pabrėžiama galios, kaip saugumą užtikrinančios priemonės, reikšmė. Nacionalinį saugumą užtikrina galia, o tarptautinė politika yra kova dėl galios, vykstanti gana anarchiškoje aplinkoje. Šiandieniniai realistai daug kalba apie galios balansą ir atgrasymo strategiją, kuri leidžia gana taikiai gyventi ir didelėms, ir mažoms šalims.

Kitos saugumo teorijos – **liberalidealizmo** pradžia galima laikyti Imanuelio Kanto veikalą „Į amžinąją taiką“, kuriame teigiama, kad saugumą gali užtikrinti gerai veikianti teisinė sistema. Natūralus būvis yra ne anarchija, o visuotinai pripažįstama tvarka, ir natūralus gyvenimas yra gyvenimas laikantis teisės normų. Pasaulinės taikos viršūnė yra vadinamoji demokratinė taika – būseną, kai pasaulį sudaro demokratinės valstybės, kurios savo iniciatyva nepradedą karo ir varžosi pagal taisykles. Konfliktas yra išimtis, o ne taisyklė. Tikslas yra sukurti tokias taisykles, kurių laikytis būtų maloniau, nei jas laužyti.

XVIII amžiaus pabaigoje Nyderlandų filosofas Hugas Grocijus iškėlė idėją, kad pasaulyje taika gali būti pasiekta tada, kai valstybės bus susietos saugumą užtikrinančiais instituciniais ryšiais. Tuomet interesus palaikyti struktūros gyvybingumą bus stipresnis už norą kariauti tarpusavyje. Tai vadinamoji **struktūralizmo teorija**. Šiuolaikinio struktūralizmo atstovų teigimu, saugumo pagrindas yra saugumo ar kitą politiką užtikrinanti institucija. Visos institucijos, net ir tiesiogiai nesusijusios su karo dalykais, pasitarnauja taikos palaikymui.

Pliuralizmo teorija teigia, kad priešingai, nei sako realistai, tarptautinėje sistemoje veikia kelių tipų veikėjai. Valstybės vaidmuo lieka svarbus, bet ji pamažu praranda monopolinę sprendimo teisę, dalydamasi ja su tokiais nevalstybiniais veikėjais, kaip tarptautinės organizacijos, asocijuotosios grupės, transnacionalinės korporacijos, nevyriausybinių organizacijų. Įvairių interesų grupių atstovai ar atskiri asmenys siekia formuoti ir paveikti valstybės užsienio politiką. Taigi, valstybė negali kontroliuoti visų užsienio politikos veiksmų. Valstybė yra kompleksinių ir organizacinių politinių procesų rezultatas. Vidaus politikoje egzistuoja konkurencija, veikėjų tarpusavio konfliktai ir kompromisai.

Tyrinėdami saugumo problemas, pamatysime, kad neretai veikia kelios teorijos. Pavyzdžiui, Jungtinės Tautos yra saugumo organizacija, kuri veikia kaip struktūralizmo pavyzdys, ji turi chartiją, kuri yra teisės elementas, ji turi ir Saugumo Tarybą, kuri sukurta iš esmės remiantis realizmo koncepcija.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite, kurioms saugumo koncepcijoms atstovavo šie mąstytojai: Hugas Grocijus, Tomas Hobsas, Imanuelis Kantas.
2. Kuri iš aprašytų saugumo teorijų jums atrodo aktualiausia šiais laikais? Paaiškinkite, kodėl taip manote.

Lietuvos saugumo istorija

Rūpintis šalies saugumu yra visų mūsų tikslas. Norime, kad Lietuvą būtų saugi šalis, tinkama gyventi dabar ir kurti saugią ateitį. Per savo istoriją mūsų valstybei teko ir būti bene didžiausiai Europoje, ir kuriam laikui išnykti iš Europos žemėlapių. Kiekvienos valstybės saugumas apibūdinamas pagal kelis svarbius rodiklius ir egzistavimo prielaidas. Sakoma, kad kiekviena šalis turi savo **geopolitinį kodą**. Tai strateginių prielaidų visuma, supanti valstybę ir sudaranti pagrindą valstybės užsienio politikai. Išskiriami keturi esminiai geopolitinio kodo elementai: valstybės interesai, išorinės grėsmės, tų grėsmių įveikimo strategija ir valstybės interesų saugojimo kaina. Nesunku suvokti, kad strateginė aplinka kinta, tad ir geopolitinis kodas reikalauja periodiškai atnaujinamo tyrimo bei charakterizavimo, kartu ir nesibaigiančių geopolitinių studijų. Suprantama, kad geopolitinis kodas visą laiką kinta dėl to, jog kinta visos keturios jo sudedamosios dalys.

Lietuvą iki Mindaugo yra vienas mįslingiausių geopolitikos požiūriu šalies gyvavimo laikotarpių. Kyla įvairių geopolitinių klausimų, į kuriuos retai gauname bent minimalų atsakymą. Pavyzdžiui, kodėl Baltijos jūros pakrantė nesukūrė geriau žinomos valstybės dar Ankstyvaisiais viduramžiais arba kodėl buvo neprijungta prie anksčiau valstybingumą sukūrusios Lėnkijos.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo įprasta sausumos valstybė. Vytauto Didžiojo laikų Lietuvai abi jūros buvo tik geografinės padėties simbolis, o ne koks nors ekonominis interesas. Lietuvą sugebėjo nepasinaudoti nė viena jūra: Juodoji jūra realiai buvo tik menkas istorijos epizodas, o Palangos–Šventosios ruoželis prie Baltijos – ekonomiškai neperspektyvus krantas. Lietuvą neturėjo nei kiek reikšmingesnio uosto, nei laivyno. Politinė–istorinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės misija taip pat įdomi. Jekaterina II pavadino Rusiją Europos valstybe tik tuomet, kai ši įsitvirtino buvusioje Livonijoje, o realiai tapo Europa tik po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų. Be to, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ilgą laiką vykdė savo teritorijos plėtrą į Rytus.

Pirmajam pasauliniam karui baigiantis, Lietuvą pavyko, pasinaudojant palankia tuometine situacija, atkurti kaip nepriklausomą valstybę. Šalis buvo pripažinta **de jure** ir **de facto** daugelio pagrindinių valstybių, įskaitant ir Rusiją, bei priimta į Tautų Sąjungą. Tačiau daugelio žingsnių saugumo ir užsienio politikoje negalima laikyti sėkmingais. Vilnius neatgautas, o kitų šalių parama Lietuvai buvo minimali. Saugumo aljansas – Baltijos antantė buvo toli nuo realios gynybinės sąjungos ir vėliau neturėjo ypatingos reikšmės. Baigiantis XX amžiaus 4-ajam dešimtmeciui, ryškėjo, kad Baltijos šalys orientuojasi į skirtingus regionus.

Klasikiniai tarpukario laikų Kazio Pakšto ar Stanislovo Tarvydo veikalai, kurie dar ir šiandien cituojami geopolitikų svarstymuose, skirti daugiausia Lietuvai, kaip mažos vienišos valstybės, atvejui. Toks kodas sutinkamas dar ir šiandien, ypač senosios kartos Lietuvos gyventojų mąstysenoje. Šiandien, situacijai pasikeitus ir šaliai integruojantis į euroatlantines struktūras, jos geopolitinis vertinimas gali, o gal net ir turi keistis. Tam reikia pasikeitusio geopolitinio kodo analizės ir naujų detalesnių geopolitikos studijų.

1990 metų Lietuvos Respublika taip pat turi savų geopolitinių ypatybių. Paradoksalu, bet šiandien ir patiems Lietuvos gyventojams nelengva apsibrėžti, kokiam Europos regionui jie priklauso. Jei bandysime Lietuvą priskirti Šiaurės Europai, patirsime, kad ji

būtų pati piečiausia Šiaurės Europos valstybė, katalikiška tradicija visiškai nepritampanti prie protestantiškai skandinaviškos aplinkos. Nestinga Lietuvai priskyrimo Vidurio Europai atvejų, tačiau tuomet ji tampa šiauriausiu tos Vidurio Europos pakraščiu, nelabai panašiu į habsburginį Europos centrą. Geografiškai Lietuvą galima laikyti ir Rytų Europa, tačiau tada ji tampa tokio tipo šalimi, kaip Rusija, Baltarusija ar Moldova. Politiškai tai nelabai viliojantis pasirinkimas. Dar lieka vienas ypatingas regionas – Baltijos valstybės, tačiau tai veikiau politikos, o ne **geopolitikos** dalykas: Baltijos valstybės yra tik Europos valstybės, kurį laiką buvusios okupuotos Sovietų Sąjungos.

Palikus nuošalyje regionus, galima teigti, kad Lietuvą šiandien tokia, kokia dar niekad nebuvo: pirmą kartą istorijoje ji turi ir Vilnių, ir Klaipėdą. Klaipėda tampa lietuvišku su Lietuva integruotu uostu, o sostinė Vilnius atsiduria šalies rytuose. Kadaise sumanytas būti **metropolija** Gardinui, Minskui, Pòlockui, Kijivui, Vilnius priverstas būti metropolija Šiauliams, Kaūnui, Aljtui. Tokia Lietuvą integruojasi į regioną, kuriame Baltijos jūra tampa vidaus vandenimis, t. y. jungiančia, o ne skiriančia jūra. XXI amžiaus pradžioje ryškėja nauji geopolitinio kodo bruožai. Suprantama, kad tai visų pirma **globalizacija**, informacinė visuomenė, šiuolaikinės komunikacijos. Šie bruožai nevienodai veikia atskirus pasaulio regionus, tačiau Lietuvos neišskiria iš bendro Vidurio Europos konteksto.

Kas kita yra regioninis geopolitinis kodas. Jeigu pripažinsime, kad grėžiamės į Baltijos jūros geopolitinę erdvę, turėsime patvirtinti, kad esame iš tų 50 milijonų žmonių, kurie „orientuoti“ į Baltijos jūrą. Vietiniu lygiu taip pat išgyvename naują situaciją. Turime apsisprendimo galimybę. Palyginti su laikotarpiu prieš pusę amžiaus, kai galimybė patiems spręsti nutrūko, dabar Lietuvą atsidūrė kitokioje situacijoje – turi kitus kaimynus ir kitus santykius su jais. Lėnkija iš pavojingiausios kaimynės tampa strategine partnere, Vokietiją geografiškai gerokai nutolusi, Lietuvą ruošiasi turėti ilgą išorinę integruotos Europos sieną.

Saugumo aplinkos pokyčiai pareikalavo iš naujo įvertinti, kaip sutelktomis valstybės ir jos piliečių pastangomis užtikrinti nacionalinio saugumo interesų stiprinimą. Tarptautinė sistema tampa vis sunkiau prognozuojama dėl pastaraisiais metais išryškėjusių pasaulinių ir regioninių procesų. Autoritarinės valstybės meta naujus iššūkius Vakarų demokratinėms valstybėms. Pagrindinės grėsmės Lietuvai ateina iš Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos. Todėl Lietuvos Respublikos Seimas 2021 metais patvirtino atnaujintą Nacionalinio saugumo strategiją. Joje išskiriami trys nacionalinio saugumo politikos prioritetai ir uždavinius formuojantys ramsčiai: pasirengimas valstybės gynybai, valstybės ir visuomenės atsparumo didinimas bei Lietuvos interesus atitinkančios tarptautinės saugumo sistemos užtikrinimas. Kryptingas trijų strategijoje įtvirtinamų ramsčių plėtojimas leis atgrasyti galimą užpuoliką ir užtikrins veiksmingą gynybą nuo karinių, hibridinių ar kitų nacionaliniam saugumui kylančių grėsmių.

Aptariamame dokumente didelis dėmesys skiriamas visuotinės gynybos plėtojimui, valstybės pasirengimui valdyti krizes, kritinės infrastruktūros ir sektorių atsparumo autoritinių režimų įtakai stiprinimui. Strategijoje keliami uždaviniai didinti Lietuvos kariuomenės kovinę galią ir parengti, daugiausia dėmesio skiriant kariavimo sausumoje gebėjimams vystyti, siekti kuo didesnio nuolatinio JAV, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir kitų sąjungininkų buvimo Lietuvoje bei regione, stiprinti karinį bendradarbiavimą su Lėnkija, Latvija, Estija. Taip pat užsibrėžiama sukurti vientisą krizių ir ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemą, užtikrinti jos sąveiką su **mobilizacijos** sistema, stiprinti išorinės Europos Sąjungos sienos apsaugą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie elementai sudaro geopolitinį kodą? Kuris iš jų yra svarbiausias? Kodėl taip manote?
2. Kokios geografinės aplinkybės lemia Lietuvos saugumo situaciją?
3. Koks yra Nacionalinio saugumo strategijos tikslas?

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Nacionalinis saugumas yra sudėtinga objektų ir priemonių visuma, apimanti žmogaus ir piliečio teisių, laisvių bei asmens saugumą, valstybės puoselėjamas vertybes, valstybės nepriklausomybę ir konstitucinę santvarką, taip pat gamtinės aplinkos apsaugą.
2. Saugumo situacijai apibūdinti sudaromas grėsmių sąrašas, o jos vertinamos pagal numanomą žalą ir pasireiškimo tikimybę.
3. Pagrindinės klasikinės mokslinės teorijos, aiškinančios saugumo klausimus, yra realizmas, liberalidealizmas, struktūralizmas ir pliuralizmas. Mūsų laikais atsiranda daug modernių koncepcijų, kildintinų iš minėtų teorijų.
4. Lietuvai saugumo požiūriu šiandien yra tokia, kokia dar nebuvo niekad istorijoje: jai priklauso ir Vilnius, ir Klaipėda, ji yra euroatlantinės integracijos dalyvė, nacionalinį saugumą grindžia kolektyvine gynyba ir aktyviu visuomenės dalyvavimu stiprinant valstybės saugumą.
5. Atnaujintoje Nacionalinio saugumo strategijoje išskiriami tokie politikos prioritetai: pasirengimas valstybės gynybai, valstybės ir visuomenės atsparumo didinimas bei Lietuvos interesus atitinkančios tarptautinės saugumo sistemos užtikrinimas.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Savais žodžiais paaiškinkite, kas yra nacionalinis saugumas. Aptarkite ne mažiau kaip tris jį sudarančius elementus.
2. Nurodykite nacionalinio saugumo sritis. Kuri iš jų yra svarbiausia? Kodėl taip manote?
3. Ne mažiau kaip dviem argumentais įrodykite arba paneikite teiginį: „Saugumas yra bene svarbiausias kiekvienam gyvam organizmui, taip pat ir žmogui.“
4. Kokių grėsmių pastebite savo artimoje kaimynystėje (pavyzdžiui, nesaugi geležinkelio pervaža, neapšviestos gatvės, potvynių galimybė ir pan.)? Pasvarstykite, kaip tas grėsmes galima sumažinti.
5. Kokios grėsmės gali kilti Lietuvos sostinei? Kaip manote, ar Vilnius yra saugesnė vieta nei Rygą ar Varsuvą? Pagrįskite atsakymą.
6. Sakoma, kad kaimynų nepasirinksi. Naudodamiesi istoriniu atlasu, nurodykite kaimynines šalis aplink Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (XIII–XV a.), Abiejų Tautų Respubliką (XVI–XVIII a.), Lietuvos Respubliką (1918–1940 m.) ir dabartinę Lietuvą (nuo 1990 m.). Įvertinkite kiekvienos kaimynės keliamas (ar nekeliamas) grėsmes.
7. Atrodytų, kad saugumas turėtų priklausyti nuo ginklų kiekio: kuo daugiau turi ginklų, tuo esi saugesnis, ypač kai aplink tiek daug dar labiau ginkluotų. Galima įtarti, kad saugumas yra tiesiogiai proporcingas ginklų (gynybos priemonių) skaičiui. Tačiau aplinkui gyvena lygiai tokie patys žmonės, kuriems mūsų ginklavimasis didina... nesaugumo jausmą. Kaip manote, kodėl taip yra?
8. Kaip manote, ar galima sakyti, kad Baltijos jūra jau yra NATO ir Europos Sąjungos jūra? Argumentuokite.
9. Pasidomėkite, kaip viešojoje erdvėje vertinama 2021 m. patvirtinta Nacionalinio saugumo strategija.
10. Kaip manote, koks vaidmuo tenka arba turėtų tekti kiekvienam žmogui, siekiant užtikrinti šalies nacionalinį saugumą? Argumentuokite.

Grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui

ANDRIUS TEKORIUS

Temos reikšmingumas

- ➔ Tiek istorinė Lietuvės patirtis, tiek šių dienų realijos rodo, kad nuolat kyla grėsmė šalies valstybingumui, santvarkai ir visuomenei. Lietuvės valstybė ir jos institucijos, saugodamos šalies piliečių laisvę, jų ekonominius, socialinius ir kitus interesus, vykdo nacionalinio saugumo politiką. Šios politikos tikslas – naudojant šalies politines, ekonomines, karines ir diplomatinės galias, saugoti valstybės teritoriją, turtą ir žmones, ginti juos nuo išorės priešų ir kitų grėsmių, kylančių šalyje ir pasaulyje.
- ➔ Šiuolaikinė pasaulinė ir regioninė saugumo aplinka išlieka greitai besikeičianti ir kompleksiška. Stiprėjantis autoritarinių valstybių veikimas prieš demokratines valstybes daro saugumo aplinką vis sunkiau prognozuojamą, skatina naujus karinius, politinius, ekonominius konfliktus ir didina regioninį nestabilumą. Rūsijos karas su Ukrainą, ginkluotas Palestinos ir Izraelio konfliktas, kurstomas arabų šalių, Rūsijos ir Sakartvelo bei kiti įšaldyti konfliktai, nestabilios valstybės sudaro sąlygas humanitarinėms krizėms, religiniam ekstremizmui, radikalizmui ir terorizmui, nekontroliuojamai migracijai, organizuotam nusikalstamumui.
- ➔ Šiais laikais nyksta skirtumai tarp karo ir taikos, išorinių ir vidinių, karinių ir nekarinių grėsmių, tarp valstybinių ir nevalstybinių grėsmių šaltinių. Visą pasaulį apimantys procesai, tokie kaip visuotinis atšilimas ir klimato kaita, technologinės pažangos padiktuoti pasaulio ekonomikos, darbo rinkos pokyčiai ir pramonės transformacijos, masinė žmonių migracija bei nerimą keliančios demografinės tendencijos, kelia grėsmę Lietuvės nacionaliniam saugumui, o jų prevencija užima vis svarbesnę vietą saugumo ir gynybos darbotvarkėje.
- ➔ Siekiant užtikrinti šalies nacionalinį saugumą, t. y. apsaugoti valstybės, visuomenės ir piliečių gyvybiškai svarbius interesus nuo vidaus ir išorės grėsmių, būtina laiku nustatyti kylančius rizikos veiksnus, pavojus ir grėsmes, imtis tinkamų ir pakankamų prevencinių priemonių grėsmėms užkardyti, šalinti jų priežastis ir sąlygas, efektyviai valdyti pasireiškusias grėsmes, mažinti jų daromą žalą valstybės, visuomenės ir piliečių interesams. Kiekvienas šalies pilietis turi gerai suvokti Lietuvės nacionaliniam saugumui kylančias grėsmes ir žinoti jų neutralizavimo būdus bei priemones, kad galėtų prisidėti stiprinant šalies nacionalinį saugumą ir, esant reikalui, įsitraukti į krašto gynybą.

Grėsmių rūšys

Tikriausiai jums yra tekę pajusti nemaloniją, nepriimtina, nesaugią atmosferą? Ko gero, tokia savijauta yra susijusi su realiomis arba tik galimomis grėsmėmis mūsų asmeniniam gyvenimui, sveikatai ar saugumui. Analogiškas situacijas išgyvename ne tik mes, bet ir valstybės. **Grėsmė** yra suprantama kaip veiksnys ar kelių veiksnių visuma, galinti padaryti žalos saugomoms asmens, visuomenės ir valstybės vertybėms bei kitiems interesams. Grėsmėmis šalies nacionaliniam saugumui vadinami nepalankūs veiksniai, trukdantys normaliai valstybės ir visuomenės raidai, valstybės institucijų funkcionavimui, keliantys pavojų valstybės nepriklausomybei, teritoriniam vientisumui, konstitucinei santvarkai, piliečių gerovei, jų teisėms ir laisvėms. Išskiriamos įvairios grėsmių rūšys: išorinės ir vidinės, valstybinės ir nevalstybinės, gamtinės ir žmogaus keliamos, karinės ir nekarinės, hibridinės ir kitokios. Toliau ir panagrinėkime kai kurias grėsmių rūšis.

Tikriausiai geriausiai ir aiškiausiai galime suvokti išorines ir vidines grėsmes. **Išorinės grėsmės** vadinamos grėsmės, kurios nepriklauso nuo visuomenės ar konkrečios valstybės valios. Kitaip tariant, nei Lietuvės valstybė, nei visuomenė negali paveikti šių grėsmių atsiradimo. Tokiomis grėsmėmis šalies saugumui gali tapti ginkluotas šalies užpuolimas, karas regiono valstybėse, didelės stichinės nelaimės (pavyzdžiui, žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimas, audros, potvyniai), technogeninės avarijos (pavyzdžiui, branduolinių elektrinių ar pramonės įmonių avarijos regione, kai į aplinką patenka pavojingų radioaktyviųjų ir cheminių medžiagų) ir kt.

Vidinės grėsmės šalies nacionaliniam saugumui vadinamos pačioje valstybėje kylančios grėsmės, kurias sukelia politiniai, ekonominiai, socialiniai ar ekologiniai veiksniai. Vidinėmis grėsmėmis gali tapti ekonominė situacija šalyje (pavyzdžiui, ekonominė ir finansinė krizė, monopolinių įmonių bankrotas, netolygus šalies regionų ar ūkio sektorių vystymas), socialinės problemos (pavyzdžiui, nedarbas, socialinė atskirtis, žymus gyventojų skaičiaus mažėjimas), kriminogeninė situacija (pavyzdžiui, didelis nusikalstamumas, korupcija, organizuotų nusikalstamų grupuočių veikla), blogėjanti tautinių ar religinių mažumų būklė, gamtinės ir ekologinės katastrofos (pavyzdžiui, sausros, potvyniai, miškų ir durpynų gaisrai, pramonės įmonių ar valymo įrenginių avarijos).

Rizikos veiksniai, pavojai ir grėsmės šalies nacionaliniam saugumui yra vertinami, analizuojami ir nurodomi periodiškai atnaujinamoje Nacionalinio saugumo strategijoje, tvirtinamoje Lietuvės Respublikos Seimo nutarimu. Nacionalinio saugumo strategija – tai periodiškai atnaujinama svarbiausių saugios valstybės raidą apibrėžiančių nuostatų visuma. Šioje strategijoje nustatomi esminiai nacionalinio saugumo interesai, pavojai ir grėsmės, kylantys šiems interesams, pagrindiniai rizikos veiksniai, įtvirtinami valstybės nacionalinio saugumo sistemos plėtros, užsienio, gynybos ir vidaus politikos prioritetai, ilgojo laikotarpio uždaviniai valstybės saugumo būklei užtikrinti.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kas yra grėsmė.
2. Paaiškinkite, kas yra nacionalinis saugumas. Kokie esminiai elementai jį sudaro?
3. Kokie yra išorinių ir vidinių grėsmių panašumai ir skirtumai?
4. Kaip manote, kurių rūšių grėsmės yra itin realios šiais laikais mūsų valstybei? Argumentuokite.
5. Pasvarstykite, ar jūs šiuo metu esate saugūs. Kokie veiksniai ir kokią grėsmę jums kelia? Atsakymus argumentuokite.

Karinės grėsmės

Karinės grėsmės kelia didžiausią pavojų šalies nacionaliniam saugumui, todėl joms skiriamas ypatingas dėmesys. Juk karas atneša daugybę ekonominių, socialinių ir žmogiškųjų nuostolių. Karą išgyvenusi valstybė, net jam pasibaigus, dar daug metų junta padarinius. **Karinė grėsmė** – tai ginkluotas valstybės užpuolimas, kai prieš kitą valstybę ir jos gyventojus naudojama jėga. Karinės grėsmės kelia pavojų valstybės išlikimui, visiems šalies gyventojams, jų gyvybei ir nuosavybei, paveikia visus valstybės gyvenimo sektorius.

Ginkluoto užpuolimo atveju šalis gali būti okupuota, aneksuota visa šalies teritorija arba jos dalis, gali būti pakeista konstitucinė santvarka, prarasta šalies nepriklausomybė. Per karą žūsta kariai ir civiliai gyventojai, sugriaujami miestai, gyvenamieji namai, ligoninės, mokyklos, kultūros paveldo objektai, pramonės įmonės, gyventojams būtina infrastruktūra, sunaikinamos elektrinės, šilumos, vandens tiekimo ir ryšio objektai, tiltai ir viadukai, sugadinami keliai, nutraukiamos elektros tiekimo ir ryšio linijos, pažeidžiami nuotekų valymo įrenginiai, sunaikinamas derlius ir galvijai, suniokojami ir užminuojami dirbami laukai, iškertami ir su-

2.1 pav. | Karas Ukrainoje
„Reuters“ / „Scanpix“ (Makso Levino)
nuotrauka

deginami miškai, išgrobstomas gyventojų, visuomenės ir valstybės turtas. Intensyvių mūšių vietose užteršiamas žemės paviršius ir vandens telkiniai, lieka daug minų ir kitų sprogmenų. Užimtoje šalies teritorijoje okupantai vykdo gyventojų represijas – juos kalina ir deportuoja, konfiskuoja namus ir turtą, rekvizuoja transporto priemones, atima maisto atsargas.

Karinės grėsmės gali būti tiesioginės ir netiesioginės. **Tiesioginė karinė grėsmė** kyla, kai užsienio valstybės ginkluotosios pajėgos įsiveržia į šalies teritoriją (pavyzdžiui, Rūsijos ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į Ukrainos teritoriją). **Netiesioginė karinė grėsmė** kyla, kai kita valstybė ima grasinti panaudoti ginkluotąsias pajėgas, šalia valstybės sienos perkelia savo karinius dalinius, organizuoja didelio masto karines pratybas, netoliese dislokuoja branduolinį ginklą. Pavyzdžiui, Rūsijos branduolinių ginklų dislokavimas Baltarusijos teritorijoje, taip pat Rūsijos periodiškai rengiamos didelio masto puolamojo pobūdžio karinės pratybos „Zapad“, agresyvi Rūsijos vadovų retorika Baltijos bei kitų šalių atžvilgiu ir pan.

Didžiausią grėsmę žmonijai kelia **branduolinis kãras**. Jo metu panaudojus kelis branduolinius užtaisus, sprogimo banga ir aukšta temperatūra akimirksniu pražudytų milijonus žmonių, sunaikintų ištisus miestus, didelę teritoriją paverstų radioaktyvia dykyne. Pasklidusi radiacija sukeltų vėžio ligas ir padarytų genetinį poveikį kelioms pasaulio gyventojų kartoms. Pavyzdžiui, mokslininkų skaičiavimais, net riboto masto branduolinis konfliktas tarp Indijos ir Pakistano pražudytų apie 130 mln. žmonių, o dar apie 2,5 mlrd. mažiausiai dvejus metus neturėtų maisto.

Didžiausia grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui kyla iš augančio Rūsijos Federacijos valdžios autoritarizmo, agresyvumo ir imperialistinių ambicijų įgyvendinimo karinėmis ir nekonvencinėmis hibridinėmis priemonėmis.

Rūsija intensyviai vysto puolamuosius karinius pajėgumus, toliau tęsia agresiją valstybių kaimynių (pavyzdžiui, Sakartvėlo, Ukrainos) atžvilgiu, pažeidžia tarptautinės teisės normas ir principus. Rūsijos vakarinėje dalyje esančioje Vakarų karinėje apygardoje vykdoma intensyvi kariuomenės modernizacija, didinamas karinis kontingentas Kaliningrado srityje, rengiamos plataus masto puolamojo pobūdžio pratybos, grindžiamos konflikto su NATO valstybėmis scenarijais ir skirtos per kuo trumpesnę laiką pasirengti kariniams veiksams. Rūsija deklaruoja, kad yra pasirengusi naudoti karinę jėgą, neatmesdama branduolinio ginklo panaudojimo galimybes.

2.2 pav. | Atominės bombos bandymas 1957 metais
„Vida Press“ nuotrauka

Tai įdomu!

Šiuo metu pasaulyje yra 9 branduolinės valstybės: JAV, Rusija, Kinija, Prancūzija, Jungtinė Karalystė, Indija, Pakistanas, Izraelis ir Šiaurės Korėja. Jos savo arsenaluose turi iš viso apie 12 500 branduolinių galvūčių. Panaudojus vos dalį jų, kiltų katastrofiški padariniai žmonijai.

Mokslininkai prognozuoja, kad, įvykus branduoliniam konfliktui, radioaktyviųjų dulkių debesys sudarytų storą smogo sluoksnį, kuriam užstojus saulės šviesą, pasaulio temperatūra dešimtmečiui sumažėtų 10 °C. Tikėtina, sumažėjus šviesos kiekiui, būtinam augalų fotosintezai, kiltų katastrofiškų maisto gamybos padarinių – visame pasaulyje prasidėtų badas. Mokslininkai mano, kad branduolinis konfliktas pasmerktų Žemę tūkstančius metų trunkančiai **branduolinei žiėmai**.

2.3 pav. | Branduolinė žiema

„Bulgac“ / „Getty Images“ nuotrauka

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kodėl karinės grėsmės kelia didžiausią pavojų šalies nacionaliniam saugumui?
2. Išvardykite ne mažiau kaip tris dalykus, kas nutinka valstybei įvykus kariniam konfliktui. Kaip manote, kuris iš jūsų paminėtų dalykų turi didžiausią poveikį užpultai valstybei? Argumentuokite.
3. Kokį pavojų žmonijai kelia branduolinis karas?

Politinės grėsmės

Politinės grėsmės taip pat kelia didelį pavojų. Jos gali būti vidinės ir išorinės. Politinės grėsmės gali pasireikšti spaudimu vyriausybei vykdyti tam tikrą politiką, siekiu nuversti demokratiškai išrinktas valdžios institucijas, saugyti valstybės politinę sistemą, pakurstyti separatistinius judėjimus, sustiprinti **ekstremizmą** ir **radikalizmą**.

Vidinėmis politinėmis grėsmėmis gali tapti pati šalies politinė sistema – politinės valdžios nesugebėjimas suformuoti ir siekti politikos tikslų, atitinkančių valstybės ir gyventojų interesus, piliečių ir valstybės susvetimėjimas, vertybių krizė, socialiniu, ekonominiu ar kultūriniu pagrindu kylantis visuomenės susipriešinimas. Socialinės atskirties didėjimas tarp regionų ir aukštas atskirų socialinių grupių skurdo lygis mažina visuomenės atsparumą neigiamai išorės įtakai bei **propagandai**, skatina nepasitikėjimą valstybės institucijomis ir jos politine sistema. Tokios tendencijos gali sukurti pagrindą radikaliems ekstremistiniams judėjimams valstybėje ir destabilizuoti politinę sistemą.

Išorinėmis politinėmis grėsmėmis gali tapti santykių su kaimyninėmis šalimis blogėjimas, tiesioginis ar netiesioginis užsienio valstybių kišimasis į valstybės vidaus reikalus, pastangos daryti įtaką šalies valdžios institucijoms. Nepakankamas valstybės ir visuomenės atsparumas didina priešiško jėgų galimybes daryti neigiamą poveikį valstybei ir visuomenei. Piliečių ir valstybės susvetimėjimas bei socialiniu, ekonominiu ar kultūriniu pagrindu kylantis susipriešinimas gali būti kurstomas ir išnaudojamas priešiško išorės jėgų. Politinio ir religinio ekstremizmo ideologijų, nesantaiką kurstančių, smurtą bei prievartą pateisinančių judėjimų populiarėjimas ir kiti visuomenės susipriešinimą skatinantys veiksniai kelia pavojų Lietuvos nacionalinio saugumo interesams.

Pavyzdžiui, Lietuvoje veikiantys Rusijos ir Baltarusijos interesams naudingi judėjimai nuolat viešojoje erdvėje diskredituoja Lietuvos vidaus ir užsienio politiką, skleidžia Rusijai ir Baltarusijai naudingą propagandą. Šie judėjimai neformuoja Lietuvos pamatinių gyventojų nuostatų, o skleidami melagingą informaciją, naudojami Lietuvos socialinėmis bei ekonominėmis problemomis ir siekia jas aštrinti.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kas yra politinė grėsmė?
2. Kodėl politinės grėsmės gali būti ir vidinės, ir išorinės?
3. Nurodykite po vieną realią politinę vidinę ir politinę išorinę grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Ekonominės ir energetinės grėsmės

Ekonominė ir energetinė priklausomybė, šalies ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas – tai vienos iš didžiausių ekonominių ir energetinių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui.

Ekonominės grėsmės – tai grėsmės valstybės stabiliam ekonominiam vystymuisi, darniai šalies raidai. Ekonominės grėsmės kelia Lietuvos ūkio subjektų artimi verslo ryšiai su autoritarinėmis valstybėmis (pavyzdžiui, Rusija, Baltarusija, Kinija), nepakankama užsienio investicijų ir sandorių strateginiuose sektoriuose kontrolė, šalies transporto sektoriaus, ypač geležinkelių ir Klaipėdos jūrų uosto, priklausomybė nuo vienos šalies, nepakankamai veiksminga karinės įrangos ir dvejojo naudojimo prekių importo, eksporto ir tranzito kontrolė, išnaudojamos ne visos galimybės apsirūpinti savo gamybos maisto ištekliais, naudojant vietines žaliavas.

Valstybės finansų sistemai grėsmę kelia didelę žalą valstybės biudžetui darantys organizuoti finansiniai nusikaltimai, susiję su pridėtinės vertės mokesčio grobstymu, akcizų, pelno ir kitų mokesčių slėpimu ir vengimu, pinigų plovimu ir kontrabanda. Valstybė, negavusi reikiamų pajamų, turi ribotas galimybes tinkamai finansuoti šalies gynybą, švietimą, kultūrą, sveikatos apsaugą, socialinės paramos programas.

Energetinę grėsmę kelia Lietuvos elektros energetikos sistemos savarankiškumo ir atsparumo stoka, nepakankamai išnaudojamos galimybės savarankiškai apsirūpinti elektra, lėta **integracija** į Europos Sąjungos energetikos sistemas, nepakankamas kiekis naftos ir naftos produktų atsargų bei rezervinių atsargų, siekiant užtikrinti apsirūpinimą energijos ištekliais ir energija kritinėse situacijose.

Šalies ekonominę ir energetinę priklausomybę nuo kitų valstybių didina priklausymas nuo strategiškai svarbių žaliavų ir energijos šaltinių, Baltijos valstybių elektros energetikos sistemos veikimas sinchroninėje Nepriklausomų Valstybių Sandraugos sistemoje, trukdantis valdyti Lietuvos elektros sistemą, bei nepakankamas eksporto ir investicijų **diversifikavimas** (išskirstymas į skirtingus elementus). Todėl iki 2025 m. planuojama įgyvendinti elektros tinklų sinchronizacija su žemyninės Europos tinklu, nepaisant Rusijos politinio spaudimo, išlieka bendru Baltijos šalių prioritetu.

Šalies ekonomika tampa pažeidžiama, jei nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių ūkio sektorių: energetikos, transporto, informacinių technologijų, finansų, karinės įrangos – kontrolę perima prieš valstybę nukreiptų kėslų turintys asmenys ar organizacijos, jei netinkamai saugomos nacionaliniam saugumui strategiškai svarbios įmonės ir įrenginiai, jei jie naudojami pažeidžiant valstybės interesus.

Ekonominės grėsmės tiesiogiai susijusios su socialiniu ir politiniu šalies stabilumu. Kilus ekonominei ir finansinei krizei, išauga nedarbas, sumažėja dalies gyventojų pajamos, todėl šalyje gali padidėti nusikalstamumas ir politinė įtampa. Atskiros nusikaltimų rūšys, tokios kaip kontrabanda, mokesčių slėpimas, finansinis sukčiavimas, Europos Sąjungos skiriamų lėšų pasisavinimas, taip pat kelia grėsmę ekonominiam saugumui. Valstybė, surinkdama mažiau mokesčių ir patirdama finansinių nuostolių dėl ekonominių ir finansinių nusikaltimų, turi mažiau galimybių pakankamai finansuoti krašto gynybą, švietimo, sveikatos ir socialines programas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kodėl ekonominės grėsmės kenkia nacionaliniam saugumui? Pateikite konkretų tokios grėsmės pavyzdį.
2. Kodėl energetinės grėsmės kenkia nacionaliniam saugumui? Pateikite konkretų tokios grėsmės pavyzdį.

Socialinės grėsmės

Nedarbas, gyventojų pajamų nelygybė, nepakankamai veiksmingos išmokų bei mokesčių politikos priemonės, taip pat neveiksminga socialinės paramos, socialinio draudimo ir socialinių paslaugų teikimo sistema didina socialinę ir regioninę atskirtį, atskirų gyventojų grupių skurdą, nepasitikėjimą ir nepasitenkinimą valstybės institucijomis bei valstybės politine sistema, socialinę ekstremizmą.

Grėsmę sveikatai kelia pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų, tokių kaip COVID-19, plitimas, nepakankamas nacionalinės sveikatos sistemos tvarumas, nepasirengimas operatyviai ir veiksmingai reaguoti kilus krizėms ir ekstremaliosioms situacijoms, nepakankamas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokių problemų nacionaliniam saugumui kelia socialinės grėsmės?
2. Pasidomėkite ir išskirkite kelis dalykus, dėl kurių Lietuvoje kilo socialinė įtampa per COVID-19 pandemiją.

Ekologinės grėsmės

Klimato kaita ir intensyvi aplinkos tarša tampa išbandymais šalies saugumui. Prognozuojama, kad klimato kaita artimiausioje ateityje itin paveiks nacionalinio saugumo interesus, nes skatins konfliktus, migraciją, kels sunkumų apsirūpinant maistu bei vandeniu. Dėl klimato kaitos dažnėjantys ir stiprėjantys hidrometeorologiniai reiškiniai bei orų anomalijos (visuotinis atšilimas skatina ledynų tirpsmą, vandenynų lygio kilimą, besikartojančias audras) didins gamtinio pobūdžio krizių ar ekstremaliųjų situacijų skaičių.

2.4 pav. | Vandens tarša – viena iš didžiausių aplinkosaugos problemų

Šaltinis: tarsairerozija.weebly.com

Pramonės įmonių ir transporto priemonių į atmosferą išmetamos dujos stiprina šiltnamio efektą ir visuotinį atšilimą. Dėl to sparčiai tirpsta ledynai, nyksta augalų ir gyvūnų rūšys, plinta invazinės gyvūnų rūšys, kyla kitų grėsmių. Vandens telkinių ir žemės paviršiaus tarša buitinėmis ir pramoninėmis atliekomis naikina augmeniją ir gyvūniją, didina riziką žmonėms susirgti sunkiomis ligomis.

Dideles ekologines katastrofas sukelia avarijos branduolinės energetikos ir chemijos pramonės objektuose (pavyzdžiui, 1986 m. – Černobylio ir 2011 m. – Fukušimos branduolinėse elektrinėse, 1989 m. – Jonavos „Azoto“ gamykloje). Per tokias avarijas į

2.5 pav. | Pramonės įmonės yra vienos didžiausių aplinkos teršėjų, skatinančių visuotinį atšilimą

„Freepik“ nuotrauka

2.6 pav. | Kariai gesina gaisrą Kušų nerijoje

Krašto apsaugos ministerijos nuotrauka

atmosferą ir vandens telkinius patekusios radioaktyviosios ir nuodingosios medžiagos užteršia didelius žemės ir vandens plotus, padaro didelę žalą gamtai, sukelia grėsmę žmonių sveikatai ir gyvybei.

Ekologines katastrofas sukelia ir ilgai neužgesinami intensyvūs miškų ir durpynų gaisrai, nuotekų valymo įrenginių avarijos. Durpynų gaisrai Radviliškio rajone, miškų gaisrai Kušų nerijoje ir kitose vietose, kartono gamybos bendrovės nevalytų nuotekų išleidimas į Kušų marias padarė didelę žalą Lietuvos gamtai.

Šalies gyventojams didelį pavojų kelia nesaugios branduolinės energetikos plėtojimas šalia Lietuvos Respublikos sienų, kai, projektuodamos, statydamos ir eksploatuodamos branduolinės energetikos objektus, kaimyninės valstybės nesilaiko tarptautinių branduolinės ir radiacinės saugos bei aplinkosaugos reikalavimų, neatlieka poveikio aplinkai vertinimo.

Pavyzdžiui, Baltarusijos branduolinės elektrinės Astrave statybas ir eksploatavimo pradžią lydėję incidentai, atsakingų Baltarusijos institucijų nenoras bendradarbiauti užtikrinant elektrinės saugumą bei neatsakingas požiūris į branduolinę saugą sukuria prielaidas rimtam branduoliniam incidentui.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokios ekologinės nelaimės yra įvykusios Lietuvoje?
2. Kokie Lietuvoje arba šalia jos esantys objektai kelia ekologinę grėsmę?
3. Kaip manote, kas yra svarbiau – pramonės plėtra ar ekologinė padėtis? Argumentuokite.

Kibernetinės ir informacinės grėsmės

Intensyvus visų sričių skaitmeninimas didina grėsmę kritinės infrastruktūros apsaugai ir gyvybinėms valstybės funkcijoms, todėl būtina stiprinti kovą su nusikaltimais skaitmeninėje erdvėje, visuomenės atsparumą kibernetinėms grėsmėms ir **dezinformacijai**.

Kibernetinės grėsmės – tai veiksmai **kibernetinėje erdvėje**, kuriais siekiama sutrikdyti informacinių infrastruktūrų funkcionavimą, nacionaliniam saugumui svarbių valstybės institucijų ir ūkio sektorių veiklą, išgauti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančią ar kitą neviešą informaciją, įvykdyti kitas nusikalstamas veikas ir taip pakenkti valstybės bei jos piliečių saugumui. Kibernetinės grėsmės nacionaliniam saugumui kelia kasmet didėjantis kibernetinių atakų skaičius valstybinio ir nevalstybinio sektorių bei gyventojų atžvilgiu, nepakankamai išvystyti kibernetinio saugumo ir gynybos pajėgumai, menkas viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas šioje srityje.

Lietuvoje kasmet registruojama daugiau kaip 4 000 kibernetinių incidentų – įvykių kibernetinėje erdvėje, sukeliančių grėsmę perduodamos ar ryšių ir informacinėse sistemose tvarkomos elektroninės informacijos prieinamumui, autentiškumui, vientisumui ir konfidencialumui. Šalies policijoje kasmet užregistruojama per 5 000 nusikalstamų veikų kibernetinėje erdvėje, ir šis skaičius tik didėja. Pastaruosius kelerius metus kibernetinėje erdvėje didžiausią nusikaltimų dalį – apie 50 proc. – sudarė sukčiavimo atvejai. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, finansiniai sukčiai iš Lietuvos gyventojų ir įmonių 2022 m. išviliojo beveik 12 mln. eurų. Remiantis Jungtinių Tautų Tarptautinės telekomunikacijų sąjungos skaičiuojamu tarptautiniu kibernetinio saugumo indeksu, 2022 m. Lietuvą iš 47–50-os vietos, kurioje buvo 2014 m., pakilo į 6-ą vietą. Šį ryškų pokytį lėmė tai, kad Lietuvą viena iš pirmųjų Europos Sąjungoje parengė Kibernetinio saugumo įstatymą, taip pat įkūrė Nacionalinę kibernetinio saugumo centrą, patvirtino naują Nacionalinę kibernetinio saugumo strategiją.

Informacinės grėsmės kelia užsienio šalių valstybių ir nevalstybinių subjektų skleidžiama karo propaganda ir neapykantos kurstymas, siekis iškreipti istorinę atmintį ir kita klaidinanti prieš Lietuvos interesus nukreipta informacija. Tokia informacija vadinama **dezinformacija**. Dezinformacija siekiama skatinti nepasitikėjimą ir nepasitenkinimą Lietuvos valstybe bei jos institucijomis, demokratine santvarka, krašto gynyba, stiprinti tautines ir kultūrinės takoskyras, silpninti tautinę tapatybę ir pilietiškumą. Tokia informacinė veikla bandoma diskredituoti Lietuvos narystę NATO, NATO pajėgumus bei įsipareigojimą ginti sąjungininkus, silpninti piliečių ryžtą ginti savo valstybę, taip pat padaryti įtaką šalies demokratijos, rinkimų procesams, partijų sistemai. Dezinformacija nukreipiama ir į kitų Europos Sąjungos ir NATO valstybių narių visuomenės ir politikos formuotojus, siekiant Lietuvai nepalankių sprendimų. Informacinį neatsparumą didina nepakankamai išplėtoti valstybės institucijų ir įstaigų gebėjimai vykdyti kryptingą kovą su dezinformacija, kai būtina stebėti informacinę aplinką ir laiku reaguoti į informacinius incidentus.

Reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą, Lietuvoje sustabdytas Rusijos ir Baltarusijos valdomų subjektų radijo ir televizijos programų transliavimas. Siekiant užtikrinti objektyvios informacijos sklaidą viešojoje erdvėje, Lietuvos institucijos kartu su **piliėtine visuomene** palaiko nuolatinį dialogą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

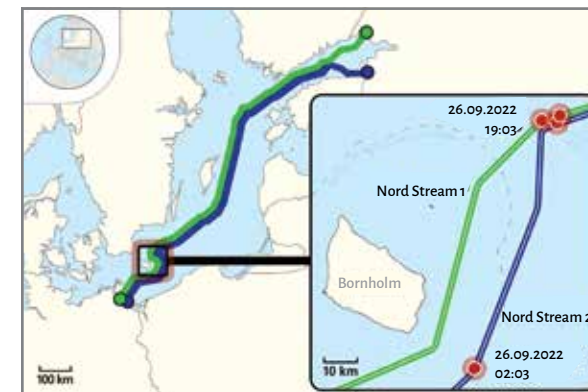
1. Kuo nacionaliniam saugumui yra pavojingos kibernetinės grėsmės?
2. Kuo mums asmeniškai gali būti pavojingos kibernetinės grėsmės?
3. Kokiais būdais yra kovojama su kibernetinėmis ir informacinėmis grėsmėmis?

Kitos grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui

Per pastarąjį dešimtmetį vis dažniau ir garsiau kalbama apie **hibridines grėsmes**. Jas kelia užsienio valstybių vykdomi priešiški hibridiniai veiksmai. **Hibridiniai veiksmai** – tai kompleksiskai naudojamos politinės, ekonominės, energetinės, diplomatinės, informacinės, kibernetinės, karinės ir kitos priemonės, kuriomis siekiama paveikti šalies politinius, socialinius ir ekonominius procesus, išvengiant atpažinimo ir atsako. Norint duoti tinkamą atkirtį prieš hibridiniams veiksams, būtina didinti Lietuvos piliečių žinias, kaip atpažinti hibridines grėsmes, ir taip didinti visos šalies atsparumą.

Pavyzdžiui, 2022 m. rugsėjo 26 d. susprogdinti Rusijos valstybinės dujų bendrovės „Gazprom“ valdomi dujotiekiai „Nord Stream 1“ ir „Nord Stream 2“ Baltijos jūroje, ties Dānijai priklausančia Bornholmo sala. Dujotiekiai buvo nutiesti gamtinėms dujoms transportuoti iš Rusijos į Vokietiją, per Baltijos jūrą. Šie neteisėti veiksmai atlikti slepiant vykdytojų priklausomybę konkrečiai valstybei ar nevalstybinei organizacijai.

Tikriausiai jūs ne tik diskutuojate, bet jau ir naudojate įvairiomis dirbtinio intelekto galimybėmis. Be teigiamų dalykų, jis atneša ir grėsmių. Vienos iš jų yra susijusios su vadinamosiomis **viršmo technologijomis**. Tokios technologijos vis dažniau pritaikomos greitesniems, pavojingesniems ar sunkiau atpažįstamiems ir atsekamiems veiksams prieš kitas valstybes vykdyti. Autoritarinės valstybės šias technologijas naudoja savo galiai didinti, stebėdamos ir siekdamos kontroliuoti savo ir užsienio valstybių piliečius bei įmones.

2.7 pav. | Dujotiekių „Nord Stream 1“ ir „Nord Stream 2“ Baltijos jūroje susprogdinimas

„FactsWithoutBias1“ nuotrauka

2.8 pav. | Veido atpažinimo technologijos

AP nuotrauka

Pavyzdžiui, veido atpažinimo technologija yra tapusi pasirenkamąja telefonų, nešiojamųjų kompiuterių, pasų ir mokėjimo programėlių apsaugos funkcija. Prognozuojama, kad ji gali paspartinti tam tikrų ligų diagnozę, sukelti revoliuciją tikslinės reklamos srityje. Pastaruoju metu ši technologija vis dažniau tampa asmenų stebėjimo priemone, kurią plačiai naudoja žvalgybos, saugumo ir teisėsaugos institucijos.

PRIEŠIŠKA UŽSIENIO VALSTYBIŲ ŽVALGYBOS IR SAUGUMO TARNYBŲ VEIKLA. Šia veikla užsienio valstybės siekia daryti neigiamą įtaką Lietuvos politinei sistemai, kariniams pajėgumams, teisėsaugai, socialiniam ir ekonominiam stabilumui, apsunkinti nacionalinių ir NATO sprendimų priėmimo procesą, skatinti Lietuvos gyventojų nepasitikėjimą valstybės institucijomis ir jų sprendimais, neteisėtai gauti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančios informacijos. Pavyzdžiui, siekdamos daryti neigiamą įtaką, užsienio valstybių žvalgybos ir saugumo tarnybos vykdo informacines ir psichologines operacijas, skleidžia **melagienes**, naudojami šnipų pagalba.

2.9 pav. | 2014 m. suimtas Rusijos šnipas, Lietuvos kariuomenės karininkas Sergejus Pušinas

„Lrytas.lt“ nuotrauka

ĮSLAPTINTOS INFORMACIJOS APSAUGOS PAŽEIDIMAI. Įslaptintos informacijos pagrobimas, neteisėtas jos atskleidimas, praradimas ar sunaikinimas, rinkimas, pirkimas, pardavimas, laikymas ar platinimas kelia pavojų ne tik Lietuvos valstybės ir jos piliečių, bet ir jos sąjungininkų saugumui.

NELEGALIOJI MIGRACIJA. Dideli neteisėtų migrantų, siekiančių patekti į Lietuvą ir kitas Europos Sąjungos šalis piktnaudžiaujant prieglobsčio teise, srautai kelia politinę, ekonominę ir socialinę grėsmę šalies nacionaliniam saugumui, didina finansinę ir ekonominę naštą Lietuvai, kelia religinio ekstremizmo ir terorizmo riziką. 2021 m. vasarą Lietuvą patyrė Baltarusijos režimo organizuotą hibridinę ataką – per valstybės sieną į Lietuvą buvo stumiami migrantai iš trečiųjų šalių: Irako, Irano, Sirijos, Turcijos, Šri Lankos, Tadžikistano, Gambijos, Gvinėjos, Afganistano, Maroko, Indijos, Jemeno, Somalio, Egipto, Kamerūno, Kongo ir kitų šalių. Neteisėtai kirtę valstybės sieną, į šalį pateko daugiau kaip 4 000 migrantų. Dauguma atvykėlių – jauni vyrai, bet buvo ir moterų, vaikų, senolių. Siekiant suvaldyti situaciją, buvo paskelbta nepaprastoji padėtis, į pagalbą Valstybės sienos apsaugos tarnybai pasitelkta kariuomenė, palei sieną su Baltarusija pastatyta metalinė tvora, įrengtos vaizdo stebėjimo kameros.

TERORIZMAS, EKSTREMIZMAS IR RADIKALIZACIJA. Smurtinio ekstremizmo propagandos sklaida, atskirų socialinių grupių radikalizavimasis didina teroristinių aktų ir smurtinių ekstremistinių išpuolių prieš Lietuvos institucijas, įmones, transporto ir viešų renginių objektus tikimybę. Terorizmo išpuolių pavojų taip pat didina religinio ir politinio ekstremizmo ideologijoms pritariančių asmenų ketinimai ir pajėgumai vykdyti teroristinius nusikaltimus Lietuvoje, užsienio valstybėse veikiančių teroristinių organizacijų ir su jomis susijusių asmenų teroristinė veikla, terorizmo grėsmės sklaida iš konfliktų regionų.

ORGANIZUOTAS NUSIKALSTAMUMAS. Organizuoto nusikaltamumo plitimas ir skverbimasis į šalies ūkį bei finansų rinkas kelia rimtą pavojų visuomenės saugumui ir gali neigiamai veikti valstybės ekonominį bei politinį gyvenimą. Organizuotų nusikaltėlių grupuočių vykdomi finansiniai nusikaltimai, kontrabanda, sukčiavimas, turto vagystės ir kiti nusikaltimai kelia grėsmę valstybės, visuomenės ir piliečių saugumui, mažina piliečių pasitikėjimą teisėsaugos institucijų veiklos aktyvumu ir veiksmingumu.

KORUPCIJA. Korupcijos plitimas šalies viešajame sektoriuje, ekonomikoje ir versle gali kenkti teisėtiems asmenų ir valstybės interesams, kompromituoti įstatymo viršenybės principą. Korupcija, kaip priešiškas veikimas prieš valstybę, daro žalą šalies politinei, ekonominei ir socialinei sistemai, didina Lietuvos gyventojų nepasitikėjimą valstybinėmis institucijomis ir valstybės tarnautojų priimamais sprendimais, mažina valstybės patrauklumą užsienio investuotojams.

Pagal korupcijos suvokimo indekso įvertį Lietuvą užima 33-ią vietą 180 pasaulio šalių sąrašė ir 12-ą vietą tarp 27 Europos Sąjungos valstybių. Taigi Lietuvą priartėjo prie Europos Sąjungos vidurkio. Teigiamam pokyčiui įtakos turėjo įsigaliojęs naujasis Korupcijos prevencijos įstatymas, patvirtinta Nacionalinė darbotvarkė korupcijos prevencijos klausimais ir įgyvendinta Europos Sąjungos direktyva dėl pranešėjų apsaugos.

DEMOGRAFINĖ KRIZĖ. Mažėjantis Lietuvos gyventojų skaičius dėl mažo gimstamumo, visuomenės senėjimo ir vis dar didelio emigracijos masto kelia grėsmę ilgalaikiam Lietuvos socialiniam, ekonominiam ir politiniam stabilumui bei ūkio plėtrai. Užsitęsusių

neigiamos demografinės tendencijos mažina Lietuvos ekonominę galią, stabdo valstybės ūkio plėtrą ir trukdo siekti tvaraus ekonominio augimo ir gerovės.

2023 m. sausio 1 d. Lietuvoje gyveno 2 mln. 860 tūkst. nuolatinių gyventojų. Tai 54 000 daugiau negu 2022 m., tačiau pastarąjį dešimtmetį gyventojų skaičius sumažėjo 4,78 proc., o per pastaruosius tris dešimtmečius – net 17,21 procento. Tokie gyventojų skaičiaus mažėjimo mastai ir tempai buvo vieni sparčiausių Europoje. Demografinės prognozės rodo gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijas ir ateityje. Remiantis Eurostato prognozėmis, iki 2030 m. Lietuvos gyventojų gali sumažėti apie 10 procentų. Didelę įtaką šalies gyventojų mažėjimui turi emigracija ir neigiama natūrali gyventojų kaita (18 400 daugiau žmonių mirė, negu gimė).

VERTYBIŲ KRIZĖ. Nepagarba prigimtinėms žmogaus teisėms, krikščioniškųjų vertybių, liberaliosios demokratijos ir **pliuralistinės visuomenės** nuvertinimas, antihumaniškų, žmogaus gyvybės vertę menkinančių ar neigiančių, kurstančių rasinę, tautinę ar religinę nesantaiką, pateisinančių smurtą, prievartą ir **genocidą** teorijų, religinių doktrinų ir ideologijų plitimas skatina politinį ir socialinį ekstremizmą, demokratinių vertybių neigimą.

Apibendriname

Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme yra nurodyta, kad už šalies nacionalinį saugumą yra atsakinga ne tik valstybė ir jos institucijos, bet ir visuomenė bei kiekvienas Lietuvos pilietis. Taigi, kiekvienas iš mūsų! Mes turime ne tik pareigą ginti savo šalį, bet ir teisę tai daryti. Todėl labai svarbu, kad kiekvienas pilietis, prisidedamas užtikrinant šalies nacionalinį saugumą, gerai suprastų grėsmes, jų priežastis ir sąlygas, taip pat žinotų būdus, kaip šias grėsmes užkardyti ir valdyti, jeigu jos vis dėlto pasireiškia.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Nacionalinis saugumas apibrėžiamas kaip valstybės, visuomenės ir piliečių gyvybiškai svarbių interesų apsauga nuo vidinių ir išorinių grėsmių.
2. Siekiant užtikrinti šalies nacionalinį saugumą, būtina laiku pastebėti kylančias grėsmes, pavojus ir rizikos veiksnius, imtis tinkamų ir pakankamų prevencinių priemonių grėsmėms užkardyti, šalinti jų priežastis ir sąlygas, veiksmingai valdyti pasireiškusias grėsmes, taip pat pašalinti jų padarytą žalą.
3. Grėsmėmis šalies nacionaliniam saugumui vadinami nepalankūs veiksniai, trukdantys normaliai valstybės ir visuomenės raidai, valstybės institucijų funkcionavimui, keliantys pavojų valstybės nepriklausomybei, teritoriniam vientisumui, konstitucinei santvarkai, piliečių gerovei, jų teisėms ir laisvėms.
4. Išskiriamos įvairios grėsmių rūšys: išorinės ir vidinės, valstybinės ir nevalstybinės, gamtinės ir žmogaus keliamos, karinės ir nekarinės, hibridinės ir kitokios.
5. Didžiausia grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui yra karas. Ši grėsmė kyla iš augančio Rusijos Federacijos valdžios autoritarizmo, agresyvumo ir siekio įgyvendinti imperialistines ambicijas karinėmis ir nekonvencinėmis hibridinėmis priemonėmis.
6. Kasmet valstybės institucijos, atsakingos už nacionalinio saugumo užtikrinimą, parengia Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo ataskaitą ir savo veiklos ataskaitas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kurios grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui, jūsų nuomone, yra pačios didžiausios? Pasirinkimą argumentuokite.
2. Kuri užsienio valstybė kelia didžiausią karinę grėsmę Lietuvai? Pagrįskite atsakymą.
3. Paaiškinkite, kodėl pasaulinis branduolinis karas gali sunaikinti gyvybę planetoje.
4. Pasvarstykite, kurie vidiniai veiksniai kelia politines grėsmes Lietuvai.
5. Nurodykite ne mažiau kaip du veiksnius, skatinančius visuotinį atšilimą planetoje.
6. Kokią grėsmę visuomenei ir valstybei kelia nusikalstamumas?
7. Paaiškinkite, kuo skiriasi kibernetinės ir informacinės grėsmės.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kas yra grėsmė nacionaliniam saugumui? Kas jums asmeniškai yra grėsmė?
2. Kodėl yra svarbu, kad kiekvienas pilietis gerai suprastų grėsmes, kylančias Lietuvos nacionaliniam saugumui, jų priežastis ir sąlygas, taip pat žinotų būdus, kaip šias grėsmes užkardyti ir valdyti?
3. Įvardykite, kokios yra grėsmių nacionaliniam saugumui rūšys.
4. Nurodykite po dvi pagrindines išorines ir vidines grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui.
5. Paaiškinkite, kaip kiekvienas pilietis gali prisidėti užtikrinant šalies aplinkos apsaugą.
6. Su kokiomis kibernetinėmis grėsmėmis gali susidurti kiekvienas pilietis šiandien?
7. Kokiomis priemonėmis skatinamas atsparumas informacinėms grėsmėms?

Pasaulio saugumas. Globalios saugumo sistemos istorinė raida ir aktualijos

DR. EGIDIJUS VAREIKIS

TEMA

3

Temos reikšmingumas

- ➔ Jūs neabejotinai esate girdėję, kad šių dienų pasaulis tampa vis globalesnis. Tai reiškia, kad didėja sąsajos tarp skirtingų regionų ar valstybių, jose kartoja ir rutuliojasi tie patys reiškiniai ar procesai. Tad verta kelti klausimą, dėl kokių priežasčių atsitinka taip, kad vienos tautos tampa didelės, kitos – ne tokios didelės, vienos valstybės – stiprios, kitos – silpnos, vienos – saugios, kitos – ne.
- ➔ Galbūt sėkmę lemia atskirų valdovų ar liaudies didvyrių atsitiktiniai talentai, sėkmingai atrastos naudingosios iškasenos, o gal tiesiog geografinė padėtis ir kaimynai?
- ➔ Ar geografinė padėtis vieniems yra **panacėja**, kitiems – amžinas prakeiksmas, vieniems – nuoroda tapti jūrinėmis valstybėmis, kitiems – sausumos?

Žemėlapis moko mus, kas esame ir kaip mąstome

Gamtinės aplinkos įtaka civilizacijų raidai nekelia abejonių. Istorija aiškiai rodo, kad ankstyvosios civilizacijos (pavyzdžiui, Egipto, Mesopotamijos) priklausė nuo upių, graikų civilizacija – nuo gebėjimo plaukioti jūromis. Vandens keliai, salynai jūrose civilizacijas jungė, gamtos kliūtys: kalnai, dykumos, jūros – skyrė ir izoliavo.

Gamtos sąlygos ir geografinė padėtis vienas tautas vertė būti jūrininkais, kitas – žemdirbiais, trečias galiausiai pavertė prekybininkais ar kariais. Vieniems reikėjo išmokti kovoti su sausromis, kitiems – gintis nuo šalčio. Taip formavosi nacionalinis charakteris arba tiesiog gyvenimo įpročiai. Pavyzdžiui, istorikai pastebi, kad romėnai niekada nevaldė teritorijų, kur temperatūra nukrisdavo žemiau nulio, kur neaugo vynuogės. Tai nereiškia romėnų prisirišimo

prie vienos augalų rūšies, bet, žvelgiant plačiau, jų papročiai ir gyvenimo būdas buvo žmogiškas prisitaikymas prie ypatingo klimato. Tai tik vienas iš daugelio pavyzdžių, paaiškinantis, kodėl žmonės pasaulyje pasiskirsto taip netolygiai. Apskaičiuota, kad apie 80 proc. žmonijos gyvena nutolę ne daugiau kaip 100 km nuo jūros ar didesnės upės kranto.

Mūsų žvilgsnis į žemėlapių susijęs su psichologiniu poveikiu. Europiečiui, amerikiečiui ar Azijos gyventojui pasaulis atrodo skirtingai, tad ir jų pasaulio reikšmės suvokimas skiriasi: tai, kas vieniems yra „pasaulio kraštas“, kitiems – pasaulio centras.

Mums atrodo, kad Australija ar Čilė yra kažkur pasaulio pakraščiuose, kad JAV labai toli nuo Rusijos, bet pažvelgus kitu kampu, matyti, kad yra visai ne taip, kaip mums, europiečiams, atrodo. Todėl reikia išmokyti ne tik žvelgti į žemėlapių, bet ir sugebėti jį savaip geopolitiškai perskaityti – ne tik matyti, kaip jis atrodo iš Lietuvos, bet ir suprasti, kaip mus mato kitų valstybių ir tautų žmonės.

3.1 pav. | Romos imperijos plėtros ribos. Romėnai nesiekė užkariauti teritorijų, kuriose gyvenimo sąlygos pastebimai skyrėsi nuo jiems įprastų: žiemą vyravo minusinė temperatūra, neaugo vynuogės ir kitos romėnams įprastos kultūros.

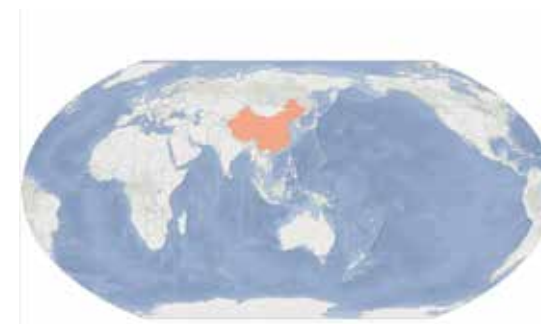
Šaltinis: alamy.com

Pasaulis žvelgiant iš Europos

Pasaulis žvelgiant iš Šiaurės Amerikos

Pasaulis žvelgiant iš Kinijos

3.2 pav. | Skirtingų regionų gyventojai skirtingai vertina žemynų, jūrų ar atskirų šalių geografinę svarbą

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokią įtaką gamtinė aplinka turėjo civilizacijų raidai?
2. Paaiškinkite, kodėl europiečiui, amerikiečiui ir Azijos gyventojui pasaulis atrodo skirtingai.

Geopolitikos kūrėjai ir jų mokymo svarba šiandien

Terminą „geopolitika“ sukūrė švedų politologas Rudolfas Čelenas. Jis apibūdino geopolitiką kaip „geografinių veiksnių poveikio tautų ir valstybių politiniams reiškiniams tyrimą“. Kitaip kalbant, **geopolitika** yra politikos disciplina, tirianti, kaip geografiniai veiksniai veikia politinius sprendimus, apibūdinanti minėtus veiksnius ir teikianti rekomendacijas politikams. Tad geopolitinių svarstymų netrūko ir Antikos laikais, ir Viduramžiais, ir Naujaisiais amžiais. Atskira mokslo disciplina geopolitika ir su ja susijusi politinė geografija tapo XVIII–XIX amžiuje.

Geopolitika daugiausia yra paremta realistine saugumo koncepcija. Tiesa, šiandien ji yra susieta su tarptautinėmis sutartimis ir tarptautine teise, tad geopolitinė saugumo analizė yra svarbi ir neatsiejama nacionalinio bei tarptautinio saugumo dalis.

Po Antrojo pasaulinio karo agresyvios Soviėtų Sąjungos pastangos primesti savo politinę įtaką kuo didesnei Europos daliai sukėlė **Šaltąjį kārą**. Jo esmė – pasaulio pasidalijimas tarp dviejų supervalstybių – JAV ir Soviėtų Sąjungos. Tai pasireiškė ideologiniu ir politiniu susipriešinimu, sukėlusiu beprecedentes ginklavimo varžybas. Net ir tos šalys, kurios neketino įsitraukti, buvo priverstos palaikyti vieną ar kitą pusę. Lietuvą tapo okupuota Soviėtų Sąjungos teritorija, daugelis Vidurio Europos valstybių, nors formaliai ir nepriklausomos, privalėjo vykdyti Maskvės diktuojamą politiką. Supervalstybės, turėjusios išpūdingus masinio naikinimo ginklo arsenalus, vengė tiesioginio branduolinio susidūrimo, Vakarų Europa ir Šiaurės Amerika, susivienijusios į gynybinį NATO aljansą, atgrasė Soviėtų Sąjungos vadovaujamą Vársuvos sutarties organizaciją nuo **konveñcinio kār**.

Šaltasis karas baigėsi Vakarų pergale, Vidurio Europos demokratizacija ir Soviėtų Sąjungos, kaip valstybės, subyrėjimu. JAV tapo svarbiausia supervalstybe, o Vakarų pasaulis – dominuojančia politikos ir ekonomikos jėga. Atrodė, pasaulis gali būti tvarkomas racionaliai subalansuotos politikos, liberaliosios ekonomikos ir pasaulinės taikos principais.

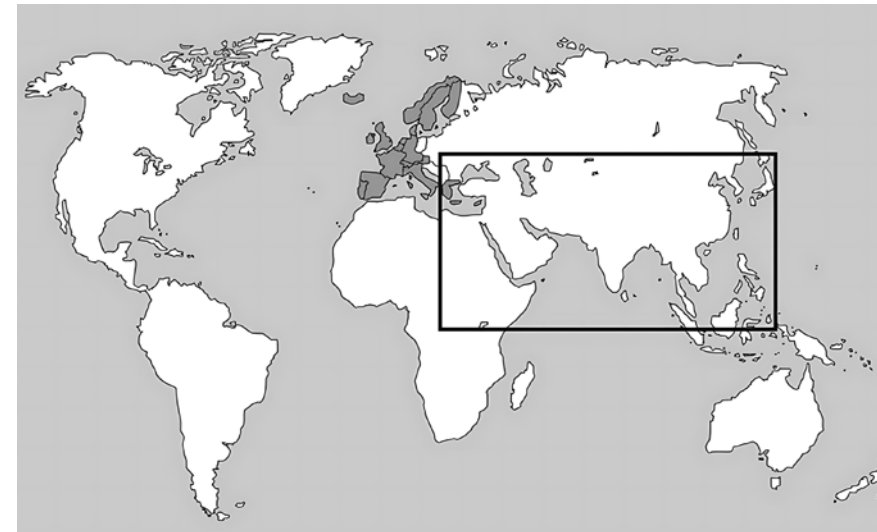
Amerikiečių politologas Fransis Fukujama knygoje „Istorijos pabaiga“ teigia, kad komunizmo žlugimas turi paskatinti galutinę ir negrįžtamą autoritarinio valdymo pabaigą. Nepaisant visų geopolitinių ir istorinių įtakų, pasaulyje turėtų įsigalėti liberalioji demokratija ir išnykti prielaidos konfliktuoti. Demokratijos nekariauja viena su kita – jos paiso teisės normų. Tai istorijos ir politikos pabaiga, nes palaipsniui nyksta politinių ideologijų skirtumo poreikis, vėliau gal ir valstybių būtinumo poreikis. Pagal F. Fukujamos viziją geografija tampa nebereikalinga. Tokia mąstysena priskiriama vadinamosioms **mondializmo** koncepcijoms. Kitos – optimistinės – vizijos kalba apie visuotinę tarpusavio priklausomybę, turinčią galiausiai vesti prie valstybių išnykimo ir globalios ekonomikos. Valstybių bendradarbiavimas ir tarpusavio priklausomybė taps svarbesni už galimybę kontroliuoti jūras ar, tarkime, strateginius geležinkelius.

Tačiau ne visi politologai mąstė taip optimistiškai. Geopolitikas Samjuelis Hantingtonas, vadinamojo **neatlantizmo** atstovas, teigia, kad XXI amžiuje reikia tikėtis pasaulinių konfliktų civilizaciniu pagrindu. Knygoje „Civilizacijų susidūrimas“ jis rašo, kad ypač pavojingas gali būti krikščionybės ir islamo konfliktas. Neatmestini ir nauji nesutarimai tarp Vakarų ir Rytų krikščionybės. Šiuo atveju kuriama išorinė Europos Sąjungos siena bei NATO plėtros riba gali virsti nauja „geležine uždanga“. Atkreiptinas dėmesys, kad ji yra tik už 30 km nuo Vilniaus. Knygų autorius Edvardas Liutvakas teigia, kad ekonominiai konfliktai bus tokie pat aršūs, kaip praeityje buvo geografiniai.

Žinomas JAV politologas Zbignevas Bžezinskis įsitikinęs, kad pasaulyje atsiranda nestabilumo zona, kurioje artimiausiu laiku labiausiai tikėtini konfliktai. Tai regionas, prasidedantis Viduržemio jūros pakrantėje (Balkanai), nusidriekęs per Vidurio Rytus, Irāką, Irānā, Afganistānā, Pakistānā, Indijā iki Pietryčių Azijos. Jis apima ir Kaukazo regionā, buvusios Soviėtų Sąjungos Vidurinės Azijos respublikas bei Šiaurės Korėją.

Globalizacija pakeitė ir pasaulio ekonomikos vaizdā. Kinijos ekonominė galia leidžia šiai šaliai plėsti ir politinę įtaką. Kinija nėra demokratinė šalis, tad tebeauganti jos galia yra tikra grėsmė mūsų ginamai pasaulio tvarkai.

Rūsijos agresija prieš Ukrainā, atrodo, galutinai sužlugdė optimistų viltis. Laimės galimybėmis sumaniai pasinaudojo grupelė Vidurio Europos šalių (tarp jų ir Lietuvā), tapusių Vakarų Europa, ir iš esmės viskas – Azijos šalys su visa Rūsija demokratiškos netapo, civilizacijų nesantaika gilėja, pasaulis, užuot tapęs tvarkingas ir sąžiningas, virsta vis labiau nevaldomu ir savanaudžiu. Pabrėžtina, kad nedemokratiškos valstybės ar jų grupės gali būti gerai organizuotos ir kelti rimtą grėsmę demokratijai. Grėsmė iš tiesų rimta, ir, pavyzdžiui, Europa šiandien vargiai geba apsiginti, tokiai realybei ji tiesiog nepasiruošusi. Ji mano, kad gintis šiandien galima ne jėga, o teise, tačiau naujieji agresoriai ar teroristai teisės nepaiso. Įsivyrąja baimė, kad pradės dominuoti arabai, kinai, rusai ir pan.

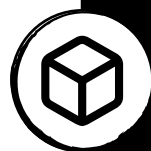
3.3 pav. | Nestabilumo zona

Šaltinis / autorius: Zbignevas Bžezinskis

Šiandien, be abejo, visus domina Rūsijos ateitis. Šiuolaikinis JAV geopolitikas Džordžas Fridmanas teigia, kad tikroji Europa yra pusiasalis, kurio ribos beveik atitinka liniją, brėžtiną tarp Sankt Peterburgo ir Rostovo prie Dono. Tai iš esmės yra dabartinės valstybių sienos regione, kurios parodo, kad Rūsija yra už menamo Europos pusiasalio ribų ir ji veikiau laikytina Eurazijos, o ne Europos valstybe.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kas yra geopolitika.
2. Kokia buvo Šaltojo karo esmė?
3. Ar galima teigti, kad Šaltasis karas baigėsi Vakarų pergale? Argumentuokite.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Gamtinės aplinkos įtaka civilizacijų raidai nekelia abejonių. Istorija aiškiai rodo, kad gamtos sąlygos ir geografinė padėtis vienas tautas vertė būti jūrininkais, kitas – žemdirbiais, trečias galiausiai pavertė prekybininkais ar kariais. Vieniems reikėjo išmokti kovoti su sausromis, kitiems – gintis nuo šalčio. Taip formavosi nacionalinis charakteris arba tiesiog gyvenimo įpročiai.
2. Geopolitika yra politikos disciplina, tirianti, kaip geografiniai veiksniai veikia politinius sprendimus, apibūdinanti minėtus veiksnius ir teikianti rekomendacijas politikams.
3. Po Antrojo pasaulinio karo agresyvios Soviėtų Sąjungos pastangos priimti savo politinę įtaką kuo didesnei Europos daliai sukėlė Šaltąjį karą. Jo esmė – pasaulio pasidalijimas tarp dviejų supervalstybių – JAV ir Soviėtų Sąjungos. Tai pasireiškė ideologiniu ir politiniu susipriešinimu, sukėlusiu beprecedentes ginklavimo varžybas.
4. Politologas F. Fukujama knygoje „Istorijos pabaiga“ teigia, kad komunizmo žlugimas turi paskatinti galutinę ir negrįžtamą autoritarinio valdymo pabaigą. Nepaisant visų geopolitinių ir istorinių įtakų, pasaulyje turėtų įsigalėti liberalioji demokratija ir išnykti prielaidos konfliktuoti. Valstybių bendradarbiavimas ir tarpusavio priklausomybė taps svarbesni už siekius laimėti pergalę karo lauke.
5. Geopolitikas S. Hantingtonas knygoje „Civilizacijų susidūrimas“ teigia, kad konfliktų priežastimi XXI amžiuje gali tapti religiniai, kultūriniai, ideologiniai skirtumai tarp įvairių bendruomenių.
6. Rūsijos agresija Ukrainoje rodo, kad ir XXI amžiuje karai gali būti motyvuojami teritorijų užgrobimo, išgalvotos „istorinės misijos“ įgyvendinimo, etninių teisių gynimo ir kitomis dingstimis.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kas yra globali saugumo sistema.
2. Kaip žemėlapiai mums gali padėti aiškiau suvokti pasaulio saugumo situaciją?
3. Įvardykite ne mažiau kaip du iššūkius, kylančius pasaulio saugumui.
4. Kaip globalizacija pakeitė pasaulio saugumo ir ekonomikos sritis?
5. Kaip manote, ar teisus buvo F. Fukujama teigdamas, kad komunizmo žlugimas turi paskatinti galutinę ir negrįžtamą autoritarinio valdymo pabaigą? Argumentuokite.

Pasaulio tvarka. Globalizacijos poveikis pasaulio saugumui

DR. EGIDIJUS VAREIKIS

Temos reikšmingumas

- ➔ Teigiama, kad gyvename globalizacijos epochoje. Globalizacija dažniausiai apibūrinama kaip procesas, pasireiškiantis savotišku viso pasaulio žmonių suartėjimu: tarpusavio ryšių gausėjimu visose gyvenimo srityse, intensyvesne prekyba, informacijos ir kultūros mainais. Filosofas Herbertas Maršalas Makluanas prieš šešis dešimtmečius pasiūlė „globalaus kaimo“ sąvoką, norėdamas pabrėžti, kad visi tampame vis panašesni vieni į kitus, vis lygesni ir vienodai atsakingi už pasaulio būklę. Globalizacija neabejotinai veikia pasaulio saugumą, klimato kaitą, demografiją ir migraciją, išteklių pasiskirstymą, masinio naikinimo ginklų plėtrą, organizuotą nusikalstamumą ir kitas mūsų bendro gyvenimo skirtis.
- ➔ Globalizacija daro mus visus vienodai atsakingus už planetos saugumą. Pavyzdžiui, klimato kaitos problemas galima išspręsti tik bendru sutarimu, nuo klimato kaitos neapsaugo nei valstybių sienos, nei skirtingos ideologijos. Šiandieniniame pasaulyje migracija pasiekė tokį mastą, kokio iki šiol nebuvo. „Didysis kraustymasis“ vyksta dėl įvairių priežasčių: dėl netolygaus išteklių pasiskirstymo ir skirtingo gyvenimo lygio, dėl karų, ekologinių negandų ir kitų procesų.
- ➔ Nemaža dalis nacionalinio saugumo problemų tampa tarptautinio saugumo problemomis. Pavyzdžiui, organizuotas nusikalstamumas (įskaitant ir terorizmą) nebegali būti užkardytas atskirų valstybių pastangomis. Plintant branduoliniams ir kitiems masinio naikinimo ginklams, silpnėjant tarptautinių saugumo organizacijų galimybėms, atsiranda vis daugiau naujų grėsmės židinių.

Pasaulio tvarka

Informacinės technologijos šiandien leidžia mums laisvai bendrauti bet kurioje pasaulio vietoje, nejauciant fizinio atstumo, o gebėjimas susikalbėti ir vadovautis panašiomis vertybėmis bei mąstymo stereotipais iš esmės daro ar bent jau turėtų daryti visus mus vienodai atsakingais pasaulio piliečiais. Taip pat esame vis labiau priklausomi vieni nuo kitų, vis labiau sujungti ekonominiais saitais, politikos interesais ir tiesiog žmogiškai suartinti. Globalizacija, be abejo, veikia ir mūsų saugumo supratimą. Pasak teoretikų, jei visi esame vienoje valtyje, tai visi, net jei pažiūros skiriasi, turime stengtis, kad ta valtis nenuskęstų.

Nepaisant tarpusavio priklausomybės, nepaisant vis gausėjančių ir besiplečiančių už saugumą atsakingų organizacijų, karai tebevyksta visame pasaulyje. Šiandien kariaujama net Europoje, kur pastangų sukurti amžinąją taiką buvo daugiau nei kur kitur. Karas – tai vienas nesaugiausių reiškinių visuomenėje, griauantis tai, ką esame įpratę vadinti „pasaulio tvarka“.

Norėdami suprasti, kuo ypatinga saugumo aplinka šiandien, pirmiausia panagrinėkime, kuo skyrėsi ankstesnės saugumo sanklodos nuo dabartinės. Pokalbiuose apie tai, kas valdo pasaulį, galima prisiklausyti ir prisišnekėti visokių būtų ir nebūtų dalykų: nuo sąmokslų teorijų apie slaptas masonų ir mafijos struktūras, kurios jau seniai sutarusios, kam turi priklausyti Ukraina ar Lietuvą, iki tvirtinimo, kad Darvino teorijos šviesoje atsiradęs žmogus nedaug kuo skiriasi nuo beždžionės, nes pasaulyje nėra jokių kitų taisyklių, tik jėgos valdžia ir biosocialinis egoizmas.

Ginčas, koks tas pasaulis – politinė anarchija ar kokia nors tvarka, nėra visiškai tuščias. Net teigiantys, kad pasaulio politika – tai amžinoji anarchija, pripažįsta, kad per tarpusavio sambūvį, susitarimus, viešai priimtas gyvensenos normas susiformuoja tarptautinių santykių ir vidaus politikos taisyklės, visiems priimtinos, vienodai suprantamos ir gerbiamos. Formuojasi **pasaulio tvarka**. Terminas „pasaulio tvarka“ vartojamas ir politikos mokslų žinynuose, ir kasdienėje praktikoje. Reikia tik išsiaiškinti, kas ta tvarka ir ar šiandien ji nevirsta... netvarka.

Kyla įvairių klausimų, pavyzdžiui: ar yra koks Pasaulio Valdovas, gal Pasaulio Parlamentas, ir kas galiausiai nustato, kas yra etiška, o kas ne, kas darytina, o kas vengtina? Kur ir kada sukuriamos tarptautinės teisės normos? Jei pasaulio tvarka apskritai egzistuoja, kodėl negalima sukurti vieningo, takaus ir nesikeičiančio į blogąją pusę žmonių sambūvio?

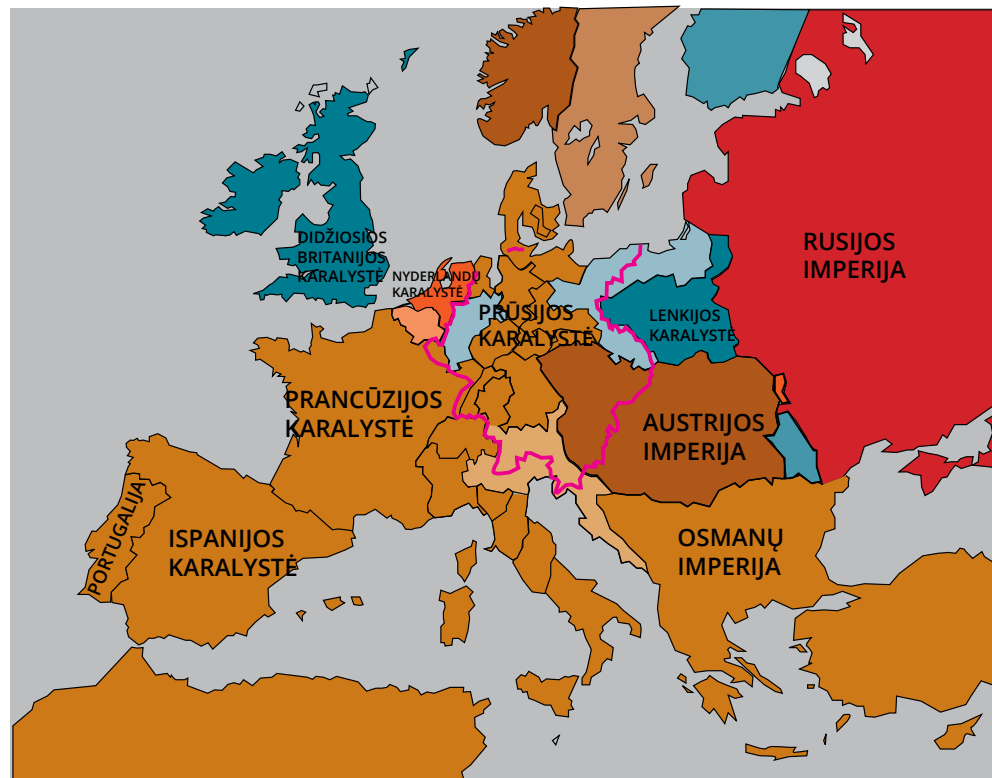
Sakoma, kad pasaulio tvarka – tai visuma politinių, kultūrinių, etinių veiksmų, visuotinai priimtinių ir laikomų tarptautinės teisės norma. Tačiau nėra visiškai aišku, kas yra tarptautinė teisė ir kas yra visuotinai priimta norma. Juk iš esmės nėra jokio dokumento, kuris būtų pripažintas Pasaulio Konstitucija ar pagrindiniu įstatymu. Sąvokos „visuotinai priimta“ ar „visuotinai pripažinta“ tampa dar sudėtingesnės, atsižvelgiant į faktą, kad šiandien mūsų europietiškosios politikos etikos normos neturi pasaulinio monopolio. Vis dažniau kalbama, kad tokie dalykai, kaip lyčių lygybė, tikėjimo atskyrimas nuo politinės valdžios, nėra universalūs, o veikia būdingi tik Europai.

Atrodo, pasaulio tvarka keičiasi, ir laikui bėgant tai, kas atrodo teisėta ir tvarkinga vienoje istorijos epochoje, pasirodo nereikšminga ar net neteisėta kitoje. XIX amžiuje net ir pačios demokratiškosios šalys, tokios kaip Didžioji Britanija, buvo kolonijinės imperijos, o **kolonializmas** buvo teisėta pasaulio tvarkos dalis – atrodė visai natūralu nepalikti pasaulyje ne-

kontroliuojamų teritorijų. XX amžiaus antrojoje pusėje pasaulio tvarkos dalimi tapo **dekolo-nizacija**. XIX amžiuje demokratija nebuvo itin svarbus valstybių kokybės požymis, šiandien manoma, kad „tvarkingos“ valstybės turi būti tvarkomos demokratiškai – autoritariniai ir totalitariniai režimai laikomi pasaulio tvarkos ardytojais.

Taigi, kaip ten bebūtų, reikia nustatyti taisykles, kuriomis vadovaudamiesi 8 milijardai žmonių galėtų bent jau nekariauti tarpusavyje. Galima pastebėti, kad tokių bandymų būta, ir žmonės sutikdavo laikytis to, kas yra neva visuotinai pripažinta ir priimtina.

VĖNOS KONGRESO SISTEMA. Bene pirmoji pasaulio tvarka atsirado 1815 m. įvykusio Vėnos kongreso nutarimų pagrindu. Galima teigti, kad pasaulį pasidalijo Austrija, Rusija ir stiprėjanti Prūsija. Didėjo ir Britų imperijos įtaka. Vėnos kongreso pasaulio tvarka aiškiai deklaravo realistinį požiūrį į Europos ir pasaulio saugumą: didžiosios valstybės imasi atsakomybės už pasaulio ateitį, ir Vėnos kongresas suteikia joms teisę tai daryti. Dominuojančia politine sistema tapo **imperializmas** pačia teigiamiausia šio žodžio prasme – imperializmas, kuris tvarko kolonijas ir derina valstybių interesus. Vėnos kongreso tvarka sukūrė sąvoką „Europos koncertas“, reiškiančią pagrindinių valstybių sutarimą esminiais tarptautinės politikos klausimais. Vėnos kongreso rezultatas buvo ir kolonializmo įteisinimas – realiai ir rimtai kalbėta, kad pasaulyje neturi likti „niekieno žemių“ – reikia atrasti tai, kas neatrasta, ir teisingai pasidalyti.

4.1 pav. | Europa po Vėnos kongreso ir vėliau įvykusių geopolitinių pokyčių

Šaltinis: <https://istorija9-10.mkp.emokykla.lt/turiny/eurapa-po-vienos-kongreso/>

Etninis veiksnys tuometėse valstybėse nebuvo itin reikšmingas ar vertinamas. Svarbiausias dalykas buvo valstybė su savo valdovu ar istorija, o ne valstybė su dominuojančiu **ėtnosu**. Jei kas tada būtų pasakęs, kad lietuviškai kalbantys žmonės turi teisę kurti Lietuvos valstybę, pasaulio tvarkdarius tai būtų sukėlę juoką.

VERSALIO SISTEMA. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje imperijos, formavusios Vėnos kongreso tvarką, arba išnyko (pavyzdžiui, Austrijos, Osmānų), arba nusilpo ir transformavosi į kitokio tipo valstybes (pavyzdžiui, Vokietiją, Rusiją). Atsirado daug naujų santykinai nedidelių etninių valstybių, pasinaudojusių JAV prezidento Vudro Vilsono deklaracija, leidžiančia tautoms apsispręsti. Imperines ideologijas galutinai pakeitė politinės ideologijos ir augantis etnis nacionalizmas. Versalio tvarka besąlygiškai nuginklavo Vokietiją, kaip pasaulinio karo kaltininkę, tačiau kartu sukėlė šiai šaliai vadinamąjį Versalio sindromą – tautinio pažeminimo jausmą, vėliau puikiai išnaudotą Adolfo Hitlerio, kuriančio Tūkstantmečio reichą. Daug dėmesio skirta sutartims ir **plebiscitams**, turėjusiems išspręsti sienų ar teritorines problemas „liaudies valia“. Kolonijas iš dalies pakeitė mandatinės teritorijos, leidžiančios vietiniams žmonėms daugiau dalyvauti savivaldoje.

Versalio tvarka netruko ilgai. Veikiai sustiprėjusi Sovietų Sąjunga, atsigavusi Vokietiją, didesnių ambicijų vedama Italija ir Japonija ėmė kvestionuoti pasaulio tvarką. JAV, skeptiškai vertinusios Tautų Sąjungos darbą, taip pat iš dalies prisidėjo prie esamos tvarkos griuvimo. Tautų Sąjunga pasirodė nepajėgi

4.2 pav. | Europa po Pirmojo pasaulinio karo

Šaltinis: https://smp2014is.ugdome.lt/mo/10kl/IS_DE_27/teorine_medziaga_2_9.html

pažaboti augančių naujų imperijų neteisėto elgesio ir negalėjo užkirsti kelio naujam pasauliniam karui.

Pokario sistema vėl atsakomybę už pasaulį atidavė didžiosioms šalims, nugalėjusioms Ašies valstybės. Jungtinės Tautos, sukurtos kaip pasaulinė saugumo sistema, turėjo Saugumo Tarybą, kurioje ypatingos teisės realiai suteiktos vėlgi toms... didžiosioms. Atsirado supervalstybės, t. y. šalys, norinčios ir galinčios imtis globalių misijų – valdyti ar kitaip kontroliuoti visą pasaulį. Ideologizuota dviejų supervalstybių – JAV ir Sovietų Sąjungos – **konfrontacija** sutapatinta su ideologija ir politinių sistemų konfrontacija. Prasidėjo Šaltasis karas.

ŠALTOJO KARO TVARKA buvo gana paini. Iš dalies tai Jungtinių Tautų saugumo sistemos pagrindu sukurta universali tvarka (tokia ji bent jau turėjo būti). Jungtinių Tautų chartija rėmėsi ne viena politinė akcija, jos formaliu pagrindu sukurta tokios struktūros, kaip NATO, sankcionuotos taikos palaikymo misijos. Jungtinės Tautos turėjo tapti universaliu teisėju, užtikrinančiu saugumo sprendimų priėmimą.

Tačiau supervalstybių konfrontacija savaip sutvarkė tarptautinį saugumą. Pasaulis buvo ne suvienytas Jungtinių Tautų chartijos dvasia, bet padalytas tarp minėtų supervalstybių – Sovietų Sąjungos ir JAV. Tai buvo istorijoje beprecedentis bipolinis pasaulio pasidalijimas. Net tos šalys, kurios neketino dalyvauti supervalstybių konfrontacijoje, buvo priverstos palaikyti vieną ar kitą pusę. Tokia konfrontacija kėlė grėsmę, bet drauge ir saugojo nuo naujo pasaulinio karo. Valstybės, ypač Europoje, aiškiai suvokė, kad pasidalijimas tarp Rytų ir Vakarų yra didesnis prioritetas nei nacionalinės politikos ambicijos.

4.3 pav. | Europa po Antrojo pasaulinio karo

Šaltinis: <https://istorijatau.lt/rubrikos/zemlapiai/saltasis-karas>

Šaltojo karo laikotarpio tvarka žlugo dėl įvairių priežasčių. Politologai iki šiol nedrįsta aiškiai įvardyti, kuri priežastis buvo svarbiausia: Sovietų Sąjungos ir jos įtakos sferos ekonominis silpnumas, globalizacija, informacinė revoliucija ar Vidurio ir Rytų Europos žmonių laisvės siekis, tačiau faktas – tvarka žlugo. Dėl Šaltojo karo šiandien dažniausiai kaltinama Sovietų Sąjunga, tačiau reikia nepamiršti, kad Jaltos ir Potsdamo konferencijose Sovietų Sąjunga dalyvavo kartu su amerikiečiais ir britais, tad ir jiems turėtų tekti dalis atsakomybės.

NAUJOJI PASAULIO TVARKA. Atrodė, pasibaigus Šaltajam karui, atsirado galimybė kurti pasaulio tvarką ne karinės pergalės, o visuotinio **konseŕsuso** pagrindu. Atsirado vadinamoji „naujoji pasaulio tvarka“ (angl. *New World Order*). Ji galėjo būti teoretikų padiktuota ir politikų vykdoma pasaulio visuomenės norų išraiška.

4.4 pav. | Europa po Šaltojo karo

Šaltinis: vle.lt

Naujoji pasaulio tvarka turi būti žmogaus valia racionaliai subalansuotos politikos, liberaliosios ekonomikos ir pasaulinės taikos tvarka. Paskutiniame XX amžiaus dešimtmetyje atrodė, kad entuziastingai einama šios naujosios pasaulio tvarkos link. Amerikietis Fransas Fukujama veikale „Istorijos pabaiga“ teigia, kad pasaulis artėja prie būsenos, kada turėtų įsivie-rauti liberalioji demokratija – istorijos pabaiga. Tada nekyla karų, nes demokratinės šalys karų nepradedą, vyrauja konkurencija ir gerovės siekis. Ekonomika ir kultūra tampa globalios – jei nėra kliūčių demokratijai, neturėtų kilti kliūčių ir globalizacijai. Savo tikrąjį vaidmenį turėtų susigrąžinti Jungtinės Tautos, tapdamos universalia saugumo sistema, kokia turėjo būti pagal pirminį jos kūrėjų sumanymą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kokia yra Vienos kongreso sistemos esmė, ir pasvarstykite, ar tai buvo teisinga sistema visų Europos valstybių atžvilgiu.
2. Paaiškinkite, kokia yra Versalio sistemos esmė, ir pasvarstykite, ar tai buvo teisinga sistema visų Europos valstybių atžvilgiu.
3. Kuo naujoji pasaulio tvarka skiriasi nuo Šaltojo karo tvarkos?

Globalizacijos poveikis pasaulio saugumui

Kaip minėta, gyvename globalizacijos epochoje, tarytum plaukiame vienoje valtyje, turime vis daugiau galimybių, tačiau kiekvienam tenka ir vis didesnė atsakomybė už pasaulio likimą. Taigi, globalizacija veikia pasaulio tvarką įvairiais aspektais. Panagrinėkime svarbiausius jų.

Klimato kaita yra viena didžiausių problemų, kurią galime išspręsti tik bendromis pastangomis. Esminis klimato kaitos veiksnys yra temperatūros kilimas, kuris realiai griauja pasaulio ekosistemą – gamtos pusiausvyrą, užtikrinančią visiems organizmams, kartu ir žmogui, tinkamas gyvenimo sąlygas. Dėl klimato kaitos dažnėja ir intensyvėja sausros. Jos neigiamai veikia žemės ūkį, miškus ir, be abejo, kelia su maisto ištekiais susijusių sunkumų. Tirpstantys ledynai ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimas į atmosferą lemia jūros lygio kilimą. Tai gali paveikti pakrančių regionus, jų infrastruktūrą. Klimato kaita veikia gyvūnų ir augalų rūšių pasiskirstymą, migraciją, sukelia masinį rūšių nykimą. Dėl minėtų priežasčių keičiasi žmonių gyvenimo sąlygos, kyla migracijos bangos, socialiniai neramumai, net karai dėl gamtos išteklių.

Išteklių trūkumas, jų netolygus pasiskirstymas ir neracionalus naudojimas tampa vis opesnėmis pasaulio saugumo problemomis. Geriamasis vanduo virsta vis svarbesne strategine žaliava, ypač labiausiai klimato kaitos paveiktuose regionuose. Energijos ištekliai jau ne kartą buvo geopolitinės nesantaikos priežastimi, o kai kada net dingstimi pradėti karą. Mineralai ir metalai yra būtini pramonės sektoriams, elektronikai, statyboms, jų trūkumas gali sukelti

4.5 pav. | Žvilgsnis į praeitį:
žmonės Niujorke stebi degančius
Pasaulio prekybos centro dangorai-
žius 2001 m. rugsėjo 11 d.

Džeisono Paelio (flickr.com) nuotrauka

ekonominį nestabilumą ir konkurenciją. Technologijų ir inovacijų trūkumas gali riboti šalių konkurencingumą ir ekonominį augimą. Dirvožemio nualinimas, miškų kirtimas ir netinkamai tvarkomas žemės ūkis gali turėti ilgalaikį poveikį aplinkai ir maisto tiekimui.

Demografija ir migracija yra itin svarbūs veiksniai, turintys įtakos pasaulio saugumui. Demografiniai pokyčiai, tokie kaip gimstamumo ir mirtingumo lygiai, vadinamasis visuomenės senėjimas, gali turėti įtakos valstybių stabilumui ir socialinei gerovei. Migracija lemia įvairius neretai sunkiai prognozuojamus padarinius. Emigracija (išvykimas iš šalies) gali sumažinti darbo jėgos, o imigracija (atvykimas į šalį) gali prisidėti prie ekonominės plėtros, tačiau kelia ir socialinių sunkumų. Migracija gali būti susijusi su geopolitiniais konfliktais: karo ar politinio nestabilumo sąlygomis žmonės ieško saugesnių vietų, o tai gali paskatinti socialinius neramumus.

Masinio naikinimo ginklų kontrolė ir neplatinimas yra svarbūs siekiant pasaulio saugumo ir stabilumo. Globalizacijos sąlygomis atsiranda daugiau galimybių ir nusikalstamam pasauliui, ir tiems, kurie siekia ne saugoti esamą pasaulio tvarką, o ją griauti. Atsiranda galimybių nepaisyti masinio naikinimo ginklų ribojimo ar draudimo sutarčių, pasigaminti primityvių, bet veikiančių branduolinio ginklo atmainų (pavyzdžiui, **nešvariųjų bombų**), kurti nuodingąsias medžiagas ar ligas ir mirtį sukeliančius mikroorganizmus. Tokius ginklus gali kurti ne tik atskiros valstybės, bet ir teroristinės grupuotės.

Terorizmas ir organizuotas nusikalstamumas yra sudėtingi politiniai reiškiniai, kurių užkardymas įmanomas tik esant visuotiniam bendradarbiavimui, o ne konfrontacijai. Teroristinių organizacijų tikslas yra sukelti baimę, paniką ir išderinti visuomenę, siekiant chaoso sąlygomis įgyvendinti politinius tikslus. Organizuotos nusikalstamos grupuotės šiandien veikia tarpvalstybiniu mastu ir jų nariai gali būti infiltruoti į valstybines institucijas, gali sutrikdyti valstybių gyvenimą, kelti pavojų žmonių saugumui ir ekonomikai. Globalizacija ir technologijos leidžia teroristams ir nusikaltėliams veikti veiksmingiau, skirtingose šalyse baudžiamoji teisė skirtingai vertina organizuotą nusikalstamumą, o šalys per mažai bendrauja kovos su nusikalstamumu srityje.

Kaip minėta, Šaltojo karo pabaiga kėlė viltingų lūkesčių, kad karo tikimybė mažės. Tačiau, nepaisant griežtų karo apribojimų ir daugybės tarptautinių organizacijų, sukurtų karo prevencijai ir taikiam konfliktų sprendimui įgyvendinti, optimistinės prognozės nepasitvirtino.

Pasaulyje paplito vadinamieji „žemo intensyvumo“ karai, sunkiai apibrėžiami įprastais karo terminais. Tai karai, kuriuose dalyvauja nevalstybinės ginkluotos formuotės, joms vadovauja formaliai teisiškai nepripažinti „karo lauko vadai“. Jų kariaujamų karų tikslai nenusakomi įprastais terminais. Karo tikslu gali būti tiesiog pasipriešinimas, išsivadavimas ir panašiai, nenusakant, ką tai reikštų, – nepriklausomos valstybės kūrimą, priešinimąsi dėl priešinimosi ar dėl taikos sutarties sudarymo ir kt. 2001 m. rugsėjo 11 d. grupė teroristų surengė išpuolį prieš JAV ir, kaip vėliau nutarta, prieš visą NATO. JAV buvo užpultos be šūvio, jų neužpuolė jokia konkreti šalis, užpuolikai nebuvo uniformuoti ir neturėjo kitokių atpažinimo ženklų, jie susinaikino, tad nereikėjo jų išvyti iš NATO teritorijos. Rūsijos agresija prieš Ukrainą parodė, kad XXI amžiuje skaudų karą gali sukelti ir formaliai už pasaulio tvarką atsakinga valstybė, sąmoningai laužanti tarptautinės teisės principus, nesilaikanti sutarčių bei konvencijų.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kodėl klimato kaita yra viena didžiausių šių laikų pasaulio problemų.
2. Kokių sunkumų, susijusių su demografija ir migracija, kyla saugumo sistemai? Kaip siūlytumėte juos spręsti?
3. Ko siekia teroristai vykdydami teroro aktą? Kodėl jų veikla yra pavojinga žmonėms ir valstybėms?

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Gyvename globalizacijos epochoje. Globalizacija dažniausiai apibrėžiama kaip procesas, pasireiškiantis savotišku viso pasaulio žmonių suartėjimu: tarpusavio ryšių gausėjimu visose gyvenimo srityse, intensyvesne prekyba, informacijos ir kultūros mainais. Globalizacija daro mus visus vienu metu atsakingus už planetos saugumą.
2. Pasaulio tvarka – tai visuma politinių, kultūrinių, etinių veiksnių, visuotinai priimtinių ir laikomų tarptautinės teisės norma. Pasaulio tvarka keičiasi laikui bėgant: tai, kas atrodo teisėta ir tvarkinga vienoms istorijos epochoms, pasirodo nereikšminga ar net neteisėta kitoms.

3. Pastarųjų šimtmečių istorija išskiria kelias ryškesnes pasaulio tvarkos formas, tokias kaip padėtis, susidariusi po Napoleono karų ar po Pirmojo bei Antrojo pasaulinių karų. Pastaroji dar vadinama „Šaltojo karo tvarka“.
4. Šaltojo karo tvarka baigėsi žlugus Sovietų Sąjungai. Jos žlugimas padėjo laisvės demokratijos plėtrai Vidurio bei Rytų Europoje. Šaltojo karo pabaiga kėlė viltingų lūkesčių, kad karo tikimybė mažės. Atsirado vadinamoji naujoji pasaulio tvarka. Ji galėjo tapti teoretikų padiktuota ir politikų vykdoma viso pasaulio visuomenės norų išraiška.
5. Naujoji pasaulio tvarka drauge su globalizacija turėjo tapti žmogaus valia racionaliai subalansuotos politikos, liberaliosios ekonomikos ir pasaulinės taikos tvarka. Šiandien vis aiškiau matyti, kad optimistų viltys apie greitą pasaulio demokratizavimą buvo gerokai perdėtos. Rūsijos agresija prieš Ukrainą ir visos Europos vertybes verčia vis labiau abejoti naujosios pasaulio tvarkos galimybėmis.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kalbame apie pasaulio tvarką, bet dažniausiai nagrinėjame Europos, o ne, pavyzdžiui, Lotynų Amerikos žemėlapius. Kaip manote kodėl?
2. Pasvarstykite, kodėl po Šaltojo karo atsiradusioms viltims, kad naujų karų nebebus, nebuvo lemta išsipildyti.
3. Kaip manote, ar įmanoma sukurti visoms valstybėms ir visiems žmonėms tinkančią pasaulio tvarką? Atsakymą argumentuokite.
4. Kokią įtaką pasaulio saugumui daro arba gali daryti išteklių trūkumas?
5. Kaip manote, kodėl tebekuriami ir tebekaupiami masinio naikinimo ginklai, nors ir suvokiama, kokie jie pavojingi?

II SKYRIUS

AUTORITARINIŲ
VALSTYBIŲ
KELIAMOS
GRĖSMĖS

Demokratinų ir autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politika

DR. RAMŪNAS TRIMAKAS

Temos reikšmingumas

- ➔ Kalbant apie įvairias valstybės valdymo formas ir kodėl jos turi mums rūpėti, dažnai mėgstama prisiminti Didžiosios Britanijos ministro pirmininko Vinstono Čerčilio žodžius apie demokratijos privalumus bei trūkumus: „Šiame nuodėmės ir nelaimių kupiname pasaulyje buvo ir bus išbandyta daugybė valdymo formų. Niekas neteigia, kad demokratija yra tobula ar visapusiškai išmintinga. Iš tiesų sakoma, kad demokratija yra pati blogiausia valdymo forma – išskyrus visas kitas, kurios retkarčiais buvo išbandomos.“ Nors mintis buvo išsakyta tolimais 1947 metais, ji nuskambėjo panašiomis aplinkybėmis, kaip ir rašant šiuos žodžius jums, mieli moksleiviai, – sklandant iš Rytų grasinimams užkariauti ir sunaikinti, skleidžiant tamsą ir vergovę.
- ➔ Demokratinų ir autoritarinių valstybių skirtumai lemia atitinkamus užsienio ir gynybos politikos ypatumus. Mokslininkai nebe pirmą dešimtmetį diskutuoja, ar glaudus vidaus, užsienio ir gynybos politikų tarpusavio ryšys būdingas tik demokratinėms sistemoms, priklausančioms nuo rinkimų ciklo, ar, priešingai, tik nedemokratinėms valstybėms, kurių politinė sistema yra uždara ir kuriose viešoji nuomonė nedaro įtakos užsienio politikai. Ko gero, artimiausias tikrovei būtų požiūris, kad priklausomybės ryšio esama visuose politiniuose režimuose, tik demokratinėse ir autoritarinėse valstybėse skiriasi užsienio ir gynybos politikos samprata bei įgyvendinimas.
- ➔ Demokratinų bei autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politikos pažinimas padeda geriau suvokti mūsų pačių šalies vietą kintančioje tarptautinių santykių sistemoje. Be to, leidžia atpažinti kylančias nacionalinio saugumo dilemas ir rasti tinkamą atsaką joms, galų gale suprasti pilietinės visuomenės reikšmę, jos įtaką ne tik vidaus, bet ir užsienio bei gynybos politikai. Taip pat padeda lengviau suprasti kitų valstybių vykdomą politiką ar net prognozuoti galimą tolesnių įvykių raidą.

Demokratija ir autoritarizmas – kas tai ir kuo skiriasi

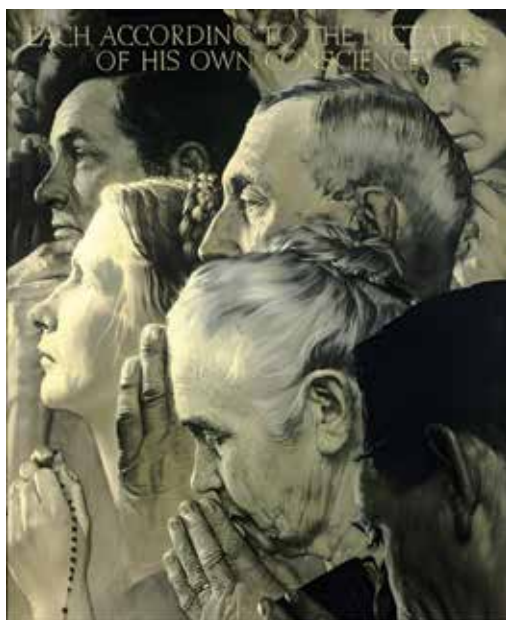
Žodis „**demokrātija**“ kilęs iš graikiškų žodžių „demos“ (gr. *δημος*), reiškiančio „paprastus žmones, eilinius piliečius“, ir „kratos“ (gr. *κράτος*), reiškiančio „jėgą, galią, valdžią“. Demokratinėje valstybėje valdžia kyla iš eilinių žmonių, piliečių visumos, o autoritarinio režimo atveju valdžia sutelkta vieno asmens, dažnai vadinamo **diktatoriumi**, rankose. Priešybė laisvei yra vergovė, o demokratijai – tironija. Anglų rašytojas Džordžas Orvelas romane „1984-iejį“ piešia nedžiuginančią perspektyvą – pasaulį, kuriame sunaikinta laisvė: „Jei norit ateities paveikslą, įsivaizduokit batą, lipantį ant žmogaus veido, – ir taip bus per amžius. (...) Tų trypiamų veidų niekad netrūks. Visuomet bus eretikų, visuomenės priešų, kuriuos reikės nugalėti ir vis iš naujo pažeminti.“ Kiekviena karta renkasi tarp laisvės ir vergovės, tarp savarankiškumo ir besąlygiško pavaldumo, tarp pagarbos žmogui ir vieno konkretaus asmens ar politinės jėgos garbinimo.

Demokratija suteikia daugiau galimybių eiliniams piliečiams ir platesnį pasirinkimą bendruomenėms. Demokratinė sistema užtikrina stipresnę ir atsparesnę ekonomiką. Žinoma, užklumpa ekonominės krizės ir nuosmukiai, tačiau dėl tam tikrų ypatumų demokratinės valstybės yra paprasčiau ekonomiškai atsigauti. Kita vertus, demokratija užtikrina laisvesnę, pakantesnę ir teisingesnę visuomenę, bet tai nereiškia, kad demokratijos atveju viskas tobula ir nėra ko kritikuoti ar tobulinti.

Beveik visų šiuolaikinio pasaulio valstybių konstitucijose pripažįstama piliečių lygybė, jų teisė dalyvauti rinkimuose. Taip pat valdžia yra padalyta į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Sukurta panaši administracinė sistema: parlamentai, ministrų kabinetai, teismai, centriniai ir vietiniai valdžios organai. Atrodytų, kuo tuomet skiriasi demokratijos ir **autokrātijos** režimai? Akivaizdu, kad šios politinės sistemos veikia labai skirtingai, ir tai daro tiesioginį poveikį šalies gyventojams, kaimyninėms valstybėms, ištisiems regionams ar net tarptautiniu mastu.

Vienas iš pamatinių šiuolaikinės Vakarų civilizacijos elementų yra demokratija. Pastaroji neįsivaizduojama be laisvės. Amerikiečių dailininkas Normanas Rokvelas pavaizdavo, jo įsitinginimu, svarbiausias keturias laisves – žodžio laisvę, tikėjimo laisvę, laisvę nuo baimės ir laisvę nuo nepritekliaus.

Demokratija klasifikuojama įvairiai, pavyzdžiui, skiriamos tiesioginė demokratija ir atstovaujamoji demokratija. Šiandien šalyse vyrauja **atstovaujamoji demokrātija**. Piliečiai patys tiesiogiai nepriima įstatymų ir nevykdo savivaldos, jie renka asmenis, kurie atstovauja jų interesams ir priima įstatymus. Labiausiai paplitusios demokratijos atmainos yra konstitucinė respublika (pavyzdžiui, JAV), kurioje yra prezidentas ir įstatymų leidžiamoji valdžia (konkrečiai JAV tai dvejų rūmų Kongresas), arba konstitucinė monarchija, kurioje parlamentams paprastai pirmininkauja ministrai pirmininkai (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje ir Kanadoje). Kitos valstybės, pavyzdžiui, Indija, derina šias dvi demokratijos atmainas, ir tokia santvarka, kai renkami ir prezidentai, ir ministrai pirmininkai, dar vadinama hibridine.

5.1 pav. | Tikėjimo laisvė (užrašas: „Kiekvienas pagal savo sąžinę“)

NT („Norman Rockwell Museum Collections“) nuotrauka

5.3 pav. | Laisvė nuo nepritekliaus

„Getty Images“ („Norman Rockwell Museum Collections“) nuotrauka

5.2 pav. | Laisvė nuo baimės

„Getty Images“ („Norman Rockwell Museum Collections“) nuotrauka

5.4 pav. | Žodžio laisvė

„Getty Images“ („Norman Rockwell Museum Collections“) nuotrauka

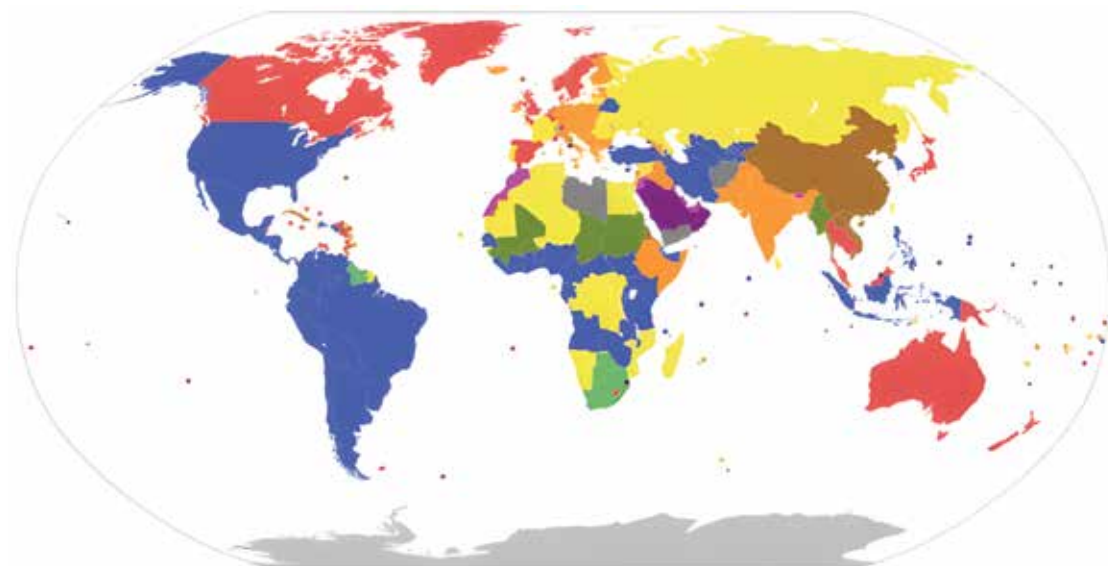
Autoritarizmas yra demokratijos priešingybė. Autoritarinėje sistemoje visą valdžią turi vienas asmuo ar jam ištikimų asmenų grupė. Autoritarinėse valstybėse gali būti rengiami rinkimai, vadovas gali palaikyti ryšius su savo piliečiais, bendrauti su pavaldiniais, tačiau žmonės neturi jokios įtakos valstybės valdymui. Esant autoritarinei sistemai, nėra pasirinkimo galimybės, veši smurtas valstybės vardu, klesti neteisėybė, nors propaganda tvirtina esant priešingai (kaip 1953 m. suformulavo sovietų okupantų Rytų Vokietijoje statytinis Valteris Ulbrichtas: „Šiuo klausimu negali būti jokių neaiškumų – viskas turi atrodyti demokratiška, bet kontroliuoti viską privalome mes.“). Tokių valstybių vadovai nesuteikia pavaldiniams tikrojo pasirinkimo ar laisvos valios, dėl to jie priversti paklusti, o ne dalyvauti priimant valstybės valdymo sprendimus.

Istoriškai labiausiai buvo paplitusios monarchijos, tačiau šiais laikais dažniau pasitaikanti autoritarinė valdymo forma yra **diktatūra** (nors absoliutinės monarchijos nūdienos pasaulyje, kaip antai Saudo Arabijoje ar Brunėjuje, neišnyko). Karaliai, karo vadai, imperatoriai, aristokratų grupelė, diktatoriai ir prezidentai ar ministrai pirmininkai gali valdyti autoritarines vyriausybes. Autoritarinėse sistemose neleidžiamos žodžio, spaudos ir religijos laisvės, jose nesivadovaujama daugumos valia, neginamos mažumų teisės. Jų lyderiai dažnai yra kilę iš vienos nedidelės grupės, pavyzdžiui, aukštų kariuomenės karininkų, nedidelės aristokratų šeimų grupės arba sąmokslininkų (pavyzdžiui, revoliucionierių), įvykdžiusių perversmą, grupuotės. Be to, autoritinių režimų pavaldiniai gana dažnai susiduria su ekonominiais sunkumais (pavyzdžiui, sovietų okupuotose valstybėse buvo paplitęs toks pokštas: „Socializmo apibrėžimas: nepalijaujama kova su sunkumais, kurie neegzistuoja jokioje kitoje sistemoje.“). D. Orvelas, apibūdinamas priežastis, dėl ko įsigali autoritarizmas, pastebėjo: „Dauguma žmonių yra silpni ir bailūs, nepasirengę laisvei ir bijo tiesos, vadinasi, reikia, kad kas nors stiprus juos valdytų ir apgaudinėtų.“ Vis dėlto žmonės pakyla kovoti dėl asmeninės bei artimųjų laisvės, saugumo, teisės gyventi oriai ir be baimės – tai patvirtina ir mūsų dienų pavyzdžiai, ir istorinė patirtis. Kaip rašė Vaclavas Havelas, čekų kovotojas su komunistiniais pavergėjais: „Tai amžina, niekada nesibaigianti kova, kurioje kovoja ne tik geri žmonės su blogais žmonėmis, garbingi žmonės su negarbingais žmonėmis, žmonės, galvoję apie pasaulį ir amžinybę, su žmonėmis, kurie galvoja tik apie save ir šią akimirką. Ji vyksta kiekviename iš mūsų [...] Todėl klysta visi, teigiantys, kad esu svajotojas, tikintis pragarą paversti dangumi. Turiu nedaug iliuzijų. Tačiau jaučiu pareigą siekti to, ką laikau gera ir teisinga [...]. Tik vieno dalyko nepripažįstu: kad siekti gero tikslo gali būti beprasmiška.“

Būtina atkreipti dėmesį, kad „režimo“ sąvoka yra taikytina visoms politinėms sistemoms. **Politinio režimo** charakteristika padeda atsakyti į klausimą, kam realiai priklauso valstybinė valdžia ir kaip ji naudojama. Dažnai terminai „politinė sistema“ ir „politinis režimas“ vartojami kaip sinonimai. Politiniai režimai klasifikuojami įvairiai, pavyzdžiui, derinant ir politinius, ir ekonominius, ir kultūrinius kriterijus. Tokiu atveju yra taikomi šie elementai:

1. politinio dalyvavimo apimtis;
2. paklusimo pasiekimo būdas: prievarta ar kompromisais ir derybomis;
3. stabdžių ir atsvarų sistema;
4. valdžios įgijimo ir perdavimo būdas;

5. valstybės ir piliečio santykis, t. y. piliečių teisės ir laisvės ribojamos ar varžomos;
6. ekonominio išsivystymo lygis;
7. ekonominio reguliavimo forma – komandinė ekonomika ar laisvosios rinkos principai;
8. režimo stabilumas, t. y. kiek išsilaiko režimas.

■ prezidentinės respublikos	■ absoliutinės monarchijos
■ parlamentinės konstitucinės monarchijos	■ vienpartinės valstybės
■ pusiau prezidentinės respublikos	■ vidinio nestabilumo apimtos šalys
■ parlamentinės respublikos	

5.5 pav. | Žemėlapis, žymintis mūsų dienų politines sistemas ir valdymo būdus

Šaltinis: lt.wikipedia.org

Daugelis šalių šiandien skelbia esančios demokratinės, net jei piliečiai nedalyvauja valdymo procesuose ir politikoje. Tokios šalys prisistato kaip demokratinės tik propagandiniiais tikslais (kaip Soviėtų Sąjunga XX amžiuje, o mūsų dienomis – Šiaurės Korėja ar Eritėja). Kaip tuomet atskirti?

Mokslininkai sukūrė daugybę demokratijos apibrėžimų, standartų ir matavimo instrumentų. Bendro demokratijos apibrėžimo nėra: vienaip ji suprantama išsivysčiusiose demokratinėse šalyse, kitaip – Rytų ir Vidurio Europos šalyse, dar kitaip – Afrikos ir Azijos žemynuose. Nevienodai ji aiškinama ir įvairiais istoriniais laikotarpiais. Teigiama, kad demokratija šiandien – visuotinė pasaulėžiūra, mentalitetas, kurį reikia perduoti būsima kartai. Taip pat manoma, kad demokratija niekada negali būti saugi – pirmiausia todėl, kad ji yra ne sistema, kurią reikia įgyvendinti, o gyvensena, kurios reikia išmokyti.

Apibendrinant galima pasakyti, kad demokratinėse valstybėse paprastai gerbiamos pagrindinės asmens laisvės, pavyzdžiui, religijos laisvė. Antai kardinolas Stefanus Višinskis, kovotojas su komunizmu, teigė: „Mes mokome: kas ciesoriaus [monarcho] – dera atiduoti ciesoriui, o kas Dievo – Dievui. Tačiau kai ciesorius pats sėdasi ant altoriaus, mes griežtai sakome, kad jam ten ne vieta.“ Nė viena vyriausybė nesuteikia savo piliečiams absoliučios laisvės, tačiau demokratijos atveju nėra cenzūruojama žiniasklaida ir viešai reiškiamos nuomonės, kitaip tariant, užtikrinama žodžio laisvė, tačiau ji nėra absoliuti, pavyzdžiui, neleidžiama raginti žudyti arba įžeidinėti žmonių dėl jų etninės kilmės. Taip pat demokratinėse valstybėse siekiama priartimo valdžios, kurią išsirenka dauguma rinkėjų laisvuose rinkimuose, sprendimams. Kita vertus, demokratinės valstybės stengiasi išvengti „daugumos tironijos“, užtikrindamos būdus, kad įvairios mažumos taip pat galėtų išsakyti savo nuomonę. Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad tam, jog šalis būtų vadinama demokratinė, nepakanka vien rinkimų ir visuotinio balsavimo. Rinkimai turi būti sąžiningi ir grindžiami laisva konkurencija, o vyriausybė ar politiniai vadovai negali kontroliuoti rezultatų. Be to, pati savaime piliečių teisė balsuoti nėra patikimiausias demokratijos rodiklis. Išrinktas kandidatas turi iš tikrųjų vykdyti patikėtas pareigas. Jei piliečiai kreipiasi į valdžią įvairiais būdais: rašydami viešus kreipimusis, rodydami referendumų iniciatyvas ar protestuodami, valdžios atstovai privalo reaguoti, t. y. demokratija veikia, jeigu yra užtikrinamas ir palaikomas grįžtamasis ryšys su įvairiomis piliečių grupėmis. Demokratinės visuomenės nėra valdomos remiantis lyderio užgaidomis. Demokratinės sistemos vadovaujasi įstatymais, kurie vienodai taikomi tiek vadovams, tiek piliečiams – tai vadinama **tėisine valstybe**, kurioje visiems, net aukščiausiems lyderiams, galioja tie patys įstatymai.

Apibendrinami užduokime klausimą: kuo skiriasi demokratija nuo nedemokratijos (šiuo atveju – nuo autoritarizmo)? Siekiant atskirti šiuolaikinę demokratiją nuo nedemokratinų sistemų, dažniausiai sutariama dėl trijų esminių jos elementų: 1) plati konkurencija tarp valstybinių pareigų, teisingi ir laisvi rinkimai vyksta reguliariai, nevartojant prievartos ir nedarant jokių apribojimų nė vienai socialinei grupei; 2) piliečiai nevaržomi dalyvauja lyderių ir politikos atrankos procese; 3) pilietinių ir politinių laisvių lygis yra pakankamas norint užtikrinti politinės konkurencijos ir dalyvavimo vientisumą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kas yra demokratija ir kaip ji veikia. Pateikite ne mažiau kaip tris šių laikų demokratinų valstybių pavyzdžius.
2. Paaiškinkite, kas yra autoritarizmas ir kaip jis veikia. Pateikite ne mažiau kaip tris šių laikų autoritarinių valstybių pavyzdžius.
3. Pasirinkite ir paaiškinkite vieną demokratijos ir autoritarizmo skirtumą.

Demokratinų valstybių užsienio ir gynybos politika

Demokratinų valstybių užsienio ir vidaus politikos formavimas bei įgyvendinimas yra veikiamas idėjų, kuriomis vadovaujamasi. Antai demokratinės taikos teorija pradėta populiarinti XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje, tačiau ypač paplito 10-ojo dešimtmečio pradžioje, kai, žlugus Sovietų Sąjungai, baigėsi Šaltasis karas ir išnyko pasaulinio masto konfrontacija tarp Sovietų Sąjungos ir JAV. Neoliberaliosios minties atstovai grįžo prie užsienio ir gynybos politikos, karo ir taikos prigimties klausimo tarptautiniuose santykiuose (**neoliberalizmas** yra XX–XXI amžiaus pradžios ekonominės bei politinės minties kryptis, atgaivinanti ir plėtojanti klasikinio liberalizmo idėjas, pritaikytas mūsų dienų išsivysčiusiai kapitalistinei visuomenei). Šie santykiai įgavo naują ne tokį konfliktišką pobūdį. XX amžiaus paskutiniame dešimtmetyje nebelikus dviejų tarpusavyje kovojančių priešiškų polių ir, kaip manyta, išvengus pasaulinio masto konflikto ar net branduolinės apokalipsės bei žmonijos susinaikinimo tikimybės, amerikiečių politologas Fransis Fukujama net paskelbė „istorijos pabaigą“. Pasak F. Fukujamos, Vakarų šalių liberalioji demokratija pasiekė paskutinį žmonijos raidos etapą. Šio autoriaus nuomone, istorijos pabaiga reiškė ne įvykių istorijos pabaigą, o ideologinių konfrontacijų, revoliucijų ir karų pabaigą, kartu ir meno bei filosofijos pabaigą.

Tačiau kiti politologai, pavyzdžiui, Robertas Kaganas 2007 metais konstatavo kitokią padėtį tarptautinių santykių srityje. Kylant, jo nuomone, autoritarinėms Rūsijai ir Kinijai, „istorijos pabaiga“ atidedama neribotam laikui, o demokratinų sistemų ateitis anaip tol nėra saugi ir užtikrinta.

Demokratinės taikos teorija grindžiama neoliberaliosiomis idėjomis apie asmens, visuomenės ir valstybės prigimtį. Jei remiamės prielaida, kad visuomenę sudaro laisvi piliečiai, kurie naudojami jiems suteiktomis teisėmis, tuomet jiems atstovaujanti valstybė taip pat turi teisę į nepriklausomą užsienio politiką. Pelninga tarptautinė prekyba, abipusė pagarba teisėms ir švietimo paslaugų teikimas skatina daugiašalę naudą bei įsipareigojimus tarp valstybių. Nuo XVIII amžiaus pabaigos Europoje ir Amerikoje pamažu formavosi demokratiniai režimai, kurie, pagal vokiečių filosofo Imanuelio Kanto mokymą, turėjo sudaryti „taikią sąjungą“. Jis tikėjo, kad ateityje valstybės savanoriškai laikysis „**amžiniosios taikos**“ principo ir įtvirtins jį tarptautinės teisės normose. Demokratinės sistemos poveikis užsienio ir gynybos politikai mokslinėje literatūroje grindžiamas įvairiais argumentais. Pavyzdžiui, demokratijos taikingumas pirmiausia susijęs su demokratinų vertybių ir politinės kultūros bendrumu. Demokratinų valstybių lyderiai į tarptautinį lygį perkelia demokratinės normas, pavyzdžiui, gebėjimą būti tolerantiškiems opozicijos atžvilgiu per rinkimų kampanijas ir vėliau įtraukti priešininkus į valdymo procesą. Teigiama, kad demokratinų valstybių santykiams būdingi tokie požymiai, kaip bandymas pasiekti kompromisą, bendradarbiavimas ir galimybė ginčus spręsti nepriklausomai trečiajai šaliai. Tarptautinėje sistemoje demokratinės valstybės viena į kitą žiūri kaip į nepavojingas šalis, pasirengusias bendrauti ir puoselėjančias universalias vertybes.

Kita vertus, demokratinėse valstybėse egzistuoja vidiniai instituciniai suvaržymai, kurie riboja radikalių užsienio politikos sprendimų priėmimą: įstatymų leidyba, teismų sistema,

opozicinės partijos, interesų grupės, laisva žiniasklaida, ypatingas vaidmuo tenka viešajai nuomonei, nes valdantysis elitas pirmiausia siekia įgyti paramą savo politiniam kursui, taip pat politinėse institucijose atstovaujamai opozicijai, kuri gali blokuoti vyriausybės iniciatyvas.

Ne mažiau svarbūs ir išoriniai veiksniai: veikimas pagal tarptautinę teisę, tarptautinėse sutartyse nustatyti apribojimai, susiję su naryste tarptautinėse organizacijose, taip pat tokie demokratinės valstybės vienijantys bruožai, kaip ekonominė tarpusavio priklausomybė, aukštas pragyvenimo lygis, poreikis palaikyti tarptautinį saugumą ir geografinis artumas. Be to, teigiama, kad demokratinės valstybės yra „įtakingiausios pacifistės“, įskaitant tas šalis, kurias nuo konfliktų su kitomis demokratinėmis šalimis sulaiko poreikis išlaikyti **status quo** tarptautinių santykių sistemoje.

Tačiau demokratinės taikos teorijos šalininkai skirtingai aiškina demokratinų ir autoritarinių valstybių sąveiką.

- **PIRMA**, jie pabrėžia demokratinų valstybių agresyvumo užsienio politikoje galimybę, kai kalbama apie santykius su autoritarinėmis valstybėmis, nepaisant jų polinkio spręsti konfliktus derybomis, o ne jėga. Šiuo atveju režimų konfrontacijos šaltinis yra vertybių konfliktas, jeigu demokratinų ir autoritarinių valstybių karai įgauna vadinamąją „kryžiaus žygių už vertybių sklaidą“ formą.
- **ANTRA**, kai kurie autoriai teigia, kad demokratinės valstybės bet kokiomis sąlygomis nėra linkusios kovoti su autoritarinėmis šalimis. Daroma prielaida, kad jei demokratinės šalys buvo smurtu įtrauktos į konfliktus, jos stengsis juos kuo greičiau išspręsti.
- **TREČIA**, mokslinėje literatūroje nurodoma, kad demokratijos nėra agresyvios, taip pat ir autoritarizmo atžvilgiu, tačiau yra keletas sąlygų, kai demokratija gali pradėti ginkluotą konfrontaciją: rinkėjų parama, greitos pergalės tikimybė, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos pritarimas. Be to, svarbus veiksnys, darantis įtaką demokratinio proceso raidai iš išorės, yra autoritarinių šalių politinių partijų pasirengimas demokratizuoti valstybę.
- **KETVIRTA**, demokratinų valstybių užsienio politika gali būti ne mažiau agresyvi nei autoritarinių, jei jos jau yra įsitraukusios į karinį konfliktą arba jei jos pačios inicijavo konfliktą su autoritarinėmis valstybėmis.

Atlikti tyrimai atskleidė, kad demokratinės valstybės kariauja mažiausiai laiko nei kitų tipų politiniai režimai ir jų karai finansiniu požiūriu yra ne tokie brangūs. Demokratinės valstybės yra paprastai santūrios ir atsargios krizių ir ginkluotų konfliktų metu, vykdo kruopščią ir nuoseklią užsienio politiką. Be to, konfliktai, į kuriuos įsitraukia demokratinės valstybės, retai perauga į ginkluotus konfliktus. Kaip pavyzdį galima paminėti šiandieninę Rūsijos karinę agresiją prieš Ukrainą. Nors Vakarų pasaulio demokratinės valstybės finansiškai bei politiškai remia Ukrainą, teikia jai karinę paramą, taiko įvairias sankcijas, nukreiptas prieš Rūsiją, kartu stengiasi užkardyti konflikto plitimą ir vengia atviro įtampos tarp Rytų ir Vakarų stiprinimo.

Vis dėlto santūrus elgesys krizių metu nėra vien tik galios diplomatijos vengimo padarinys. Demokratinės valstybės yra labiau linkusios bendradarbiauti tarpusavyje taikdarystės srityje, sudaryti sutartis ir leisti trečiajai šaliai daryti atgrasomąją įtaką.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad demokratinės valstybės dažniau laimi karus, kuriuos jos pradeda, tačiau jei karas užsitęsia, tikimybė laimėti gerokai sumažėja. Tai galima paaiškinti keliais būdais.

- **PIRMA**, demokratiniai lyderiai atsižvelgia į rinkimų riziką, todėl atsargiau renkasi, su kuo ir dėl kokios priežasties kariauti.
- **ANTRA**, daroma prielaida, kad demokratijos turi didesnę tikimybę laimėti, nes jos sutelkia daugiau išteklių karui.
- **TREČIA**, demokratinės valstybės gauna kitų demokratinių valstybių pagalbą.
- **KETVIRTA**, elitas yra atskaitingas visuomenei, kuri jautriai reaguoja į karo išlaidas, ir jei šios pradės didėti, elitas praras paramą.
- **PENKTA**, nustatyta, kad demokratinės valstybės dažniau siūlo taikias sąlygas, kurias kita pusė yra pasirengusi priimti; demokratijos yra nuolaidesnės ir dažnai siūlo joms pačioms nebūtinai palankias sąlygas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kodėl amerikiečių politologas Fransis Fukujama paskelbė apie „istorijos pabaigą“.
2. Išskirkite ne mažiau kaip du demokratinių valstybių užsienio politikos bruožus. Paaiškinkite juos.
3. Išskirkite ne mažiau kaip du demokratinių valstybių gynybos politikos bruožus. Paaiškinkite juos.

Autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politika

Mes esame linkę savo pasaulio tvarką laikyti savaime suprantamu dalyku: pasikliauname modernizacija, nuosekliais ekonominio ir politinio vystymosi etapais, gerovės ir demokratijos ryšiu. Taip ilgai gyvenome demokratinės santvarkos „burbule“, kad manome, jog tai natūralu ir normalu, netgi neišvengiama. Matome visus sistemos trūkumus ir norime, kad ši būtų geresnė, bet mums nė į galvą neateina, kad labiau tikėtina alternatyva būtų daug blogesnė.

Dabarties pasaulyje egzistuoja įvairūs nedemokratiniai režimai, kurie remiasi nesubalansuota valdžios ir jos institutų struktūra (pavyzdžiui, valstybės valdžia telkiama vienos rankos, niekina demokratines ir konstitucines vertybes, kontroliuoja visuomenės ir atskirų individų veiklą, naudoja savivalės ir prievartos metodus, kai nesilaikoma įstatymų. Autoritarizmas nėra kokia nors ypatinga politinės sistemos rūšis, besiremianti specialiomis politinėmis institucijomis, o veikiau kitoks būdas toms pačioms imitacinėms demokratinėms institucijoms organizuoti. Šiuolaikiniai autoritariniai režimai formaliai pripažįsta konstitucijas, skelbia stropiai jų besilaikantys, oficialiai propaguoja demokratines vertybes, tačiau jiems būdingas politinis uždarumas, rinkimų klastojimas, institucijų autonomijos ribojimas ir milžiniško prievartos aparato plėtojimas bei naudojimas užtikrinant visuomenės laisvę, kuriai pavojų kelia tikri artariai vidaus ar išorės priešai, nors visuomenės galimybės naudotis ta laisve tokia saugumo kontekste sumažinta iki nulio.

Žinomos įvairios autoritarinio valdymo rūšys, atmainos ir formos. Įvertinti tokių režimų įvairovę nėra lengva, kadangi režimų teisėtumo principai nėra identiški, prievartos dalis, brutalumo mastas labai įvairūs, tikslai skirtingo pobūdžio. Būdingiausi yra įvairūs kariniai ir vienpartiniai režimai. Žmogui autoritarinio režimo sąlygomis paliekama tam tikro elgesio, intelektinės veiklos laisvė, ir jeigu jis aktyviai neveikia prieš režimą, prievarta jo atžvilgiu paprastai nevartojama.

Autoritarinių režimų politikoje paprastai daugiausia dėmesio skiriama trijų veikiančiųjų sąveikai: lyderio, elito ir masių. Pavyzdžiui, Baltarusijos konstitucinė valstybės sąranga, suverenios valstybės idėjų iškėlimas ir deklaruojamas siekis tapti teisine valstybe yra ne kas kita kaip demokratijos imitavimas. Tokia išvada tampa akivaizdi analizuojant konstitucinių normų ypatumus pagrindiniame šalies įstatyme. Nors iš pirmo žvilgsnio Baltarusijos konstitucinė sistema turi visus klasikinės demokratijos sudedamuosius elementus, prezidento institucijos įtvirtinimo ypatumai išryškina autoritarinio šalies politinio režimo formą, kuri varžosi su deklaratyviomis demokratinėmis konstitucijos nuostatomis. Baltarusijos vadinamasis demokratinis fenomenas yra prezidentinės diktatūros įgyvendinimo imituojant demokratijos idėjų balansą autoritarinio režimo funkcionavimui užtikrinti pavyzdys. Iš Aliksandro Lukašenos autoritarinio valdymo kyla Baltarusijos užsienio ir gynybos politikos ypatumai, kaip antai: diktatoriaus surengta „**migrantų krizė**“ pasienyje su Lietuva ir Lenkija 2021 metais arba aktyvus Baltarusijos išitraukimas į Rusijos karinę agresiją prieš Ukrainą talkinant Mėskvai.

Kalbant apie autoritarines valdymo sistemas, išskirtinas totalitarinis režimas, kaip nedemokratinio valdymo tipas. **Totalitarizmui** būdinga visiška visuomeninio ir privataus gyvenimo kontrolė. Totalitarinis režimas atmeta visuomenės autonomiją, nepripažįsta pilietinės visuomenės, būdingas visiškas asmens pajungimas valstybei (šiam tikslui tarnauja sudėtingas prievartos aparatas, naudojami savivalės ir prievartos metodai), egzistuoja visiška visuomenės socialinio, politinio, kultūrinio gyvenimo kontrolė, panaikinama riba tarp privačių ir valstybinių reikalų. Totalitarizmas grindžiamas įvairiomis koncepcijomis. Tai gali būti rasistinės teorijos, nacionalistinės idėjos, marksistinės proletariato diktatūros valstybės, vedančios visuomenę į „šviesią ateitį“, idėja ir kitos doktrinos. Pavyzdžiui, Šiaurės Korėjos valdymo forma yra radikalaus totalitarinio režimo įtvirtinimo pavyzdys, pridengtas formaliai deklaruojamais demokratiniais principais. Visas šalies valdymas grindžiamas kolektyvinės ideologijos doktrina, neigiančia ir slopinančia bet kokias savarankiško politinio mąstymo apraiškas. Tai yra vieno asmens sukurtos ideologijos įtvirtinimas valstybės valdymo sistemai ir jos kryptingam funkcionalumui užtikrinti. Šiaurės Korėjos konstitucija yra vieno asmens liaudžiai primetamų ideologinių principų ir savo nuopelnų išaukštinimo rinkinys. Dėl to Šiaurės Korėjos užsienio ir gynybos politika yra vidaus politikos atspindys, t. y. agresyvi laikysena, nuolatinis įvairių provokacijų, tarp jų ir karinių, rengimas prieš artimiausias demokratines valstybes – Pietų Korėją ir Japoniją. Tačiau įtampas palaikymu Rytų Azijos regione neapsiribojama: Šiaurės Korėja aktyviai veikia tarptautinėje arenoje, pasitelkusi įgyvendinamas branduolinio ginklavimo ir tarpžemyninių balistinių raketų programas, taip keldama įtampą visos planetos mastu.

Autoritarinius režimus vienija agresyvi užsienio ir gynybos politika, veidrodiniu principu vidaus politiką perkeliama į išorę. Antai Libijos diktatorius Muamaras al Kadafis vykdė aktyvią teroristinę politiką užsienyje. Pavyzdžiui, 1988 m. virš Lokerbio (Škotija) buvo susprogdintas „Pan Am“ lėktuvas Nr. 103. Žuvo 270 žmonių, iš jų 189 JAV piliečiai. Tai buvo vienas daugiausiai gyvybių nusinešusių teroristinių išpuolių iki 2001 m. rugsėjo 11-osios.

Tai įdomu!

Nuo 1946 iki 2014 metų žlugo 239 autoritariniai režimai, o diktatoriai prarado valdžią. Moksliniuose tyrimuose nustatyti septyni žlugimo būdai: 1) perversmas, 2) rinkimai, 3) masiniai protestai, 4) sukilimas, 5) taisyklių pakeitimas, kurį inicijuoja viena iš valdančiųjų grupių, 6) užsienio pajėgų įsiveržimas, 7) valstybės iširimasis. Nors autoritariniai režimai išoriškai atrodo stipresni nei demokratiniai, autoritarizmo vadinamoji „valdžios vertikalė“ yra kur kas pažeidžiamesnė ir nestabilesnė.

Skiriami trijų tipų autoritariniai režimai, kurie ir užsienio politikos sprendimų priėmimo procesus organizuoja skirtingai: 1) personalistinis režimas; 2) karinė diktatūra; 3) vienpartinė sistema. Pirmieji du tipai mažiausiai linkę didinti įtampą tarpusavyje. Personalistinio tipo autoritarizmas dažniau nei kiti tipai inicijuoja karus su demokratinėmis valstybėmis, tačiau jos yra agresyvesnės ir demokratinės, ir kitų autoritarinių valstybių atžvilgiu. Karinės diktatūros taip pat yra konfliktiškesnės už vienpartines sistemas. Nepaisant aprašyto sisteminio polinkio į agresyvią užsienio politiką, nereikia pamiršti, kad šis agresyvumas pirmiausia priklauso nuo vadovų nuostatų, gebėjimo pasirinkti atsargesnę strategiją ir elito jautrumo konfliktams ar gyventojų nepasitenkinimui. Kaip ir demokratinėse valstybėse, išlieka didelė lyderio asmenybės ar valdančiosios partijos ideologijos įtaka.

Kaip pavyzdį galima paminėti Sadamą Huseiną, kuris 1979–2003 m. buvo Irako prezidentas. Jį aktyviai palaikė Sovietų Sąjunga, o šiai žlugus – Rusijos Federacija. Vakaruose kairiųjų jis buvo giriamas už „antiimperialistinę poziciją“, antivakarietišką retoriką ir socialistinę kainų kontrolę. Tačiau tikrovėje S. Huseino režimas buvo vienas žiauriausių naujausių laikų istorijoje. Jis prieš savo šalies gyventojus naudojo cheminius ginklus, tokius kaip zarinas ir nervus paralyžiuojančios dujos. Šiais ginklais socialistinis S. Huseino partijos „Ba'ath“ režimas sunaikino ištisas kurdų gyvenvietes Šiaurės Irake. Pavyzdžiui, per Halabdzos cheminę ataką, kuri laikoma didžiausiu cheminio ginklo panaudojimo prieš civilius gyventojus atveju XX amžiuje, žuvo tūkstančiai žmonių, ir net po daugelio metų juntami padariniai – regione padidėjęs sergamumas vėžiu ir įvairūs apsigimimai. Be to, pasitelkus plačiai išvystytą slaptosios policijos sistemą, fiziškai naikinti visi, įtarti net menkiausiu nelojalumu. Valdžios viršūnėje S. Huseino režimas net neslėpė nusikaltimų ir išgarsėjo žiauriais žurnalistų bei politinių priešininkų kankinimais. Iki šiol bendras S. Huseino režimo aukų skaičius nėra tiksliai nustatytas, bet net kukliausiais skaičiavimais siekia šimtus tūkstančių. Socialistinio Irako užsienio ir gynybos politika buvo vidaus politikos atspindys. Šis režimas ją įgyvendino itin agresyviai, pavyzdžiui: 1980–1988 m. sukėlė Irako ir Irano karą, per kurį žuvo mažiausiai 500 000 žmonių (kai kurie šaltiniai nurodo 1 mln.), o 1990–1991 m. užpuolė ir okupavo Kuvėitą. Galiausiai daugianacionalinės JAV ir sąjungininkų pajėgos sutriuškino diktatorių. 2006 m. S. Huseinas buvo nuteistas pakarti už nusikaltimus žmoniškumui.

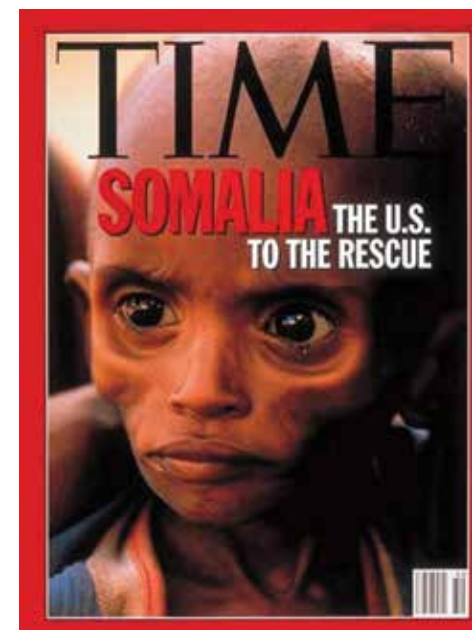
Kitas autokratijos, pavertusios šalį ekonomine, socialine ir politine dykviete, pavyzdys yra Siado Barės diktatūra ir jo įgyvendinta „mokslinio socializmo“ doktrina Somalyje. Įvyk-

dęs karinį perversmą 1969 metais, Siadas Barė paskelbė, kad Somalis yra socialistinė valstybė, nors visuomenė gyveno susiskirsčiusi į giminines grupes, santykiai buvo grindžiami gentine priklausomybe ir apskritai nebuvo jokio „klasių konflikto“ marksistinės propagandos prasme. Buvęs prezidentas Adenas Abdula Osmanas ištare žodžius: „Tai Somalio pabaigos pradžia.“ Šie žodžiai netrukus tapo pranašiški – socialistinio teroro dešimtmečiai galų gale Somalį pavertė žlugusia valstybe. Įtvirtintas Siado Barės asmenybės kultas, šalis palaipsniui paversta Sovietų Sąjungos **satelitū**, o diktatūra tapo eiline socialistine istorija apie melagingus pažadus, visišką nesėkmę, ekonominę suirutę ir masines žudynes, virtusias šalies gyventojų genocidu. Gyventojai kontroliuoti dirbtinai sukeliant badą. Kaip įprasta tokio tipo režimams, propaguojamą savo pačių „vienintelį teisingą raidos kelią“ nuspręsta primesti kaimyninėms valstybėms, todėl buvo užpulta kita socialistinė diktatūra – kaimyninė Etiopija. Ogadeno karas, pradėtas 1977 metais, tapo viena iš abiejų autoritarinių režimų žlugimo priežasčių. Tokios politikos padariniai regione juntami net praėjus ne vienam dešimtmečiui.

5.6 pav. | Somalio ir Etiopijos (Ogadeno) karas – konfliktas, paverstas visuotine prievole, nepaisant nei amžiaus, nei lyties

Šaltinis: wwiiafterwwii.wordpress.com

5.7 pav. | Badą Somalyje sukėlė valdantis režimas, o šalies gyventojus, kaip įprasta tokiais atvejais, gelbėjo socialistinės Somalio diktatūros keikiami demokratiniai Vakarai

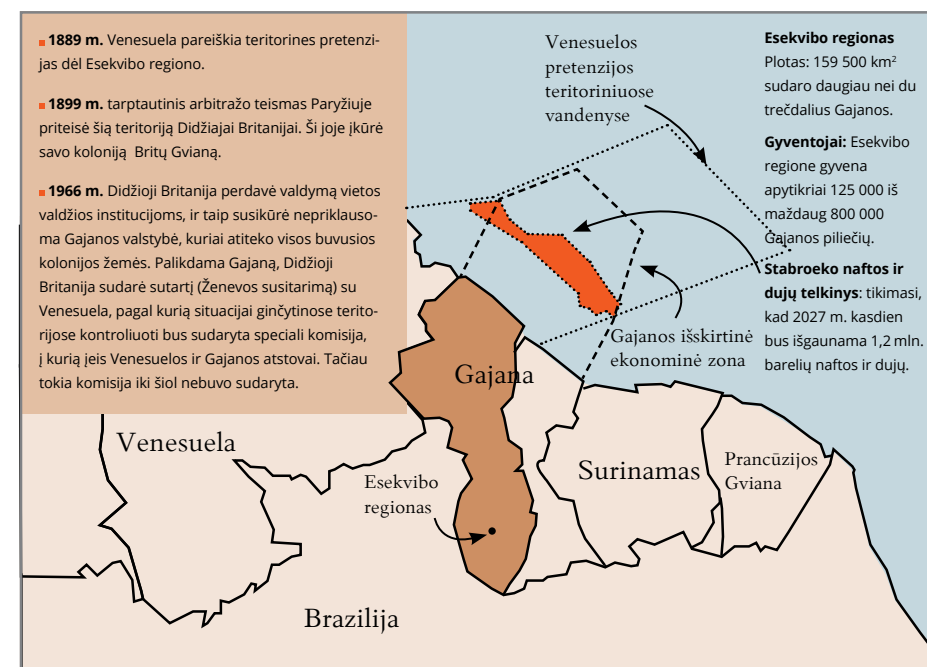
Šaltinis: pinterest.com

Jei neteisybės ir spaudos nepakanka kaip svaraus argumento autoritarizmo nenaudai, prisiminkime, kad autoritarinės vyriausybės atsieina šalies gyventojams milžiniškas socialines sąnaudas. Diktatorių valdomose šalyse dažniau sergama psichikos ligomis, prastesnė gyventojų sveikata ir trumpesnė gyvenimo trukmė, tokiose šalyse dažniau kyla badas. Jų piliečiai yra mažiau išsilavinę ir, pavyzdžiui, pateikia mažiau patentų. 2016 m. Prancūzijoje buvo pateikta daugiau patentų nei visame arabų pasaulyje – ne todėl, kad arabai mažiau verslūs nei prancūzai, bet todėl, kad beveik visi jie gyvena dusinančio autoritarizmo sąlygomis. Akivaizdu, kad laisvos saviraiškos ir kūrybiškumo slopinimas daro žalingą poveikį inovacijoms ir ekonomikos augimui. Laisvų ir atvirų visuomenių, tokių kaip Vokietija, Pietų Korėja ir Čilė, piliečiai yra verslo, mokslo ir technologijų pažangos liudininkai, apie tai baltarusiai, mianmariečiai ir kubiečiai gali tik pasvajoti. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad mūsų dienomis laisvojo pasaulio tautos tarpusavyje nekariauja. Italijos Respublika neužpuola San Marino Respublikos, Jungtinė Karalystė – Prancūzijos Respublikos, Austrijos Respublika nesigviešia aneksuoti Lichtenšteino Kunigaikštystės. Tuo metu diktatoriai kariauja – dažnai su kitomis valstybėmis ir visada su savo tauta.

Skiriasi demokratinų ir autoritarinių režimų tiek oficiali retorika, tiek politikai įgyvendinti skiriamos lėšos. Galų gale užsienio ir gynybos politikos nesėkmės lemia šalies vadovybės pokyčius, taip pat skiriasi demokratinų bei autoritarinių vadovų pasitraukimo arba nušalinimo praktika ir padariniai. Prancūzų filosofas Žanas Fransua Revelis, tyrinėjęs sovietų režimą, nurodė: „Tikroji antitezė yra ne totalitarizmo ir demokratijos ar komunizmo ir kapitalizmo [priešprieša], bet totalitarinio komunizmo ir viso likusio [pasaulio] priešprieša. Komunizmas

yra ekonomikos **nekròzė**, o totalitarizmas – politikos, pilietinio kūno ir kultūros nekrozė.“ Ilgalaikiai totalitarinių režimų užsienio politikos tikslai buvo aiškūs, pavyzdžiui, komunizmas (Sovietų Sąjunga anksčiau ar komunistinė Kinija šiandien), kaip avangardinė valstybė, siekia „užkariauti pasaulį“. Analogiškus tikslus viešai skelbė „Islamo valstybė“ (ISIS) ar tebeskelbia teokratinis Iranas. Tuo metu demokratinės šalys lengvai pasiduoda optimistiniam požiūriui arba dar blogiau – bijo pripažinti realius faktus. Akivaizdūs skirtumai tarp mūsų ir mus skelbiančiųjų savo priešais gyvenimo būdo turėtų tapti pagrindu sveiko proto samprotavimams apie užsienio ir gynybos politikos ketinimus, būdus ir tikslus. Ši priešprieša yra didžiausia pamoka, kurią privalome išmokyti ir kurią, atrodo, mes, demokratinų visuomenių piliečiai, pamirštame arba noriai ignoruojame kiekviename žingsnyje. Demokratija yra geriausias kiekvienam piliečiui asmenines perspektyvas suteikiantis ir moraliausias režimas, tačiau trapiusias iš visų politinių režimų. Ar eilinis pilietis turi ir toliau tikėti demokratijos „atkuriamąją galia ir dorybėmis“, kurias laisva visuomenė suteikia ją užklupusiems tamsiems laikams, taip pat tais, kurie žino ne tik laisvės džiaugsmus, bet ir sąnaudas bei myli ją labiau už viską?

Apibendrinant galima teigti, kad autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politika yra jų vidaus politikos tęsia. Dažniausiai atsakoma, kad tokie autoritariniai vadovai, kaip V. Putinas ir Nikolasas Maduras, turi jiems pritariančių bendrininkų visuose pasaulio kraštuose – būsimų tironų, kurie naikina laisvą spaudą, įkalina priešininkus, manipuliuoja rinkimais ir pažeidžia žmogaus teises. Mažiau žinomų diktatorių yra tokiose šalyse, kaip Bahreinas, Kazachstanas ir Pusiaūjo Gvinėja, kur tironai grobia savo šalyse gamtos išteklius, pelną pervesdami į privačias sąskaitas, esančias lengvatinio apmokestinimo zonose. Norėdami nuslėpti savo žiaurumą, dažnai jie samdo Vakarų lobistus, viešųjų ryšių įmones ir net laisvojo pasaulio politikos grupes, kad šie pateisintų nusikalstamus veiksmus.

5.8 pav. | Chrestomatinis autoritarinių režimų užsienio ir gynybos politikos pavyzdys yra socialistinės Venesuelos teritorinės pretenzijos kaimyninei Gajanos Kooperacinei Respublikai

„Graphic News“ nuotrauka

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Išskirkite ne mažiau kaip du autoritarinių valstybių užsienio politikos bruožus. Paaiškinkite juos.
2. Išskirkite ne mažiau kaip du autoritarinių valstybių gynybos politikos bruožus. Paaiškinkite juos.
3. Kuriose pasaulio valstybėse buvo arba tebėra ryškiausi autoritariniai režimai?

Trapi pusiausvyra: karinės galios ir politinės įtakos pasiskirstymas tarptautinėje arenoje (2023 metų perspektyva)

Mūsų dienomis kintančią pasaulio tvarką ir prastėjančią tarptautinio saugumo aplinką rodo augantis konfliktų skaičius ir besiplečianti karinių susidūrimų geografija. Pavyzdžiui, 2022 m. vasario 24 d. Rusijos pradėta ir tebesitęsianti karinė agresija prieš Ukrainą; „Hamas“ 2023 m. spalio 7 d. įvykdytas Izraelio užpuolimas ir tebesitęsianti antiteroristinė operacija; vadinamoji „Raudonosios jūros krizė“, prasidėjusi 2023 m. spalio 19 d., kai islamistinis husių judėjimas iš Jemeno teritorijos pradėjo trikdėti laivybą Adeno sąsiauryje, grobdamas krovinius plukdančius laivus su įgulomis; atnaujintas Azerbaidžano karinis konfliktas 2022 m. rugsėjo 12 d., kai jis perėmė Kalnų Karabacho regioną, kur surengė etninius valymus, nukreiptus prieš armėnus; perversmų virtinė Afrikos žemyne: Nigeryje, Gabonė ar Sudanė, kuriuose aktyviai dalyvavo specialiosios Rusijos Federacijos pajėgos; vis agresyvesni komunistinės Kinijos veiksmai, nukreipti prieš Taivaną; išpuoliai prieš strategiškai reikšmingą infrastruktūrą, įskaitant dujotiekį ir duomenų perdavimo kabelius Baltijos jūroje ar vadinamoji „migrantų krizė“ Lietuvės bei Lenkijos pasieniuose, kurią dirbtinai sukūrė ir kurstė Rusija drauge su Baltarusija.

Paminėjome tik nedidelę dalį kylančių konfliktų ar rengiamų provokacijų, kuriomis siekiama destabilizuoti padėtį. Užsienio ir gynybos politikos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Grėsmės nusistovėjusiai pasaulio tvarkai sustiprėjo per pastaruosius metus, skatindamos vyriausybes iš naujo įvertinti saugumo prioritetus, gynybos išlaidas ir karinės įrangos įsigijimo planus. Dėsniai kylantis susirūpinimas dėl gynybos pramonės pajėgumų (ypač vakarietiško tipo demokratinėse valstybėse, kurios ilgus dešimtmečius po Šaltojo karo pabaigos ir sovietų lagerio žlugimo mažino išlaidas gynybai) paskatino įgyvendinti karinės pramonės modernizaciją bei stengtis atnaujinti kariuomenę, taip pat lanksčiai derinti tradicines pajėgas, pavyzdžiui: artileriją, šarvuotąją techniką – su naujausiomis technologijomis, kaip antai: autonominėmis ginklų sistemomis ar dirbtiniu intelektu. Rusijos agresija paskatino Europos šalis didinti išlaidas gynybai ir sustiprino NATO. Pavyzdžiui, Suomija bei Švedija padidino kovinę Alijanso galią ir praturtino turima reikšminga patirtimi įgyvendinant visuomenės atsparumo planus. Taip pasaulinės išlaidos gynybai 2023 metais pasiekė istorines aukštumas (2,443 trilijono JAV dolerių), o NATO valstybių narių karinės ir gynybos išlaidos, kuriose dominuoja JAV, sudaro maždaug 50 proc. visų pasaulio karinių išlaidų.

Nūdienos tarptautinių santykių ir karinio (ne)saugumo būklė skatina susimąstyti apie pavojų kupiną dešimtmetį, kuris gali išsiskirti agresyvia užsienio politika, siekiant karine galia įgyvendinti visų pirma autoritarinių režimų geopolitines pretenzijas. Tai reiškia, kad užsienio politikos įgyvendinimas, pagrįstas požiūriu „kas stipresnis, tas teisesnis“, gali vis labiau įsivyruoti, atmetant derybų, kompromiso ir tarpusavio naudos paiešką. Kita vertus, auga demokratinų valstybių siekis stiprinti dvišalius ir daugiatašalius santykius, užmegzti glaudesnius gynybos ryšius. Vyriausybės ir jų gynybos planavimo tarnybos taip pat ėmėsi keisti politiką ir taktiką, prisitaikydamos prie naujos tarptautinio bei regioninio saugumo aplinkos. Australija, Suomija, Vokietija, Norvegija ir Jungtinė Karalystė paskelbė naujus strateginius gynybos politikos dokumentus. Pavyzdžiui, 2023 m. Vokietijoje pirmą kartą istorijoje parengta Nacionalinio saugumo strategija. Ji pasirodė po to, kai kancleris Olafas Šolcas 2022 m. vasario 27 d., praėjus keletui dienų, kai Rū-

KONFLIKTŲ LYGIS
■ žemas
■ keliantis nerimą
■ aukštas
■ ekstremalus

5.9 pav. | Konfliktų indeksas. 2024 m. pasaulyje vykę konfliktai (konfliktų indeksas nustatomas įvertinus šiuos kriterijus šalyje: mirtingumo (koks mirčių, susijusių su politiniu smurtu, skaičius); pavojaus (smurtiniai įvykiai, nukreipti prieš civilius); smurto paplitimas (kokia dalis šalies patiria didelį smurto lygį); susiskaidymo (kiek nevalstybinių ginkluotų organizuotų grupuočių veikia konflikte)

Šaltinis: <https://acleddata.com/conflict-index/>

sija pradėjo karinę **invaziją** Ukrainoje, perėjimą į naują epochą pavadino terminu „Zeitenwende“ (liet. „lūžio taškas“). Paskelbtame dokumente Rusija vadinama „didžiausia grėsme taikai ir saugumui euroatlantinėje erdvėje“. Atitinkamai Didžiosios Britanijos atnaujintame vadovavimo gynybai dokumente taip pat pabrėžiama euroatlantinio bendradarbiavimo svarba.

Užsienio ir gynybos politika yra grindžiama ne vien tarpusavio konkurencija ar kova, bet ir pasitikėjimu. Paskleidus nepasitikėjimą pamatinėmis pasaulio tvarkos garantijomis, išgyvenama krizė. XXI amžiuje Europai tenka iš naujo derėtis dėl savo saugumo principų. Tolesnės raidos kelias nėra iš anksto numatytas. Vis dažniau atkreipiamas dėmesys, kad pasaulio tvarka nebėra organizuojama nuo branduolio iki periferijos, o pasaulis nebesisuka aplink Vakarų, kurių branduolį sudaro Europa ir JAV. Europa visą XX amžių buvo geopolitinės traukos centras, tačiau padėtis mūsų dienomis keičiasi ir neaišku, kaip keisis ateityje. JAV vis dažniau žvalgosi į Ramiojo vandenyno regioną, kad iš naujo nusistatytų savo vaidmenį kintančiame geopolitiniame kontekste, nes Atlanto vandenynas nebėra vertinamas kaip pasaulinės ekonominės traukos centras.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Ar galime teigti, kad šiuo metu gyvename taikos sąlygomis? Argumentuokite.
2. Kaip manote, nuo ko priklauso saugumo situacija šių dienų ir ateities pasaulyje? Kodėl?
3. Kaip manote, ar teisingai Rusija įvardijama kaip „didžiausia grėsme taikai ir saugumui euroatlantinėje erdvėje“? Atsakymą argumentuokite.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Mūsų dienomis demokratija – tai bendru visuomenės sutarimu nusistovėjusi pasaulėžiūra, gyvenimo būdas, mentalitetas, kuris egzistuoja tol, kol yra perduodamas būsimai kartai. Demokratija nėra amžina ar tobulai apsaugota. Ji yra ne sistema, kurią reikia įgyvendinti, o gyvensena, kurios reikia išmokti. Lygiai taip pat autoritariniai režimai egzistuoja tol, kol elitas bei didesnė gyventojų dalis pritaria ar bent jau laiko esant tokį valdymo būdą priimtina, o kilus masiniam nepritarimui, pasipriešinimui, atsiranda tikimybė, kad įvyks demokratizacijos procesai.
2. Dėl demokratinių ir autoritarinių sistemų ypatumų skiriasi jų įgyvendinama užsienio ir gynybos politika. Vidaus politika atspindi susiklosčiusią santvarką pačioje šalyje – demokratinė ji ar ne. Užsienio ir gynybos politika atskleidžia mums valstybės, kaip tarptautinių santykių subjekto, esmę (pavyzdžiui, taikus iškylančių tarptautinėje arenoje ginčų sprendimas arba prievartos nenaudojimas tarpvalstybiniuose santykiuose). Demokratinių valstybių atveju politika formuojama remiantis dvišaliais ir daugiašaliais susitarimais, visų pirma siekiant suderinti skirtingų pusių poreikius bei lūkesčius. Tarptautinėmis sutartimis pagrįstas bendradarbiavimas orientuotas į konfliktų prevenciją ir kompromisų sudarymą. Tačiau abipusės naudos siekimas ir konfliktų vengimas nereiškia, kad demokratinės valstybės nežengia ryžtingų žingsnių užsienio politikos srityje ar apskritai nekariauja (kaip antai, Didžiosios Britanijos karas 1982 m. su Argentina, pastarajai jėga užėmus britams priklausančias Falklando salas).
3. Demokratinių valstybių užsienio ir gynybos politika grindžiama demokratinių principų įtvirtinimu tarptautinės teisės srityje, taip pat kuriant gynybos aljansus (pavyzdžiui, NATO arba Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija) bei įvairias tarptautines organizacijas (Jungtinės Tautos, Interpolas arba Šanchajaus bendradarbiavimo organizacija), orientuotas į visų jos narių, kurie maži ar neįtakingi jie bebūtų, interesų gerbimą. Nors dėl savo ypatumų demokratinių valstybių įgyvendinama politika ne tokia agresyvi kaip autoritarinių, be to, sprendimai priimami lėčiau ir paprastai jie būna nuosaikesni, iškilus būtinybei, demokratinės valstybės vykdo ne mažiau ryžtingą užsienio ir gynybos politiką. Atsakydamos į nedemokratinių valstybių agresijos aktus ar teroristinių organizacijų išpuolius, demokratinės šalys, visų pirma bendradarbiaudamos tarpusavyje, pasitelkia platų poveikio spektrą, įskaitant karinius veiksmus (pavyzdžiui, Kuveito išvadavimo operacija 1991 m. ar „Islamo valstybės“ 2018 m. sutriuškinimas).

4. Autoritarinės valstybės neįgyvendina užsienio ir gynybos politikos, pagrįstos demokratiniiais principais. Pirmenybė teikiama šalį valdančio diktatoriaus ar grupuotės interesams, o užsienio ir gynybos politika vertinama kaip dėsningas jų valios išraiškos tęsinys. Atsvaros ir kompromisų sistema nepripažįstama, santykiai su kitomis valstybėmis grindžiami visų pirma ne partnerystės ir visoms pusėms naudingo susitarimo siekiu, o griežtos subordinacijos arba privertimo paklusti principais (pavyzdžiui, komunistinės Kinijos, teokratinio Irano ar Rusijos Federacijos santykiai su jų satelitais).
5. Personalistinio tipo autoritariniai režimai yra labiausiai linkę pradėti karus dėl nesuvaržytų diktatoriaus ambicijų, jo tironiško valdymo būdo ir artimiausios aplinkos nenoro suteikti vadovui patikimos informacijos apie turimų išteklių (ne)proporcingumą jo siekiams (Rusijos Federacijos karinė agresija prieš Ukrainą jau tapo chrestomatiniu pavyzdžiu). Tuo metu kolegialios diktatūros yra atsargesnės pradėdamos karinius konfliktus, nes galioja vidiniai struktūriniai apribojimai, kuriuos nustato koalicijos partneriai. Tokio valdžios ir galios paskirstymo modelio atveju grupės, kurios pradeda karą, šiam vėliau pasirodžius esant nesėkmingam, neišvengiamai yra baudžiamos kitų konkuruojančių elito grupių. Personalistinio tipo autokratijos lengviau išgyvena nesėkmes užsienio politikoje ar karinį pralaimėjimą nei kolegialios diktatūros, kurios net po pralaimėjimo dažniausiai toliau valdo, puoselėja ir įgyvendina revanšistinius projektus (kaip Sadamas Huseinas po nesėkmingos Kuveito okupacijos ir patirto sutriuškinimo Persijos įlankos kare su Vakarų sąjungininkais 1991 metais).
6. Demokratinė santvarka yra tarsi sodas – dirbtinis, žmogaus sukurtas ir amžinai veikiamas gamtos jėgų kūrinys. Jam išsaugoti reikia atkaklios, nesibai giančios kovos su piktžolėmis, nuolat siekiančiomis pakirsti iš vidaus ir užgožti iš išorės. Mūsų dienomis tenka stebėti savotišką autoritarinių režimų atgimimą, taip pat jų agresyvų suaktyvėjimą užsienio ir gynybos politikos srityse. Užduotinas ne klausimas „Kas sugriau demokratinę sanklodą?“, o „Kas galėtų padėti ją išlaikyti?“. Kiekvienas laikotarpis, per jį vykstančios permainos, kylantys iššūkiai, ištisa aibė aplinkybių (ekonominių, kultūrinių, socialinių) verčia iš naujo permąstyti demokratijos vaidmenį bei svarbą, o nauja žmonių karta pateikia savo sprendimus.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Išvardykite politinių režimų tipus ir išskirkite kiekvieno ne mažiau kaip po dvi savybes.
2. Pasvarstykite, kam reikalinga demokratija. O gal ji nėra reikalinga? Vertinimą argumentuokite.
3. Su kokiais išbandymais, jūsų manymu, susiduria demokratinų ir autoritarinių valstybių gyventojai?
4. Kokį poveikį demokratinų ir autoritarinių valstybių gyventojai gali daryti savo šalių užsienio ir gynybos politikai?
5. Kaip, jūsų manymu, užsienio ir gynybos politikos įgyvendinimas veikia demokratinų bei autoritarinių šalių gyventojus?
6. Nurodykite karinių konfliktų, kuriuose dalyvavo demokratinės valstybės, pavyzdžių.
7. Pasirinkite konkretų karinio konflikto, kuriame dalyvavo autoritarinė valstybė, pavyzdį ir panagrinėkite: kaip apibūdintumėte nedemokratinės valstybės užsienio ir gynybos politiką prieš kylant kariniam konfliktui, šiam vykstant ir jam pasibaigus?
8. Kokias žinote demokratinų ir autoritarinių valstybių sąjungas, bendradarbiavimo organizacijas, karinius aljansus? Išskirkite vieną konkretų ir aptarkite, kas jam būdinga, kokią politiką įgyvendina, kokius tikslus pavyko (arba atvirkščiai – nepavyko) pasiekti.
9. Pasitelkdami atvirose šaltinius, aptarkite poromis, kas kelia grėsmę dabartinei demokratinei santvarkai ir nusistovėjusiai gyvenimo sanklodai. Padiskutuokite tarpusavyje, ar tai teisingas, ar klaidingas klausimas. Ką galime padaryti, kad užkirstume kelią blogiausiam scenarijui? Kas padėtų užtikrinti tolesnę demokratijos raidą?

10. Pasirinkę konkrečią šalį arba karinį aljansą, panagrinėkite, kaip jų atvejais atsiskleidžia demokratinų ar autoritarinių valstybių užsienio ir gynybos politikos ypatumai. Kokius karinius konfliktus arba taikos palaikymo operacijas galėtumėte panagrinėti kaip ryškiausius minėtos politikos pavyzdžius?

Rusijos politika

DR. RAMŪNAS TRIMAKAS

Temos reikšmingumas

- ➔ Lietuvės santykiai su Rūsija išlieka vieni sudėtingiausių dvišalių santykių. Pastaraisiais metais įvyko itin reikšmingų pokyčių dėl šios kaimyninės šalies įgyvendinamos politikos. Rūsijos Federacija 2022 m. vasario 24 d., paskelbusi „specialiąją karinę operaciją“, įsiveržė į Ukrainą, taip oficialiai plėtodama dar 2014 m. pradėtą, bet viešai neigtą karinę agresiją. Šis Rūsijos sukeltas karinis konfliktas tapo didžiausiu Europos žemyne nuo Antrojo pasaulinio karo laikų.
- ➔ Mūsų dienomis Rūsija vis labiau plečia represijų ir teroro politiką šalies viduje. Be to, ji vykdo agresyvią užsienio politiką įvairiuose žemynuose, ne tik artimiausioje kaimynystėje. Ši politika nukreipta ne tik prieš Ukrainą, Rūsija pažeidė Moldovos ir Sakartvelo teritorinį vientisumą, skelbia teritorines pretenzijas ir norą „ginti“ rusakalbius Baltijos šalių gyventojus. Rūsija remia ir kursto įvairius radikalius judėjimus Europoje, rengia kibernetines atakas prieš Europos šalis ir organizacijas (pavyzdžiui, ESBO), taip pat vykdo plačią ardomąją politiką pasaulyje, nors ją pačią slegia ekonominiai sunkumai, o iš vidaus drasko visuomeniniai bei politiniai konfliktai.
- ➔ Rūsijos politikos studijos yra kaip niekada svarbios. Gyvename globalių pokyčių epochoje, šiuos pokyčius skatina Rūsijos valdžios institucijos, skelbdamos „lemiamą susidūrimą su Vakarais“. Nusistovėjusios tarptautinės sistemos taisyklės ir sąlygos keičiamos iš dalies ir dėl to, kad Kremlius nenuilstamai veikia šioje srityje. Klausimai, kurie atrodė reikšmingi tik Rūsijos kaimynams, tapo rimtu išbandymu visai tarptautinei bendruomenei. Ilgametė Lietuvės patirtis, išsakyti perspėjimai ir teiktos rekomendacijos vėl tampa aktualios, tik šį kartą ne Vidurio ir Rytų Europos regionui, bet pasauliniu mastu.

Pagrindiniai faktai apie Rūsiją

Dažnai teigiama, kad Rūsija yra savo pačios įkaitė. Kitaip tariant, geografija, klimatas, taip pat kultūros, religijos, pagaliau pačios visuomenės ypatumai daro jai lemiamą įtaką. Bendras Rūsijos plotas yra 17 075 200 km²: sausuma apima 16 995 800 km², o vanduo – 79 400 km². Tai šalis, besidriekianti didžiuliuose Rytų Europos ir Šiaurės Azijos plotuose: 74,7 proc. teritorijos yra Azijoje, o 25,3 proc. – Europoje. Ji yra didžiausia pasaulio valstybė, užimanti beveik dvigubai didesnę teritoriją nei antroji pagal dydį Kanada. Rūsijoje yra 11 laiko juostų ir labai įvairios gamtinės aplinkos bei reljefo formų – nuo dykumų ir pusiau sausringų stepių iki tankių miškų ir arktinės tundros.

Rūsijos gyventojų etninė sudėtis labai marga. Daugumą sudaro rusai, tačiau čia gyvena ir daugiau kaip 120 kitų etninių grupių, kalbančių įvairiomis kalbomis ir besilaikančių skirtingų tradicijų. Dauguma Rūsijos gyventojų susitelkę europinėje šalies dalyje, ypač sostinėje Maskvoje bei regione aplink sostinę. Maskvą ir Sankt Peterburgas yra du svarbiausi Rūsijos kultūros ir finansų centrai. Formaliai Rūsija yra demokratinė federacinė teisinė valstybė su respublika valdymo forma. Ją sudaro 83 federacijos subjektai – įvairių tipų teritoriniai vienetai, kurie administraciniu požiūriu yra lygiaverčiai, nors kai kurie iš jų turi gerokai daugiau autonomijos nei kiti: 46 sritys, 21 respublika, 9 kraštai, 4 autonominės apygardos, 2 federalinės reikšmės miestai ir 1 autonominė sritis. Vis dėlto esamą tikrovę labiau tiktų vadinti „pantomimos federalizmu“. Rūsijos Federacijos respublikos, jau nekalbant apie paprastas sritis, yra

41 pav. | Rūsijos Federacijos administracinis suskirstymas į stambesnius darinius – federalines apygardas

Šaltinis: vle.lt

praradusios savo, kaip federacijos subjektų, tikrąjį statusą, paverstos paprasčiausiomis „gubernijomis“ arba **unitarinės valstybės** provincijomis, kurios yra pavaldžios centrinei valdžiai. Rūsijos **unitarizmas** yra posovietinė, neefektyvi, nelanksti, korumpuota sistema, neturinti grįžtamojo ryšio su regionais ar tinkamo mobilizacijos mechanizmo net ekstremaliosios situacijos atveju.

Kadaise buvusi svarbiausia Soviėtų Sąjungos respublika, 1991 m. gruodį šiai iširus, Rūsija tapo nepriklausoma šalimi. Mūsų dienomis ji skelbia esanti Soviėtų Sąjungos teisių paveldėtoja ir tradicijų tęsėja, keldama įtampą santykiuose su kaimyninėmis valstybėmis. Nors sovietinio komunizmo ideologijos ir Soviėtų Sąjungos žlugimas atnešė esminių politinių ir ekonominių pokyčių, o XX a. 10-ajame dešimtmetyje net atsirado vilčių, kad Rūsija pasikeis iš esmės, vis dėlto buvo grįžta prie įprastinės gyvensenos ir politikos. Rusiškasis **imperializmas** vėl atgaivintas, eilinį kartą pareikštos pretenzijos tapti pasauline galybe, sukeliant virtualią karų. Galiausiai Rūsija bejėgiškai įklimpo pačios sukeltame kruviname konflikte su Ukraina, nors skelbė lengvai užimsianti kaimynę per tris dienas. Taip Rūsija tarsi patvirtino XIX a. austrų valstybės veikėjo kunigaikščio Klemenso fon Meternicho išsakytą mintį: „Rūsija niekada nėra tokia stipri, kokia atrodo, ir niekada nėra tokia silpna, kokia atrodo.“

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kuo ypatinga Rūsijos geografinė padėtis?
2. Ne mažiau kaip dviem argumentais pagrįskite arba paneikite teiginį: „Rūsijos etninė sudėtis yra labai įvairi.“
3. Kurios šalies teisių paveldėtoja save laiko dabartinė Rūsijos valstybė? Paaiškinkite kodėl.

Nuolatinė Rūsijos politikos dilema: užkariavimas ar žlugimas

Istoriniai šaltiniai teigia, kad Rūsijos branduolyje, kurio centras yra šiandieninė Maskvą, gyveno finougrių ir baltų gentys, o iš rytų ir pietų besiribojančiose teritorijose buvo įsikūrusios tiurkų gentys. Slavai į šią teritoriją pradėjo skverbtis pirmojo po Kristaus tūkstantmečio pabaigoje.

Kijevo Rusijos valstybė, IX amžiuje sukurta vikingų užkariautojų rytinių slavų genčių žemėse, plėtė savo įtaką, pavergdama ir neslavų apgyvendintas teritorijas. Nusilpus Kijevo Rusiai, nuo jos XI amžiuje atskilo Rusijos kunigaikštystės (dar vadinamos „rytų slavų kunigaikštystėmis“). Mongolų antplūdis XIII amžiuje perskirstė jėgas regione: Rusijos kunigaikštystės išnyko – jos buvo prijungtos arba prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, arba prie Maskvės Didžiosios Kunigaikštystės. Pastaroji, kontroliuojama mongolų, iškilo kaip nauja galia – lūžis

įvyko 1478 m. Maskvės kunigaikščiui Ivanui III nukariavus ir sunaikinus Naugardo respubliką. Kaip teigia kai kurie autoriai, taip buvo sunaikinta vakarietiškos civilizacijos raidos alternatyva, ir Rūsija pasuko azijinės despotijos keliu.

JAV istorikas ir politologas Robertas Čarlzas Takeris taip apibūdino sovietų santvarką: „Valstybės ir visuomenės santykiai suvokiami kaip užkariautojo ir pavergtojo. Valstybė kontroliuoja, bet taip, tarytum okupacinė valdžia valdytų užkariautus gyventojus. Ji yra aktyvioji pusė dviejų [skirtingų] Rūsijos dramoje, organizuojanti ir skatinanti jėga, o gyventojai yra pasyvioji ir pavaldi pusė, valstybės sumanymų įrankis ir auka. Valstybės, kaip svetimos jėgos, suvokimas kilo iš realaus valstybės atskyrimo nuo tautos.“ Šie žodžiai tinka bet kuriam carinės Rūsijos šimtmečiui, taip pat šiuolaikiniam Rūsijos valdymo modeliui apibūdinti. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, vienas pirmųjų ryškesnių pavyzdžių buvo Ivano IV Žiauriojo valdymas (1547–1584), kai vykdyta plataus masto teroro ir valdžios centralizacijos politika šalies viduje (įdiegus **opričninės** sistemą), aktyviai užkariautos kaimyninės valstybės. Būtent tada buvo įtvirtinta Maskvės, kaip Trečiosios Romos ir vienintelės krikščionybės tvirtovės pasaulyje, kuriai reikia stiprios caro valdžios ir šventojo karo su demoniškais Vakarų jėgomis, ideologija (**Trečiosios Romos teorija** – tai teologinė, istoriografinė ir politinė koncepcija, teigianti, kad Maskvą yra Romos imperijos ir Bizantijos įpėdinė. Ši teorija susiklostė XV–XVI amžiuje, ji aukština Maskvą ir apskritai Rūsiją kaip pasaulinį bažnytinį ir politinį centrą).

Kaip pastebėjo rusų filosofas Nikolajus Berdiajevas: „Rūsija niekada neišėjo iš Viduramžių.“ Kartojasi vidinio teroro, derinamo su šalies militarizavimu, karine agresija, į išorę nukreiptu užkariavimu ir naujų teritorijų prijungimu, gilėjančios vidinės krizės, karinių pralaimėjimų ir po to einančios suirutės ciklas. Vertindami dabartinės Rūsijos Federacijos užsienio ir vidaus politiką, daugelis specialistų pabrėžia, kad ši valstybė po vidinio susivienijimo ir **militarizacijos**, įvykdytos žlugus Soviėtų Sąjungai, turi visas prielaidas tapti pasaulio supergalybe. Tačiau dėl daugybės priežasčių Rūsija liko regionine galybe, nors šios šalies elitas ir siekė dominuoti Europoje bei Azijoje, o rusų visuomenėje tebevyrauja didžios valstybės sentimentai. Tokios užsienio politikos dvilypumo ištakos siekia XIX amžiaus debatus tarp vadinamųjų „vakariečių“ ir „**slavofilų**“, kai buvo ieškota atsakymo į klausimą, kuria kryptimi turėtų vystytis Rūsijos valstybė ir politinė tauta.

Vėlesniais amžiais šių debatų esmė nepasikeitė, kito tik aplinkybės ir stovyklų pavadinimai. Ypatingą svarbą Vakarų ir Rytų dilema įgijo žlugus Soviėtų Sąjungai. Tuomet Rūsijos valdžios sluoksniuose įsitvirtino trys grupės, kurias galima būtų pavadinti liberalų demokratų, komunistų ir nacionalistų. Liberalai demokratams siekė spaudos laisvės išplėtimo, demokratiškų rinkimų ir individo teisių apsaugos. Komunistai pasisakė už sovietinių institucijų bei socialinių garantijų jautriausioms visuomenės grupėms išsaugojimą ar įvedimą. Nacionalistai atmetė tiek liberalų, tiek komunistų idėjas, kaip pastangas importuoti vakarietišką mąstymą. Ideologiniai nesutarimai lėmė skirtingas nuomones dėl Soviėtų Sąjungos žlugimo: liberalai tai priėmė kaip neišvengiamybę, komunistai kaltino Michailo Gorbačiovo reformas išderinus sistemą, o dauguma nacionalistų pasisakė už buvusios valstybės, tik be komunistų valdžios, išsaugojimą.

6.2 pav. | Vakarų valstybių humanitarinė pagalba Rūsijai žlugus Sovietų Sąjungai. Rūsijoje ištiesta pagalbos ranka ir šiandien kelia ne dėkingumą už išgelbėjimą nuo bado mirties, bet pyktį ir panieką geranoriškiems vakariečiams

Šaltinis: www1.kasparov.org

Kritiniu Rūsijai laikotarpiu, žlugus Sovietų Sąjungai, varžėsi trys politinės pasaulėžiūros, tačiau daugiausia įtakos turėjo liberalai demokratai, kurių atstovas Borisas Jelcinas 1991–2000 m. buvo šalies prezidentas. Tuo metu didžiausias valdžios dėmesys buvo skiriamas problemoms šalies viduje spręsti. Daugiausia pastangų buvo įdedama siekiant išspręsti politinę, ekonominę ir socialinę sumaištį, kurią sukėlė Sovietų Sąjungos žlugimas. Dėl šių priežasčių užsienio politikos srityje didžiosios Rūsijos, kaip supergalybės, besivaržančios su JAV dėl įtakos pasaulyje, ambicijos pasitraukė iš pirmo plano. Imta ieškoti Rytų ir Vakarų bendradarbiavimo galimybių. Tuo metu Vakarams teiktas prioritetas, viliantis pertvarkyti šalį pagal kapitalistinius principus. Nors didžioji dalis Rūsijos elito, valdant B. Jelcinui, puoselėjo viltis atkurti buvusį Rūsijos supergalybės statusą, vykdyta užsienio politika išsiskyrė **daugiapolė retorika**, kai manyta, kad pasaulyje negali viešpatauti viena supergalybė arba pasaulio tvarką nustatyti dvi lygiavertės supergalybės, ir pabrėžta būtinybė įtvirtinti naująją pasaulio tvarką, kai tarptautinių santykių sistemoje veikia daug lygiaverčių tarpusavyje besirungiančių galybių. Tačiau, nežiūrint sudėtingos padėties, imtasi konkrečių veiksmų statusui atkurti (pavyzdžiui, Balkanuose). Žlungant šalies ekonomikai, daugelis demokratų ir nacionalistų kritikavo būtent B. Jelciną dėl „šoko terapijos“ ar karo Čėčėnijoje. Didžioji dalis politinio elito, tuo metu susitelkusio aplink B. Jelciną, vadovavosi pragmatiniais sumetimais, o ne politiniais įsitikinimais. Suirutęs sąlygomis pragmatiskumas, o ne politinė filosofija buvo perspektyviausias būdas įtvirtinti savo valdžią. Kita vertus, visas tris stovyklas vienijo noras atkurti Rūsijos, kaip didžiosios galybės, statusą – buvo nesutariama tik dėl to, kaip tai pasiekti. Siekis grąžinti Rūsijai tarptautinę šlovę ir pripažinimą tapo viena pagrindinių B. Jelcino įpėdinių V. Putino ir D. Medvedevo politikos idėjų. Kita vertus, po 2000 m. rekordines aukštumas pasiekusios naftos kainos lėmė Rūsijos ekonomikos klestėjimo periodą ir kartu Rūsijos prestižo tarptautinėje arenoje sustiprėjimą.

Ivano Aivazovskio paveikslas pasirinktas neatsitiktinai – jis vaizdžiai atskleidžia Rūsiją reguliariai ištinkančias nelaimes, pavyzdžiui, besikartojantį badą. Badas 1891–1892 m. apėmė imperijos pietus ir Volgos regioną. Dėl to JAV piliečiai surinko humanitarinę pagalbą, kurią penkiais garlaiviais išsiuntė į Rūsiją badaujančioms gyventojams. Kad ir kaip ano meto Rūsijos imperijos propagandininkai bandė kaip bado priežastį nurodyti nepalankias orų sąlygas, pagrindinė problema buvo valstybės duonos politika. Papildydama išdą žemės ūkio išteklių sąskaita, Rūsija kasmet eksportavo kviečius. Taigi pirmaisiais bado metais buvo eksportuota 3,5 mln. tonų duonos, o kitais metais, kai imperijoje jau siautė badas ir epidemijos, Rūsijos

6.3 pav. | Vakarų teikiama humanitarinė pagalba buvo grobstoma milžiniškais mastais, itin pasipelnė Rūsijos nusikaltėliai ir politikai

Šaltinis: skrepohistory.livejournal.com

6.4 pav. | „Maisto dalijimas“, dailininkas Ivanas Aivazovskis, 1892 m.

Šaltinis: commons.wikimedia.org

vyriausybė Europai pardavė 6,6 mln. tonų grūdų. Imperatorius kategoriškai neigė, kad Rūsijoje badas. Aleksandras III taip komentavo situaciją: „Pas mane nėra badaujančių žmonių, yra tik nukentėjusiųjų nuo derliaus nepritekliaus.“ Taip jis pasakė tuo metu, kai masiškai mirė žmonės (iš grafo Lamsdorfo dienoraščio: „Aukščiausiuose sluoksniuose vyraujantis tonas bado rykštės atžvilgiu įrodo, kad jie visiškai nesuvokia situacijos ir, tiesą sakant, visiškai neužjaučia nei nelaimingų žmonių, kuriuos ištinka šios nelaimės, nei užjaučiančių žmonių, kurie skuba jiems padėti.“).

I. Aivazovskio (tuo metu jis buvo Imperatoriškosios dailės akademijos akademikas ir garbės narys, taip pat Amsterdamo, Rėmos, Parėžiaus, Florencijos ir kitų dailės akademijų garbės narys) paveikslus, tapytus pagalbos Rūsijai tema, buvo kategoriškai uždrausta rodyti Rūsijoje. Uždrausti jie buvo Sovietų Sąjungoje, nepageidaujami ir šiandieninėje Rūsijos Federacijoje. Nors dirbtinai Rūsijos valdžios sukeltas badas niokojo tiek carų valdomą imperiją, tiek Sovietų Sąjungą, bado grėsmė buvo iškilusi ir šiuolaikinei Rūsijos Federacijai, esmė nesikeičia – priešais paskelbiami pagalbą teikiantys užsieniečiai, o valdžia, sukėlus katastrofą, toliau šlovinama. Besikartojančios nesėkmės vidaus politikoje galų gale paskatina karinę agresiją, siekiant užkariauti naujų teritorijų, išteklių ir pavaldinių išorėje. Dar 1946 m. Džordžo Kenano į Vašingtoną išsiųstas raportas (vadinamoji „Ilgoji telegrama“), kuriame kritikavo JAV nuolaidžiavimą Sovietų Sąjungos **ekspansionizmui**, skamba tarsi būtų parašytas mūsų dienomis (tik dabar pasauliui grasina Rūsija, o ne Sovietų Sąjunga): „Nors sovietų valdžia kurčia argumentų logikai, ji yra labai jautri jėgos logikai.“

Šiandien susiklosčiusi padėtis skiriasi nuo buvusios Šaltojo karo metais, kai buvo galima aiškiai nustatyti du jėgos polius – JAV ir Sovietų Sąjungą. Žlugus pastarajai, susiklostė tokia padėtis, kai tarptautinių santykių sistema tapo akivaizdžiai vienpolė, tačiau stiprėjant tokioms valstybėms, kaip Kinija, Indija ar Rusija (įveikus 10-ojo dešimtmečio suirutę), imta svarstyti apie būtinybę atsižvelgti į naują jėgų persiskirstymą. JAV tebelieka stipriausios žaidėjos tarptautinių santykių sistemoje, tačiau jų įtaka silpnėja, palyginti su artimiausiais varžovais, pirmiausia Kinija. Taip Rusijai atsiveria galimybė iš dalies atkurti savo, kaip reikšmingos tarptautinių santykių veikėjos, statusą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kaip buvo vadinamos dabartinės Rusijos valstybės pirmtakės Viduramžiais?
2. Kaip manote, ar teisingas buvo rusų filosofas Nikolajus Berdiajevas teigdamas, kad „Rusija niekada neišėjo iš Viduramžių“? Atsakymą argumentuokite.
3. Kokią nuolatinę Rusijos padėtį atspindi dailininko Ivano Aivazovskio paveikslas „Maisto dalijimas“?

Rusijos politika Vladimiro Putino valdymo metais – autoritarinio režimo įsigalėjimas

Rusijos vadovu tapus V. Putinui, jam palankiai susiklostė daug aplinkybių. Pirmiausia dėl tarptautinėse rinkose pakilusių dujų bei naftos kainų stabilizavosi ekonominė šalies būklė, todėl imta garsiau diskutuoti apie būtinybę plėtoti santykius su Rytais ir Vakarais. Panašių bandymų būta ir B. Jelcino valdymo metais, bet, valdant V. Putinui, šia kryptimi imta veikti energingiau ir agresyviau. Kaip vienas ryškiausių pavyzdžių yra 2001 m. liepą pasirašyta Draugystės ir bendradarbiavimo sutartis su Kinija, suteikusi oficialų teisinį statusą dar valdant B. Jelcinui pasirašytiems susitarimams. Šis abipusių santykių dokumentas apibrėžė visas pagrindines dvišalio bendradarbiavimo sritis ir kryptis. Tačiau Vakarų ir Rytų priešprieša tėra tik viena Rusijos užsienio politikos dalis. 2012 m. paskelbtas V. Putino straipsnis „Rusija ir besikeičiantis pasaulis“ laikytinas vienu ryškesnių Rusijos užsienio politikos pagrindinių siekių, tikslų ir nuostatų pareiškimų. Straipsnyje V. Putinas supažindina su savo požiūriu į esamą padėtį tarptautinėje arenoje bei Rusijos vietą joje.

Veikdamas jau ketvirtą prezidento kadenciją, V. Putinas tapo režimo teisėtumo garantu, todėl valdančiajam elitui yra geriau būti susitelkus ir dalytis **reñtomis**. Jo vykdoma užsienio politika yra vadinama stipria, vieninga, centralizuota ir gerbiama Rusijos valstybėje. Žvelgiant į V. Putiną iš vertybinės įsitikinimų perspektyvos, galima teigti, kad jis, nors ir skelbia esantis vakarietis, nemėgsta Vakarų demokratijos ir viešai piktinasi jų „artėjimu prie Rusijos sienų“.

Ypač dažnai V. Putinas mėgsta pabrėžti „oranžinių revoliucijų“, kaip „viruso“, problemą, kuri kelia prezidentui didžiulę baimę.

Taip buvo sukurtas V. Putino asmenybės kultas – jis yra vadinamas apsaugančiu nuo sukrėtimų ar net valstybės žlugimo (pvz., „Yra Putinas – yra Rusija“ – kitaip tariant, peršama mintis, kad, nelikus V. Putino, išnyks ir Rusija). Tačiau, kaip įprasta autokratijos atveju, net ir galingiausias vadovas yra priklausomas nuo artimiausios patikėtinių grupės ir jų remiančių įtakingų klanų. Kita vertus, teiginys, kad V. Putinas privalo likti valdžioje, nes jis yra „stabilumo garantas“, yra mitas, propagandos įtvirtintas šiuolaikinėje Rusijos valstybėje.

Kadencijos pradžioje V. Putinas norėjo atrodyti kaip patrauklus modernios Rusijos vadovas ir stengėsi nesivelti į konfliktus su kitų valstybių lyderiais. Tai net privertė tuometį JAV prezidentą Džordžą Bušą teigti, kad V. Putinas yra patikimas prezidentas, su kuriuo galimi efektyvūs santykiai – tai nieko keisto, demokratinių valstybių vadovai dažnai apsigauja siekdami geresnių santykių su autoritariniais režimais. Tuo metu Rusijos prezidentas atspindėjo pragmatizmo ir daugiapolio požiūrio sintezę Rusijos užsienio politikoje. Tebevyravo požiūris, kad Rusija turi susisaistyti su vakarietiškoms demokratijomis, įsitraukti į globalią ekonomiką ir kooperuotis su Europa, jei nenori likti nereikšminga valstybe. Kartu buvo šnekama apie daugiapolio pasaulio svarbą, kuriame Europa yra atskiriama nuo **hegemonės** JAV, ir pradėta diskutuoti dėl strateginės partnerystės su Kinija bei Indija. Vis dėlto tai pasikeitė į neoimperalistinį užsienio politikos modelį, kuriame svarbiausią vaidmenį vaidino Rusijos nacionalistinės didybės suvokimas, pridodant Eurazijos ir **slavofilijos** ideologijas. Oficiali Kremliaus propaganda teigia, kad Rusija pirmiausia turi apsaugoti savo suverenitetą ir atkurti pasaulio galios statusą. Karinė galia išlieka svarbiausiu atributu, tačiau, pasitelkus **švelniąją galią**, siekiama išlaikyti neformalius tinklus valstybės viduje ir užsienyje. Tai yra daroma per neskaidrias daugiašales kompanijas ir tarpvyriausybinius susitarimus, siekiant padidinti turimas rentas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Su kuria valstybe 2001 metais Rusija pasirašė Draugystės ir bendradarbiavimo sutartį? Kokia yra šios sutarties esmė?
2. Kas būdinga V. Putino užsienio politikai? Išskirkite ne mažiau kaip du bruožus.
3. Kaip manote, kodėl Rusijoje yra įsitvirtinęs Vladimiro Putino kultas?

Rusijos politika Pietų Kaukazo regione.

Sakartvelo atvejis

Pietų Kaukazo regionas apima tris buvusias Sovietų Sąjungos respublikas: Armėniją, Azerbaidžaną ir Sakartvelą (Gruziją). Šios šalys nuo XIX amžiaus pradžios tapo Rusijos imperijos dalimi ir priklausė nuo Rusijos imperijos, vėliau – nuo Sovietų Sąjungos iki pat jos

žlugimo (su trupu kelerių metų nepriklausomybės pertrauka po Pirmojo pasaulinio karo). Nėra abejonių, kad šis tiek geografiškai, tiek strategiškai reikšmingas Rusijai regionas, net ir jį sudarančioms valstybėms formaliai paskelbus nepriklausomybę nuo Rusijos, išliks jai gyvybiškai svarbus. Rusijos užsienio politika visada bus nukreipta į tai, kaip šį regioną išlaikyti kuo labiau priklausomą ir išsaugoti jame kuo stipresnę savo įtaką. Rusija, kaip buvusi šio regiono šeimininkė, neketina paleisti jo kontrolės iš savo rankų ar perduoti kam nors kitam.

Pono ir pavaldinio santykis ar net vergiška priklausomybė susiformavo tradiciškai dėl ilgo šio regiono priklausymo nuo Rusijos. Todėl natūralu, kad Rusijos valdančiųjų pasaulėvaizdyje šios jau suverenios valstybės tebelaikomos jų šalies **satelitais**, kurie vargu ar galėtų egzistuoti be Rusijos kišimosi į jų vidaus reikalus. Tokią mąstyseną stengiamasi pagrįsti formaliai niekada nepanaikinta 1921 m. Rusijos ir Turkmijos tarptautine sutartimi, kurioje Rusija yra įvardyta kaip užtikrinanti „trijų Užkaukazės valstybių“ pietinių sienų saugumą. Taigi, išlikę senjoro ir vasalo santykiai tarp Rusijos ir Pietų Kaukazo valstybių yra dar labai gyvybingi ir dabartinėje Rusijos politikos formuotojų sąmonėje, pagrindžiant Rusijos norą besąlygiškai kištis į Pietų Kaukazo šalių vidaus reikalus. Be abejo, mūsų dienomis padėtis keičiasi, ypač po nesėkmingos Rusijos karinės kampanijos prieš Ukrainą.

Rusijos viešai deklaruojamas siekis išlaikyti teritorinę *status quo* Pietų Kaukaze neatitinka jos veiksmų. Rusija aktyviai kurstė separatistinius konfliktus ir sudarė sąlygas susiformuoti nuo nepriklausomų valstybių atskilusiems ir faktiškai nuo Rusijos priklausomiems politiniams dariniams. Sakartvelo atveju Rusija yra suinteresuota, naudojantis šių politinių darinių gyventojų parama ir prorusiška orientacija, suorganizuoti minėtų separatistinių teritorijų savanorišką prisijungimą prie Rusijos Federacijos. Vietos gyventojams buvo masiškai suteikiama Rusijos pilietybė, ten cirkuliuoja rublis, komerciniai ryšiai tarp šių teritorijų ir Rusijos supanašėjo su komerciniais santykiais tos pačios valstybės viduje, o separatistinių regionų vadovybė nuolat deklaruoja norą prisijungti prie Rusijos.

Kartvelai niekada nesutiko atplėsti savo teritorijos dalies. Ypač kai tapo aišku, kad Rusija manipuliuos šiais regionais siekdama daryti spaudimą Tbilisiui, kurstydamą ginkluotus išpuolius, ypač kai Sakartvelė 2003 m. be kraujo praliejimo įvyko Rožių revoliucija dėl ginčytinų rinkimų rezultatų. Naujuoju prezidentu tapęs Michailas Saakašvilis atvirai siekė narystės NATO ir Europos Sąjungoje. Kartu su šalininkais jis įgyvendino ekonomines reformas, veiksmingai kovojo su įsigalėjusia korupcija, įvykdė biurokratijos mažinimo, liberalizacijos ir privatizacijos programas.

V. Putinas pasiryžo atkurti Maskvės įtaką šalyje, kurią laikė teisėta savo įtakos sfera. Smurto protrūkį pradėjo nereguliarūs Pietų Osetijos būriai, apginkluoti ir skatinami Maskvės. Jie puldinėjo Sakartvelo civilius gyventojus ir vyriausybės pajėgas kitoje ginčijamos sienos pusėje, taip pat rengė artilerijos smūgius, snaiperių apšaudymus, grobė žmones Sakartvelo teritorijoje. 2008 m. rugpjūčio 1 d. pietų osetinai pradėjo apšaudyti kartvelų kaimus, nepaisydami 1992 m. susitarimo dėl paliaubų. Sakartvelo karinės pajėgos ėmėsi atsakomųjų veiksmų. Rusijos kariuomenė įsiveržė į tuometės Grūzijos Respublikos teritoriją 2008 m. rugpjūčio 8 d., Kremlui oficialiai skelbiant neva „siekiama įvesti taiką“ ir „užkirsti kelią **ėtniniam vailymui**“, nors taip konfliktas buvo tik sustiprintas ir surengti etniniai valymai, nukreipti prieš kartvelus. Ši karinė agresija tapo savotiška būsimų įvykių pranaše: mokslinėje literatūroje teigiama, kad penkias dienas trukęs konfliktas buvo pirmasis šiuolaikinis **hibridinis karas**, mūsų

lauke susidūrus Rusijos ir vakarietiškai apmokytai (ir iš dalies vakarietiška ginkluote aprūpintai) Sakartvelo kariuomenėms. Laimėjo daug gausesnė Rusijos kariuomenė, turėjusi pranašumą ore ir jūroje. Tačiau mūsųose išryškėjo sisteminės problemos, dėl to Rusijoje buvo pradėta įgyvendinti karinė reforma. Taip pat verta paminėti, kad tai buvo vienas pirmųjų šiuolaikinių karų, kuriame į karinę kampaniją buvo įtrauktos kibernetinės atakos ir informacinės operacijos. Maskvė pasitelkė programišius, kad sutrikdytų Sakartvelo komunikacinius ryšius ir aktyvias šalies pastangas gauti tarptautinę paramą.

Rusijos karinė agresija prieš Sakartvelą pakeitė regiono *status quo* ir nutraukė bet kokių rimtų šalies narystės NATO svarstymus (bent jau artimiausioje ateityje). 2012 m. parlamento rinkimus laimėjusi opozicinė partija „Sakartvelo svajonė“ išlieka valdžioje pastaruosius 12 metų. Dabartinė Sakartvelo valdančioji partija atvirai nedeklaravo ir nedeklaruoja prorusiškų pažiūrų, tačiau realiai vykdo Māskvai palankią politiką, stengdamasi „neerzinti Maskvės“. Pasak politikos apžvalgininkų, didžiausia nūdienos Sakartvelo problema yra vyriausybės nusistatymas prieš Ukrainą ir Vakarų partnerius.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite valstybes, kurios sudaro Pietų Kaukazo regioną.
2. Kodėl Rusija siekia įsigalėti arba turėti kuo didesnę įtaką Pietų Kaukazo regione?
3. Kokiomis priemonėmis Rusija siekė įsigalėti Pietų Kaukaze? Kurios iš jų buvo sėkmingos? Argumentuokite.

Rusijos užsienio politika ir karinė politika. Ukrainos atvejis

Naujausias Rusijos užsienio politikos pavyzdys yra karinė agresija prieš Ukrainą, kuri dar vadinama „Ukrainos krize“. Dėl nepasirašytos asociacijos sutarties su Europos Sąjunga 2014 m. kilo masiniai protestai Ukrainos sostinėje Kijive, toliau sekė Krymo **aneksija** ir Rusijos sukeltas, bet jos pačios oficialiai neigtas karinis konfliktas Rytų Ukrainoje. Krymo prisijungimas ir tolesni Rusijos veiksmai Ukrainos rytuose sukėlė tarptautinės visuomenės pasmerkimą, ignoravimą ir sankcijas, kurios skaudžiai paveikė rublio kursą ir Rusijos tarptautinį prestižą.

Rusijos interesai, susiję su Ukraina, grindžiami ilgalaikė perspektyva. Pirmiausia siekta paversti Ukrainą Kremlui lojalesne valstybe, o mūsų dienomis Rusijos vadovybė atvirai grąsina ją ištrinti iš žemėlapių, kad šioji netaptų Europos Sąjungos valstybe (blogiausias variantas Kremliaus požiūriu – jeigu Ukrainą taptų NATO nare), nes dėl to susilpnėtų Kremliaus geopolitinė įtaka. Vienas esminių Rusijos interesų Ukrainoje buvo šios šalies politinis bei teritorinis suskaldymas. Rusijos vadovybė nebeslepia siekio sunaikinti ukrainiečių tautą. Rusijai

6.5 pav. | Karo vaizdai
Ukrainoje
„Getty Images“ (Spenserio Plato)
nuotrauka

nesėkmingai užtęsus karą, matomas toks sėkmingas jo baigimo būdas: pasiglemžti didelę dalį Ukrainos teritorijos ir taip atkurti galios balansą Europoje bei po Šaltojo karo prarastą Sovietų Sąjungos poziciją. Nesėkmės, kaip tai supranta Kremlius, atveju Ukrainos administracinis suskirstymas pagal Kremliaus nurodymus leistų Rusijai lengviau manipuliuoti ir daryti įtaką prorusiškiems Ukrainos regionams, o ilgalaikėje perspektyvoje – paversti kaimyninę valstybę savo marionete.

Pirmaisiais XXI amžiaus dešimtmečiais Ukrainą buvo apibūdinama kaip šalį, atsidūrusi kryžkelėje, kurioje ji niekaip negalėjo apsispręsti, ar rinktis integraciją į Europą, ar pasiduoti nostalgijai ir grįžti į Rusiją bei Euraziją. Pavyzdžiui, bandant pasirinkti Europą prezidento Viktoro Juščenkos laikais (2005–2010 m.), tam nepritarė dalis Ukrainos elito ir šalies gyventojų – didžioji dalis iki Euromaidano ir Krymo krizės norėjo gyventi abiejuose pasauliuose. Tačiau 2014 m. Euromaidano revoliucija, atgimęs Rusijos imperializmas ir pastarosios pradėti kariniai veiksmai pastūmėjo Ukrainą iš kryžkelės. Tais pačiais metais Ukrainą pradėjo politiškai tolti nuo Rusijos ir orientuotis į Europos Sąjungą bei NATO.

Ukrainai tenka kariauti nepriklausomybės karą praėjus daugiau nei 20 metų po Sovietų Sąjungos žlugimo. 2014 m. turėtų būti prisimenami kaip metai, kada buvo sugriautas mitas apie „amžiną Rusijos ir Ukrainos draugystę“, kurį šimtmečius propagavo carinės imperijos ideologai ir sovietų komisarai. 1954 m. Krymą sovietų valdžia perdavė Ukrainai kaip „Ukrainos ir Rusijos draugystės ženklą“, tačiau aneksija, kurią Rusija įvykdė praėjus 60 metų, palaidojo „draugystę“. Geopolitinę katastrofą sukėlė ne kas kitas, o būtent V. Putino atgaivintas Rusijos imperializmas. Be to, karinė agresija paveikė ukrainiečių ir rusų tapatybes Rytų ir Pietų Ukrainoje, nes Ukrainos piliečiai patiria spaudimą rinktis tarp ukrainietiškosios ir rusiškosios tapatybės. Rusijos 2014–2022 m. okupuotose teritorijose vykdytas etninis valymas, sistemingas ukrainiečių žudymas remiantis „mirties sąrašais“ ne pasėjo baimę ir nuolaidžiavimą, o tik sutvirtino ryžtą nepasiduoti, priešintis ir tęsti kovą.

2021 m. pavasarį Rusija prie Ukrainos sienos dislokavo maždaug 100 000 karių, o 2022 m. vasarį jų skaičius išaugo iki 175 000. Nors tai atrodė reikšminga mobilizacija, kuria aiškiai siekta daryti karinį spaudimą Ukrainai ir Vakarams, ji buvo įvertinta klaidingai. Norint okupuoti tokią didelę šalį kaip Ukrainą ir sutriuškinti Ukrainos ginkluotąsias pajėgas, Rusijai prireiktų ne mažiau kaip vieno milijono kareivių bei karininkų. Iš esmės buvo dvi priežastys, kodėl Rusijos

įsiveržimo pajėgas sudarė tik 175 000 karių. Pirmoji priežastis pagrįsta XIX amžiaus Rusijos imperinių nacionalistų mitais apie „mažuosius rusus“, nekantriai laukiančius išsilaisvinimo iš ukrainiečių nacionalistų, kurie esą veikė kaip „JAV marionetės“. Antroji priežastis – Rusija neturėjo daugiau karių, kuriuos būtų galėjusi pasitelkti. Rusijos ir Ukrainos karas parodė, kad Rusijos karinės pajėgos yra dar vienas Potiomkino kaimas (rusų kalba taip pavadinama apgavystė ir padlaiživimas vadovybei). Rusija jau seniai vadinama mafijos valstybe, o korupcija užvaldžiusi visas su karinėmis pajėgomis susijusias sritis. Be to, Rusijos žvalgybos pajėgoms trukdė tai, kad jos pernelyg bijojo pateikti V. Putinui teisingą informaciją. Nereikėtų pamiršti, kad Rusijos saugumo pajėgos buvo pavogusios didžiąją dalį ardomajai veiklai Ukrainoje skirtų lėšų.

2021 m. liepą paskelbtas V. Putino straipsnis tapo ideologiniu atspirties tašku, kuriuo pateisinamas „mažosios Rusijos“ (XIX amžiaus carinės imperijos terminas Ukrainai apibūdinti) vadinamasis „išvadavimas“ (beje, atkreiptinas dėmesys, kad ši Rusijos prezidento esė primena Adolfo Hitlerio retoriką). XIX amžiaus rusų imperiniai nacionalistiniai mitai buvo atgaivinti per daugiau nei du V. Putino valdymo dešimtmečius ir panaudoti Rusijos invazijai pateisinti. Karinę imperijos atkūrimo kampaniją sužlugdė pakitusi tikrovė, kurios nenorėjo pripažinti Rusijos vadovybė, tvirta Ukrainos nacionalinė tapatybė, savanoriai, atspari ir priešintis nusiteikusi visuomenė bei šiuolaikiškos karinės technologijos. Rusijai nepavyko žaibiškai, per 2–3 dienas, kaip planuota, užimti sostinės Kijivo ir visos Ukrainos. Paradinės uniformos, išduotos Rusijos kariams pergalės paradui centrinėje Kijivo Kreščiatiko gatvėje, atkartojant nacių paradą Parįžiuj 1940 m., taip ir nepanaudotos. Rusija ne dėl karinio meistriškumo, o dėl įvykusios išdavystės užėmė tik vieną srities centrą – Chersoną (jį Ukrainos karinės pajėgos išvadavo 2022 m. lapkritį).

Rusijos vykdomas genocidas ir rusakalbių miestų bei regionų naikinimas privertė suglumti daugelį Vakarų politikos analitikų ir mokslininkų. Pagal V. Putino genocidinį planą, kurio net nemėginama slėpti, siekiama sunaikinti vietinius Ukrainos gyventojus, visiškai ištuštinti teritorijas Ukrainoje (pasak Rusijos propagandos, „denacifikuoti“) ir apgyvendinti jose rusakalbius kolonistus. Pavyzdžiui, Mariupolio uostamiestis, kurį kontroliavo Donecko oligarchas Rinatas Achmetovas ir kurio dauguma gyventojų balsavo už prorusišką „Opozicijos bloką“ (vieną iš dviejų prorusiškos Regionų partijos ipėdinių), buvo visiškai sugriautas. Okupuotame mieste liko apie ketvirtadalį, t. y. apytikriai 100 000, Mariupolio gyventojų (prieš karą jų buvo apie 430 000). Koks žuvusių civilių skaičius – tebesiginčijama, nes daug žmonių liko palaidoti po pastatų griuvėsiais. Rusija slėpė įrodymus apie nužudytus civilius – jų palaikai užkasti masinėse kapavietėse ir sunaikinti mobiliuosiuose krematoriumuose.

Rusijos politinė vadovybė neįvertino Vakarų atsako. Po Rusijos invazijos į Sakartvėlą Vakarai neįvedė jokių sankcijų. Kremlius buvo įsitikinęs, kad Vakarai išliks susiskaldę ir įves nebent simbolines sankcijas, kaip padarė 2014 m. po Krymo aneksijos. Po 2022 m. invazijos Vakarai reagavo vieningai – įvedė žlugdančias sankcijas, kurios anksčiau buvo taikomos tik Iranui. Daugiau kaip 1 000 Vakarų bendrovių pasitraukė iš Rusijos. Šiuolaikiškos ginkluotės tiekimas Ukrainai iš daugiau kaip 40 NATO ir neutralių narių yra didžiausia Vakarų po Antrojo pasaulinio karo įvykdyta operacija. „Ostpolitik“ (liet. „Rytų politikos“) ir „Putinversteher“ (liet. „Putiną suprantančiųjų ir pateisinančiųjų“) era baigėsi. Vokietiją uždarė dujotiekį „Nord Stream 2“. Švedija pakeitė ginklų netiekimo į konfliktų zonas politiką, padidino išlaidas gynybai ir kartu su Suomija tapo NATO narėmis. Europos Sąjunga pirmą kartą savo istorijoje finansuoja ginklų tiekimą Ukrainai. V. Putino įtakos agentai – Rusijos oligarchai, kuriems dabar

taikomos sankcijos, nebegali skleisti korupcijos bei įtakos per Vakarų politinį elitą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad regime tragišką Ukrainos istorijos pasikartojimą. Tačiau istorija nėra lemtis, o šalys nėra pasmerktos kartoti savo istorinės raidos ciklą. Tam reikia vidaus politinės valios vykdyti reformas ir kovoti su korupcija, taip palengvinant Ukrainos integraciją į Europą. Be to, būtina tvirta bei nuosekli Vakarų parama šaliai, kuri grumiasi už išlikimą, patirdama karinę Rusijos agresiją.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite būdus, kuriais Rusija iki 2022 m. stengėsi įsigalėti Ukrainoje.
2. Paašškinkite, kodėl Rusija siekia įsigalėti Ukrainoje.
3. Kaip manote, kodėl Rusija 2022 m. pradėjo plataus masto karinę invaziją?
4. Pasvarstykite, kodėl Rusijai nepavyksta įsitvirtinti Ukrainoje.

Rusijos veiksmai Baltijos valstybių atžvilgiu

Baltijos šalių įvaizdis Rusijos žiniasklaidoje keitėsi kartu su besikeičiančia Rusijos vadovų politika: nuo B. Jelcino prezidentavimo metu gana draugiško valstybių įvaizdžio, vėliau – trumpo V. Putino „medaus mėnesio“ santykių su Vakarų valstybėmis kontekste iki atvirai priešiško įvaizdžio formavimo, besitęsiančio iki šiol. Pagal Rusijos poziciją ir tikslus, oficialių pareigūnų pareiškimuose ir kartu internetinėse žiniasklaidos priemonėse arba paryškinamos esamos santykių su Lietuva, Latvija ar Estija problemos, arba jos dirbtinai sukuriamos. Be to, Rusijos internetinė žiniasklaida nevengia vienoje valstybėje kylančias problemas priskirti visoms Baltijos šalims. Pagal tuo laikotarpio esančius Rusijos santykius su Lietuva, Latvija ir Estija tam tikros problemos gali būti susietos su visomis trimis Baltijos valstybėmis arba pabrėžtinai pateikiamos kaip kylančios vienoje iš jų. Tokia strategija turi konkretų tikslą: Rusijos gyventojams (kartu ir rusakalbiams tautinių mažumų atstovams, gaunantiems informaciją iš šių informacinių tinklalapių) įteigti nuomonę, kad Baltijos šalyse nieko gero. Būtent žiniasklaidos pateikiamos problemos kuria Baltijos valstybių įvaizdį Rusijos visuomenėje.

Rusijos gyventojams (kartu ir rusakalbiams Baltijos valstybių tautinių mažumų atstovams) siekiama įteigti, kad Baltijos šalys kelia grėsmę. Itin aktyviai Rusijos propaganda išnaudoja rusų tautinių mažumų „teisių pažeidimų“ temą, sovietų okupacijos vertinimą ir menamas „fašizmo apraiškas“. Rusų tautinių mažumų „teisių pažeidimų“ Baltijos valstybėse tema aktyviai naudojama Rusijos politinėje darbotvarkėje.

Rusų tautinių mažumų „teisių pažeidimai“ yra labiausiai Rusijos oficialiai pabrėžiama tema, kai tik Baltijos valstybės atkūrė nepriklausomybę. Lietuvoje rusakalbių padėties temą buvo sunkiau plėtoti, nes iš karto, atkūrus nepriklausomybę, buvo priimtas Pilietybės įstatymas, kuriuo remiantis, Lietuvos Respublikos piliečiais galėjo tapti visi nuolatiniai šalies gyventojai. Latvijoje ir Estijoje susiklostė sudėtingesnė padėtis. Šiose šalyse sovietams pavyko geriau įgyvendinti genocido ir kolonizacijos politiką, todėl jose gyveno daugiau rusakalbių gyventojų, priešiška vertinančių Latvijos ir Estijos valstybingumą (Lietuvoje dėl ilgai trukusio partizaninio karo kolonizacija nebuvo tokia sėkminga). Latvija ir Estija priėmė griežtesnius pilietybės įstatymus: pilietybę suteikė tik prieš Baltijos šalių okupaciją tose valstybėse gyvenusiems rusų tautybės asmenims ir jų palikuoniams. Kitiems Latvijos ir Estijos gyventojams buvo suteiktas nepiliečio statusas, kuris šiek tiek skyrėsi nuo piliečio. Apribojimų būta valstybės tarnyboje, bet, laikui bėgant, jie panaikinti, taip pat nesuteikta teisė balsuoti rinkimuose. Be to, abi valstybės vykdė natūralizacijos programas, skatindamos mokytis valstybinės kalbos, istorijos ir priimti pilietybę. Didelė dalis rusakalbių kolonistų ir jų palikuonių nesinaudojo teikiama galimybėmis, nesintegravo į visuomenę, dar daugiau – lieka priešiški valstybėms, kuriose gyvena.

Baltijos valstybės nuosekliai laikosi pozicijos, kad 1940 m. Sovietų Sąjunga jas okupavo. Rusijos pozicija priešinga: esą Lietuvą, Latviją ir Estiją savanoriškai, pritariant piliečiams ir neprieštaraujant to laikotarpio tarptautinės teisės normoms, buvo „priimtos į Sovietų Sąjungos sudėtį“. Įsigalint V. Putino autoritariniam valdymui, Baltijos šalių okupacijos tema oficialiai tapo Rusijos keliamos įtampos ir kuriamos konfrontacijos pamatu. Vienas ryškiausių pavyzdžių – 2007 m. pavasarį „Bronzinio kario“ paminklo perkėlimas Tāline, kurį Rusijos politinė vadovybė ir žiniasklaida išnaudojo kaip galimybę paskatinti masinius neramumus. Teisėtą Estijos valstybės veiksmą Rusijos propaganda vaizdavo kaip „išpuolį prieš rusų tautą“ ir „fašizmo apraišką“ (nors tuo metu pati Rusija savo teritorijoje perkėlė sovietinius paminklus kartu su karių kapais).

Šiuolaikinėje V. Putino valdomoje Rusijoje, plečiančioje karinę agresiją prieš kaimynines valstybes, aukštinama Sovietų Sąjungos „pergalė prieš fašistinę Vokietiją“, tuo pat metu skelbiant, kad Baltijos valstybės esančios fašizmo propaguotojos (lygiai taip pat Ukrainą vadinama „fašistine valstybe“ – ypač tokie informacinio karo išpuoliai suaktyvėjo prieš Rusijos karinę agresiją Ukrainoje). Taip Rusijos vadovybė siekia atitraukti šalies gyventojų dėmesį nuo gilėjančių vidinių problemų. Kita vertus, negalima atmesti prielaidos, kad taip formuojama visuomenės nuomonė apie tariamai priešiškas Baltijos valstybes, ruošiant ideologinę dirvą naujam Rusijos konfliktui.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kodėl Rusija siekia įsigalėti Baltijos valstybėse?
2. Kokiomis priemonėmis Rusija siekia įsigalėti Baltijos valstybėse? Kaip manote, ar jos turi poveikį? Argumentuokite.
3. Pasvarstykite, kodėl dalis Lietuvos gyventojų teigiamai vertina Rusiją ir jos vykdomą politiką.

Rusijos veiksmai Baltijos jūros regione

Rusijos pratybos prieš Krymo aneksiją ir plečiama agresija Ukrainoje sukėlė nerimą Europai, o padidėjus įtampai, vėl buvo sutelktas dėmesys į Baltijos jūros regioną. Pastarieji įvykiai ir Rusijos agresija kelia nemažai svarbių klausimų Vakarams. Rusijos požiūriu konfliktas jau prasidėjo. Nagrinėjant jos požiūrį į nacionalinį saugumą ir saugumo politiką bei mąstymą apie būsimus karus, tampa akivaizdu, kad Rusija toli gražu neapsiriboja Ukraina. Vakarų reakcija išsiskyrė tuo, kad buvo nepakankamai gilinamasi į pastarųjų kelerių metų Rusijos karinės minties raidą, nors apie tai Baltijos valstybių atstovai perspėjo daugybę kartų. Pastaraisiais metais pastebimas smarkiai išaugęs Rusijos aktyvumas Baltijos jūros regione, visų pirma rengiant karines pratybas ir pažeidžiant valstybių sienas. Rusijos veiksmai primena ankstesnius laikus, pavyzdžiui, Šaltojo karo, nors vyksta pakitusioje geopolitinėje aplinkoje naudojant kitokias technologines priemones.

Kuriant perspektyvią ilgalaikę gynybos ir atgrasymo strategiją rytuose, ypač Baltijos jūros regione, visų pirma būtinos veiksmingos karinės priemonės. Jos yra pagrindas, nes nustato aiškias ir patikimas ribas, kuriomis užkertamas kelias agresyviai Rusijos veikimui ir priešiškam leistinų ribų tikrinimui. Kita vertus, norint, kad jos būtų visiškai veiksmingos, jas reikia papildyti politinėmis priemonėmis. Pavyzdžiui, Baltijos jūros regiono vertinimuose pateikiama karinių ir nekarinių įvykių analizė, analizuojami Rusijos strateginiai tikslai, hibridinio karo veiksmai ir taktika, greitojo reagavimo pratybos, oro saugumo klausimai, dislokavimas jūroje ir A2/AD priemonės (šiuo trumpiniu žymimos pastangos atimti iš priešininko judėjimo laisvę mūšio lauke; priešiško karinių pajėgų judėjimui į operacijos rajoną užkardyti naudojami atakos lėktuvai, karo laivai ir specializuotos balistinės bei sparnuotosios raketos, skirtos smogti į pagrindinius taikinius), pavyzdžiui, „Iskander“ raketų dislokavimas Kaliningrade. Į vertinimus įtrauktas veiksmų planas, kuriuo siekiama nustatyti būdus, kaip NATO gali reaguoti į padidėjusį Rusijos aktyvumą Baltijos jūros regione. Padėtis šiame regione pasikeitė Vakarų sąjungininkų naudai, kai Suomija ir Švedija tapo NATO narėmis.

Didžiausią susirūpinimą Baltijos jūros regione kelia trijų Baltijos valstybių: Lietuvos, Latvijos ir Estijos – padėtis, nes šios šalys Rusijoje vertinamos priešiška. Be abejo, padėtis keitėsi: jei iš karto po Sovietų Sąjungos griūties, B. Jelcino valdymo metais, buvo gana ramus

laikotarpis (nors įtampos pakako, pavyzdžiui, 1993 m. iš Lietuvos išvedant Rusijos Federacijos kariuomenę), vėliau, blogėjant V. Putino santykiams su Vakarų valstybėmis, kaimynystės klausimai vystėsi vis prastesne linkme.

Dezinformacijos ir politinio sabotažo kampanijos veikia beveik visas Rusijos kaimynes Baltijos jūros regione. Natūralu, kad Suomija nusprendė 2017 m. įsteigti Hibridinio karo kompetencijos centrą. Iš pradžių orientuotas į Europos Sąjungą, šis centras dabar atviras bendradarbiauti ir keistis informacija su NATO. Panašiai veikia kiti trys NATO kompetencijos centrai Baltijos jūros regione: Kibernetinės gynybos centras Tāline, Strateginės komunikacijos centras Rygojė ir Energetinio saugumo centras Vilniuje.

NATO ir Rusijos skirtumams gilėjant, ypač po Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos bei atviros karinės agresijos prieš Ukrainą, Aliansui neliko galimybių grįžti prie įprastų santykių su Maskvą. Baltijos jūra yra patogus regionas Rusijai išbandyti savo geopolitines ambicijas, suskaldyti ir susilpninti Vakarus, pakirsti pasitikėjimą NATO ir JAV įsipareigojimu laikytis Šiaurės Atlanto sutarties 5-ojo straipsnio. Rusijos Federacija neslepia priešiško Lietuvos, Latvijos ir Estijos, tačiau Baltijos šalių, nors ir nedidelės, yra NATO ir Europos Sąjungos narės. Dėl to Rusijai jos karinės agresijos čia padariniai būtų daug rimtesni nei Ukrainos atveju. Be to, prastėjant saugumo aplinkai Baltijos jūros regione, daugelyje šio regiono valstybių buvo priimti politiniai sprendimai padidinti nacionalinį pasirengimo lygį, o JAV išlieka nepakeičiama jėga Europos gynybai ir NATO, nes jokios kitos šalies pajėgumai neprilygsta bendriems JAV pajėgumams.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie Rusijos interesai Baltijos jūros regione?
2. Kokiomis priemonėmis Rusija siekia įsigalėti arba turėti didesnę įtaką Baltijos jūros regione? Kuri iš tų priemonių, jūsų vertinimu, veiksmingiausia? Argumentuokite.
3. Kokiomis priemonėmis demokratinės Baltijos jūros regiono valstybės siekia užkirsti kelią Rusijos tikslui įsigalėti jų regione?

Kaliningrado srities klausimas

Kaliningrado, arba Karaliaučiaus, sritis nėra eilinis Rusijos Federacijos regionas. Maskvės priklausomybėn jis pateko tik po Antrojo pasaulinio karo. JAV mokslininkas Ričardas Krickus teigia, kad JAV pripažįsta Rusijos Kaliningrado srities valdymą tik *de facto*, bet ne *de jure*. Tokia valstybės pozicija remiasi tuo, kad 1945 m. Potsdamo susitarimu Kaliningrado sritis buvo perduota Sovietų Sąjungai tik administruoti. Remiantis Potsdamo konferencijos medžiaga, galima

teigti, kad valstybės sąjungininkės galutinės taikos konferencijos neplanavo atidėti neapibrėžtam laikui, jos buvo suinteresuotos ją surengti artimiausiu laiku. Tačiau prasidėjęs Šaltasis karas teritorinius klausimus atidėjo 45 metams. Rūsijai tęsiant karinę agresiją ir grasinant vis daugiau kaimynių, stiprėja nuomonė, kad dabar yra pats tinkamiausias laikas abejonėms dėl Rūsijos buvimo Europos regione teisėtumo pareikšti.

Kaliningrado srities priklausymas Rūsijai visada kėlė ir kels Lietuvai rūpesčių. Tam tikra prasme šis kraštas stabdė Lietuvos integraciją į Europos Sąjungos bei kitas Vakarų struktūras. Kita vertus, Kaliningrado srities egzistavimas didina Lietuvos svarbą Rūsijai bei Europos Sąjungai, nes Lietuvai yra tranzito į Kaliningrado sritį šalis: be Lietuvos sutikimo neįmanomi jokie Rūsijos Federacijos ir Europos Sąjungos susitarimai.

Kalbant apie Kaliningrado srities tarptautinę teisinę padėtį, svarbu paminėti, kad dažniausiai vartojamas „**anklavo**“ terminas, tačiau lygiagrečiai vartojamas ir „**eksklavo**“ terminas. **Eksklavas** – tai teritorija, kuri, būdama izoliuota nuo centrinės valstybės, yra apsupta ne vienos, bet keleto valstybių. Nors tokia teritorija nėra laikoma eksklavu kitų šalių atžvilgiu, ji eksklavu pripažįstama centrinės valstybės atžvilgiu.

Kaliningradas yra geografinis Rūsijos eksklavas, apsuptas svetimų valstybių ir atsidūręs Baltijos jūros regione sparčiai vykstančių integracijos procesų kelyje. Dialogas, kurio siekiama, turėtų remtis naujais politinės erdvės organizavimo principais: sienų reikšmės mažėjimu ir jų funkcijų kokybiniu pokyčiu, pasienio bendradarbiavimu bei tarptautiniu susiejamumu, siekiant panaikinti gretimų regionų skirtumus ir didinti regioninių veikėjų tarpusavio priklausomybę. Tačiau Lietuvoje požiūris į santykius su Rūsija yra susijęs su nuolatine valstybės saugumo problema. Nors Lietuvos pozicija Kaliningrado srities atžvilgiu yra aiški: stengtis įrodyti, kad ši sritis nusipelno ypatingo tarptautinio dėmesio, leidžiančio regioną paversti Vakarų ir Rytų ryšių plėtotės pavyzdžiu. Lietuvai teikė humanitarinę pagalbą Kaliningradui, aktyviai bendradarbiavo prekybos ir investicijų srityse iki tol, kol Rūsija užpuolė Ukrainą.

Prisijungusi Karaliaučiaus teritoriją, Sovietų Sąjungos vyriausybė siekė išnaikinti bet kokią užuominą apie 700 metų trukusią vokiečių istoriją. Miestas buvo paverstas griuvėsių krūva. Kai visa miesto infrastruktūra buvo sugriauta, okupacinė sovietų valdžia ėmėsi tokio pat brutalaus gyventojų naikinimo. Galiausiai pakeisti vietovardžiai. Taigi miestas jau 1946 m. tapo Kaliningradu (tuometio sovietų politinio biuro nario Michailo Kalinino garbei).

Taigi Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities tarptautinis teisinis statusas yra problemiškas klausimas. Idėja dėl Karaliaučiaus krašto prijungimo prie Lietuvos turi istorinių precedentų. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, pasaulio lietuviai susirūpino Lietuvos ateitimi ir ėmėsi aktyvių veiksmų siekdami sukurti etnografinę ir autonominę Lietuvą, kurios sienos turėjo sujungti Didžiąją Lietuvą ir Mažąją Lietuvą. Pirmą sykį tokį reikalavimą 1914 m. Čikagoje iškėlė Amerikos lietuviai. Toliau jis skambėjo 1916 m. Hagoje vykusiame lietuvių kongrese, 1917 m. Bėrne vykusioje konferencijoje vėl buvo keliamas Didžiosios Lietuvos ir Mažosios Lietuvos klausimas. 1917 m. rugpjūčio 1–4 d. Vilniuje susirinkęs lietuvių organizacinis komitetas konstatavo: „Lietuvos teritorija bus nustatyta pagal etnografinius principus ir etnografinės lietuvių tautos sienas, be jokių sąlygų ir krašto ūkio gerovei reikalingų pataisų.“ Tais pačiais metais Voroneže paskelbtas lietuvių tremtinių manifestas iš esmės pakartojo Vilniaus konferencijos nuostatas dėl Mažosios (arba Prūsų) ir Didžiosios (arba Rūsijos) Lietuvos sujungimo į vieną valstybę. Galiausiai 1918 m. lapkričio 30 d. Mažosios Lietuvos tautinė taryba Tilžėje paskelbė aktą: „Atsižvelgiant į tai, kad

viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti, ir į tai, kad mes, lietuviai, čionai, Prūsų Lietuvėj, gyvenantieji, sudarome šito krašto gyventojų daugumą, reikalaujame mes, remdamiesi ant Wilsono tautų paties apsisprendimo teisės, priglaušinimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi savo parašu šitą pareiškimą priimančiai pasižada visas savo jėgas už įvykdinimą minėtojo siekio pašvęsti.“ Iš pateiktos medžiagos matyti, kad Lietuvos pretenzijos Mažosios Lietuvos atžvilgiu visada buvo gana stiprios, tačiau liko įgyvendintos tik iš dalies – prijungiant Klaipėdos kraštą (be to, Mažosios Lietuvos **autochtėnų** (tikrųjų gyventojų) lietuvių atstovai pakartojo Tilžės akto nuostatas Fuldos aktais 1946 ir 1947 metais, jie 1949 metais buvo įteikti JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos vyriausybėms).

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Po kokio istorinio įvykio Karaliaučiaus kraštas atiteko Rūsijai? Kodėl?
2. Kodėl Kaliningrado srities priklausymas Rūsijai visada kėlė ir kels Lietuvai rūpesčių?
3. Apibūdinkite Kaliningrado srities tarptautinę teisinę padėtį.

Apibendriname

Rūsijos agresyvumas ir ekspansionizmas tarptautinėje politikoje priklauso ne tiek nuo dominuojančios ideologijos ypatumų, kiek nuo valdančiojo režimo pobūdžio. Istorškai susiklostė taip, kad koks režimas beviešpatautų Rūsijoje – tiek carinės imperijos, tiek komunistinio režimo ar V. Putino autoritarinio valdymo laikais, – ši šalis nuvedama į gilų politinį, kultūrinį ir ekonominį nuosmukį, tuo pat metu užgrobiant tai, ką pavyksta užkariauti išorėje. Kartojasi reformų ir kontrreformų ciklas, **ekspansiją** keičia suirutės metas dėl karinių nesėkmių užsienyje bei gilėjančių vidinių problemų. Komunistinis totalitarizmas, kaip ir Ivano IV Žiauriojo „stačiatikių karalystė“ ar Petro I „Sankt Peterburgo imperija“, istorškai yra iš esmės tos pačios politinės linijos pasikartojimas. Rūsija milžiniškų aukų ir išbandymų (ne tik sau pačiai, bet ir kaimyninėms valstybėms) kaina grįžta prie tų pačių niekaip neišsprendžiamų klausimų, nuo kurių ne kartą žadėjo visiems laikams išvaduoti, pavyzdžiui, 1917 m. Vasario revoliucija ar po Sovietų Sąjungos griūties 1991 m. vykdžiusieji demokratizaciją. Tikėtina, kad mūsų dienomis Rūsija vėl įžengs į nuosmukio laikotarpį visų pirma dėl nesėkmingos karinės agresijos ir nepavykusio kaimyninių valstybių užgrobimo, eilinį kartą susidurdama su pasirinkimu tarp reformų bei kontrreformų.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Rūsijos santykių su kaimyninėmis valstybėmis neįmanoma suprasti neįvertinus sovietų istorijos įtakos ir tebesitęsiančio sovietinio paveldo poveikio politikai, ekonomikai ir **tautinei tapatybei**.
2. Žlugus Sovietų Sąjungai, Rūsijos santykiai su Vakarų pasauliu ir kaimynėmis tapo atviresni ir šiltesni, tačiau pamažu nusvėrė Rūsijos priešiskumas Vakarų pasauliui, įsigalėjo imperialistinės nuostatos. V. Putino autoritarinio valdymo metu nostalgija imperijai, neapykanta viskam, kas „nerusiška“, ir revanšo troškimas tapo įprasta Rūsijos politika. Buvo įtvirtintas neigiamas Vakarų pasaulio, kartu ir Baltijos šalių, politinis vertinimas.
3. Sakartvėlo ir Ukrainos pastangos integruotis į Vakarus tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia Rūsijos karinę agresiją prieš šias valstybes.
4. 2008 m. Sakartvėlo užpuolimas išryškino Rūsijos kariuomenės trūkumus, kurie paskatino karines reformas. Jos pagerino Rūsijos karinį pajėgumą. Tokį Kremliaus vadovybės įspūdį sustiprino 2014 m. sėkminga nedidelio masto kampanija Kryme, 2015 m. karinė ekspedicija į Sėriją ir kiti mažos apimties kariniai konfliktai. Tai lėmė klaidingą Maskvės sprendimą pradėti plataus masto invaziją į Ukrainą 2022 m. vasario 24 dieną.
5. Rūsija, ginkluota jėga užgrobusi dalį Ukrainos teritorijų, įvykdė daugybę karo nusikaltimų, tačiau jai nepavyko pasiekti suplanuoto trumpo ir pergalingo karo tikslų. Kremlius įklimpo į užsitęsusi alinantį konfliktą. Vakarų sąjungininkai nebesvarsto galimybės nuraminti agresorių šiam nuolaidžiaujant.
6. Mes esame liudininkai karo, kuriame priešininkai išsekina vienas kitą naikindami karinius pajėgumus ir ekonominius išteklius. Kokie yra galimi Rūsijos ir Ukrainos karo padariniai? Nepasiekus esminio persilaužimo fronte, viena kuri pusė (arba abi) žlugs dėl išteklių trūkumo arba pasikeitus politiniam režimui. Tikėtina ilgo karo baigtis – įšaldytas konfliktas. Tačiau kiek laiko užtruks karas, kol jis pasieks tokią būseną? Istoriskai karai trunka ilgai, jei mūsų lauke susitikusios tautos yra didelės, jų kariuomenės yra lygiavertės, vidaus parama stipri ir jei kare dalyvauja tik dvi valstybės. Visos šios išvardytos sąlygos tinka Rūsijos karui su Ukrainą.

7.

Pasak karo teoretiko Karlo fon Klauzevico, karas yra politikos tęsinys kitomis priemonėmis, taigi jį skatina racionalus sąnaudų ir naudos pasvėrimas. Karas baigiasi, kai pasiekiamas jo tikslas arba kai išlaidos tampa pernelyg didelės. Kai buvo rašomas šis vadovėlis, Rūsijos ir Ukrainos karo eiga buvo neaiški ir priklausė nuo būsimų įvykių, kuriuos sudėtinga prognozuoti.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kokios yra dabartinės Rūsijos užsienio ir nacionalinės saugumo politikos sąsajos su Rūsijos imperijos ir Sovietų Sąjungos vykdyta politika.
2. Paaiškinkite, ko siekia Rūsija vykdydama militarizacijos politiką.
3. Kuriuose regionuose ir šalyse Rūsija siekia įsigalėti arba turėti kuo didesnę įtaką? Paaiškinkite tokio elgesio priežastis.
4. Ne mažiau kaip dviem argumentais pagrįskite arba paneikite teiginį: „Rūsijoje yra įsigalėjęs nedemokratinis režimas.“
5. Paaiškinkite, kaip Rūsijos vykdoma užsienio politika yra susijusi su šios šalies vidaus politika.
6. Nurodykite bent dvi priemones, kuriomis Rūsija siekia paveikti Baltijos valstybių gyventojų nuomonę ir požiūrį į Rūsiją.
7. Kaip keitėsi Vakarų sąjungininkų pozicija Rūsijos atžvilgiu? Kas, jūsų manymu, nulėmė tokią kaitą?
8. Pasitelkdami atvirose šaltinius, dirbdami poromis, aptarkite NATO plėtros į Rytus padarinius. Kaip jie vertintini žvelgiant iš Lietuvos, Estijos arba Lenkijos pozicijų? Kaip šią plėtrą vertina Rūsijos Federacija? Kodėl?
9. Pasitelkdami atvirose šaltinius, dirbdami poromis, aptarkite Rūsijos vykdomas dezinformacijos kampanijas. Iliustruokite konkrečiais pavyzdžiais, įvertinkite galimą poveikį skirtingoms auditorijoms.

Baltarusijos politika

PROF. DR. IRMINA MATONYTĖ

MJR. VYTENIS ŽILEVIČIUS

Temos reikšmingumas

- ➔ Nacionalinio saugumo prioritetus lemia ir geografinė šalies padėtis. Pažvelgus į Baltarusijos ir jos kaimyninių valstybių žemėlapi, matyti, kad Lietuvą rytuose ribojasi su Baltarusija. Sieną tarp abiejų šalių driekiasi 679 km (sausuma – 380 km, vandeniui (upėmis ir ežerais) – 299 km). Tai ilgiausia Lietuvos sienos atkarpa. 2004 m. siena su Baltarusija tapo išorine Europos Sąjungos, o 2007 m. – ir Šengeno erdvės siena Europos Sąjungos rytiniame pakraštyje. Vertinant iš kitos pusės, tai ir vakarinė Nepriklausomų Valstybių Sandraugos siena. Dėl to buvo sugriežtinta sienos apsauga bei vizų reikalavimai keliaujantiems.
- ➔ Skirtingas Lietuvos ir Baltarusijos posovietinės raidos kelias lemia gana įtemptas abiejų šalių politinius, ekonominius, socialinius, kultūrinius ir karinius santykius, taip pat tiesiogines grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui. Todėl svarbu analizuoti ir suprasti 1990–2023 m. išryškėjusius Baltarusijos užsienio ir saugumo politikos prioritetus, stiprėjančią Rusijos ir Baltarusijos politinę bei karinę integraciją ir didėjančią neigiamą šios šalies poveikį Lietuvos nacionaliniam saugumui.
- ➔ Šioje temoje pateikiama informacija ir siūloma grėsmių klasifikacija padės aiškiau suprasti iššūkius nacionaliniam saugumui bei priešiško veiksmų poveikį ir ugdyti atsparumą bei pilietinį suvokimą remiantis Baltarusijos atveju. Šiuo metu akivaizdu, kad pasaulio geopolitinė padėtis kinta, o tai gali turėti tiesioginį poveikį mūsų šaliai ir jos gerovei ateityje. Supratimas ir išsilavinimas suteikia jums galimybių kurti geresnę ir saugesnę ateitį. Mokykitės ir pasiruoškite, kad galėtumėte prisidėti prie šalies klestėjimo ir saugumo. Tai yra jūsų atsakomybė ir galimybė padaryti pasaulį geresnį.

7.1 pav. | Baltarusija ir kaimyninės valstybės

Šaltinis / autorius: Rūtenis Bieliūnas (sukurta naudojant ESRI duomenis)

Ar Baltarusija įsivaizduojama be Rusijos?

Po Berlyno sienos griūties ir Soviėtų Sąjungos žlugimo kilus naujų tarptautinio saugumo išbandymų, posovietinėje erdvėje išvystomi skirtingi nepriklausomybę atkūrusių valstybių kuriamos gynybos scenarijai. Lietuvos, kaip ir Estijos bei Latvijos, pasirinktas integracijos kelias Vakarų kryptimi, siekiant demokratijos, laisvosios rinkos, saugumo ir stabilumo, lėmė ir sėkmingas derybas bei narystę Europos Sąjungoje, NATO, kitose svarbiose tarptautinėse organizacijose. Tuo metu Baltarusija išlaikė stiprias sąsajas su Kremliumi. Baltarusija 1991 m. gruodžio 8 d. pasirašė susitarimą su Rusija bei Ukraina ir sukūrė Nepriklausomų Valstybių Sandraugą, į kurią vėliau didesniu ar mažesniu mastu ilgesniam ar trumpesniam laikotarpiui įsitraukė ir kitos buvusios Soviėtų Sąjungos respublikos (išskyrus tris Baltijos valstybes). 1992 m. liepos 20 d. buvo pasirašyta Baltarusijos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl karinės veiklos koordinavimo, 1997 m. gruodžio 17 d. – Baltarusijos Respublikos ir Rusijos Federacijos karinio bendradarbiavimo sutartis, kurioje konkrečiai įvardytos numatomos karinio bendradarbiavimo sritys ir formos.

Baltarusija 2002 m. integravosi į Rusijos įkurtą karinį aljansą – Kolektyvinio saugumo sutarties organizaciją ir ėmėsi dar aktyviau vystyti dvišalį karinį bendradarbiavimą – buvo pasirašomi tai liudijantys dokumentai. Šie karinio bendradarbiavimo sprendimai bei Kremliaus įtakos Baltarusijos politikai didėjimas lėmė tai, kad per pastaruosius tris dešimtmečius ši kaimyninė šalis ėmė kelti vis daugiau grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Analizuojant Baltarusijos užsienio ir saugumo politiką per tris dešimtmečius, ryškėja, kad jos pagrindinė užduotis buvo įtvirtinti santykių su Rusija modelį. Pagal jį autoritarinio lyderio Aliaksandro Lukašenkos valdoma valstybė sutinka iškeisti nemažą dalį nacionalinio suvereniteto

7.2 pav. | Vladimiras Putinas (kairėje) susitinka su Aliaksandru Lukašenka 2011 m.

Šaltinis: jamestown.org

į dideles ekonomines subsidijas ir paramą nedemokratinei bei laisvosios rinkos principų nepripažįstančiai politinei santvarkai. Vis dėlto reikia pripažinti, kad oficialusis Minskas (dar labiau – Baltarusijoje veikiančios prodemokratinės (alternatyvios, opozicinės) jėgos) bando išsaugoti ir tam tikro lygio savarankiškumą konkrečiais užsienio ir saugumo politikos klausimais. Šis lavinavimas ypač atsiskleidžia Baltarusijos santykiuose su Vakarais, reaguojant į Rusijos veiksmus tarptautinėje arenoje.

Nuo 2000 m. pradžios galima išskirti keturis Baltarusijos ir Rusijos santykių laikotarpius. Jie skiriasi vienas nuo kito vis aukštesniu Rusijos agresyvumo regione lygiu bei ypatingais reikalavimais Baltarusijai, bet visiems laikotarpiams būdinga didėjanti priklausomybė nuo Rusijos ir laipsniškas Baltarusijos derybinės galios bei gebėjimo veiksmingai laviruoti pradimas.

Derybos su Rusija. 1999 m. gruodžio mėn. Baltarusija su Rusija pasirašė Sąjunginės valstybės sutartį, vėliau sekė daugybė dvišalių ir daugiašalių saugumo ir ekonominių iniciatyvų, kurios įtvirtino visapusišką Baltarusijos ir Rusijos bendradarbiavimą kariniais, saugumo ir ekonomikos klausimais. Susitarimai įpareigojo šalis ginti viena kitą, kurti bendras migracijos bei ekonomines erdves ir koordinuoti užsienio politiką. Mainais už Baltarusijos įsipareigojimus Rusija jai suteikė ekonominę paramą, ir ši atliko svarbų vaidmenį įtvirtinant autoritarinį prezidento A. Lukašenkos režimą ir apsaugant jį nuo Vakarų spaudimo ir sankcijų, taikomų už klastojamus rinkimų rezultatus, represijas politiniams oponentams ir kitus žmogaus teisių pažeidimus. Baltarusija aktyviai vykdė „šliejimosi“ su Rusija procesą tarptautinėje arenoje, įskaitant neigiamas pozicijas dėl Europos Sąjungos ir NATO plėtros, tačiau dvišaliuose santykiuose ji išlaikė veiksmų laisvę, o tai leido retkarčiais nepaisyti Maskvės iniciatyvų.

2002 m. Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas pasiūlė Baltarusijai prisijungti prie jos kaip šeši atskiri Rusijos Federacijos subjektai – autonominiai teritoriniai vienetai. Maskvė Minskui siūlė integruotis ekonominiu ir politiniu požiūriu, įskaitant bendrą valiutą ir kai kurių strateginių šalies įmonių pardavimą Rusijos įmonėms. Baltarusijos nenoras integruotis politiškai ir pasikar-

tojantys ekonominių susitarimų pažeidimai sukėlė nemažai įtampos tarp abiejų šalių. Ši įtampa ypač pastebima energetikos srityje. Per 2004 m. ir 2007 m. konfliktus dėl dujų Rusija bandė drausminti sąjungininę mažindama energijos subsidijas, tačiau Minskas sugebėjo pasiekti kompromisą ir išlaikė tam tikrą manevrų laisvę bendraudamas su Maskvė.

2008 m. vasarą įsiplieskęs Rusijos ir Sakartvėlo (tuo metu Grūzijos) karinis konfliktas Minskui parodė, kad žaidimo taisyklės posovietinėje erdvėje gali keistis. Baltarusija nusprendė labiau atsiriboti nuo Rusijos ir atsisakė pripažinti Abchazijos bei Pietų Osetijos nepriklausomybę. Tai akivaizdžiai neatitiko agresiją prieš Sakartvėlą nukreipusios Maskvės lūkesčių.

Tuo metu Baltarusija suaktyvino bendradarbiavimą su Vakarais, siekdama atsverti augantį Rusijos spaudimą. Prasidėjo santykių su Vakarais normalizavimo laikotarpis. 2009 m. gegužės mėn. Baltarusija prisijungė prie Europos Sąjungos Rytų partnerystės iniciatyvos, kuri šešioms posovietinėms šalims: Armėnijai, Azerbaidžanui, Baltarusijai, Sakartvėlui, Moldovai ir Ukrainai, suteikė daugiau paramos ir atvėrė laipsniškos integracijos su Europos Sąjunga galimybes. 2009 m. Tarptautinis valiutos fondas (TVF) suteikė 3,5 mlrd. JAV dolerių paskolų Baltarusijai, o 2010 m. pasiūlė toliau didinti paramą. Tuo laikotarpiu aktyviai vystėsi ir karinis bendradarbiavimas su NATO valstybėmis. 2010 m. metiniame kreipimesi A. Lukašenka gyrė Europos Sąjungos ir Vakarų pasiūlytą itin svarbią pagalbą atlaikant Rusijos spaudimą.

Vis dėlto, žvelgiant retrospektyviai, galima teigti, kad šis Baltarusijos bendravimo su Vakarais etapas tebuvo derybų su Rusija elementas, padėjęs A. Lukašenkai derėtis su Maskvė, įskaitant susitarimą dėl energetikos. Atnaujintas Rusijos naftos tiekimas su nuolaida suteikė Baltarusijai kasmet 4 mlrd. JAV dolerių subsidiją. 2010 m. gruodžio mėn. įvykę tarptautinės bendruomenės neskaidriais pripažinti Baltarusijos prezidento rinkimai, pasibaigę opozicijos veikėjų areštais ir teismais, sukėlė naują Vakarų sankcijų bangą.

Didėjanti priklausomybė nuo Rusijos 2011–2014 metais. Nedemokratinė Baltarusijos politinės santvarkos raida paaštrino šalyje ekonominę krizę, kuri dar labiau padidino jos priklausomybę nuo Rusijos. 2011 m. TVF atsisakius Minskui siūlyti naują paramos programą, Rusijos paskolos tapo vienintele realia galimybe išlaikyti veikiančią šalies ekonomiką.

Baltarusijos priklausomybė nuo Rusijos vis stiprėjo. 2012 m. pradėjus veikti Baltarusijos, Kazachstanų ir Rusijos muitų sąjungai, suvienodintos šalių muitinės taisyklės ir faktiškai panaikintas Baltarusijos užsienio prekybos suverenitetas. 2014 m. Baltarusija ir Rusija ėmė kurti Eurazijos ekonominę sąjungą (EAES) ir, skirtingai nei iki tol veikusi iš esmės deklaratyvi Sąjunginės valstybės sutartis, numatė griežtesnę įgyvendinimo sistemą. Vis dėlto Baltarusija (kartu su Kazachstanu) sugebėjo pasiekti, kad EAES netaptų absoliučia posovietinės erdvės aplink Rusiją politinės **reintegracijos** priemone. Tačiau net nebuvo užduotas klausimas, ar iš principo Baltarusija galėtų likti už sąjungos ribų. Mainais Minskas ir toliau gavo naudos, kurios siekė. Be naujų paskolų, buvo išlaikytos privilegijuotos naftos ir dujų kainos.

Nuo Krymo aneksijos 2014 metais iki Baltarusijos prezidento rinkimų 2020 metais. Rusijos įvykdyta Krymo aneksija sukrėtė Minską. Žaidimo taisyklės posovietinėje erdvėje dar kartą pasikeitė – pasirodo, teritorinio valstybės vientisumo pripažinimas nereiškia, jog Rusija laikysis sienų neliečiamumo garantijos. Tai tapo kryžkele tiek dėl Rusijos ir Ukrainos konflikto, tiek dėl Rusijos ir Vakarų abipusių sankcijų. Buvo atvertos naujos Baltarusijos ir Vakarų suartėjimo galimybės.

A. Lukašenka, deklaruodamas saugumo svarbą regione, aktyviai siekė tarpininkauti su-

valdant karinį konfliktą Ukrainoje. Minske įvyko susitikimai, per kuriuos įtvirtinti vadinamieji Minsko susitarimai: 2014 m. rugsėjo 5 d. – Minsko protokolas, 2014 m. rugsėjo 19 d. – Minsko memorandumas ir 2015 m. vasario 12 d. – Minsko antrasis susitarimas. Šie susitarimai galiausiai sustabdė aktyvią karinę fazę Donbase, bet, akivaizdu, neišsprendė konflikto priežasčių – dalis Ukrainos teritorijos (kartu su Krymo pusiasaliu) liko okupuota Rūsijos separatistinių grupių, pasiskelbusių Donecko ir Luhansko liaudies respublikomis.

Tuo metu Baltarusijos vidaus politinę situaciją lėmė prezidento A. Lukašenkos administracijos pastangos išlaikyti ir stiprinti autoritarinį režimą. 2015 m. įvykę prezidento rinkimai dar kartą patvirtino, kad nesusiformavusi pilietinė visuomenė nesugeba realiai pasipriešinti autoritariniam šalies valdymo modeliui. Rūsijos agresija Ukrainoje turėjo įtakos ir valdžiai oponuojančių jėgų tikslams, nes veiklos prioritetu jos pradėjo laikyti Baltarusijos valstybingumo išsaugojimą, o ne režimo nuvertimą. Pasinaudojant Ukrainos veiksniu ir manipuliuojant politinių kalinių išlaisvinimu, A. Lukašenkai pavyko iš dalies normalizuoti santykius su Vakarais. Kita išorės veikėja – Rūsija nerodė jokių požymių, kad prieštarautų A. Lukašenkos valdžios tęstinumui. Taigi susiklostė unikali situacija, kai tiek vidaus, tiek išorės veikėjai, t. y. opozicija, Vakarai ir Rūsija, neprieštaravo, kad būtų išlaikytas Baltarusijos *status quo*.

Nepaisant šiuo periodu vyravusių Baltarusijos ir Rūsijos santykių ypatumų, didelį pavojų Lietuvos saugumui keliančios Rūsijos finansuojamos Baltarusijos branduolinės elektrinės (dar vadinamos Astravo branduoline elektrine) statybos buvo aktyviai tęsiamos, nepaisant itin sudėtingos ekonominės ir politinės padėties.

Minsko santykių su Vakarais atšilimas Māskvai reikė, kad Baltarusija neišlaikė „sąjungininko išbandymo“ ir dvišalis pasitikėjimas pažeistas. Naujas Rūsijos požiūris į Baltarusiją netruko išsikristalizuoti, juo buvo siekiama užtikrinti reikiamą Baltarusijos lojalumo laipsnį ir politinį artumą Rūsijai, kartu mažinant ekonominės paramos lygį, kurį galima pavadinti „tas pats už mažiau“.

Santykiai po suklustotų Baltarusijos prezidento rinkimų. 2020 m. tapo lūžio metais Baltarusijos istorijoje. Iki to laiko gana apolitiškais laikyti baltarusiai pirmą kartą po A. Lukašenkos išrinkimo Baltarusijos prezidentu 1994 m., šimtą metų minintys miniomis Minske ir masinėmis eitynėmis kituose Baltarusijos miestuose bei užsienyje taikiai protestavo prieš suklustotus prezidento rinkimų rezultatus. Protesto akcijose dalyvavo įvairaus amžiaus, profesijos ir išsilavinimo gyventojai, jie rado naujų būdų pilietinei pozicijai išreikšti – pasitelkdami tiek informacines technologijas, tiek išradingas protesto formas.

Rinkimuose diktatoriui iššūkį metę varžovai buvo anksčiau politikoje nedalyvavę, formaliai politinės opozicijos partijoms nepriklausantys, tačiau plačią Baltarusijos visuomenės paramą užsitikrinę kandidatai. Režimas pašalino juos iš rinkimų kampanijos, o jų vietą užėmė charizmatiškas moterų trejetas – Sviatlana Cichanouskaja, Marija Kalesnikava ir Veronika Cepkalo.

Suklustoti rinkimų rezultatai sukėlė visuomenės pasipiktinimą, tačiau iki tol nematytą pilietinį susitelkimą ir didžiulį protestų mastą lėmė Baltarusijos autoritarinio režimo negebėjimas patenkinti pagrindinio gyventojų poreikio – saugumo pojūčio. Dešimtmetį besitęsianti ekonominė stagnacija stiprino neužtikrintumą dėl ateities, o ciniškas Baltarusijos valdžios požiūris į COVID-19 pandemiją (A. Lukašenka daugelyje valstybių paskelbtą karantino politiką vadino „psichoze“ ir ragino gydytis degtine bei žemės ūkio darbais) atskleidė, kad žmonių sveikata bei gyvybė režimui nerūpi.

7.3 pav. | Mitingai Baltarusijoje po 2020 m. įvykusių suklustotų prezidento rinkimų

AFP / „Getty Images“ (Sergejus Gaponas) nuotrauka

Tai įdomu!

2020 m. rugpjūčio 23 d., istorinę Baltijos kelio dieną, nuo Vilniaus arkikatedros iki Baltarusijos sienos nuvingiavo baltarusių kovą už laisvę palaikančių žmonių grandinė. Renginys „Laisvės kelias. Lietuva–Baltarusija“ priminė Lietuvos kovą už laisvę ir parodė solidarumą su vos už keliasdešimties kilometrų esančia istoriškai itin artima tauta, taip pat stipriai trokštančia demokratijos.

Baltarusijos režimo reakcija į taikius protestus po rinkimų buvo itin brutali. Prieš protestuotojus naudotos vandens patrankos, guminės kulkos, garsinės granatos. Sulaikyta tūkstančiai protestuotojų. Išėję iš sulaikymo įstaigų, jie pasakojo apie žiaurų represinių struktūrų pareigūnų elgesį. Prezidento rinkimuose A. Lukašenkai oponavusiai S. Cichanouskajai pasitraukus į Lietuvą, čia ėmė formuotis vienas iš opozicijos centrų.

Baltarusijos režimas agresyviai reagavo į Vakarus, kartu ir Lietuvą, poziciją dėl politinės situacijos Baltarusijoje. Jis ne tik paskelbė atsakomąsias sankcijas Vakarų valstybių (kartu ir Lietuvos) piliečiams, bet ir nurodė sumažinti diplomatinį atstovybių Baltarusijoje darbuotojų skaičių, stengėsi paveikti verslo bendruomenę gąsdindamas ekonominėmis poveikio priemonėmis, bandė per žiniasklaidą formuoti viešąją nuomonę. Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos atžvilgiu Baltarusijos režimas 2021 m. ėmėsi itin brutalių veiksmų – apribojo bendradarbiavimą užkardant nelegalią trečiųjų šalių piliečių migraciją per Baltarusijos sieną su Lietuva, Latvija ir Lenkija. Režimas pradėjo **nelegalios migracijos** akciją.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kieno – Rūsijos ar Vakarų šalių – įtaka Baltarusijai buvo didesnė aptariamuoju periodu – nuo 1999 m. iki 2023 m.? Pasirinkimą pagrįskite.
2. Kodėl Vakarų politiniai lyderiai siekia gerinti santykius su Baltarusija?
3. Kaip Baltarusijos politiką paveikė 2008 m. Rūsijos karinė agresija Sakartvelė?
4. Kokį poveikį Baltarusijos politikai padarė 2014 m. Rūsijos įvykdyta Krymo aneksija?
5. Kaip pasikeitė Baltarusijos užsienio ir saugumo politika po 2022 m. Rūsijos pradėto plataus masto karo su Ukrainą?
6. Kodėl Baltarusijoje kilo protestai po 2020 m. prezidento rinkimų?
7. Pasitelkdami atvirusius šaltinius, aptarkite poromis, kaip Lietuvos politikai ir pilietinė visuomenė reagavo į Baltarusijoje kilusius protestus po 2020 m. prezidento rinkimų.

Baltarusijos ir Rusijos karinė integracija

Rūsija priskiria Baltarusiją savo įtakos sferai ir jos teritoriją naudoja karinėms operacijoms planuoti ir karinei galiai demonstruoti. Baltarusijos teritorijoje vykstančių Regioninės karinės grupuotės mokymų „Zapad“ scenarijuje nuo 2017 m. imituojamas karinis konfliktas su NATO. Baltarusijoje rengiamos iš anksto neskelbiamos karinės pratybos, į kurias atskrenda Rūsijos karinė aviacija ir iš Rūsijos atgabenama karinės technikos. Pastaraisiais metais išaugo Rūsijos oro desanto

7.4 pav. | Baltarusijos ir Rūsijos karinė technika bendrose pratybose

Šaltinis: newsukraine.rbc.ua

7.5 pav. | Konstantino Kalinausko pulko plakatas

Šaltinis: 15min.lt

kariuomenės ir Baltarusijos specialiųjų pajėgų pratybų skaičius. Gilėjanti **karinė integracija** mažina Baltarusijos galimybes vykdyti nepriklausomą gynybos politiką.

Galima teigti, kad iki 2020 m. Rūsijos ir Baltarusijos karinė integracija buvo nuosekli ir kryptinga. Vyko šalių bendros pratybos ir mokymai, sukurti jungtiniai karinių pajėgų elementai, diegiamos vienodos karinės procedūros. Abiejų valstybių karinės pajėgos išvystė gebėjimus vykdyti bendras užduotis. 2022 m. Rūsijai pradėjus plataus masto karą su Ukrainą, Baltarusijos karinės pajėgos ėmė vykdyti logistinio aprūpinimo funkcijas, perleisdamos didelį kiekį amunicijos, ir atlikti rusų technikos remonto darbus. Nors Baltarusijos kariuomenė į kovines operacijas tiesiogiai neįsitraukė, karinės invazijos į Ukrainą metu Baltarusijos kariniai objektai (pavyzdžiui, oro uostai, poligonai) aktyviai naudojami raketiniam apšaudymui, juose laikomi kariniai lėktuvai, aktyviems veiksams rengiami mobilizuoti Rūsijos kariai.

Karinė Baltarusijos vadovybė yra ideologiškai artima Rūsijai, o gana glaudi abiejų valstybių sąjunga prisideda prie karinės integracijos tolesnio tvirtėjimo. Rūsijai pradėjus karą su Ukrainą, buvo skelbiama apie branduolinių galvučių ir jų nešėjų dislokavimą Baltarusijos teritorijoje. Apibendrinant galima teigti, kad Rūsijos ir Baltarusijos karinė integracija intensyvėja, o karinių pajėgų aktyvumas šalia NATO sienos auga.

Vis dėlto Rūsijos karas su Ukrainą jau nuo 2014 m. paskatino baltarusių partizaninį judėjimą gadinti geležinkelio bėgius, naudojamus Rūsijos karinei technikai gabenti, o baltarusių karines grupuotes – kovoti Ukrainos pusėje. 2022 m. kovo 25 d. Ukrainos kariuomenėje pradėjo veikti Konstantino Kalinausko vardu pavadintas baltarusių batalionas, kuris išaugo iki pulko su dviem batalionais – „Litvin“ ir „Volat“. Neslepamos ambicijos šiuos dalinius ateityje, pakeitus autoritarinį A. Lukašenkos režimą demokratiniu (provakarietišku), laikyti naujos profesionalios Baltarusijos kariuomenės pagrindu.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokius bendrus karinius pajėgumus vysto Rusija ir Baltarusija?
2. Koks Baltarusijos kariuomenės vaidmuo Rusijos kare su Ukraina?
3. Kokių veiksmų ėmėsi Baltarusijos pilietinė visuomenė, nesitaikstydama su režimo agresija Ukrainos atžvilgiu?

Poveikis Lietuvos nacionaliniam saugumui

Autokratinės Baltarusijos, glaudžiai bendradarbiaujančios su imperinių nuostatų per-smelktu Rusijos režimu, vykdoma politika kelia grėsmę Lietuvai ir kitoms demokratiniais principais besivadovaujančioms šalims. Toliau nagrinėjamos konkrečios grėsmės, kylančios Lietuvos nacionaliniam saugumui.

POLITINĖS GRĖSMĖS. Baltarusijos režimo organizuota migracijos krizė Lietuvos ir kitų kaimyninių Europos Sąjungos šalių pasienyje prisidėjo prie Rusijos siekio gilinti Vakarų šalių saugumo problemas. A. Lukašenkos režimas naudoja migraciją kaip politinio spaudimo priemonę Europos Sąjungai. Nelegalios migracijos maršrutais iš Baltarusijos į Lietuvą, Lenkiją ir Latviją bandoma patekti į Europos Sąjungą. Per 2022 m. migrantai šiais maršrutais daugiau nei 11 000 kartų bandė neteisėtai kirsti Lietuvos sieną. Tarp nelegaliai į šalį patekusių asmenų nustatoma ir turinčiųjų sąsajų su teroristinėmis organizacijomis.

Sąlygas nelegaliajai migracijai sudaro ne tik žmonių gabentojai, tarpininkai, pavežėjai, bet ir Baltarusijos pasienio pareigūnai, kurie tikslingai padeda migrantams kirsti Baltarusijos ir Lietuvos sieną (jie patys atveža migrantus iki sienos, gadina fizinį barjerą ir bando išstumti atvykėlius į Lietuvos teritoriją).

Lietuvai ir mūsų transatlantiniams sąjungininkams dar neteko patirti tokio stipraus auto-

7.6 pav. | Migrantai Baltarusijos ir Lietuvos pasienyje

DELFI (Oresto Gurevičiaus) nuotrauka

ritarinių valstybių spaudimo. Oficialioji Minsko laikysena rodo nusiteikimą ir toliau gilinti konfliktą su Lietuva bei Vakarais. Lietuvą, kaip ir Latviją bei Lenkiją, siekdama suvaldyti šias grėsmes, aktyviai stiprina sienos apsaugą, pasienio ruože stato fizinį barjerą – specialią tvorą, diegia elektronines stebėjimo priemones, skatina pasienio ruožo gyventojų pilietinį sąmoningumą.

Kalbant apie politines grėsmes, verta išskirti ir **litvinizmo** koncepciją, kurią palaiko net tam tikra dalis A. Lukašenkos režimo oponentų. Tai radikali baltarusiško nacionalizmo atšaka, kurios vienos iš pagrindinių ideologinių nuostatų yra Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei ją valdžiusių kunigaikščių dinastijų baltiškosios kilmės neigimas ir didelės Lietuvos Respublikos teritorijos, įskaitant sostinę Vilnių, priklausomybės kvestionavimas. Litvinizmo šalininkų pastebima ir tarp Lietuvoje reziduojančių Baltarusijos išeivijos atstovų. Tokios pažiūros gali sudaryti prielaidas kilti grėsmėms Lietuvos tautinei tapatybei ir kelti įtampą visuomenėje, ją skaldyti.

KARINĖS GRĖSMĖS. Minsko agresyvumas kaimyninių, Europos Sąjungos narių, atžvilgiu atitinka Kremliaus interesus. Rusijos ginkluotųjų pajėgų vienetai ir karinė aviacija manevruoja Baltarusijoje, prie Lietuvos ir kitų kaimyninių valstybių sienų. Baltarusijos ir Rusijos Vakarų karinės apygardos poligonuose rengiami strateginiai ginkluotųjų pajėgų mokymai.

Karas Ukrainoje atskleidžia Baltarusijos karinio suvereniteto stoką. Atsižvelgiant į Lietuvos saugumo garantijas, Baltarusijos teritoriją karine prasme reikia vertinti kaip galimą **placdarmą** agresyviai Rusijos veiklai Vakarų šalių atžvilgiu. Rusijos apsisprendimas naudoti karinę jėgą yra didžiausia grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui. Autoritarinio vadovo valdoma Baltarusija, vis labiau priklausoma nuo Rusijos, yra tos grėsmės dalis.

Galimybė Rusijai bet kada dislokuoti reikiamo dydžio pajėgas Baltarusijos teritorijoje neigiamai veikia Lietuvos ir kitų NATO narių saugumą. Tai rodo privačios karinės bendrovės „Vagner“ samdinių, turinčių aiškias sąsajas su Rusijos režimu, perdislokavimas iš Ukrainos į Baltarusijos teritoriją. Nuo 2023 m. vasaros Baltarusijoje, ties Asipovičų gyvenvietėje, lauko stovykloje buvo laikinai dislokuota, remiantis šaltiniais, iki 10 000 „Vagner“ kovotojų. Tuo metu viešojoje erdvėje vis pasirodydavo grasinimų vykdyti karines operacijas Lenkijos ar Lietuvos teritorijose. Tai tik patvirtina, kad konflikto su Vakarais atveju Rusija nevaržomai naudotųsi Baltarusijos teritorija, oro erdve ir infrastruktūra. Tikėtina, kad A. Lukašenka Rusijai suteiktų ir reikalingą karinę paramą.

EKONOMINĖS GRĖSMĖS. Iš Baltarusijos ilgą laiką buvo vykdomas aktyvus kontrabandinių prekių tiekimas į Lietuvą. Taip sudarytos sąlygos šešėlinei ekonomikai ir buvo mažinamos Lietuvos biudžeto pajamos. Įvestos Europos Sąjungos sankcijos sumažino arba visai nutraukė dvišalę prekybą, kartu jos itin apribojo kontrabandos srautus.

Šios sankcijos paskelbtos reaguojant į Baltarusijos institucijų smurtą prieš taikius protestuotojus, naudojimąsi migrantais kaip priemone politiniais tikslais ir hibridinius išpuolius. 2022 m. Europos Sąjunga patvirtino papildomas priemones, smerkdama Baltarusijos dalyvavimą Rusijos vykdomoje karinėje invazijoje į Ukrainą. Savo ruožtu Baltarusijos vyriausybė, imdamasi atsakomųjų veiksmų, sustabdė naftos produktų eksportą per Klaipėdos jūrų uostą. A. Lukašenka taip tikėjosi nubausti Lietuvą ir parodyti palankumą Kremliui, kuris jau seniai siekė nukreipti baltarusiškus naftos produktus į savo uostus ir jau kurį laiką kėlė šį klausimą dvišaliuose susitikimuose.

Nepaisydama tarptautinių sankcijų, Baltarusija siekia apeiti prekybos elektra ribojimus ir realizuoti Baltijos šalių rinkoje Baltarusijos branduolinės elektrinės pagamintą elektrą.

ŽVALGYBOS GRĖSMĖS. Glaudus Rūsijos ir Baltarusijos žvalgybos tarnybų bendradarbiavimas nukreiptas prieš Lietuvės interesus. Šių šalių žvalgybos tarnybos bando verbuoti į jas vykstančius Lietuvės gyventojus, aktyviai veikia prieš jų režimams oponuojančius asmenis ir organizacijas, dėl politinio persekiojimo persikėlusius į Lietuvą ar kitas valstybes.

Baltarusija aktyviai naudojo technines žvalgybos priemones prieš Lietuvės ir Baltarusijos sieną saunančius Lietuvės karius ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnus. Turimi duomenys rodo, kad buvo perimama ir vėliau psichologiniam poveikiui naudojama informacija, surinkta per pareigūnų pokalbius ir susirašinėjimus mobiliojo ryšio telefonais. Taip pat pastebėta, kad pagal socialiniuose tinkluose skelbiamą informaciją buvo identifikuoti pasienyje su Baltarusija dirbantys Lietuvės pareigūnai, ir jiems iš suklastotų paskyrų buvo siunčiami grasinantys pranešimai. Baltarusijos žvalgyba taip pat renka informaciją apie Lietuvės nacionaliniam saugumui svarbią infrastruktūrą, Lietuvės pasienio ruožą, sienos apsaugos sistemas ir jų pažeidžiamumą. Tikėtina, kad šie duomenys naudojami ne tik nelegaliems migrantams nukreipti, bet ir planuojant Baltarusijos bei Rūsijos karinius tikslus.

Po suklastotų Baltarusijos prezidento rinkimų 2020 m., kai Vilnius tapo svarbiu Baltarusijos politinės opozicijos ir demokratinių jėgų veiklos centru, auga Baltarusijos žvalgybos tarnybų aktyvumas Lietuvoje. Šios tarnybos dalyvauja vykdančią nedemokratinę politiką Baltarusijos viduje ir užsienyje, nustato pasipriešinimą A. Lukašenkos režimui remiančius asmenis ir siekia juos įbauginti, o surinktą žvalgybos informaciją naudoja šių asmenų, kaimyninių valstybių ir jų žvalgybos tarnybų diskreditavimo ir propagandos kampanijose. Baltarusijos žvalgybos tarnybos ne tik renka informaciją, bet ir vis agresyviau veikia prieš režimo oponentus Baltarusijoje ir užsienyje. Tikėtina, kad būtent Baltarusijos žvalgybos tarnybos į Minsko oro uostą nukreipė „Ryanair“ lėktuvą, skridusį iš Atėnų į Vilnių, kad sulaikytų Lietuvoje gyvenusį Ramaną Pratasevičių. Baltarusijos valstybės saugumo komitetas (KGB) baltarusių diasporai ir prodemokratiškoms jėgoms diskredituoti išnaudoja Lietuvės piliečius, skleidžiančius Baltarusijos (ir Rūsijos) režimui palankų **naratyvą**. Prieš demokratines Baltarusijos jėgas veikia ne tik KGB, bet ir Baltarusijos vidaus reikalų ministerijai pavaldžios tarnybos, pavyzdžiui: Vyriausioji kovos su organizuotu nusikaltamumu ir korupcija valdyba (GUBOPIK) ir Baltarusijos ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo Vyriausioji žvalgybos valdyba (GRU). Baltarusijos režimas, veikdamas prieš opoziciją, bendradarbiauja su V. Putino režimu Rūsijoje.

KIBERNETINĖS GRĖSMĖS. Baltarusija nuo 2016 m. dalyvauja hibridinėje kibernetinio įsilaužimo ir dezinformacijos kampanijoje prieš naujas NATO valstybes iš Vidurio ir Rytų Europos. Taip siekiama kurstyti nesantaiką Aljanse, vogti konfidencialią informaciją ir šnipinėti Baltarusijos režimo oponentus išėivijoje. Pastebimas Baltarusijos įsitraukimas į kibernetinę kenkimo veiklą vykdančią grupuotę „Ghostwriter“, kuri, manoma, yra susijusi su Rūsija. Ši grupuotė yra aktyviausia Lietuvės informacinėje erdvėje. Tyrėjai mano, kad Baltarusijos vyriausybė skiria technikos priemonių ir taip padeda įsilaužėliams, kurie greičiausiai veikia iš Minsko. Taip pat pastebima, kad ir Baltarusijos kariuomenė yra susijusi su įsilaužėliais, kuriuos įvardija kaip UNC1151.

2021 m. Lietuvės informacinėje erdvėje įvykdyta mažiausiai 11 kibernetinių-informacinių atakų, ir, atrodo, tai yra tęstinė priešiška veikla. Prieš NATO ir Lietuvės krašto apsaugos sistemą nukreiptos atakos plečiamos ir rengiamos pasirenkant įvairius taikinius (jos apima ne tik NATO pratybas Lietuvoje, bet ir migrantų krizę, pandemijos situaciją, nepasitikėjimą politinėmis institucijomis ir pan.). Melagingi pranešimai atitinka Rūsijos ir Baltarusijos interesus remiančią ir

aktyviai skleidžiamą prieš NATO nukreiptą retoriką.

Kibernetinių atakų vykdytojai taikosi į interneto svetaines (pvz., naujienų portalus), kurių kibernetinis saugumas nėra tinkamai užtikrinamas. Tokių kampanijų įgyvendintojai atseka marginalių grupuočių bei sąmokslų teorijų šalininkų veiklą ir bando ne tik sustiprinti jų gretas, bet ir imituoti didesnę jų skleidžiamo naratyvo palaikymą visuomenėje, taip siekdami supriešinti Lietuvės gyventojus. Ekspertai nuogąstauja, kad artimoje ateityje priešiškos valstybės ne tik naudosis kibernetinio saugumo spragomis Lietuvės viešojo ir valstybinio sektoriaus informacinių technologijų infrastruktūroje, bet ir pasitelks psichologinio manipuliavimo priemones, siekdamas Lietuvės gyventojams skleisti melagenas.

BRANDUOLINĖS GRĖSMĖS. Vos už 20 km nuo Lietuvės ir Baltarusijos sienos pastatyti du branduolinės elektrinės reaktoriai, kurių aušinimo bokštai giedrą dieną matomi ir Vilniaus rajono vietovėse. Atstumas nuo Lietuvės sostinės Vilniaus iki jų yra mažiau nei 50 kilometrų.

Baltarusijos branduolinė elektrinė yra Rūsijos valstybinės atominės energetikos korporacijos įgyvendintas projektas. Dėl skubotų statybos darbų ir atsainaus požiūrio į branduolinę saugą statomoje jėgainėje jau kilo ne vienas incidentas, ir nėra užtikrintas saugus jos eksploatavimas. Šioje branduolinėje elektrinėje nėra įgyvendintos visos Tarptautinės atominės energijos agentūros (TATENA) testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rekomendacijos, neatsižvelgta ir į papildomas rekomendacijas stiprinti valdymą kilus avarijai, tobulinti reaktoriaus apsauginio gaubto vėdinimo sistemą ir įrengti papildomą pastatų bei įrangos apsaugą nuo vandens. Taip pat nėra išspręsti saugos klausimai, susiję su Baltarusijos branduolinės elektrinės tam tikros saugai svarbios įrangos atsparumu seisminiams įvykiams bei didelio komercinio lėktuvo sudužimo poveikiui, neįvertinta kitų šalių branduolinę saugą reguliuojančių institucijų patirtis bei neįgyvendintos atitinkamos saugos gerinimo priemonės.

Lietuvoje Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI) laikosi nuomonės, kad Baltarusijos branduolinės elektrinės 1-ojo ir 2-ojo energijos blokų eksploatavimas turi būti sustabdytas, kol nebus išspręsti visi branduolinės saugos klausimai. VATESI vertinimu, nutikus nelaimei šioje branduolinėje elektrinėje, net trečdalis Lietuvės gyventojų gali būti paveikti radiacijos.

7.7 pav. | Baltarusijos branduolinė elektrinė Astravė

„Shutterstock“ nuotrauka

Toks strateginis objektas greta Lietuvos kelia ir grėsmę, susijusią su teroristiniais išpuoliais. Vykstant karui su Ukraina, Rūsijos veiksmai Černobylio ir Zaporizijos branduolinėse elektrinėse neleidžia atmesti prielaidos, kad Baltarusijos branduolinė elektrinė galėtų būti naudojama siekiant priešiško politinių ir karinių tikslų.

Svarbu tai, kad Lietuvoje ankstyvojo radiacinio pavojaus perspėjimo sistemos (RADIS) teikiami aplinkos dozės galios (radiacinio fono) matavimo rezultatai yra nuolatos stebimi, todėl gyventojams būtų nedelsiant pranešama apie bet kokią gresiantį radioaktyviųjų medžiagų pavojų.

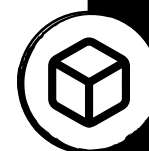
KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Pasirinkite ne mažiau kaip dvi Baltarusijos keliamas grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui ir apibūdinkite jas.
2. Kokių priemonių nuo 2021 m. vasaros Lietuvą ėmėsi siekdama suvaldyti nelegaliosios migracijos srautus iš Baltarusijos?
3. Kaip, kilus konfliktui su Vakarais, Rūsija galėtų naudotis Baltarusijos teritorija?
4. Kuo pavojinga Lietuvai Baltarusijos branduolinės elektrinės Astrave veikla?

Apibendriname

Valstybės palaiko vienokius ar kitokius tarptautinius santykius, tai ypač aktualu kaimyninėms šalims. Lietuvos ir Baltarusijos atveju dėl agresyvios Rūsijos politikos ir jos stiprios įtakos Baltarusijai ypač pastaraisiais metais jaučiama stipri įtampa tarp demokratines vertybes puoselėjančio Vakarų pasaulio ir Rūsijos, siekiančios grasinimais bei kariniais veiksmais grįstos **ekspansijos**. Šiame skyriuje pateikta informacija padeda geriau suvokti Baltarusijos užsienio politikos prioritetus, Rūsijos ir Baltarusijos politinę bei karinę integraciją ir jos poveikį Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Siekiant apsaugoti Lietuvos valstybingumą ir išsaugoti esamas valstybės sienas, būtina nustatyti grėsmes, kylančias nacionaliniam saugumui bei krašto apsaugai, ir iš anksto imtis priemonių nuo galimų pavojų. Krašto apsauga yra kiekvieno Lietuvos piliečio atsakomybės reikalas – šalis stipri tiek, kiek kiekvienas pilietis pasiruošęs dėl jos dirbti puoselėdamas nacionalines vertybes, laikydamasis Konstitucijos ir kitų teisės aktų, o, esant grėsmei, būtų parengtas bei pasiruošęs ginti ir ginklu.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Skirtingas Lietuvos ir Baltarusijos posovietinės eros integracijos kelias lemia ir abiejų šalių politinius, ekonominius, karinius, socialinius ir kultūrinius santykius bei iš to kylančias grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui.
2. Galima išskirti keturis Baltarusijos ir Rūsijos santykių laikotarpius. Jie skiriasi vienas nuo kito vis aukštesniu Rūsijos agresyvumo regione lygiu bei ypatingais reikalavimais Baltarusijai, bet visiems laikotarpiams būdinga didėjanti Baltarusijos priklausomybė nuo Rūsijos ir laipsniškas Baltarusijos derybinės galios bei gebėjimo veiksmingai laviruoti praradimas.
3. Po 2020 m. prezidento rinkimų tarptautinė bendruomenė dėl gausybės klatojimo atvejų ir vėliau vykusių represijų malšinant masinius protestus šeštą kartą perrinkto A. Lukašenkos nepripažįsta teisėtu Baltarusijos prezidentu. Rinkimuose oponavusi S. Cichanouskaja buvo priversta pasitraukti iš šalies. Vilniuje įkurtas jos biuras vykdo demokratinės Baltarusijos atstovavimo funkcijas.
4. Baltarusija yra labai svarbi Rūsijai dėl geografinės padėties. Rūsijos karinėje strategijoje Baltarusijai skiriamas „buferinės“ valstybės, skiriančios Vakarus nuo Rūsijos, vaidmuo. Šalių karinės struktūros yra glaudžiai integruotos ir pratybose demonstruoja agresyvią retoriką NATO šalių atžvilgiu.
5. Išskiriamos tokios Baltarusijos vykdomos politikos keliamos grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui: politinės, karinės, ekonominės, žvalgybos, kibernetinės, branduolinės.
6. Baltarusijos branduolinė elektrinė, pastatyta Astravo rajone, už 20 km nuo Lietuvos sienos, kelia didelę incidentų riziką. Sistemos RADIS teikiami aplinkos dozės galios (radiacinio fono) matavimo rezultatai yra nuolatos stebimi, todėl gyventojams nedelsiant būtų pranešama apie gresiantį radioaktyviųjų medžiagų pavojų.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokia yra Baltarusijos politinė santvarka ir kaip ji veikia šios šalies užsienio bei saugumo politiką?
2. Paaiškinkite, kaip Rusijos kariniai veiksmai Sakartvelè 2008 m. ir Ukrainoje nuo 2014 m. paveikė Baltarusijos užsienio ir saugumo politikos sprendimus. Pateikite konkrečių Baltarusijos ir Lietuvos politinių bei diplomatinių santykių pavyzdžių.
3. Kodėl autoritarinis Baltarusijos lyderis A. Lukašenka taip ilgai išsilaikė valdžioje?
4. Išskirkite ir apibūdinkite pagrindines Baltarusijos vykdomos politikos keliamas grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui.
5. Kokias grėsmes Lietuvai kelia Baltarusijos teritorijoje nuo 2020 m. veikianti branduolinė elektrinė?
6. Padiskutuokite grupėmis (po 3–4) tarpusavyje apie Baltarusijos keliamas grėsmes Lietuvos nacionaliniam saugumui ir užpildykite lentelę:

Sritis, kurioje Baltarusija kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui	Galimo grėsmės poveikio mastas (<i>didelis, vidutinis, mažas</i>)	Grėsmės pasireiškimo tikimybė per artimiausius dvejus metus (<i>aukšta, vidutinė, žema</i>)	Lietuvos valstybės ir visuomenės naudojamos grėsmės užkardymo ar sumažinimo priemonės (<i>jau įgyvendinamos arba gali būti įgyvendinti</i>)

Kinijos ekonominė, technologinė, politinė ir karinė ekspansija

DR. IEVA GAJAUSKAITĖ

TEMA

8

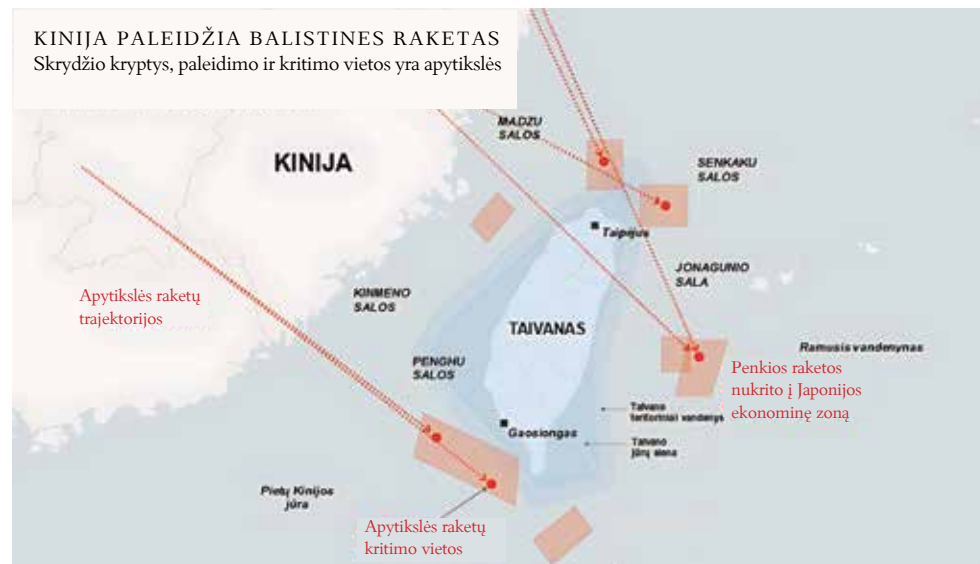
Temos reikšmingumas

- Kodėl kalbant apie Lietuvos saugumą ir gynybą, tenka domėtis Kinijos Liaudies Respublika, dažniausiai vadinama tiesiog Kinija? Nors ši šalis nuo Lietuvos nutolusi tūkstančius kilometrų, jos galios didėjimas turi įtakos nusistovėjusiai pasaulio tvarkai, pasaulio prekybai, tarptautiniam saugumui ir tarptautiniams santykiams. Jeigu Šaltojo karo metais tarptautinė politika priklausė nuo galios pasiskirstymo tarp Sovietų Sąjungos ir JAV, tai šiuolaikinė tarptautinė politika priklauso nuo vieno pagrindinio klausimo: ar Kinija aplenks savo galia JAV ir taps galingiausia valstybe pasaulyje? Šis klausimas yra aktualus ir Lietuvai ne tik dėl demokratinių JAV, kaip Europos saugumą užtikrinančios galybės, statuso, bet ir dėl tiesioginio bei netiesioginio neigiamo autoritarinės Kinijos poveikio Lietuvos saugumui. Be to, Kinija yra strateginė Rusijos Federacijos partnerė, palaikanti agresyvią Rusijos politiką, nukreiptą ne tik prieš JAV, NATO, Europos Sąjungą, bet ir prieš Ukrainą.
- Lietuvą, kaip demokratinę valstybę, yra suinteresuota ginti ir saugoti žmogaus teises bei laisves, laisvąją prekybą, taiką ir stabilumą ne tik Europoje, bet ir Indijos bei Ramiojo vandenynų regione, kurio demokratinės valstybės Kinija ir jos remiama autoritarinė Šiaurės Korėja kelia tiesioginę karinę grėsmę. Taigi, Kinija su Rusija ir kitomis nedemokratinėmis valstybėmis meta iššūkį taisyklėmis grįstai tarptautinei tvarkai bei taikai. Dėl šios priežasties Lietuvą siekia, kad Europos Sąjunga santykiuose su Kinija kalbėtų vienu balsu, palaiko JAV dialogą bei bendradarbiavimą su demokratinėmis Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono valstybėmis, stiprina NATO partnerystę su Japonija, Korėjos Respublika (Pietų Korėja), Australija bei Naująja Zelandija.

Kas yra XXI amžiaus Kinija ir ko ji siekia?

1911 m. Kĳijoje prasidėjo revoliucija, po kurios buvo nuversta Čingų dinastija, valdžiusi Kĳijos imperiją nuo XVII amžiaus. 1912 m. buvo įkurta Kĳijos Respublika, tačiau valstybė buvo labai nestabili dėl vidinio susiskaldymo ir konfliktų tarp įvairių regionų ir karinių grupuočių. Konfliktai baigėsi, kai 1949 m. buvo įkurta Kĳijos Liaudies Respublika, Komunistų partijai nugalėjus Kĳijos nacionalistų partiją (Gomindaną) pilietiniame kare, vykusiame 1927–1949 metais. Nacionalistų partijos atstovai pasitraukė į Taivāno salą, kuri 1895–1945 m. buvo Japonijos imperijos kolonija, ir ėmė ją kontroliuoti *de facto*. Šiandien Taivānas yra žinomas kaip Kĳijos Respublika (siekiant išlaikyti istorinį tęstinumą su 1912 m. žemyninėje Kĳijoje paskelbta Kĳijos Respublika), kuri nėra pripažįstama tarptautinės bendruomenės, nors Taivānas atitinka visus demokratinės valstybės požymius. Komunistų partija nelaiko Taivāno nepriklausoma valstybe ir grąsina prijungti prie Kĳijos, panaudodama karinę jėgą.

8.1 pav. | Kĳijos karinės pratybos aplink Taivāną 2022 m. rugpjūčio 4 d.

Šaltinis: taipeitimes.com

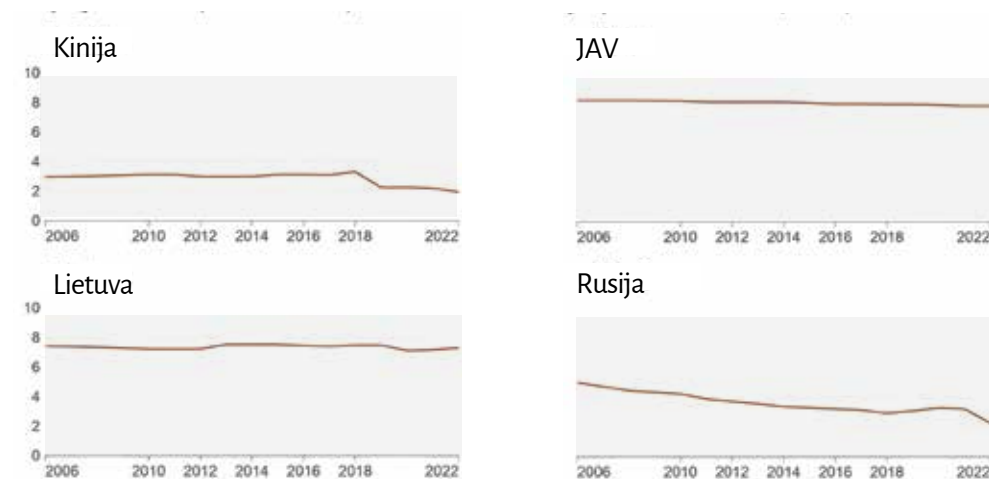
Iki šių dienų Kĳiją valdo Komunistų partija, kurios lyderis nuo 2012 m. yra Si Džinpingas. Jis vienu metu eina net kelerias reikšmingas pareigas: yra Komunistų partijos generalinis sekretorius, Kĳijos prezidentas ir Centrinės karinės komisijos, vadovaujančios Liaudies išlaisvinimo armijai, milicijai bei policijai (Kĳijos ginkluotosioms pajėgoms), pirmininkas. Valdymo laikotarpiu Si Džinpingas, tapęs vienasmeniu šalies lyderiu, įgalino savo asmenybės kultą ir sustiprino savo įtaką, įskaitant galimybę eiti prezidento pareigas neribotą kadencijų skaičių. Jo valdymo metu suformuotas pagrindinis siekis: Kĳija turi įgyvendinti „Didįjį kinų tautos atgimimą“ – tapti galingiausia valstybe pasaulyje ne tik karine, bet ir ekonomine prasme.

8.2 pav. | Kĳijos lyderis Si Džinpingas kariniame parade

Šaltinis: worldpoliticsreview.com

Kĳija siekia ne tik sukurti naują pasaulio tvarką, kurią vadina „Bendruomene su bendra ateitimi“, bet ir tapti šios bendruomenės lydere, nustatančia naujos pasaulio tvarkos taisykles. Dėl šios priežasties bet kokios demokratinės valstybių pastangos paveikti Kĳijos autoritarinį režimą, taikyti sankcijas dėl žmogaus teisių pažeidimų, tarptautinės teisės normų ar laisvosios rinkos taisyklių nepaisymo Kĳijos yra įvardijamos kaip tiesioginis kišimasis į jos vidaus reikalus, siekis pažeisti šalies suverenitetą, nacionalinį saugumą, teritorinį integralumą, politinę nepriklausomybę ar ekonominę vystymąsi.

8.3 pav. | Demokratijos indeksas

Jame derinama informacija apie tai, kiek piliečiai gali laisvuose ir sąžininguose rinkimuose išsirinkti savo politinius lyderius, naudotis pilietinėmis laisvėmis, teikti pirmenybę demokratijai ir dalyvauti politikoje. Rodiklis svyruoja nuo 0 iki 10 (demokratiškiausias).

Šaltinis: ourworldindata.org

Prezidentas Si Džinpingas ir Kinijos komunistų partija ne tik demokratines valstybes laiko grėsmių šaltiniu. Uigūrai (etninė musulmonų mažuma, gyvenanti Vakarų Kinijoje), tibetiečiai (etninė mažuma, išpažįstanti budizmą), „Falun Gong“ judėjimo, propaguojančio koordinuotos kūno laikysenos ir judesių, kvėpavimo ir meditacijos sistemą, nariai ir kinai, siekiantys demokratinę šalies reformų, bei taivaniečiai, siekiantys Taivāno nepriklausomybės ir tarptautinio pripažinimo, yra laikomi vidiniais grėsmių šaltiniais, dar vadinamais „penkiais Kinijos nuodais“. Grėsmių šaltiniai apibrėžiami kaip keliantys grėsmę ne pačiai šaliai ar kinams, o Komunistų partijos ir jos lyderio sukurtai autokratinėi valdymo sistemai bei teritoriniam vientisumui.

8.4 pav. | Šiuolaikinės Kinijos žemėlapis

Šaltinis: vle.lt

Komunistų partija savo teisę valdyti šalį ir kovoti su vidiniais bei išoriniais priešais grindžia išskirtine Kinijos civilizacija, susiformavusia per 5 000 metų. Partija, remdamasi tokiu valstybės išskirtinumu, suformavo alternatyvų demokratijai ir laisvosios rinkos ekonomikai valdymo modelį, žinomą kaip kinų specifikos socializmas. Be to, Komunistų partija pabrėžia, kad tik ji gali apsaugoti Kiniją nuo kitų valstybių, siekiančių pakenkti šalies vystymuisi, kišimosi į jos vidaus reikalus. Nuolat primindama Pažeminimo šimtmetį (1839–1949) – Vakarų valstybių ir Japonijos imperijos Kinijos kolonizavimo laikotarpį – Komunistų partija siekia sutelkti visuomenę ir skatinti antivakarietiškas nuostatas. Taigi, Komunistų partija įsitikinusi, kad „Didysis kinų tautos atgimimas“ gali būti pasiektas ir Kinija taps galingiausia pasaulio valstybe tik valdant Komunistų partijai ir prezidentui Si Džinpingui. Dėl šio tikslo Komunistų partija iškelia ekonomines kinų teises aukščiau politinių ar kitų teisių. Auganti kinų ekonominė gerovė leidžia Komunistų partijai pateisinti žmogaus teisių ir laisvių pažeidimus, represijas, griežtą visų gyvenimo sričių kontrolę,

tautinių mažumų (ypač uigūrų) prievartinę sterilizaciją bei įkalinimą perauklėjimo stovyklose, vadinamose „Profesinių įgūdžių ugdymo ir mokymo centrais“, žurnalistų ar Komunistų partijos kritikų įkalinimą ar dingimą, jų šeimos narių terorizavimą, visišką interneto kontrolę, žinomą kaip „Didžioji Kinijos ugniasienė“, tokių **mėdijos** platformų, kaip „Facebook“, „Instagram“, „Snapchat“, draudimą, nuolatinį piliečių veiklos ir tarpusavio komunikacijos stebėjimą, pasitelkiant ne tik kameras, programinę įrangą, socialinių kreditų sistemą, įgalinančią skaitmeninę diktatūrą, bet ir platų vidaus saugumo agentų tinklą.

Tyrinėkite

APIE KINIJO DIDŽIAJĄ STRATEGIJĄ IR JOS TIKSLUS

Vadovaudamasi Si Džinpingo idėja „kinų specifikos socializmas naujoje eroje“, Kinijos komunistų partija veda visų etninių grupių kinų tautą į bendrą didingą kovą, per kurią vystomas didingas projektas, siekiama didingo tikslo ir įgyvendinama didinga svajonė, pradėdama naują kinų socializmo erą, įgyvendindama pirmąjį šimtmečio tikslą ir pradėdama naują kelionę, kad būtų pasiektas antrasis šimtmečio tikslas iki 2035 m. įgyvendinti socialistinę modernizaciją, o iki 2050 m. Kiniją paversti didžia modernia socialistine šalimi.

Šaltinis: remiantis Si Džinpingo kalba, pasakyta 20-ajame nacionaliniame Komunistų partijos kongrese. Prieiga per internetą: http://bb.china-embassy.gov.cn/eng/sqxw/202210/t20221025_10791802.htm

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Ko siekia Kinija iki 2035 metų? Ką ji planuoja pasiekti iki 2050 metų?
2. Kaip tekste vertinama Kinija? Argumentuokite remdamiesi pačiu tekstu.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokia politinė ideologija yra įsitvirtinusi Kinijoje?
2. Koks didysis kinų tautos tikslas? Kas ir kodėl jį iškėlė?
3. Kaip Komunistų partija grindžia savo teisę valdyti Kiniją ir kovoti su jos vidiniais bei išoriniais priešais?

Kinijos ekonominė ir technologinė ekspansija

Kinijos ekonomika dėl pigios darbo jėgos yra priklausoma nuo prekių eksporto į kitas valstybes. Siekdamas padidinti eksporto apimtį ir paspartinti šalies ekonomikos augimą, 2013 m. prezidentas Si Džinpingas paskelbė apie Šilko kelio ekonominės juostos ir XXI amžiaus jūrų šilko kelio plėtros iniciatyvas, dar vadinamas „Vienos juostos, vieno kelio“ arba tiesiog „Juostos ir kelio“ iniciatyva. Šios iniciatyvos tikslas buvo Šilko kelio, istorinio prekybos kelio per Centrinę Aziją, besidriekiančio link Vakarų Europos bei jūrinių kelių, nuo Pietryčių Azijos iki Pietų Europos, kūrimas plečiant infrastruktūrą – kelių, tiltų, geležinkelių, oro ir jūrų uostų tinklą, per kurį būtų transportuojamos Kinijoje pagamintos prekės į Vakarų Europą. Ši iniciatyva turėjo ir kelis papildomus tikslus: visų pirma, paskatinti vidurinės klasės kūrimąsi šalyje bei ekonomiškai integruoti vakarinius Kinijos regionus (Sindziangą, kuriame gyvena uigūrai, ir Tibetą) į žemyninės Kinijos transporto sistemą, antra, suformuoti kitų valstybių priklausomybę nuo Kinijos investicijų, žaliavų, prekių.

„Juostos ir kelio“ iniciatyva apima ne tik infrastruktūros plėtrą, bet ir Kinijos teikiamas paskolas bei pagalbos paketus, kurie ilgainiui leidžia šiai šaliai didinti savo ekonominę galią bei politinę įtaką regionuose, kurių valstybės yra gavusios šias paskolas. Šiuo metu Kinijos „Juostos ir kelio“ iniciatyva įtraukusi apie 100 valstybių ir apima netgi Arkties regioną.

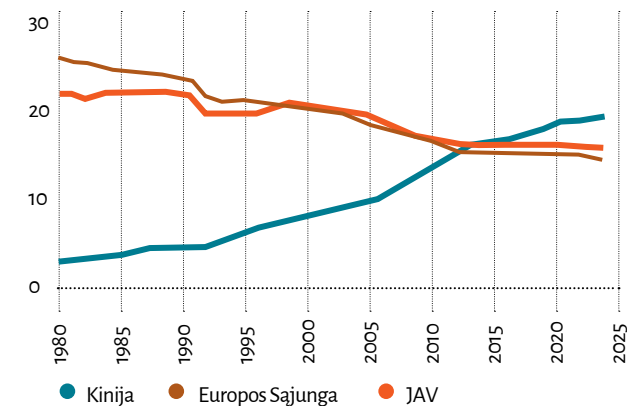
Šilko kelio ekonominė juosta
Jūrų šilko kelias
ekonominiai koridoriai
galimas Arkties maršrutas

EKONOMINIAI KORIDORIAI:

1. Naujasis Eurazijos sausumos tiltas
2. Kinijos–Mongolijos–Rusijos koridorius
3. Kinijos–Centrinės Azijos–Vakarų Azijos koridorius
4. Kinijos–Indokinijos pusiasalio koridorius
5. Bangladešo–Kinijos–Mianmaro koridorius
6. Kinijos–Pakistano koridorius

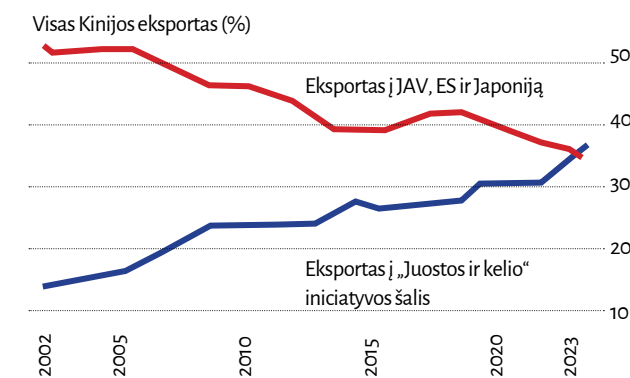
8.5 pav. | Kinijos Arkties kelio strateginės pasekmės

Šaltinis: gisreportsonline.com

8.6 pav. | Kinijos BVP

Šaltinis: imf.org

8.7 pav. | Kinijos eksportas

Šaltiniai: imf.org; ft.com

Investicijas į infrastruktūrą dažnai lydėjo susitarimai dėl laisvosios prekybos, kurie panaikino prekybos barjerus tarp Kinijos ir sutartį pasirašiusios valstybės. Taip pat dėl didėjančių prekybos apimčių Kinija siūlo atsisakyti prekybos JAV doleriais ar eurai ir tiesiogiai prekiauti vietinę valiutą konvertuojant į juanį. Taip valstybių valiutos rezervuose atsiranda didelis kiekis Kinijos valiutos, ir tai didina priklausomybę nuo Kinijos ekonominio stabilumo: nukritus juanio kursui, konkreti valstybė gali patirti milžiniškų nuostolių, jeigu jos valiutų rezerve yra daug šios valiutos. Dėl šios priežasties valstybės, prekiaujančios su Kinija tiek juaniais, tiek bet kuria kita valiuta, tampa suinteresuotos, kad Kinijos ekonomika būtų stabili, ir palaiko šią valstybę regioninėse bei tarptautinėse organizacijose.

Pigios kininės prekės dideliais kiekiais patenka į valstybės rinką ir dėl mažos kainos tampa patrauklesnės pirkėjams nei vietinių įmonių gaminiai. Pastarosios, negalėdamos konkuruoti su Kinijos įmonėmis, dažnai bankrutuoja. Vadinasi, nelieta vietinių verslininkų, kurie galėtų pasiūlyti alternatyvų, ir valstybė tampa tik dar labiau priklausoma nuo Kinijos prekių, technologijų ir paslaugų. Tokios infrastruktūros, kaip jūrų ar oro uostas ir geležinkeliai, plėtra užtikrina, kad ji atitiktų Kinijos siūlomus standartus – pavyzdžiui, nutiesta geležinkelio vėžė bus pritaikyta tik Kinijoje gaminamiems traukiniams.

Kitas svarbus aspektas – valstybės, susižavėjusios Kinijos pažadais nutiesti naują kelią, atnaujinti jūrų uostą, pastatyti elektrinę, tikisi įdarbinti vietos gyventojus ir taip užsitikrinti ekonomikos augimą. Deja, Kinijos kompanijos atsiveža ne tik savo darbuotojų, bet ir griežtai kontroliuoja įdarbintus vietinius gyventojus. Naudodamasi dingstimi apsaugoti kinų darbuotojus nuo vietinių gyventojų nepasitenkinimo ar netgi rasistinių išpuolių, Kinija siunčia į šias valstybes savo policijos pajėgas arba saugumo kompanijas. Dažnai tikrasis tikslas yra ne apsaugoti Kinijos piliečius, o juos kontroliuoti. Pasaulyje veikia daugiau nei 100 Kinijos policijos nuovadų, kurių tikrasis tikslas yra stebėti, persekioti ar netgi prievarta grąžinti į tėvynę užsienyje gyvenančius kinus, kritikuojančius Komunistų partiją arba atsisakančius įgyvendinti užduotis, apimančias neteisėtą informacijos rinkimą. Taip Kinija kontroliuoja savo diasporas kitose šalyse.

Tyrinėkite

Kinijos komunistų partija jau dešimtmetį nuosekliai plečia Kinijos žvalgybos tarnybų veiklą reglamentuojančią teisinę bazę, kuria siekiama plėsti nacionalinio saugumo sąvoką, tarnybų galias, jų tarpusavio veiklos koordinaciją ir sukurti visą Kinijos visuomenę apimančią žvalgybos paramos sistemą. Kinijos žvalgybos tarnybų veiklą bei šalies užsienio politiką reglamentuojantys teisės aktai numato:

- ✓ visi Kinijos piliečiai, valstybės institucijos, partijos, įmonės bei organizacijos privalo saugoti valstybės suverenitetą, orumą, garbę ir interesus valstybės viduje bei užsienyje;
- ✓ Kinijos piliečiai ir organizacijos privalo teikti informaciją ir kitą pagalbą Kinijos žvalgybos tarnyboms, siekiant užtikrinti Kinijos nacionalinio saugumo interesus;
- ✓ į užsienį studijuoti, stažuotis ar dirbti vykstantys Kinijos piliečiai privalo reaguoti į Kinijos saugumui grėsmę keliančius veiksnius. Jie turi išklausti kontržvalgybinio pobūdžio prevencinius mokymus, o sugrįžę į Kiniją būna apklausiami kontržvalgybos pareigūnų;
- ✓ Kinijos kompanijos privalo sudaryti galimybę Kinijos žvalgybos tarnyboms prieiti prie jų turimų dokumentų, kompiuterių, laikmenų, informacinių sistemų, fizinės infrastruktūros;
- ✓ Kinijoje veikiantys telekomunikacijų operatoriai ir interneto paslaugų teikėjai privalo saugoti duomenis Kinijos teritorijoje ir leisti valstybės institucijoms atlikti patikras;
- ✓ Kinijos institucijos gali imtis veiksmų prieš užsienio subjektus Kinijoje, jeigu, jų vertinimu, jie prisideda prie sankcijų įgyvendinimo Kinijai;
- ✓ Kinijos žvalgybos tarnybos gali sulaikyti užsienio piliečius Kinijoje, kurie, jų vertinimu, disponuoja nacionalinio saugumo požiūriu jautria informacija. Tokio pobūdžio informacija gali būti traktuojami ir viešai prieinami duomenys – paieškos istorija internetinėse naršyklėse, oficiali statistika, žemėlapiai, nuotraukos.

Šaltinis: Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2024. Prieiga per internetą: <https://www.vsd.lt/ataskaitos/gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2024/>

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kuris Kinijos teisės aktų punktas, jūsų nuomone, yra pavojingiausias demokratines vertybes ginantiems žmonėms, gyvenantiems Kinijoje? Pasirinkimą pagrįskite.
2. Kuris Kinijos teisės aktų punktas, jūsų nuomone, yra pavojingiausias demokratiniams šalims? Pasirinkimą pagrįskite.

Šalia jūrų ar oro uosto, nutiesto geležinkelio Kinija steigia laisvosios prekybos zonas, technologijų parkus, kuriuose įsikuria kinų kompanijos, aktyviai padedančios šiai šaliai teisėtai ir neteisėtai būdais plėsti ekonominę, technologinę ir finansinę įtaką pasaulyje. Kinijos nacionalinės žvalgybos įstatymu visos kompanijos ar įmonės yra įpareigosios teikti Kinijos institucijoms pagalbą žvalgybos bei nacionalinio saugumo srityse ir draudžiama atskleisti informaciją apie šią veiklą. Taigi, Kinijos noras investuoti į kritinės infrastruktūros plėtrą nėra atsitiktinis.

Kinijos inžinerinių ir technologinių standartų „eksportas“ yra siejamas su prezidento Si Dzinpingo inicijuota valstybinės pramonės politika „Pagaminta Kinijoje 2025“. Šios iniciatyvos tikslas yra paskatinti Kinijos aukštųjų technologijų gamybą ir sumažinti šalies priklausomybę nuo kitų valstybių technologijų bei produktų. Tai yra susiję ne tik su infrastruktūra, laivyba, aviacija, išmaniųjų telefonų ar 5G ir 6G technologijomis, bet ir su dirbtiniu intelektu, robotika, išmaniųjų miestų bei daiktų interneto projektais, atsinaujinančių išteklių energijos gamyba, žemės ūkio technika, medicinos įranga bei farmacija ir visomis kitomis sritimis, kurios leistų, įgijus arba pavogus intelektinę nuosavybę, padėti Kinijai tapti pasauline aukštųjų technologijų lydere, aplenkiant JAV. Pastarosios patvirtina, kad dėl Kinijos intelektinės nuosavybės vagysčių, programinės įrangos piratavimo bei padirbamų prekių kasmet patiria nuo 225 iki 600 mlrd. dolerių nuostolių.

„Juostos ir kelio“ iniciatyva apima ir Skaitmeninio šilko kelio strategiją. Jos tikslas – kurti skaitmeninę infrastruktūrą, grįstą G5 ir G6 technologijomis (ypač kinų kompanijos „Huawei“), didžiųjų duomenų saugyklomis (angl. *Big Data*), elektronine prekyba (Lietuvoje puikiai žinoma bendrovė „Alibaba“ ir jos valdoma prekybos platforma „AliExpress“), palydovinės navigacijos sistemomis, kurios būtų alternatyvios GPS, debesų ir kvantine kompiuterija bei dirbtiniu intelektu. Be to, „Juostos ir kelio“ Kosmoso informacijos iniciatyva („Kosmoso šilko kelias“) yra išplėsta iki kosmoso tyrimų, palydovų technologijų, navigacijos ir padėties nustatymo, telekomunikacijų technologijų kūrimo ir jų diegimo įvairiose valstybėse, siekiant ne tik stebėti, žvalgyti bei rinkti informaciją, bet ir vykdyti kosmoso misijas, tarp kurių tyrimo bazės Mėnulyje įkūrimas padedant Rūsijai.

„Skaitmeninio šilko kelio“ ir „Kosmoso šilko kelio“ iniciatyvų sėkmingas įgyvendinimas priklauso nuo Kinijos gebėjimo ne tik kurti naujas technologijas, bet ir įgyti technologinį pranašumą kitų valstybių sąskaita. Šis pranašumas įgyjamas teisėtai ir neteisėtai būdais: steigiant bendrus su kitomis valstybėmis tyrimų centrus, skatinant akademinius mokslininkų mainus, siūlant kitų valstybių piliečiams studijuoti ir dirbti Kinijoje arba siunčiant mokslininkus ar studentus į užsienio žinių ir mokslo institucijas rinkti vertingos informacijos. Tačiau dažnai siunčiami asmenys slepia savo tikrąją darbovietę – priklausymą Liaudies išlaisvinimo armijai arba kitoms

institucijoms, susijusioms su žvalgyba ir šnipinėjimu. Taigi, pagrindinis Kinijos tikslas technologijų plėtros srityje – išvengti ilgo bandymų ir klaidų kelio bei milijardinių investicijų į tyrimus ir teisingais bei neteisingais būdais įgyti žinių ir prototipų arba netgi pervilioti žmones, turinčius darbo Vakarų pasaulio technologijų įmonėse patirties.

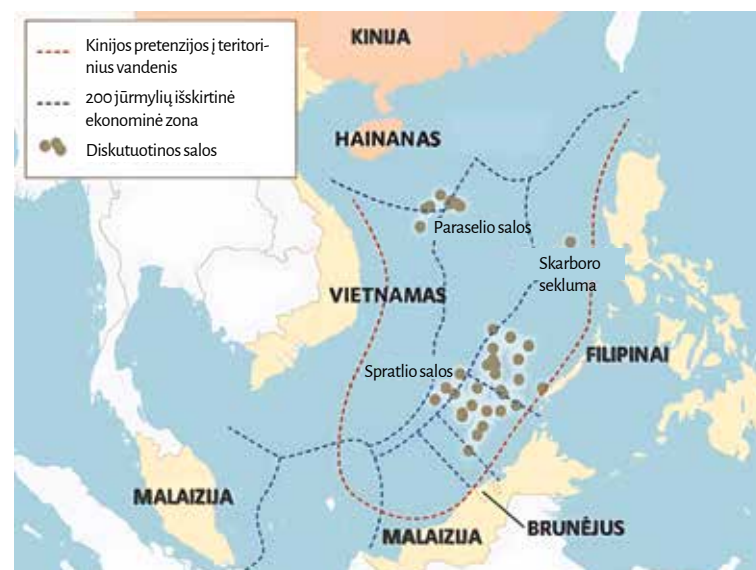

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Pasirinkite ir apibūdinkite ne mažiau kaip dvi „Juostos ir kelio“ iniciatyvos priemones.
2. Paašškinkite, kas yra „Skaitmeninis šilko kelias“ ir „Kosmoso šilko kelias“.
3. Kokiais būdais Kinija didina savo ekonominę įtaką kitoms valstybėms?

Kinijos karinė ir politinė ekspansija

Kinija technologinį pranašumą visų pirma pasitelkia Liaudies išlaisvinimo armijai stiprinti. Kinijos kariuomenė yra didžiausia pasaulyje – ji turi apie 2 milijonus aktyvių narių. Tiesa, kitaip nei demokratinė valstybių ginkluotųjų pajėgų, Liaudies išlaisvinimo armijos pagrindinis tikslas yra ne Kinijos gynyba nuo išorės priešų, o Komunistų partijos režimo išsaugojimas ir vidinio šalies stabilumo užtikrinimas. Antrinė Kinijos kariuomenės užduotis yra karine jėga prijungti Taivaną ir užtikrinti sėkmingą jo valdymą. Ne ką mažiau svarbi užduotis yra ir Kinijos interesų apsauga Pietų Kinijos jūroje – ją Kinija ne tik kad, pažeisdama tarptautinės jūrų teisės nuostatas, paskelbė savo teritoriniais vandenimis, bet čia stato dirbtines salas, kurios tarnauja kaip karinės bazės, leidžiančios kontroliuoti laivybą šioje pasaulio prekybai itin svarbioje jūroje.

88 pav. | Kinijos okupuotos teritorijos Pietų Kinijos jūroje

Šaltinis: peacepalacelibrary.nl

Kinija modernizavo karines pajėgas, investavo trilijonus juanių į naujausią ginkluotę, įskaitant branduolinius ginklus bei kitas masinio naikinimo ginklų technologijas. Siekdama įgyti karinį pranašumą prieš JAV, ši šalis užsibrėžusi tikslą pirmą kartą dirbtinio intelekto naudojimo priimančiosios sprendimus bei diegti autonomines ginklų sistemas, galinčias veikti be žmogaus įsikišimo. Kinijos technologinė ir karinė galia yra glaudžiai susijusi su retųjų metalų, itin svarbių technologijų gamyboje bei gynybos pramonėje, išteklių gavyba bei prekyba jais leidžia Kinijai dominuoti strategiškai svarbiose tiekimo grandinėse ir netgi paralyžiuoti arba sulėtinti kitų valstybių technologinę pažangą.

Taigi, kodėl, net žinant apie neigiamus Kinijos ekonominės bei karinės galios augimo padarinius, dažnai nepritariama šios šalies galios sulaikymo strategijai? Ekonominė ir karinė galia yra pasitelkiama politinei Kinijos galiai didinti. Visų pirma, Kinija sistemingai išnaudoja besivystančios valstybės įvaizdį ir kuria koalicijas su kitomis valstybėmis, nukentėjusiomis nuo Vakarų pasaulio kolonijinės politikos. Antra, Kinijos atstovai rengia profesinius mokymo kursus kitų valstybių žiniasklaidai, įsigyja vietines arba steigia naujas Komunistų partijos kontroliuojamas žiniasklaidos priemones, aktyviai išnaudoja socialines medijas, siekdama daryti tiesioginį poveikį viešajai nuomonei apie Kiniją. Taip pat ji aktyviai finansuoja kultūrinės bei akademinės programos, remia nevyriausybines organizacijas, kinų kalbos kursus, taip formuodama teigiamą Kinijos įvaizdį arba pateisindama savo veiksmus. Dažnai Kinijos atstovai, norėdami atremti kritiką dėl savo veiksmų, nurodo, kad kitos valstybės „demonizuoja Kinijos komunistų partiją“, nes nesupranta šalies unikalumo.

Svarbu paminėti, kad Kinija kitose valstybėse siekia formuoti arba riboti vietos politinio ir verslo elito pasirinkimą ir galimybes paveikti dvišalius bei daugiašalius santykius Kinijos atžvilgiu. Pavyzdžiui, kuriamų politikų draugystės su Kinija grupių bei verslo, turinčio ekonominių interesų šioje šalyje, primygtinai prašoma arba netgi reikalaujama paveikti savo valstybių politikus per rinkimų kampanijos finansavimą arba **lobizmą**. Taip pat kuriamos kinų kalbos klasės, kurių tikslas yra formuoti teigiamą jaunimo požiūrį į Kiniją, tikintis, kad jie anksčiau ar vėliau taps naujuoju tos valstybės elitu. Netgi „TikTok“ programėlė yra Kinijos poveikio priemonė ne tik informaciniame, bet ir psichologiniame kare. Ši programėlė ne tik renka asmeninę ir biometrinę informaciją apie vartotojus, taip skatindama išmaniojo vaizdo klastojimo technologijų plėtrą Kinijos naudai, bet ir gali keisti vartotojų įsitikinimus bei požiūrį. Per „TikTok“ bei kitas socialines medijas buvo skleidžiama dezinformacija ir platinamos sąmokslų teorijos, siekiant nuslėpti, kad COVID-19 pandemija prasidėjo būtent Kinijoje ir iš jos pasklido po pasaulį.

Jeigu švelniosios galios priemonių neužtenka, Kinija imasi sankcijų. Jomis siekiama ne tik priversti konkretų asmenį, organizaciją, įmonę ar valstybę paklusti, bet ir parodomosiomis bausmėmis atgrasyti kitus elgtis taip, kaip nepageidauja Kinija. Sankcijos ir ekonominė prievarta gali būti taikomos ne tik už šios valstybės kritiką dėl žmogaus teisių pažeidimo ar už bendradarbiavimą su Taivanu. Kinijos sankcijų jau galima sulaukti net ir dėl jos kompanijoms taikomų skaidrumo reikalavimų arba teiginių, kad COVID-19 pandemija yra susijusi su Kinija. Sankcijos apima vizų neišdavimą, draudimą Kinijos kompanijoms bendradarbiauti su konkrečia įmone ar valstybe ir kitas priemones. Vis dėlto skaudžiausių padarinių sukelia verslo ir valstybių priklausomybė nuo gyvybiškai svarbių žaliavų arba komponentų, importuojamų iš Kinijos. Negalima atmesti tikimybės, kad Kinija, siekdama nubauti, uždraus eksportuoti komponentus, būtinus gaminant antibiotikus. Autoritarinis šalies režimas sudaro sąlygas tokiems sprendimams, nepaisydamas tarptautinių susitarimų ar normų.

KOKĮ SAVO ĮVAIZDĮ SIEKIA SUFORMUOTI KINIJA

- ✓ Pasaulis įžengė į naują neramumų ir permainų laikotarpį. Šimtmetį nematyti pokyčiai intensyvėja. Tačiau išgyvename ir vilties kupiną laiką. Pagrindiniu mūsų siekiu išlieka taika ir vystymasis. Kaip niekada garsiai visame pasaulyje skamba raginimai siekti pažangos ir bendradarbiavimo. Kaip turėtume atsilipti į šį raginimą ir kokiomis istorijos pamokomis remtis, kad sukurtume bendruomenę, kurioje žmonija turėtų bendrą ateitį? Kinijos atsakymas yra tvirtas ir aiškus.
- ✓ Turime palaikyti taiką ir priešintis karui bei neramumams. Privalome išlikti įsipareigoję taikiomis priemonėmis – dialogu ir konsultacijomis – spręsti nesutarimus bei ginčus.
- ✓ Turime skatinti vystymąsi ir išnaikinti skurdą. Tarptautinėje darbotvarkėje vystymuisi reikia skirti pagrindinį dėmesį, siekti tarptautinio sutarimo ir rūpintis, kad kiekvienas žmogus bet kurioje šalyje gautų daugiau naudos iš teisingesnio vystymosi.
- ✓ Turime išlikti atviri ir priešintis atskirčiai. Privalome likti ištikimi atvirumui ir įtraukimui, palaikyti daugiašalę prekybos sistemą, kurios pagrindas yra Pasaulio prekybos organizacija, ir stengtis kurti atvirą pasaulio ekonomiką.
- ✓ Turime toliau bendradarbiauti ir priešintis konfrontacijai. Būtina palaikyti dialogą, tartis ir bendradarbiauti visoms pusėms naudingą būdu, atsisakyti konfliktų, prievartos ir niekam nenaudingų žaidimų. Privalome kartu priešintis grupių politikai ir blokų konfrontacijai.
- ✓ Turime stiprinti solidarumą ir vengti susiskaldymo. Turime pasisakyti prieš ideologiniais pagrindais brėžiamas skiriamąsias linijas ir dirbti kartu, kad plėstume bendrystę ir panašius interesus, skatindami pasaulyje taiką ir vystymąsi.
- ✓ Turime palaikyti teisingumą ir priešintis užgauliojimui. Būtina skatinti ir praktikuoti tikrą daugiašališkumą, propaguoti visų šalių teisių, taisyklių ir galimybių lygybę, kurti naujo tipo tarptautinius santykius, išsiskiriančius abipuse pagarba, lygiateisiškumu ir teisingumu, visoms pusėms naudingą bendradarbiavimu.

Šaltinis: Wang Yi Attends and Addresses the General Debate of the 77th Session of the United Nations General Assembly. Prieiga per internetą: https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202209/t20220927_10772443.html

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Remdamiesi tekstu, apibendrinkite, kokį savo įvaizdį siekia formuoti Kinija.
2. Kuo šis Kinijos formuojamas įvaizdis skiriasi nuo realių Kinijos veiksmų, aptartų šiame skyriuje?

Kinijos politinę galią didina ne tik kitų valstybių ekonominė, finansinė ar technologinė priklausomybė nuo jos. Svarbus aspektas yra tai, kad ši valstybė siekia išnaudoti ir savo narystę jau esamose tarptautinėse organizacijose arba steigia naujas organizacijas ir tarptautinius forumus, kuriuose ji dominuoja: Šanchajaus bendradarbiavimo organizacija, Azijos infrastruktūros investicijų bankas, Kinijos ir Afrikos bendradarbiavimo forumas ir kt. Globaliu mastu Kinija siekia politinės galios ekspansijos pasinaudodama Jungtinių Tautų organizacija, kur ji yra Saugumo Tarybos nuolatinė narė, turinti veto teisę. Taip pat Kinija siekia, kad jos atstovai užimtų aukštus postus tarptautinėse organizacijose bei Jungtinių Tautų agentūrose, kurios turi tarptautinės teisės bei standartų kūrimo ir jų įgyvendinimo funkciją, pavyzdžiui: Tarptautinėje telekomunikacijų sąjungoje ar Jungtinių Tautų pramonės plėtros organizacijoje. Pasitelkdama kitų nedemokratinų valstybių ir ekonomiškai nuo jos priklausomų šalių paramą, Kinija siekia kontroliuoti Jungtinių Tautų darbotvarkę, ypač susijusią su žmogaus teisių pažeidimais Kinijoje.

Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslai ir darbotvarkė, apimanti skurdo mažinimo, aplinkos apsaugos, atsinaujinančių išteklių energijos gamybos ir kitus klausimus, yra išnaudojami Kinijos, kuri bando juos susieti su „Juostos ir kelio“ iniciatyva. Be to, Si Džinpingas pristatė dar kelias globalias iniciatyvas, siekdamas išspręsti saugumo problemas ir padidinti Kinijos politinę, ekonominę bei technologinę galią: Globalaus duomenų saugumo iniciatyvą, Globalios plėtros iniciatyvą ir Globalaus saugumo iniciatyvą. Pagrindinis šių iniciatyvų tikslas – ne tik pristatyti Kiniją kaip viešųjų gėrybių teikėją, besivystančių valstybių grupės interesų bei daugiašališkumo gynėją, bet ir didinti savo įtaką Jungtinių Tautų saugumo darbotvarkėje bei taikos palaikymo misijose.

Kinija nėra apibrėžusi konkrečių bendradarbiavimo pagal Globalaus saugumo iniciatyvą sričių. Labai tikėtina, kad artimoje ir vidutinėje perspektyvoje, remdamasi šia iniciatyva, Kinija sieks plėsti bendradarbiavimą karinėje ir žvalgybos srityse, taip pat kovoje su terorizmu ir „spalvotosiomis revoliucijomis“. Gilesnis Rusijos ir Baltarusijos įsitraukimas į šias sritis, labai tikėtina, neigiamai veiks Lietuvos nacionalinio saugumo interesus, nes sudarys sąlygas šiems režimams stiprinti saugumo aparatą, skirti didesnius resursus visuomenės kontrolei užtikrinti. Labai tikėtina, kad prisijungimo prie Globalaus saugumo iniciatyvos procedūra nebus formalizuota, iniciatyvai bus pritariama bendrais pareiškimais ar kitais susitarimais.

*Si Džinpingas vis dažniau pabrėžia augančias grėsmes nacionaliniam saugumui dėl esą išorės jėgų veikimo, „spalvotųjų revoliucijų“, **diversijų**, ardomosios veiklos, **separatizmo** skatinimo. Tikėtina, kad šias priežastis Kinijos lyderis vis dažniau išnaudos, siekdamas pateisinti saugumo aparato panaudojimą prieš savo piliečius. Labai tikėtina, kad Kinijoje kylantys ribotos apimtys protestai neturės didesnės įtakos režimo stabilumui ir bus numalšinti Kinijos saugumo tarnybų.*

Šaltinis: Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2023. Prieiga per internetą: https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/Gresmiu-nacionaliniam-saugumui-vertinimas-2023_LT.pdf

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Įvardykite trumpai, kokia problema aptariama tekste.
2. Ko siekia Kinijos lyderis kalbėdamas šia tema?

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Koks yra pagrindinis Liaudies išlaisvinimo armijos tikslas?
2. Nurodykite tris veiksnys, kurie didina Kinijos galią. Kuris veiksnys, jūsų nuomone, yra reikšmingiausias? Argumentuokite.
3. Paaiškinkite, kaip Kinija savo tikslams išnaudoja Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslus bei darbotvarkę.

Kinijos veikimas Baltijos jūros reģionā

2022 m. vasarį Rūsijai įsiveržus į Ukrainą, pradėtos taikyti JAV bei Europos Sąjungos sankcijos padidino ekonominę Rūsijos priklausomybę nuo Kinijos. Pastaroji ėmė importuoti milžiniškus kiekius pigios naftos, anglių bei suskystintųjų dujų iš Rūsijos, nes šios šalies energijos išteklių gamintojai bei tiekėjai neteko didžiosios dalies Europos rinkų. Kinija, nors atvirai ir netiekė Rūsijai ginklų ar šaudmenų, prekiaavo tiek karinei, tiek civilinei paskirčiai tinkamomis prekėmis (pavyzdžiui, šalmais, liemenėmis) bei technologijomis (pavyzdžiui, dronais). Be to, nepaisydamos karo su Ukraina, Rūsija ir Kinija toliau organizavo bendras karines pratybas, stiprino bendradarbiavimą su Šiáurės Korėja bei Iranu – autoritariniais režimais, sankcionuojamais dėl

branduolinių ginklų plėtojimo programų. Tiek Šiaurės Korėja, tiek Irānos pagrindinėmis priešininkėmis laiko JAV bei apskritai demokratines valstybes. Kinija taip pat plėtoja strateginę partnerystę su autokratiškai valdoma Baltarusija ir palaiko Aliksandro Lukašenkos režimą.

Kinija, veikdama Europoje bei Baltijos jūros regione, siekia ne tik politinės ar ekonominės naudos, norėdama pakenkti Europos Sąjungos vienybei, bendradarbiavimui su JAV, bet dar ir proteguoja Rusijos interesus. Kinija su Rusija laiko viena kitą „sąjungininkėmis“ prieš demokratines valstybes ne tik dėl panašaus noro atsverti JAV galią, bet ir dėl tikslo sumažinti kritiką bei išvengti sankcijų dėl neteisėtai užimtų teritorijų, tarptautinės teisės pažeidimų, žmogaus teisių bei laisvių varžymo. Kinijos karinė galia nekelia tiesioginės grėsmės Europos, kartu ir Lietuvos, saugumui, bet jos karinis bendradarbiavimas su Rusija yra iššūkis.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos politiniai bei ekonominiai ryšiai su Kinija yra silpni. Tačiau 2012 m. prezidentas Si Džinpingas inicijavo Rytų ir Vidurio Europai skirtą bendradarbiavimo forumą „16+1“ (prie iniciatyvos prisijungus Graikijai, ji tapo „17+1“), ir visos trys Baltijos šalys sutiko tapti jo narėmis. Baltijos valstybėse kilo poreikis plėtoti projektus, susijusius su transportu, infrastruktūra, energetika, skaitmenizavimu ir naujausiomis technologijomis, todėl tai atitiko Kinijos komunistų partijos bei verslo interesus. Plėtodama „Juostos ir kelio“ iniciatyvą, Kinija labiausiai buvo susidomėjusi galimybėmis investuoti į Baltijos jūros bei oro uostų plėtrą, 5G tinklo kūrimą bei energetikos sektorių.

Geografinė Baltijos valstybių padėtis Kinijai strategiškai reikšminga dėl galimybės sėkmingai įgyvendinti „Ledinio šilko kelio“ projektą, kurio pagrindinis tikslas – jūriniais keliais per Arkties vandenyną transportuoti Kinijoje išgautas žaliavas ar pagamintas prekes į Vakarų Europą. Tad investicijos į Baltijos jūros uostų infrastruktūrą ar netgi galimybė tapti jų valdytoja išlieka vienu iš pagrindinių Kinijos tikslų šiame regione. Ne ką mažiau svarbus ir jos noras investuoti ir įgyvendinti povandeninio geležinkelio tunelio Helsinkis (Suomija)–Tālinas (Ėstija) projektą

8.9 pav. | Kinijos „Juostos ir kelio“ iniciatyva

Šaltinis: asiabriefing.com

arba šviesolaidinio ryšio povandeninio kabelio projektą, sujungiantį Europą su Azija per Rusiją. Įgyvendinti tokio pobūdžio projektai sukurti ne tik politinę bei technologinę priklausomybę nuo Kinijos, bet ir padidinti jos žvalgybos galimybes, neigiamai paveiktą NATO saugumą.

Iš pradžių trys Baltijos valstybės „Juostos ir kelio“ iniciatyvos nevertino kaip nacionalinio saugumo problemos, netgi Lietuvą 2016 m. oficialiai tapo šios iniciatyvos dalimi. Lietuvos Vyriausybė ir prezidentė Dalia Grybauskaitė siekė pritraukti Kinijos investicijų, ypač į transporto ir logistikos sritį, bei atverti šios šalies rinką lietuviškoms prekėms. Pagrindiniais projektais buvo laikomos galimos Kinijos investicijos į Klaipėdos jūrų uostą, siekiant išplėsti jo krovos galimybes, ir geležinkelio jungties su Kinija plėtra, siekiant tapti tranzito tarp Europos ir Azijos centru. Tuo metu Kinijos kompanija įsigijo Ėstijos orlaivių priežiūros ir techninio aptarnavimo bendrovę, taip padidindama NATO šnipinėjimo taikos metu arba NATO orlaivių sabotažo karo metu riziką, o kinų įmonė „CITIC Telecom“ įsigijo telekomunikacijų verslą, įskaitant povandeninį šviesolaidinį tinklą Baltijos jūroje ir tinklo operacijų centrą Tāline bei Maskvoje.

Kinijos pažadams dėl investicijų didėjimo bei „abiem pusėms naudingos“ prekybos neįgavus realių apraiškų, o JAV ir kitoms valstybėms vis labiau atkreipiant dėmesį į Kinijos keliamas grėsmes ne tik nacionaliniam saugumui, bet ir taisyklėmis grįstai pasaulio tvarkai, Baltijos valstybių susižavėjimas šia valstybe ėmė blėsti. 2019 m. Ėstija, po to Latvija ir Lietuvą prisijungė prie JAV švaraus 5G informacijos perdavimo kanalo iniciatyvos ir atsisakė plėtoti 5G tinklą Kinijos „Huawei“ technologijų pagrindu. Pagrindinė šio sprendimo priežastis buvo Kinijos 2017 m. priimtas Žvalgybos įstatymas, kuris įpareigoja „Huawei“ bendradarbiauti su Kinijos institucijomis ir perduoti jų prašomą informaciją. Iš atvirųjų šaltinių informacija apie Lietuvos politikų, diplomatus, valstybės pareigūnus ir jų šeimos narius Kinijos institucijų jau buvo renkama. Ėstijoje keli asmenys buvo nuteisti už bendradarbiavimą su šios šalies karinės žvalgybos institucijomis, kurių tikslas buvo gauti su infrastruktūra, aplinka ir kibernetiniu saugumu susijusią informaciją apie Baltijos jūros ir Arkties regionus. Kinijos žvalgybos taikiniais išlieka NATO šalių, turinčių didelį inovacijų potencialą, mokslo projektai. Tačiau negalima pamiršti ir to, kad Kinijos žvalgybos institucijų atstovai dažniausiai pasiūlo užsieniečiams bendradarbiauti su jomis tiesiog per atostogas Rytų Azijoje arba verslo kelionėse.

Kinija imta vertinti kaip grėsmių šaltinis Lietuvos nacionaliniam saugumui 2019 metais. 2021 m. gegužės mėn. Lietuvos Seimas priėmė rezoliuciją, kuria pasmerkė Kinijos nusikaltimus žmoniškumui ir uigūrų genocidą. Netrukus Lietuvą taip pat pasitraukė iš iniciatyvos „17+1“, kurios pagrindinis tikslas – plėsti savo politinę, ekonominę ir technologinę įtaką Vidurio ir Rytų Europoje. Netrukus buvo paskelbta, kad Lietuvoje steigama Taivaniečių atstovybė, planuojant įvairinti eksporto rinkas ir ieškoti naujų partnerių Indijos ir Ramiojo vandenynų regione. Kinija šiuos veiksmus įvertino kaip Lietuvos siekį pakenkti jos suverenitetui ir teritoriniam vientisumui, politiniam režimui ir Komunistų partijos valdžios monopolijai bei vystymosi interesams.

KINIJOS KOMPANIJOS SIEKIA DALYVAUTI NACIONALINIAM SAUGUMUI SVARBIŲ ĮMONIŲ INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ INFRASTRUKTŪROS PROJEKTUOSE

Ypatingo Kinijos kompanijų susidomėjimo sulaukė vienos įmonės Lietuvoje vykdomas išmaniosios informacinių technologijų infrastruktūros diegimo konkursas. Mainais už sistemos valdymą viena Kinijos kompanija siūlė nemokamai sumontuoti nemažą dalį projektui reikalingos įrangos. Net penkiose iš atrinktų galimų tiekėjų grupių buvo verslo subjektų, susijusių su Kinija. Dvi jų bendrasavininkė – Kinijos valstybė.

Su Kinija siejamos kompanijos konkurse dalyvavo kaip potencialios įrangos ir technologijų tiekėjos, ekspertinės jungtinės veiklos partnerės ir buvo pasitelktos kaip atitinkančios kvalifikacinius reikalavimus. Tikėtina, jog su Kinija siejamos kompanijos siekė ne tik tiekti įrangą ir technologijas, bet ir susipažinti su esminėmis įmonės informacinėmis technologijomis: verslo procesais, įskaitant resursus ir IT sistemas; detaliais kibernetinės ir informacijos saugos reikalavimais, kuriais remiantis bus projektuojama IT sauga; sąsajomis su kitomis IT sistemomis bei duomenų šaltiniais.

Su Kinija siejamų kompanijų siekis gauti prieigą prie esminių nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbios įmonės sistemų, bandymas sukurti technologinę priklausomybę arba susipažinti su svarbiausiais kibernetinės saugos sprendimais atitinka Kinijos vyriausybės tikslus įsitvirtinti kitų šalių strateginiuose sektoriuose. Taip didinamas Kinijos kompanijų vaidmuo pasaulinėje rinkoje bei sudaromos palankesnės sąlygos vykdyti kibernetinio ir techninio prasiskverbimo operacijas: perimti informaciją, vykdyti ardomąją veiklą ir sabotuoti infrastruktūros veiklą.

Šaltinis: Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2021. Prieiga per internetą: https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2021/03/2021-LT-el_.pdf

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Įvardykite, kokia problema aptariama pateikiamoje ištraukoje.
2. Įvertinkite ištraukoje pateikiamą informaciją: ar tai, apie ką kalbama, galime vertinti kaip grėsmę šalies nacionaliniam saugumui? Argumentuokite.

Kai Taivaniečių atstovybė pradėjo veikti Vilniuje, Lietuvą patyrė Kinijos politinį spaudimą tiek tiesiogiai, tiek per kitas valstybes, ekonominę prievartą, kibernetines bei informacines atakas, suintensyvėjusią žvalgybos institucijų veiklą prieš Lietuvos piliečius. Kinija darė spaudimą ne tik Lietuvos verslininkams, bet ir užsienio investuotojams, veikiantiems Lietuvoje, siekė tiesiogiai ir netiesiogiai paveikti politinius sprendimus, neatitinkančius Komunistų partijos interesų. Siekdama tarptautinės bendruomenės akyse diskredituoti Lietuvą, Kinija ir Rusija ėmė skleisti bendrą naratyvą – Lietuvą yra vaizduojama kaip JAV vasalas arba marionetė. Baltijos šalyse dėl mažos kinų diasporos Kinijos dezinformacija ir propaganda dažniausiai yra skirta rusakalbiams gyventojams ir dažnai skleidžiama per rusiškas medijos platformas. Taigi, buvo pasitelktos visos įmanomos priemonės nubausti Lietuvą ir priversti paklusti Kinijos reikalavimams. Ši hibridinė Kinijos ataka prieš Lietuvą paskatino Europos Sąjungos valstybes nares svarstyti, kaip sumažinti ekonominę priklausomybę nuo Kinijos ir padidinti atsparumą galimam jos spaudimui.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie Rusijos ir Kinijos santykiai po 2022 m. prasidėjusio Rusijos plataus masto karo Ukrainoje?
2. Kodėl Kinija nuo 2019 m. pradėta vertinti kaip galima grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui?
3. Kaip Kinija siekė nubausti Lietuvą po Taivaniečių atstovybės atidarymo Vilniuje?

Apibendriname

Kinija yra viena didžiausių ir politiškai, ekonomiškai bei technologiškai įtakingiausių valstybių. Tačiau ji yra autoritarinė valstybė, išsiskirianti žmogaus laisvių pažeidimais ir griežta žmogaus teisių kontrole bei ribojimais. Indijos ir Ramiojo vandenynų regione Kinijos tikslas yra tapti galingiausia valstybe ir iš šio regiono išstumti bet kokią JAV įtaką. Pasauliniu mastu Kinija kartu su Rusija bei kitomis autoritarinėmis valstybėmis siekia sugriauti tarptautinę teisę ir taisyklėmis grįstą pasaulio tvarką. Iš tiesų tai reiškia demokratinių valstybių silpninimą, Europos Sąjungos valstybių kiršinimą, JAV politinės, ekonominės, karinės ir technologinės galios mažinimą bei apskritai demokratijos, universalių žmogaus teisių ir laisvių sampratos diskreditavimą. Kinija Baltijos šalims nekelia tiesioginės karinės grėsmės, bet ji plėtoja strateginę partnerystę su Rusija karinio bendradarbiavimo ir gynybos srityse. Be to, Kinija kelia informacines, ekonomines, kibernetines ir kitokio pobūdžio grėsmes Baltijos jūros regiono valstybėms.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Kinija yra autoritarinė valstybė, valdoma Komunistų partijos bei jos vienasmenio lyderio Si Dzinpingo. Komunistų partija turi visišką valdžios monopolį ir nepripažįsta politinės konkurencijos; bet kokie režimo kritikai persekiojami, o žiniasklaida ir socialiniai tinklai yra kontroliuojami.
2. Kinijos komunistų partija, siekdama sustiprinti savo valdžią ir populiarumą, skatina kinų tautos nacionalizmą, pristatydamą save kaip vienintelę politinę jėgą, galinčią apsaugoti šalies interesus, ekonominę gerovę bei statusą tarptautinėje arenoje. Vienas svarbiausių partijos tikslų – Taivāno prijungimas.
3. Kinija plečia savo politinę, karinę, ekonominę bei technologinę įtaką pasauliniu mastu stiprindama kitų valstybių priklausomybę nuo jos investicijų, finansinės paramos, žaliavų, prekių, technologijų. Kinija investuoja į infrastruktūros projektus ir prekybos kelius, siekdama padidinti prekybos apimtį. Ji skiria didžiules investicijas kitoms šalims įsigydamą strategiškai svarbių įmonių bei išteklių ir taip siekia politinės kontrolės. Kinija siekia plėsti savo įtaką pasaulinėse technologijų rinkose per savo įmones, tokias kaip „Huawei“, investuoja į aukštųjų technologijų sektorius, įskaitant dirbtinio intelekto. Netgi skatina kinų kalbos mokymą kitose šalyse, kad padidintų kalbos sklaidą bei kultūrinę įtaką.
4. Kinija ir Rusija yra strateginės partnerės, kurias vienija siekis sugriauti taisyklėmis grįstą pasaulio tvarką ir sumažinti JAV galią bei įtaką. Šios valstybės taip pat bendradarbiauja karinėje, technologijų vystymo ir plėtos, prekybos, energetikos ir daugelyje kitų sričių.
5. Politinė, ekonominė, energetinė ar bet kokia kita priklausomybė nuo autoritarinių valstybių yra laikoma valstybės nacionalinio saugumo pažeidumu. Be tiesioginių neigiamos įtakos svertų, autoritarinės valstybės gali pasitelkti ir įvairaus pobūdžio netiesioginės įtakos instrumentus. Lietuvą, siekdama apsaugoti savo interesus ir netapti priklausoma nuo tokių valstybių, remia taisyklėmis grįstą pasaulio tvarką. Lietuvą taip pat plėtoja politinį, ekonominį, karinį bendradarbiavimą su Indijos ir Ramiojo vandenynų valstybėmis ir remia taiką bei stabilumą šiame regione.

APIBENDRINAMIEJI

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokiais būdais Kinija plečia savo įtaką pasaulyje? Nurodykite ne mažiau kaip du būdus.
2. Kodėl Kiniją galima laikyti grėsme demokratinėms valstybėms? Išskirkite mažiausiai dvi priežastis.
3. Kokios yra pagrindinės Kinijos liaudies išlaisvinimo armijos užduotys ir kuo jos skiriasi nuo demokratinių valstybių ginkluotųjų pajėgų užduočių?
4. Nurodykite ne mažiau kaip dvi priežastis, kodėl Kinija bendradarbiauja su Rusija.

III SKYRIUS

KARAI
IR KITI
KONFLIKTAI

Karų rūšys

DR. EGIDIJUS VAREIKIS

Temos reikšmingumas

- ➔ Tikriausiai pastebėjote, kad karai praeityje ir dabar labai skiriasi. Antrasis pasaulinis karas buvo visai ne toks, kaip, tarkime, kryžiaus karai ar mūsų partizanų kova. Vienokių tikslų buvo siekiama vaduojant Kuveitą iš Irako okupacijos, kitokių – pergalingame Lietuvos kariuomenei Oršos mūšyje. Įvairiomis epochomis buvo naudojami skirtingi ginklai, skyrėsi ir karų bei mūšių scenarijai. Tad nekelia abejonių poreikis klasifikuoti karus, suskirstyti juos į kategorijas pagal kariavimo būdus, karo siekius, naudojamus ginklus ir kitas ypatybes.
- ➔ Karų charakteristikos yra svarbi pažinimo ir mokymosi priemonė dabarties kariškiams ir civiliams. Karai klasifikuojami labai įvairiai, tačiau nėra susitarta dėl kokių nors klasifikacijos standartų. Tas pats karas, pavyzdžiui, praėjusio šimtmečio pabaigos konfliktas tarp Irako bei Irano, pagal vienus klasifikacijos parametrus laikytinas dvišaliu karu, pagal kitus – konvenciniu, daugiausia sausumos karu, pagal trečius – tai karas dėl patogesnės geografijos ir teisės kontroliuoti upę, o iš tikro – dėl teisės dominuoti regione.
- ➔ Svarbus gynybos elementas yra primesti priešui nepalankų karą. Dabarties karams būdinga didelė ypatybių įvairovė, ir tas ypatybes reikia pažinti.

Karas kaip politikos dalis

Žinomas karo teoretikas Karlas fon Klauzevicas beveik prieš du šimtmečius iškėlė tezę, kad karas yra politikos dalis, dažniausiai politinių nesutarimų rezultatas. Pabandykime prisiminti, kokiais epitetais karai apibūdinami geopolitiniame kontekste. Nesunkiai įvardysite karus, kuriuose dalyvauja dvi priešiškos valstybės. Tai bene labiausiai mūsų sąmonėje paplitęs karo modelis, nors

tokių grynai dvišalių konfliktų mūsų laikais ne taip ir daug. Tai minėtas Irako ir Irano karas, visi žinome Rusijos ir Ukrainos karą, gal kiek mažiau Etiopijos ir Eritrėjos ar Indijos ir Pakistano karas. Būna ir taip, kad vienai šaliai reikia kariauti iš karto su keliomis priešininėmis. Prisiminkime XX amžiaus antroje pusėje Izraelio karus beveik su visomis kaimynėmis ar Pirmąjį Balkanų karą XX amžiaus pradžioje, kai su Osmānų imperija kariavo visa grupė Balkanų regiono šalių.

Praėjusiam šimtmečiui mūsų planetoje vyko du karai, kuriuos vadiname pasauliniais karais. Juose formaliai dalyvavo kelios dešimtys šalių. Šie karai išsiskyrė ne tik dalyvių skaičiumi, bet ir patirtų nuostolių mastais. Daugiausiai žmonių aukų pareikalavo Antrasis pasaulinis karas: įvairiais skaičiavimais, žuvo 60–85 mln. žmonių. Taip pat skaičiuojama, kad bent kokiose penkiose dešimtyse karų žuvusiųjų skaičius viršija milijoną. Tiek aukų pareikalaujantys karai dažnai būna **totaliniai karai**. Tokių karų reikmėms šalis paprastai mobilizuoja visas gyvenimo sritis: ne tik ginkluoja profesionalius karius bei rezervininkus, bet ir pertvarko ekonomiką, socialinę politiką, švietimą, mokslą. Antrasis pasaulinis karas buvo totalinis karas tokioms šalims, kaip Lenkija, Vokietija, Sovietų Sąjunga. Kaip totalinius karus galima išskirti JAV pilietinį karą, Korėjos karą ar jaunos Izraelio valstybės pastangas išsaugoti šalį iš visų pusių puolant kaimynėms. Ukrainos kova su Rusijos agresija taip pat yra totalinis karas dėl valstybės išlikimo.

Ribotas karas leidžia šaliai gyventi įprastą gyvenimą, karo reikalus paliekant daugiausia kariškiams. Pavyzdžiui, toks karas galėtų būti Jungtinės Karalystės operacija vaduojant Folklando salas, amerikiečių Kuveito vadavimas ar NATO įvykdytas Jugoslavijos bombardavimas. Dažnai nutinka, kad ribotus karus šalys kariauja esamose ar buvusiose kolonijose arba padėdamos savo sąjungininkams. Minėtas Korėjos karas buvo totalinis karas korėjiečiams, bet jų pagalbininkams: vienoje pusėje – amerikiečiams, kitoje – kinams, šis karas buvo ribotas. Ribotais karais laikomi ir tokie, kurių metu siekiama nedidelių tikslų, pavyzdžiui: slopinti vietinius konfliktus, vykdyti baudžiamąsias operacijas.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, buvę sąjungininkai nesutarė, ir pasaulis išgyveno Šaltąjį karą. Jo metu nevyko įprasti karo veiksmai, tačiau priešiškos stovyklos sparčiai ginklavosi, ir šalys buvo pasiruošusios kariauti gal net pasaulinį karą. Šaltasis karas buvo sekinantis, laikantis abi puses pasiruošusius netikėtumams. Šaltojo karo istorija rodo, kad būta akimirų, kai pasaulis išties buvo per plauką nuo visuotinės katastrofos. Kita vertus, šiandien neretai sakoma, kad tai nebuvo pats blogiausias variantas, nes priešinininkai, kaip belinkėtų blogo vienas kitam, abipusio susinaikinimo stengėsi išvengti.

Jau minėjome kryžiaus karus. Tai vadinamųjų **religinių karų** pavyzdžiai. Prieš kelis šimtmečius religiniai karai niokojo Europą, šiandien religinius karus skelbia kai kurios islamo bendruomenės, religinio karo priedanga ženklino karus buvusioje Jugoslavijoje. Serbai, kroatai, Bòsnijos musulmonai būtent tikėjimo motyvą nurodydavo kaip šventą tikslą, dėl kurio kovojo. Vadinamojo islamiškojo **fundamentalizmo** gynėjai jau ne kartą skelbė „šventuosius karus“ visai Vakarų civilizacijai ar „klaidatikams“. Artimi religiniams yra karai, kuriuose pagrindinis karo motyvas yra ideologija. Neretai tokie karai kyla šalių viduje, tad juos galima laikyti ir pilietiniais konfliktais. Pavyzdžiui, Kinijoje vykęs pilietinis karas tarp demokratų ir maoistų buvo itin ilgas ir žiaurus.

Atskirai reikėtų paminėti karus, kurie vienai pusei yra **tautinio išsivadavimo karai**, kitai – maišto ar revoliucijos malšinimo operacijos. Nemažai tautinio išsivadavimo karų vyko tuomet, kai pasaulyje dominavo imperijos, tačiau ir mūsų dienomis tokių karų esama. Po kai

kurių iš jų atsiranda naujos valstybės. Štai Afrikos žemyne ne taip seniai „gimė“ tokios valstybės, kaip Eritėja ar Pietų Sudanas, Europoje – Kòsovas. Kai kurios naujosios valstybės yra **separatizmo** padarinys ir paprastai nepripažįstamos, bet kyla karas dėl jų atsiradimo ir statuso. Mūsų dienomis karu gali virsti ir kokia nors antiteroristinė operacija ar maišto malšinimas, štai „Hamas“ teroristų išpuolis Izraelyje veikia virto tuo, kas vadinama Izraelio ir Gāzos karu.

Atskirai karų kategorijai galima priskirti **etninius konfliktus**. Jie kyla tarp dviejų ar daugiau etninių grupių ir dažnai turi politinių, socialinių, ekonominių ar religinių priežasčių. Konfliktuojančios pusės dažnai siekia išsaugoti arba sustiprinti savo etninę tapatybę, kultūrą ir kalbą, konfliktai susiję su teisėmis administruoti teritoriją, ypač tada, kai skirtingos etninės grupės gyvena tame pačiame regione. Neretai etninius konfliktus sukelia ir sustiprina praeities skriaudos, vadinamosios „istorinės tiesos“ atkūrimas, kova dėl kalbos ar kultūrinės tapatybės, tokius konfliktus veikia užsienio šalių kišimasis, nacionalistinė ideologija. Konfliktų priežastimi tampa ir tai, kad dauguma pasaulio valstybių nėra etniškai vienalytės, jose neretai kyla etninių, religinių ar kitaip išsiskiriančių bendrijų diskriminacija.

Etniniai konfliktai gali virsti **genocidu**. Tai reiškiny, apimantis masines žudynes, persekiojimą, priverstinį iškeldinimą ir kitas žmogaus teisių pažeidimo formas. Genocido šaknys siekia rašytinės istorijos pradžią. Genocidu laikomas žydų naikinimas Antrojo pasaulinio karo metais, Baltijos valstybių gyventojų deportacija, žudynės buvusioje Jugoslāvijoje ar kai kuriose Afrikos valstybėse. Pastaruoju metu atsirado „**etninio vālymo**“ sąvoka, apibūdinanti priverstinį pasirinktos žmonių grupės iškeldinimą ar išvaymą iš dažniausiai okupuotos teritorijos.

Daugybę vykstančių karų galima priskirti vadinamajai **netiesioginių karų** (angl. *Proxy War*) kategorijai. Tai konfliktai, kuriuose valstybės ar interesų grupės dalyvauja per savo remiamus tarpininkus: etnines ar religines grupes, „sukilėlius“, teroristines grupuotes ir pan. Per Šaltąjį karą tiesioginio JAV ir Soviētų Sąjungos susirēmimo nebuvo, tačiau kariaujančiuosius Vidurio Rytuose ar Pietryčių Azijoje rēmė abi supervalstybės. Beveik kiekviename didesniame kare susipriešinusios pusės stengiasi patraukti į savo pusę kuo daugiau „rēmėjų“, tad ir pačios patenka į netiesiogiai kariaujančiųjų dėl svetimų interesų padėtį.

Karų klasifikacijų įvairovė

Yra daug kitų galimybių klasifikuoti karus. Pagal kariavimo tikslus karus galima skirstyti į puolamuosius ir gynybinius. Suprantama, kad tas pats karas gali būti vienai pusei puolamasis, kitai – gynybinis, o ilgesniame kare viskas gali keistis.

Mes dažniausiai karą matome kaip seriją mūšių, kuriuose dalyvauja sausumos, oro ir jūrų pajėgos, kur yra fronto linija, kariaujančios pusės užima arba praranda teritoriją, techniką, žmones. Tai būtų **įprastinis**, arba **konveñcinis, kāras**. Prieš kelis dešimtmečius buvo manoma, kad konveñcinis karas yra savotiška atgyvena, jį veikia pakeis kariaujantys robotai, valdomi kompiuteriais, esančiais toli nuo mūšio lauko. Iš tiesų kare daugėja kompiuterijos, bepiločių orlaivių, iš toli valdomų raketų bei artilerijos sviedinių. Tačiau gynybiniame kare, kuriame Ukrainą priešinasi Rūsijos agresijai, konveñcinio karo elementų yra kur kas daugiau, nei prieš kelis dešimtmečius prognozavo teoretikai.

XXI amžiuje daugėja karų, kurių strateginė doktrina skiriasi nuo konveñcinių karų. Plačiau į prasmę visus juos galime vadinti **nekonveñciniais karaĩs**, tačiau apie juos reikėtų kalbėti detaliau.

Nekonveñcinių karų sąrašė visų pirma išskirtinas **branduolinis kāras**. Tokio karo realiaime gyvenime nebuvo, tačiau ne kartą aprašyti galimi jo scenarijai. Jei taptume branduolinio karo liudininkais, suvoktume, kad tai veikiausiai trumpas, akimirksniu žudantis ir ilgalaikius padarinius sveikatai paliekantis karas. Mūšio lauko ir fronto linijos jame nėra, raketos gali pasiekti bet kurią Žemės vietą, todėl nėra ir saugaus užnugario. Branduolinio karo simuliacija leidžia daryti prielaidą, kad jis ne tik griaua, bet ir turi ilgalaikių ekologinių padarinių, tokių kaip radioaktyvi tarša ir **branduolinė žiemā**. Įprasta teigti, kad nuo branduolinio karo mus išgelbėjo Šaltasis karas, kuris savo esme taip pat nekonveñcinis.

Nekonveñciniams karams priskirtini reiškiniai, kurie neprimena įprasto kovos lauko, bet vis dėlto yra karas – ekonominis, informacinis, propagandinis. Visa tai dar vadinama **hibridiniu karu**. Šiomis dienomis apie hibridinius karus kalbama itin daug. Turima galvoje, kad kariaujama įvairiomis priemonėmis – ginklais tampa ekonominė galia, visuomenės nuomonė, demografija, migracija, tikėjimas, viltis, informacija (ar dezinformacija) ir daug kitų dalykų. Tokiame kare konveñcinio karo priemonių gali ir nebūti.

Galima prognozuoti, kad etniniai nesutarimai ir nacionalizmas greičiausiai liks viena svarbiausių konfliktų priežasčių, net jei pasaulis vystosi pagal optimistinį scenarijų.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kodėl Šaltasis karas nebuvo ir nėra laikomas įprastu karu?
2. Kodėl etniniai karai gali peraugti į genocidą?
3. Kas yra netiesioginiai karai?
4. Paaiškinkite, kodėl 1914–1918 m. ir 1939–1945 m. vykę karai yra vadinami pasauliniais karaĩs.
5. Kodėl kyla religiniai karai?

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie yra konveñcinio karo bruožai? Įvardykite ne mažiau kaip du bruožus.
2. Kokie yra nekonveñcinio karo bruožai? Įvardykite ne mažiau kaip du bruožus.

Kelionės laiku

Istorija tvirtina, kad iki naujųjų amžių vykę karai išsiskyrė tuo, jog juose dalyvavo daugiau sia tam tikro socialinio sluoksnio atstovai – aristokratai ir jų valdiniai. Gindami valdovų interesus, kariavo ir profesionalūs samdiniai. Karuose buvo svarbūs ekonominiai aspektai, tokie kaip karo grobis, tačiau ne mažiau svarbi ir aiški buvo ideologinė motyvacija (jau minėtas karas su „klaidatikiais“, Kristaus karsto vadavimas ir pan.). Kariauta irgi nevienodai. Napoleoną Bonapartą galima laikyti paskutiniu genialių karo žygių strategu. XIX amžiuje karo žygius pakeitė kova dėl teritorijos. Sėkmę lėmė ne pavieniai mūšiai, o teritorijos kontrolė, pasikeitė konfliktų pobūdis: atsirado fronto linija, o apie karo sėkmę bylojo kontroliuojamos teritorijos dydis. Iki XX amžiaus pabaigos vykusiuose karuose kariuomenės pagrindą sudarė šauktiniai, kartu su profesionaliais kariuomenės nariais, bet už konkretų valdovą, bet už valstybę, kaip svarbiausią politinę vertybę.

Karai gali vykti ir valstybių viduje, tokie karai vadinami **piliētiniiais karais**. Valstybėse vykstančiuose karuose neretai tarpusavyje kovoja atskiros etninės grupės, gentys, skirtingų politinių ideologijų šalininkai.

Pažindami praeities karus, galime galvoti ir apie tai, kokie karai laukia ateityje. Žinoma, karo nenorime, bet karas gali užgriūti ir be mūsų norų. Būsimų karų prognozavimas yra itin svarbus galvojant apie saugumą. Vieni mokslininkai įrodo, kad pranašumą ir pergalę lemia technologijos, nes jos padeda greitai naikinti, priešą eliminuoti selektyviai, tiksliai, nedarant žalos aplinkai ir nekariaujančiam pasauliui. Karas Ukrainoje rodo, kokią reikšmę turi technologijos: kare vis daugiau dronų, išmaniųjų bombų bei artilerijos sviedinių, elektroninių žvalgybos priemonių.

Vis daugiau dėmesio skiriama gynybos kosmose idėjoms. Vienas iš veiksnių, parklupdžiusių Sovietų Sąjungą ginklavimosi varžybose, buvo prezidento Ronaldo Reigano paskelbta Strateginės gynybos iniciatyva, populiariai vadinta „Žvaigždžių karų programa“. Taigi, karas kosmose nėra ateitis, jis jau vyksta – čia ir dabar.

Kita filosofija, kylanti daugiau iš marksistinės ideologijos, teigia, kad karą galiausiai laimi žmonės, juos, tiesa, reikia aukoti, bet aukos neišvengiamos. Kokia bebūtų technika, žmogus su savo ideologija ir motyvacija yra svarbiausia. Šios filosofijos šalininkai teigia, kad karą galima laimėti sukuriant visuomenėje sumaištį, paniką, depolitizuotą požiūrį į politinius procesus. Tuomet reikiamus tikslus galima pasiekti ir be modernios technikos.

Lietuva karuose

Lietuvos istorija rodo, kad šalis dalyvavo įvairiuose karuose. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK) Vėlyvaisiais viduramžiais buvo viena iš didžiausių ir galingiausių valstybių Europoje, vėliau kaip sąjunga su Lenkijos Karalyste dominavo Rytų Europos regione. Gynybiniai karai vyko su užpuolikais, kurie siekė užgrobti valstybės teritoriją arba sunaikinti jos nepriklausomybę. Tokių karų pavyzdžiai yra Livonijos karas (1558–1583 m.), kai Lietuvą kovojo su Rusijos caru Ivanu IV ir Švedijos karaliumi Eriku XIV, arba Šiaurės karas (1655–1660 m.), kai LDK atrėmė Švedijos, Rusijos ir Prūsijos invazijas. Paminėtini ir gynybiniai karai su kryžiuočiais bei mongolais. Lietuvos valdovai rengė ir ekspansinius karo žygius į kaimynines šalis. Tokių karų pavyzdžiai yra XIV amžiaus Gediminaičių žygiai į Rusiją ir Volynę, kai Lietuvą užvaldė didelę dalį buvusios Kijevo Rusijos žemių, arba Jogailos ir Vytauto žygiai į Vokiečių ordino valdas XIV–XV amžiuje.

Lietuvos valstybė buvo ir kitų šalių sąjungininkė kovoje su bendru priešu arba dėl bendrų interesų. Tokių karų pavyzdžiai yra Žalgirio mūšis (1410 m.) arba karai su Maskvos valstybe. Reikia pridurti, kad beveik visi Lietuvos karai vyko sausumoje. Šalis nebuvo sukūrusi laivyno ir karo žygių į užjūrio teritorijas nerengė.

Lietuvos Respublika po valstybės atkūrimo 1918 metais dalyvavo keliuose karuose, kurių tikslas buvo apginti savo teritoriją ir užtikrinti valstybės egzistavimą. Didžiausią pavojų nepriklausomybei kėlė Sovietų Rusijos ketinimai sunaikinti Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę, konfliktas su Lenkija, ypač dėl Vilniaus bei Suvalkų regiono, taip pat kova su bermontininkais.

Gynybinių išsivadavimo karų galima laikyti ir partizaninį karą Lietuvos teritorijoje, trukusį iki XX amžiaus 6-ojo dešimtmečio vidurio. Po nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais Lietuvą dalyvavo ir dalyvauja įvairiose tarptautinėse karinėse misijose, dažniausiai užtikrinant taiką ir stabilumą kitose šalyse. Paminėtina Goro provincijos Afganistane atstatymo misija šio amžiaus pradžioje. Tapusi NATO nare, Lietuvą yra pasirengusi vykdyti šios organizacijos sprendimus, įskaitant karinius veiksmus.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kas būdinga karams, vykusiems iki naujųjų amžių?
2. Kodėl iki XX amžiaus pabaigos vykusiuose karuose kariuomenės pagrindą sudarė šauktiniai?
3. Kodėl mums verta analizuoti karus, vykusius praeityje, o gal to daryti neverta? Atsakymą argumentuokite.

1. Pasirinkite vieną karą, kuriame dalyvavo Lietuva. Kodėl jis vyko ir kuo buvo reikšmingas mūsų valstybei?
2. Kodėl Lietuvai, kovojant įvairiuose karuose, prireikdavo sąjungininkų?
3. Kodėl partizanų kovą Lietuvoje galime laikyti gynybiniu karu?

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Žinomas karo teoretikas Karlas fon Klauzevicus beveik prieš du šimtmečius išskėlė tezę, kad karas yra politikos dalis, dažniausiai politinių nesutarimų rezultatas arba siekis įgyvendinti politinius tikslus naudojant karinę jėgą.
2. Karų charakteristikos yra svarbi pažinimo ir mokymosi priemonė dabarties kariškiams ir civiliams. Dabar karams būdinga didelė ypatybių įvairovė, tad tas ypatybes reikia pažinti. Būsimų karų prognozavimas yra itin svarbus, jei galvojame apie saugumą.
3. Praeities karai, kokie įvairūs jie bebūtų, tradiciškai laikomi įprastais, arba konvenciniais, karais. XXI amžiuje daugėja karų, kurių strateginė doktrina skiriasi nuo konvencinių karų doktrinos. Plačiąja prasme visus juos galime vadinti „nekonvenciniais karais“. Nekonvenciniams karams priskirtini reiškiniai, kurie neprimena įprasto kovos lauko, bet vis dėlto yra karai – ekonominiai, informaciniai, propagandiniai, juose konvencinio karo priemonių gali ir nebūti.
4. Lietuvos istorija rodo, kad šalis dalyvavo įvairiuose karuose. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Vėlyvaisiais viduramžiais buvo viena iš didžiausių ir galingiausių valstybių Europoje, vėliau kaip sąjunga su Lenkijos Karalyste dominavo Rytų Europos regione. Lietuvos valstybė buvo ir kitų šalių sąjungininkė, kovojant su bendrais priešais arba dėl bendrų interesų.
5. Po nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais Lietuvą dalyvavo ir dalyvauja įvairiose tarptautinės karinės misijose, dažniausiai užtikrinant taiką ir stabilumą kitose šalyse. Tapusi NATO nare, Lietuva yra pasirengusi vykdyti šios organizacijos sprendimus, įskaitant karinius veiksmus.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kuo konvencinis karas skiriasi nuo nekonvencinio karo?
2. Nurodytus karus priskirkite tam tikroms karų rūšims (pasirinkimą pagrįskite): Lietuvos nepriklausomybės karas (1919–1920 m.), Pirmasis pasaulinis karas (1914–1918 m.), Rusijos ir Ukrainos karas (2014–2022 m.), Rusijos ir Ukrainos karas (nuo 2022 m.).
3. Pasvarstykite, kokios priežastys dažniausiai sukelia karus.
4. Kaip manote, ar galima teigti, kad Lietuvai per visą šalies istoriją teko daug kariauti? Argumentuokite.
5. Ar galėtų valstybės ir skirtingų interesų grupės ateityje nebenaudoti karo kaip priemonės savo tikslams pasiekti? Argumentuokite.
6. Remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, nustatykite tris, jūsų nuomone, svarbiausius pasaulyje vykusius karus, kuriuose Lietuvą nedalyvavo. Kiekvieną pasirinkimą paaiškinkite ir pagrįskite.
7. Remdamiesi įvairiais informacijos šaltiniais, nustatykite tris, jūsų nuomone, svarbiausius karus, kuriuose dalyvavo Lietuvą. Kiekvieną pasirinkimą paaiškinkite ir pagrįskite.

Hibridinis karas

DR. IEVA GAJAUSKAITĖ

Temos reikšmingumas

➔ „Hibridinio karo“ ir „hibridinės grėsmės“ sąvokos aktualios kiekvienam Lietuvės piliečiui. Rūsija, Baltarusija ir Kinija, siekdamos padaryti žalos Lietuvės bei kitų euroatlantinės erdvės valstybių nacionaliniam saugumui, dažnai pasitelkia nevalstybinius veikėjus ir veikia netiesiogiai, derindamos karines priemones su nekarinėmis. Taigi, hibridiniam karui būdingi šie požymiai:

1. Prieš taikinį yra naudojamos visos įmanomos karinės ir nekarinės priemonės bei jų deriniai dar prieš oficialiai paskelbiant karą – taip siekiama sumažinti piliečių valią ir pajėgumą priešintis;
2. Išnaudojant taikinio priklausomybę nuo energijos išteklių, prekių, žaliavų importo ar eksporto, sukuriama spaudimas;
3. Pasitelkus ne tik valstybines ginkluotąsias pajėgas, bet ir nevalstybinius veikėjus, siekiama apsunkinti taikinio institucijų bei karinių pajėgų galimybes tinkamai ir laiku reaguoti;
4. Taikant psichologinio poveikio priemones, skatinamas taikinio visuomenės nepasitikėjimas nacionalinėmis institucijomis ir jų priimamais sprendimais.

➔ Karinių ir nekarinių priemonių pasitelkimas dar prieš karinę invaziją ar kitos valstybės teritorijų aneksiją leidžia tokius karus vadinti „hibridiniais karais“. Nekarinėmis priemonėmis siekiama susilpninti gynybinius taikinio pajėgumus, sumažinti visuomenės valią priešintis ir netgi ją suskaldyti kurstant vidinius etninius, religinius ar kitokius konfliktus bei nesutarimus. Taip pat labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad autokratinės valstybės išnaudoja kitų valstybių silpnąsias vietas arba jas netgi sukuria, pavyzdžiui: energijos išteklių kainų šuolis viduržiemį, kibernetinės atakos prieš bankų sistemas, palankių politinių jėgų steigimas arba finansavimas, viešojo administravimo sektoriaus darbuotojų korumpavi-

mas, spaudimas per tarptautines organizacijas, didelio masto karinių pajėgų telkimas prie sienos ir kt. Organizuotos nusikalstamos grupuotės, teroristų tinklai, programišiai, privačios karinės bendrovės, kovos menų ar motociklų entuziastų klubai yra pasitelkiami įgyvendinant hibridinio karo strategiją. Taip pergalė prieš taikinį tampa labiau tikėtina, be to, reikalauja mažiau karinių pajėgumų.

- ➔ Kiti svarbūs hibridinio karo elementai – tai **propagandos**, dezinformacijos, sąmokslų teorijų sklaida, priemonių, skatinančių visuomenės susipriešinimą, pasitelkimas, dirbtinių takoskyrų visuomenėje kūrimas arba manipuliavimas jau esančiomis takoskyromis. Pavyzdžiui, lietuviai prieš kitakalbius arba kitataučius, palaikantieji mokslą prieš „antivakserius“, palaikantieji vienos lyties partnerystę ir nusiteikusieji prieš ją, teikiantieji paramą kariaujančiai Ukrainai ir prieštaraujantieji tokiai paramai.
- ➔ Vienos svarbiausių ir veiksmingiausių autokratinė valstybių atgrasymo sąlygų yra piliečių atsparumas ir gebėjimas atskirti, kada konkretus įvykis ar procesas yra Lietuvės vidaus politikos problema, o kada tai sąmoningo priešiškos valstybės veikimo rezultatas. Be to, žinios apie hibridinius karus leidžia numatyti ateities scenarijus ir suprasti, ar artėja saugumo krizė, galinti išaugti į karinį konfliktą.

Ką galime vadinti hibridiniu karu?

Pasibaigus Šaltajam karui, hibridinio karo koncepcija atsirado valstybių reguliariosioms kariuomenėms susidūrus su teroristinėmis grupuotėmis, privačiomis karinėmis bendrovėmis ir kitais nevalstybiniais veikėjais mūsų lauke, kur šie veikėjai taip pat sėkmingai galėjo, taikydami įvairias smurtines ir nesmurtines priemones, siekti politinių tikslų. Taigi, pirminė idėja, atskleidžianti karo transformaciją, buvo susijusi su naujų priešininkų mūsų lauke pasirodymu. Hibridinio karo koncepcija apėmė ir nedemokratinė valstybių kariuomenių naudojamas nekonvencinio karo taktikas, būdingas partizaniniam karui, teroristinėms ar netgi organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms. NATO valstybių kariuomenės turėjo pripažinti, kad, kilus hibridiniam karui, joms teks mūsų lauke susidurti su priešininkais, nesilaikančiais karo teisės normų ir tarptautinės humanitarinės teisės taisyklių. Taigi, hibridinis karas tapo reikšmingu išbandymu valstybių kariuomenėms, kurios privalo prisitaikyti prie negrįžtamai pasikeitusios saugumo aplinkos ir veikėjų joje.

10.1 pav. | Šalys, kuriose 2016–2021 m. veikė Rūsijos privačios karinės bendrovės CSIS nuotrauka

Dar vienu reikšmingu hibridinio karo elementu tapo sąveika tarp reguliariosioms pajėgoms būdingų priemonių naudojimo siekiant pergalės įprastose operacijų aplinkose: sausumoje, ore, jūroje, kosmose ir informacinėje erdvėje, ir „mūšių“, vykstančių nekarinėse srityse: politikos, ekonomikos, kultūros ir kt. Kaip hibridinio karo pavyzdys buvo pateikiama 1999 m. Kinijos karininkų Čiao Liango ir Vang Siangsui koncepcija, publikuota knygoje „Neribotas karas“, kurioje teigiama, kad, siekiant pergalės, reikia pasitelkti visas įmanomas priemones – „karines ir nekari- nes, ginkluotas ir neginkluotas, mirtinas ir nemirtinas“.

„Neribotas karas“ reiškia, kad, siekiant pergalės, nebeužtenka vien kariuomenės ir gin- kluotės. Mūšio laukas tampa beribis ir apima ne tik kosmosą, kibernetinę ar informacinę erdvę, bet ir protus (psichologinis karas), ekonomiką, finansus, prekybą, technologijas, tarptautinę teisę ir kt. Be to, pasitelkiamas ir teroras, sąmoningas gamtos niokojimas, bakteriologiniai ginklai, kontrabanda, narkotinių medžiagų platinimas – viskas, kas padės sutriuškinti priešininką, naudo- jant kuo mažiau savo resursų ir įdedant kuo mažiau pastangų. Vadinasi, valstybė turi „peržengti ribas“ planuodama, kur ir kaip bus siekiama karinės pergalės, pasitelkti tarptautines organizacijas, nevalstybinius veikėjus, nevyriausybinės organizacijas ir nuolat išnaudoti priešininko silpnąsias vietas visose srityse.

Tiesa, Kinija neskelbia šios „neriboto karo“ idėjos kaip savo karinės doktrinos, nors, be karinių priemonių, siekdama politinių tikslų, ji pasitelkia ir psichologinį, ir informacinį, ir teisinį karą. Vienas tokių pavyzdžių – Kinijos, kaip daugiatautės, kultūriškai tolerantiškos valstybės, įvaizdžio propagavi- mas pasitelkiant „YouTube“ platformą, kuri iš tiesų Kinijoje yra draudžiama – nė vienas jos pilietis teisėtais būdais negali kurti arba skelbti įrašų šioje platformoje. Pavyzdžiui, 2023 m. „Google“ panaiki- no daugiau nei 6 000 kanalų, kurie iš tikrųjų buvo Kinijos koordinuotos psichologinės operacijos dalis.

Rūsijos ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo viršininkas generolas Valerijus Gerasimovas taip pat atsižvelgė į pasikeitusį karo pobūdį ir priešininkus, su kuriais teks susidurti mūšio lauke. Viena svarbiausių išvalgų buvo ta, kad nekarinės priemonės, tokios kaip protestų ir nepasitenki- nimo kurstymas, socialinių judėjimų finansavimas, politinių judėjimų galios stiprinimas, padeda maskuoti pasirengimą karinei **interveñcijai**. Realybėje Rūsija tapo pirma valstybe, pademons- travusia, kad XXI amžiaus hibridinis karas – tai karinių ir nekarinių priemonių pasitelkimas, kai nelieta aiškių ribų tarp karo ir taikos.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kaip Kinija, siekdama savo tikslų, naudoja „YouTube“ platformą?
2. Nurodykite priežastis, lėmusias po Šaltojo karo susiformavusią hibridinio karo koncepciją.
3. Išskirkite du pagrindinius hibridinio karo elementus ir paaiškinkite, kaip jie keičia įprastą suvokimą apie karą.

Krymo aneksija ir karo Ukrainoje pradžia

2014 m. Krymo aneksija ir įsipiešęs karas tarp Rusijos remiamų separatistų Ukrainos rytuose ir Ukrainos reguliariosios kariuomenės tapo pirmuoju visuotinai žinomu hibridiniu karu, kuris netgi paskatino išplėsti pačią hibridinio karo sampratą ir įtraukti ją į NATO, Europos Sąjungos bei jų valstybių narių saugumo ir gynybos darbotvarkes. Kas būdinga Rusijos hibridiniam karui su Ukraina? Pirmiausia pasirengimas jam vyko nuosekliai ir sistemingai, išanalizavus silpnąsias Ukrainos politikos, valstybės valdymo sistemos, ekonomikos, infrastruktūros vietas. Rusija Ukrainoje ne tik sukūrė ją remiančių nevyriausybinių organizacijų bei žiniasklaidos priemonių tinklą, bet ir aktyviai skatino šalies visuomenės nepasitikėjimą valstybės institucijomis, stiprino separatistinius judėjimus, didino Ukrainos ekonominę priklausomybę nuo Rusijos, papirkinėjo politikus, administracijos darbuotojus, bendradarbiavo su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis.

Rusija pasitelkė kariuomenę, norėdama pademonstruoti galią ir ryžtą. Prisidengdama kariūnėmis pratybomis, ji prie Ukrainos sienų sutelkė 150 000 karių, siekdama įbauginti Ukrainą. Tuo metu Rusijos specialiųjų pajėgų kariai, vilkintys civilius drabužius (dar žinomi kaip „žalieji žmogeliukai“ arba „mandagūs žmonės“), kartu su prorusiškais Ukrainos piliečiais, privačiomis kariūnėmis bendrovėmis ir organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis užėmė Krymo parlamentą, ministrų tarybą, oro uostus ir kitus strateginius objektus. Jų užduotis buvo sukurti nevaldomos krizės įvaizdį, kad atsirastų dingstis įvesti Rusijos „taikdarius“, kurie gintų taikius rusakalbius piliečius Ukrainos teritorijoje.

Rytų Ukrainoje buvo įgyvendinami tokie patys veiksmai, kaip ir Kryme, kartu su intensyvia informacine kampanija, kuria siekta demoralizuoti Ukrainos karines pajėgas, policiją, politikus, administracijos darbuotojus ir kitus, susilpninti jų pasiryžimą priešintis. Rusija

10.2 pav. | „Žaliasis žmogeliukas“ Rusijos propagandoje

Šaltinis: 9gag.com

10.3 pav. | Prorusiškų sukilėlių norima sukurti Novorosija

Šaltinis: khmertimeskh.com

organizavo Ukrainoje prieš teisėtą vyriausybę nukreiptus protestus, išaugusius į riaušes, bloka-vo bet kokias galimybes suvaldyti chaosą bei smurtą ir, pasitelkdama žiniasklaidą bei socialines medijas, vietos gyventojų akyse įteisino alternatyvią politinę ir administracinę valdžią. 2014 m. kovo mėnesį Kryme ir Donbaso regione įvyko referendumai, kuriais buvo siekiama įteisinti atsisiskyrimą nuo Ukrainos ir „paprašyti Rusijos pagalbos“ apsaugant nepriklausomybę (Luhansko ir Donecko atvejais) arba prisijungti prie Rusijos Federacijos (Krymo atveju). Tuo pačiu metu vykusios kibernetinės atakos, dezinformacijos ir propagandos sklaida, ekonominis ir diplomatinis spaudimas padarė Ukrainai ne tik ekonominės žalos, bet ir neleido suvaldyti krizės.

Svarbiausiu šio Rusijos hibridinio karo su Ukraina elementu tapo Rusijos neigimas, kad ji aneksavo Krymą ir kad jos kariai dalyvauja kariniuose veiksmuose Rytų Ukrainoje. Hibridinio karo koncepcija buvo išplėsta apimant slaptus veiksmus, apgaulę ir **atribucijos** (priežasties, šaltinio arba veiksmo „autorius“ nustatymas) neigimą. Hibridiniame kare riba tarp karo ir taikos išnyksta.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokius hibridinio karo elementus Rusija naudojo aneksuodama Krymą ir vykdydama karinius veiksmus prieš Ukrainą?
2. Kodėl, jūsų manymu, Rusija nepripažino, kad aneksavo Krymą ar skatino separatizmą Ukrainoje?

Hibridinės grėsmės – hibridinio karo šaukliai

Nors Rūsijos hibridinio karo su NATO arba Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, vedančio prie teritorijų aneksijos, arba konvencinio karo scenarijus atrodo mažai tikėtinas, viena tapo aišku – autokratinės valstybės, siekdamos savo politinių tikslų, naudoja ne tik karinę galią. Karinių ir nekarinių, konvencinių ir nekonvencinių, atvirų ir slaptų, valstybinių ir nevalstybinių veikėjų veiksmų derinimas siekiant konkrečių tikslų ir oficialiai neskelbiant karo laikomas hibridinėmis grėsmėmis. Ši koordinuota kenkimo veikla atliekama pasitelkiant įvairias priemones ir veiksmus skirtingose srityse, pavyzdžiui: šnipinėjimą renkant informaciją apie energijos tiekimo infrastruktūrą, tiesiogines užsienio investicijas į strategines valstybės verslo šakas, tūkstančius pranešimų apie ketinimus susprogdinti mokyklas, finansinę paramą antivalstybinę veiklą skatinančioms organizacijoms, kibernetines atakas prieš privačius verslus, grasinimus panaudoti masinio naikinimo ginklus, manipuliavimą visuomenės nuomone per socialines medijas, ekonomines blokadą, korupcijos skatinimą ar ryšių kabelio jūroje pažeidimą. Tokia veikla siekiama priversti taikinį elgtis taip, kaip naudinga priešiškam veikėjui, nepaisant taikinio interesų ir valios. Taigi, hibridinė grėsmė iš esmės yra nepageidaujama įtaka arba netgi prievarta.

Nors veikėjas, veiksmas sukeliantis hibridines grėsmes, to nepripažįsta siekdamas išvengti atsakomybės bei sankcijų, jo pagrindinis tikslas yra mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis, panaudojant kuo mažiau resursų, išnaudoti demokratiškas valstybių silpnąsias vietas arba netgi jas sukurti kišantis į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus tiek savivaldos, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu.

Demokratinėms valstybėms būdinga **pliuralistinė visuomenė** – skirtingos nuomonės yra natūrali demokratijos išraiška. Tačiau atviros pliuralistinės visuomenės yra ir lengviau paveikiamos priešiško valstybių siekių jas suskaldyti ir sukiršinti. Religinės, etninės, socialinės, ekonominės, vertybinės ir daugelis kitų takoskyrų naudojamos hibridinėms grėsmėms demokratinėse valstybėse sukelti. Priešiško veikėjo veiksmais, darančiais žalą įvairiose valstybės valdymo, viešosios politikos ir piliečių gyvenimo srityse, tokiose kaip gynyba, politika, ekonomika, informacinė ir kibernetinė veikla, kultūra, švietimas ir mokslas, siekiama pakenkti demokratijai darant neigiamą poveikį piliečių tarpusavio pasitikėjimui ir pasitikėjimui valstybės institucijomis. Kaip teigia Europos kovos su hibridinėmis grėsmėmis kompetencijos centras, veikiantis Suomijoje, piliečių pasitikėjimą mažina:

- a) nusivylimas dėl pažeidžiamų teisių ir laisvių ar teisės viršenybės principo,
- b) subjektyvi nuomonė, kad su jais elgiamasi neteisingai,
- c) negalėjimas pasinaudoti viešosiomis paslaugomis ar prekių stoka,
- d) politikų atsakomybės ir atskaitomybės vengimas,
- e) valstybės institucijų ir privataus verslo negebėjimas pasirengti galimoms (ypač numanomoms) krizėms.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite ne mažiau kaip tris priemones arba veiksmus, kurie yra pasitelkiami siekiant priversti kitas valstybes elgtis taip, kaip naudinga priešiškiems veikėjams.
2. Kodėl priešiškomis valstybėms lengviau paveikti atviras pliuralistines visuomenes, lengviau jas suskaldyti?
3. Kurie veiksniai, jūsų nuomone, labiausiai silpnina piliečių pasitikėjimą savo valstybe? Argumentuokite.

Nelegalioji migracija – hibridinio karo pavyzdys

Kaip koordinuoti valstybinių ir nevalstybinių veikėjų kenkimo veiksmai pasireiškia Lietuvės atveju? 2021 m. birželio 4 dieną Lietuvės ir Baltarusijos sieną neteisėtai bandė kirsti ir buvo sulaikyti 52 asmenys. Iš pirmo žvilgsnio tai gali neatrodyti kaip didelė nacionalinio saugumo grėsmė. Tačiau į Lietuvės teritoriją neteisėtai bandę patekti Baltarusijos, Rūsijos, Irako ir Širijos piliečiai buvo autokratinės Baltarusijos, koordinuojančios veiksmus su Rūsija, sąmoningai sukeltos nelegaliosios migracijos į NATO ir Europos Sąjungos šalis: Latviją, Lietuvą ir Lenkiją – pradžia.

Nelegalioji migracija buvo organizuojama bendradarbiaujant Baltarusijos valstybinėms institucijoms, turizmo įmonėms ir žmonių kontrabandininkams. Turizmo įmonės Vidurinių Rytų šalyse, bendradarbiaudamos su Baltarusijoje įsteigtomis įmonėmis, organizavo turistines keliones į Minską, o Baltarusijos užsienio reikalų ministerija šioms „turistams“ išdavė vizas. Tada jie, atsidūrę Baltarusijoje, organizuotai arba pavieniui buvo gabenami prie Baltarusijos sienos su kaimyninėmis Europos Sąjungos valstybėmis ir neteisėtais būdais bandė patekti į Latvijos, Lietuvos ar Lenkijos teritoriją, padedant Baltarusijos pasieniečiams ar kitiems valstybinių institucijų atstovams.

Sulaikius daugiau nei 4 000 asmenų, bandžiusių neteisėtai patekti į Lietuvą, ir juos apgyvendinus migrantų centruose, priimtas sprendimas daugiau migrantų į Lietuvą neįsileisti

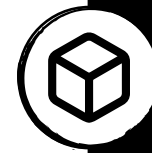

10.4 pav. | Kariai stato užtvary Lietuvės ir Baltarusijos pasienyje
Krašto apsaugos ministerijos nuotrauka

ir juos nukreipti į pasienio kontrolės punktus. Kaip teigia Lietuvos valstybės saugumo departamentas, su migrantų srautu į Lietuvą bandė patekti ir asmenys, slėpę ryšius su teroristinėmis ar ekstremistinėmis organizacijomis (pavyzdžiui, „Islamo valstybe“) bei dalyvavę sukarintų grupuočių, rengusių išpuolius prieš NATO šalių karių Iraką, veikloje. Augančius migrantų srautus prie Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos sienų lydėjo agresyvi Rusijos ir Baltarusijos propagandos kampanija. Pavyzdžiui, nuolat buvo skleidžiama melaginga informacija apie sienos apsaugos tarnybų pareigūnų žiaurų elgesį su migrantais, žmogaus teisių ir laisvių pažeidimus, nežmoniškas migrantų gyvenimo sąlygas, kartu Lietuvos visuomenę buvo bandoma įtikinti, kad pinigai, išleidžiami migrantams išlaikyti, geriau būtų leidžiami šalies gyventojų reikmėms.

Valstybės, siekdamos suvaldyti krizę, buvo priverstos prie savo sienų dislokuoti karių, eikvoti resursus kuriant migrantų stovyklas, statyti fizinį barjerą, malšinti riaušes ir t. t. Tai tik dar labiau skatino propagandinius naratyvus. Lietuvai ir kitoms valstybėms neįsileidžiant migrantų, jų atgal nebepriėmė ir Baltarusijos pareigūnai – taip žmonės įstrigo tarp dviejų valstybių. Lietuvos pareigūnai šiems migrantams teikė medicininę bei humanitarinę pagalbą, nors tuo metu buvo nustatyti pasienyje su Baltarusija dirbantys Lietuvos pareigūnai ir jiems iš suklastotų paskyrų siunčiami grasinimai.

Nuo 2021 m. rugpjūčio mėnesio iki 2023 m. vidurio į Lietuvos teritoriją iš Baltarusijos neįleista daugiau nei 20 000 asmenų (dauguma į Lietuvą bandė patekti ne vieną kartą). Kodėl prieš Lietuvą, Latviją ir Lenkiją organizuota ši hibridinė ataka? Baltarusijos vadovas Aliaksandras Lukašenka siekė atkeršyti kaimyninėms valstybėms už Baltarusijos opozicijos, norinčios nuversti neteisėtą jo režimą, palaikymą bei taikomas Europos Sąjungos sankcijas po 2020 m. prezidento rinkimų, kai, remdamasis suklastotais rezultatais, jis pasiskelbė prezidentu šeštą kadenciją iš eilės.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. Hibridinio karo koncepcija atskleidžia „neriboto karo“ idėją – visos priemonės visose srityse gali būti naudojamos prieš priešininką siekiant karinės pergalės. Hibridinis karas – tai tokia karo forma, kai įprastinės konvencinio karo taktikos yra derinamos su nekarinėmis priemonėmis, tokiais kaip kibernetinės atakos, informacinės atakos, ekonominės spaudimo priemonės ir sankcijos, perversmo skatinimas bei organizavimas. Vykdam hibridinį karą, pasitelkiamos ne tik kariuomenės reguliariosios pajėgos, bet ir privačios karinės bendrovės, sukarintos ar teroristinės grupuotės, organizuotos nusikalstamos grupuotės. Taigi, hibridinį karą gali vykdyti tiek valstybiniai, tiek nevalstybiniai veikėjai.
2. Rusijos hibridinio karo samprata pabrėžia ne tik karinių ir nekarinių priemonių koordinuotą naudojimą siekiant politinių tikslų, bet ir slaptų netiesioginių veiksmų, silpninančių priešininką, naudojimą įtraukiant karines jėgas. Pagrindinis tikslas – pasiekti, kad žalą sukėlusius veiksmus būtų sunku priskirti Rusijai, todėl veikiama per nevalstybinius veikėjus, didelis dėmesys skiriamas psichologinėms operacijoms, informacinėms atakoms ir pan. Geriausias Rusijos hibridinio karo pavyzdys – Krymo aneksija ir nepripažintų respublikų sukūrimas Ukrainos rytuose. Baltarusijos hibridinio karo pavyzdys – nelegaliosios migracijos srautų organizavimas prie Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos sienų. Kinija taip pat pasitelkė hibridinę taktiką prieš Lietuvą, kai ši atidarė Taivaniečių atstovybę Vilniuje (žr. 8 temą).
3. Hibridinės grėsmės yra priešiško valstybinio arba nevalstybinio veikėjo veiksmai, darantys žalą valstybės gyvybinėms funkcijoms arba politinių sprendimų, susijusių su valstybės interesais, priėmimo procesams. Hibridinės grėsmės trukdo veiksmingai įgyvendinti priimtus sprendimus, mažina piliečių pasitikėjimą valstybinėmis institucijomis. Tokie priešiški veikėjų veiksmai reikalauja koordinuotų valstybinių ir (arba) savivaldos institucijų veiksmų, kurie sumažintų patiriamą žalą ir užkirstų kelią tokiai žalai ateityje. Dažnai priešiški veikėjai tiesiog siekia vienu metu ir priversti eikvoti šalies resursus kovai su dirbtinai sukeltomis krizėmis, ir paveikti politinių sprendimų priėmimo procesus, ir paskatinti visuomenės nelojalumą savo valstybei.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kodėl nelegalioji migracija yra laikoma hibridinio karo dalimi.
2. Ko siekė Baltarusija organizuodama ir vykdydama nelegaliąją migraciją?
3. Kokias priemones panaudojo Lietuva ir kitos regiono šalys siekdamos sustabdyti nelegaliąją migraciją? Kaip manote, kuri priemonė turėjo didžiausią poveikį? Argumentuokite.

Apibendriname

Kaip galima kovoti su hibridinėmis grėsmėmis arba išvengti hibridinio karo? Svarbiausia strategija yra atgrasyti autokratinės valstybės ir nevalstybinius veikėjus nuo priešiškių veiksmų. Atgrasymas apima ne tik bausmes ir sankcijas už tokius veiksmus, bet ir prevenciją, tai yra galimų jų taikinių stiprinimą, taip mažinant priešininko galimybes padaryti žalos. Pavyzdžiui, Lietuvoje atnaujinti ir keičiami įstatymai, susiję su užsienio investicijomis į strategines verslo šakas, draudžiami propagandą transliuojantys televizijos kanalai, atsisakoma energijos išteklių ir žaliavų importo iš priešiškių valstybių, su NATO partneriais dalijamasi informacija apie priešiškių valstybių žvalgybos institucijų veiklą, įsteigtas Krizių valdymo centras, kuris vertina grėsmes nacionaliniam saugumui ir koordinuoja atsaką į jas. Šie veiksmai leidžia didinti valstybės atsparumą hibridinėms grėsmėms ir atgrasyti priešininkus, taip pat stiprina gynybinius valstybės ir kartu NATO pajėgumus.

Medijų poveikis visuomenei

DR. VIKTOR DENISENKO

Temos reikšmingumas

- ➔ Galima drąsiai sakyti, kad šiandien gyvename medijų pasaulyje. Teigiama, kad lygiai taip pat, kaip XIX amžiaus pradžioje pasaulį sudrebino pramoninė revoliucija, XX amžiaus pabaigoje mūsų kasdienybę pakeitė kita – informacinė revoliucija. Tai sustiprino įvairių medijų: spaudos, radijo, televizijos, galiausiai – interneto, vaidmenį, nes būtent jos yra pagrindinės informacijos perdavimo tarpininkės.
- ➔ Medijų reikšmę rodo ir kiti faktai. Šiandien sunku įsivaizduoti modernaus žmogaus gyvenimą be prieigos prie interneto. Išmaniųjų telefonų technologija lėmė tai, kad beveik kiekvienas nešiojamasis įrenginys, leidžiantis akimirksniu pasiekti neaprėpiamus informacijos klodus. Net ir jūs, dabar skaitantys šias eilutes, šalia turite išmanųjį įrenginį.
- ➔ Technologijos suteikia fantastiškų galimybių tobulėti, mokytis ar tiesiog pramogauti. Tačiau jos turi ir tamsiąją pusę. Minėtuose beribiuose informacijos klostuose aptinkama ne tik naudingų kokybiškų žinių. Medijos atveria priegą ir prie nekokybiškos, melagingos ar net žalingos informacijos. Interneto terpė tampa ir nusikaltimų erdve. Nė vienas žmogus šiandien negali kritiškai ir analitiškai įvertinti visos informacijos, patenkančios į jo akiratį. Net labai pažangus, daug žinantis, protingas žmogus nėra apsaugotas nuo neigiamo nekokybiškos informacijos poveikio.
- ➔ Informacinė erdvė šiandien neturi aiškių fizinių ribų. Nacionalinės sienos nubrėžtos internete gana santykinai, net kalbos veiksnys, atsiradus automatinėms vertimo priemonėms, nėra toks reikšmingas kaip kadaise. Tai atveria galimybes valstybėms (ar net tam tikriems dariniams, pavyzdžiui, teroristinėms organizacijoms) siekti informacinės įtakos kitų valstybių viešojoje erdvėje. Dėl visų šių priežasčių svarbu išsiaiškinti, kokias galias turi medijos, kaip ir kokiais būdais jos gali daryti įtaką žmogui, jo pasaulėžiūrai bei sprendimams.

4. Kovos su hibridinėmis grėsmėmis strategija apima atgrasymą ir atsparumo didinimą. Hibridinių grėsmių atgrasymo priemonėmis siekiama, kad priešininkų kenkimo veiksmų sąnaudos būtų didesnės nei gaunama nauda, o už mėginimą atlikti šiuos veiksmus priešininkas sulauktų sankcijų, t. y. bausmės. Atsparumas hibridinėms grėsmėms yra gebėjimas atlaikyti, prisitaikyti ir atsigauti po priešiško veikėjo veiksmų sukeltos saugumo krizės ar patirtos žalos. Tiek atgrasymo, tiek atsparumo strategijos apima visuomenės atsparumo hibridinėms grėsmėms didinimo priemones: pilietiškumo skatinimą, kibernetinės higienos ir informacinio raštingumo įgūdžių ugdymą ir pan.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaškindite, kuo hibridinis karas skiriasi nuo konvencinio karo.
2. Kokia yra „neriboto karo“ koncepcija? Kuo ji pavojinga demokratinėms šalims?
3. Kodėl Krymo aneksija ir karas Ukrainos rytiniuose regionuose yra traktuojamas kaip hibridinis Rusijos karas su Ukraina?
4. Kas yra hibridinė grėsmė? Kokios jos gali būti ir kaip pasireiškia? Nurodykite ir apibūdinkite ne mažiau kaip dvi.
5. Kokių sunkumų Lietuvai sukėlė Baltarusijos vykdoma nelegalioji migracija? Nurodykite ir apibūdinkite ne mažiau kaip dvi problemas.
6. Kokios galimos kovos su hibridinėmis grėsmėmis priemonės? Išskirkite ne mažiau kaip dvi priemones.

Informacijos ir mūsų elgesio sąveika

Mūsų turima ar gaunama informacija tiesiogiai veikia priimamus sprendimus. Pirmiausia labai paprastas pavyzdys. Jeigu žmogus, ruošdamasis į lauką, pažiūri pro langą ir mato, kad lauke lyja, tikėtina, kad, išeidamas iš namų, jis pasiims skėtį. Tai bus suprantamas logiškas sprendimas. Tokį sprendimą lemia žmogaus gauta informacija (už lango lyja) ir tam tikri jo norai ar prioritetai (išlikti sausam, nepermirkti). Jeigu už lango giedra ir orų prognozė nežada kritulių – skėtis greičiausiai liks namie.

Pavyzdys su skėčiu gali pasirodyti juokingas ar nereikšmingas. Tačiau pagal tą patį modelį, t. y. informacija – sprendimas, galimas ir sudėtingesnis pavyzdys. Įsivaizduokime atvejį, kai žmogus nuolatos naudoja nepatikimus informacijos šaltinius, kurie siekia įtikinti jį, kad „karo pavojaus atveju Lietuvos neįmanoma apginti“, kad „Lietuvą yra maža ir silpna valstybė, kuri ir paros neatsilaikys prieš rimtesnį priešą“, kad „niekas Lietuvai, įskaitant ir NATO, į pagalbą neateis“ ir pan. Žmogus priima tuos teiginius už gryną pinigą ir tiki, kad jie yra teisingi bei atspindi realybę. Iškilus realiam pavojui, toks žmogus turbūt nesiimtų jokių veiksmų, nebandytų priešintis ar padėti ginti valstybės, nes būtų įsitikinęs, kad tai beprasmiška ir nelogiška, nes „Lietuvos neįmanoma apginti“.

Vieno tokio žmogaus elgesys ir sprendimai stipriai nepaveiktų Lietuvos saugumo, tačiau pabandykime įsivaizduoti, kad tokių žmonių yra daug ar net kad taip mąstančių žmonių yra dauguma. Tai jau taptų rimtu išbandymu šalies saugumo situacijai. Įvyktų paradoksali dalykas – žmonių, įsitikinusių, kad „Lietuvos neįmanoma apginti“, pasyvumas paverstų šį teiginį realybe.

Kitaip sakant, jeigu priešui pavyktų paveikti žmonių mąstymą, jis galėtų įgyti pranašumą ir užsitikrinti pergalę dar iki karo. Ši mintis nėra nauja. Legendinis kinų karo teoretikas Sun Tzu V amžiuje prieš Kristų rašė savo traktate „Karo menas“: „Šimtą kartų kautis mūšiuose ir šimtą kartų laimėti nėra meistriškumo viršūnė. Pavergti priešą kariauną be kovos – štai tikra meistriškumo viršūnė.“

III pav. | Kinų karo teoretikas Sun Tzu
Šaltinis: vle.lt

Tai įdomu!

2022 m. vasario 24 d. Rusija pradėjo atvirą karą su Ukrainą (maskuojama hibridinė Rusijos agresija prieš kaimyninę valstybę tęsėsi nuo 2014 metų). Numanoma, kad Maskvą tikėjosi greitos pergalės. Rusija planavo palaužti Ukrainą per trumpą laikotarpį – nuo trijų dienų iki savaitės. Savo planuose Rusija rėmėsi turimu galios pranašumu. Viešai buvo teigiama, kad Rusijos kariuomenė „antra pagal galingumą pasaulyje“ (po JAV). Tačiau ir Ukrainos kariuomenė, ir šalies visuomenė stėjo ginti savo žemės. Ukrainą parodė, kad sugeba kautis su Rusijos kariuomene kaip su lygia. Nemažai kitų valstybių, tarp jų ir Lietuva, suskubo padėti Ukrainai aprūpindamos ginkluote. Galima pabandyti įsivaizduoti, kaip klostytųsi įvykiai, jeigu Ukrainos visuomenė būtų įsitikinusi, kad nuo „antros pagal galingumą kariuomenės pasaulyje“ neįmanoma apsiginti.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Pasvarstykite, kokį vaidmenį mūsų gyvenime atlieka informacija.
2. Paaiškinkite, kokį poveikį galime padaryti pasitelkę informaciją. Pateikite teigiamo ir neigiamo poveikio pavyzdžių.
3. Paaiškinkite Sun Tzu mintį: „Pavergti priešą kariauną be kovos – štai tikra meistriškumo viršūnė.“

Medijos leidžia pažinti pasaulį

Jau analizavome Rusijos karo su Ukrainą pavyzdį, bet paklauskime savęs, iš kur mes žinome apie šį karą. Iš kur apskritai žinome apie tai, kas vyksta pasaulyje, šalyje ar net gimtajame mieste?

Tenka pripažinti, kad mūsų tiesioginio pažinimo laukas yra labai ribotas. Žinoma, patikimesnė informacija yra ta, kurią matome savo akimis. Tik tiesioginis įvykio liudininkas gali tiksliai ir aiškiai paliudyti apie tai, kas įvyko. Tačiau mūsų matymo laukas yra ribotas – vienu metu galime būti tik vienoje vietoje. Mes nematome, kaip sprogsta bombos Ukrainoje, kaip vyksta pilietinis karas Sirijoje. Greičiausiai patys nepamatysime, kaip baigsis minėti konfliktai ir kur nors prasidės kiti. Tačiau mes ŽINOSIME apie tai.

Žinių apie įvykius pasaulyje mums suteikia medijos. Jos perduoda vaizdus, pasakoja istorijas apie tai, kas įvyko kitur. Medijos leidžia mums orientuotis pasaulyje. Nematydami visko

patys, vis vien žinome, kur kas vyksta. Orientuotis pasaulyje mums reikia ir tam, kad galėtume priimti teisingus sprendimus. Pavyzdžiui, tiems, kas mėgsta keliauti, pravartu žinoti, kurioje šalyje yra ramu ir saugu, o į kurį pasaulio kraštą geriau kelionės neplanuoti dėl nepalankios saugumo situacijos ar bręstančio konflikto. Bendras pasaulio vaizdas taip pat leidžia mums geriau suprasti globalius procesus. Atsižvelgdami į informaciją, kuri patenka į mūsų akiratį, mes galime padaryti išvadą, kam tenka atsakomybė už vieną ar kitą konfliktą. Kas yra agresorius, o kas yra auka.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Nurodykite ne mažiau kaip tris medijų rūšis. Kurią iš jų jūs naudojate dažniausiai? Paašškinkite kodėl.
2. Paašškinkite, kodėl mums reikalingos medijos. Kaip jos veikia mūsų kasdienybę?
3. Nurodykite, kokią informaciją mes sužinome iš medijų.
4. Pasvarstykite, ar be medijų mūsų žinojimo ir pažinimo laukas būtų toks pat. Atsakymą argumentuokite.
5. Padarykite eksperimentą. Surašykite sąrašą 10 jums žinomų pasaulio įvykių, kurie vyksta dabar arba įvyko neseniai, per pastaruosius metus. Pabandykite atsakyti į klausimą, iš kur jūs apie tuos įvykius sužinojote: perskaitėte socialinėse medijose, sužinojote iš žiniasklaidos, papasakojo draugai ar pažįstami. Išbraukite iš sąrašo tuos įvykius, apie kuriuos nebūtumėte sužinoję be medijų pagalbos. Atsakykite į klausimą: kiek sumažėtų jūsų žinios apie pasaulį, jeigu nebūtų medijų?

Sąveika tarp medijų poveikio ir saugumo

Neabejojama, kad medijos daro poveikį žmonėms. Tačiau kiek šis poveikis stiprus ir veiksmingas? Šiuo klausimu jau sunkiau išvengti diskusijų. Pirmiausia verta paminėti mokslo pasaulyje žinomą žiniasklaidos poveikio teoriją. Ji pabrėžia, kad žiniasklaida daro įtaką formuojant auditorijos nuomonę ir pažiūras (numanoma, kad itin stipri įtaka yra tada, kai auditorija dar neturi susidariusi nuomonės vienu ar kitu klausimu). Tai atveria galimybę daryti žmonėms tikslinį poveikį. Kaip savo knygoje „Atsargiai – propaganda“ rašo Vilniaus universiteto mokslininkas Mantas Martišius: „Apskritai, paveikus informacijos sklaidos priemonės ir jų perduodamą informaciją, galima daryti įtaką visuomenės suvokimui.“

Toliau kyla dar vienas klausimas: kaip yra susiję medijų poveikis ir saugumas? Kalbant apie tai, svarbu išskirti kelis aspektus. Demokratinėje valstybėje medijos, visų pirma laisva ir nepri-

11.2 pav. | Laisva žiniasklaida palaiko demokratiją

Šaltinis: thedailystar.net

klausoma žiniasklaida, yra neatsiejama bendro demokratinio proceso dalis. Žiniasklaida net yra vadinama ketvirtąja valdžia, pabrėžiant jos galimybes daryti realią įtaką visuomenės gyvenimui. Žiniasklaida taip pat kartais palyginama su sarginiu šunimi. Toks palyginimas nėra žeminantis. Žiniasklaida saugo demokratinius procesus, stebi valdžios struktūras ir nurodo politinio bei visuomeninio gyvenimo negeroves, verčia valdžią į jas reaguoti.

Dar viena demokratinėi santvarkai svarbi žiniasklaidos funkcija yra tarpininkavimas tarp valdžios ir visuomenės. Kalbant paprasčiau, žmonės sužino iš žiniasklaidos apie valdžios sprendimus, mato jos argumentus, kuriais vienas ar kitas sprendimas buvo paremtas, o valdžios atstovai iš žiniasklaidos sužino apie visuomenės reakciją į sprendimus: ar žmonės juos priima, ar yra pasipiktinę ir nelaimingi. Kitaip sakant, žiniasklaida palengvina visuomenės ir jos išrinktų valdžios atstovų dialogą, leidžia pamatyti negeroves, padeda orientuotis esamoje situacijoje ir visuomenei, ir valdžiai.

Kitaip sistema veikia nelaisvose valstybėse, vadinamose **diktatūromis**. Čia irgi egzistuoja valdžios ir žiniasklaidos sąveika, bet ji yra visiškai kitokia. Nelaisvose valstybėse žiniasklaida tampa autoritarinės valdžios instrumentu. Jos funkcija – ne tiek informuoti visuomenę, kiek skleisti valdžiai naudingą informaciją – propagandą.

Per propagandą nelaisva valstybė gali siekti paveikti ir savo visuomenę, ir kitas, pavyzdžiui, kaimynines, valstybes. Vidinė propaganda pirmiausia siekiama ugdyti visuomenės paklusnumą, stiprinti valdžios palaikymą (pvz., sutelkiant visuomenę palaikyti politinį lyderį). Tam naudojamos įvairios manipuliavimo technikos. Pavyzdžiui, valstybė gali būti vaizduojama kaip apgulta tvirtovė, iš visų pusių apsupta priešų.

Poveikis kitoms valstybėms atrodo kiek kitaip. Priešiška šalis bando įsibrauti į kitos valstybės medijų (plačiau – informacinę) erdvę. Įsibrovusi ji skleidžia teiginius, diskredituojančius valstybę, prieš kurią yra nukreiptas veiksmas. Skleidžiant propagandą, siekiama sukelti nepasitenkinimą atakuojamos valstybės visuomenėje, ją skaldyti, kelti įtampą. Tam dažnai išnaudojamos realios valstybės problemos: jos išdidinamos, plėtojamos jautrios temos, spekuliuojama jomis.

Tai įdomu!

2015 m., duodamas interviu amerikiečių televizijos kanalui CBS, Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas pareiškė, kad, pasidomėjęs statistika, pasibaisėjo tuo, jog Lietuvoje „tegyvena vos 1,4 mln. žmonių“, o sovietmečiu gyveno daugiau nei 3 milijonai. Rusijos vadovas pateikė šį pavyzdį kaip įrodymą, kad Lietuvą vargsta dėl pasirinkto euroatlantinės integracijos kelio, siekdama suartėti su Vakaraais ir nutraukdama glaudesnius ryšius su Rusija, todėl žmonės bėga iš šalies.

Ekonominės emigracijos problema yra reali – Lietuvoje ji neneigiama. Tačiau V. Putinas pateikė klaidingus statistinius duomenis – 2015 m. Lietuvoje gyveno 2,9 mln. gyventojų. Problema buvo smarkiai padidinta, o klaidingi skaičiai panaudoti siekiant manipuluoti.

Žmonės, nežinantys tikrų skaičių ir nesidomintys situacija Lietuvoje (pvz., dalis JAV ar Rusijos gyventojų), galėjo patikėti V. Putino žodžiais ir priimti jo argumentus. Taip globalioje informacinėje erdvėje buvo sukurtas klaidingas įsivaizdavimas apie socialinę, ekonominę ir demografinę Lietuvos padėtį.

Žiūrint per nacionalinio saugumo prizmę, galima konstatuoti, kad medijos ir jų galimybė daryti poveikį yra vienas iš tiesioginių šios temos objektų. Kalbant paprastai, be kokybiškai ir tinkamai veikiančių medijų negali egzistuoti šiuolaikinė demokratinė valstybė. Jos užtikrina visuomenės teisę gauti patikimą, tiesą atitinkančią informaciją.

Tačiau priešiška nusiteikusi jėga siekia veikti medijų erdvėje, įgyvendinti joje informacines operacijas, nukreiptas prieš valstybės visuomenę. Šios operacijos įgyvendinamos slapčia, maskuojant jas kaip natūralius medijų erdvės procesus. Tokių operacijų tikslas yra paveikti visuomenę ar jos dalį (tarkime, skatinant įtampą tarp skirtingų visuomenės sluoksnių). Taip yra silpninama valstybė, išjudinamas jos vidinis stabilumas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kaip medijų daromas poveikis susijęs su saugumo sritimi.
2. Kuo skiriasi medijų vaidmuo laisvose demokratinėse ir nelaisvose nedemokratinėse valstybėse?
3. Paaiškinkite, kaip propaganda gali pasinaudoti medijomis.
4. Išskirkite ir apibūdinkite ne mažiau kaip dvi medijų savybes, leidžiančias sustiprinti nacionalinį saugumą.
5. Nurodykite ne mažiau kaip penkias temas, kurias galėtų išnaudoti arba jau išnaudoja priešiška propaganda, siekdama daryti neigiamą poveikį Lietuvos visuomenei ir kelti čia vidinius konfliktus.

Svarbu žinoti!

Kiekvieno piliečio prievolė yra žinoti, kaip veikia įvairios medijos. Žmogus turi gebėti orientuotis informacinėje erdvėje ir suprasti, su kokiomis informacijos (o gal dezinformacijos) priemonėmis susidūrė.

Verta žinoti, kurios žiniasklaidos priemonės yra vertinamos kaip kokybiškos ir patikimos, o kurios turi prastą reputaciją dėl nekokybiško ir nesąžiningo darbo. Suprantama, vartoti patartina kokybiškos žiniasklaidos produkciją, o informaciją, gaunamą iš nepatikimų žiniasklaidos priemonių, reikia vertinti itin kritiškai, neskubėti ja pasitikėti ir tikrinti pagal kitų, kokybiškų, žiniasklaidos priemonių pranešimus.

Įvertinti pateikiamos informacijos patikimumą ar net visos žiniasklaidos priemonės profesionalumą galima pagal tai, ar žiniasklaidos priemonė laikosi žurnalistikos standartų. Tai reiškia, kad tokioje žiniasklaidos priemonėje nuomonių (autorinės) skiltys turi būti aiškiai atskirtos nuo bendro informacijos ir naujienų srauto. Pačios naujienos pateiktos neutraliai, siekiant pristatyti skirtingas nuomones. Taip pat informaciniuose straipsniuose faktai turi būti aiškiai atskirti nuo įvairių šaltinių išsakomų nuomonių.

Dar sudėtingesnė situacija susijusi su medijomis plačiąja prasme. Pavyzdžiui, socialinėse medijose, tokiose platformose kaip „Facebook“, „X“ (buvęs „Twitter“), „TikTok“, gali būti pateikiama ir patikima teisinga informacija, ir melagienos. Naršant socialinėse medijose, būtina itin pasikliauti kritinio mąstymo principais. Kritinis mąstymas šiuo atveju nereiškia, kad viską reikia vertinti įtariai, niekuo nepasitikėti. Iš tikrųjų tinkamai taikomas kritinis mąstymas suprantamas kaip gebėjimas atkreipti dėmesį į galimą nepatikimą informaciją (tarkime, kai pateikiamoje informacijoje galima įžiūrėti vieno teiginio prieštaravimą kitam teiginiui ar plačiai žinomiems faktams) ir mokėti tą informaciją patikrinti.

Kalbant apie socialinių medijų aplinką, itin svarbu neskubėti dalytis abejonių keliančia informacija ir žiniomis. Neretas atvejis, kai melagienų suklaidintas žmogus pasidalija jomis savo paskyroje. Taip vartotojas, atkartodamas nepatikimą informaciją ir prisidėdamas prie jos platinimo, atlieka savotišką stiprintuvo funkciją. Be to, taip sukuriamas informacijos patikimumo iliuzija (pavyzdžiui, kai ja pasidalija jums artimas žmogus, kuriuo pasitikite). Taigi, dalytis svarbia ir jau tria informacija socialinėse medijose vertėtų tik įsitikinus, kad ji patikima ir teisinga.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Įvardykite savo, kaip piliečio, prievolos informacinėje erdvėje.
2. Kaip manote, kokie gebėjimai reikalingi kiekvienam piliečiui, naudojančiam medijas ir iš jų gaunančiam informacijos? Paaiškinkite, kaip kiekvienas iš šių gebėjimų gali praversti.
3. Paaiškinkite, kodėl, analizuojant žiniasklaidoje pateikiamą informaciją, svarbu atskirti nuomonę nuo faktų.
4. Įvardykite ir apibūdinkite ne mažiau kaip tris pavojus, kuriuos kelia socialinės medijos.

Apibendrinimas

NAGRINĖDAMI ŠIĄ TEMĄ, MES SUPRATOME:

1. XX amžiaus pabaigoje mūsų kasdienybę pakeitė vadinamoji informacinė revoliucija, kuri padidino informacijos reikšmę mūsų gyvenime.
2. Ypatingas vaidmuo tenka internetui, kuris ne tik suteikia plačias galimybes kurti naują informaciją ir ją keistis, bet ir atveria kelią naujiems pavojams (pvz., kibernetiniams nusikaltimams, propagandos sklaidai).
3. Informacinės revoliucijos pokyčiai lėmė tai, kad šiandien sunku apibrėžti, kas yra nacionalinė informacinė erdvė, kur yra jos ribos ir ar jos išvis egzistuoja.
4. Esminis aspektas, lemiantis informacijos reikšmę ir galią, yra tas, kad mes priimame sprendimus vadovaudamiesi turima informacija. Nuo informacijos patikimumo ir teisingumo priklauso ir mūsų priimamų sprendimų efektyvumas. Klaidinga informacija lemia klaidingus sprendimus.
5. Kai nepatikima informacija paveikiamas vienas žmogus ar nedidelė žmonių grupė, pavojus nacionaliniam saugumui nėra didelis, bet jeigu poveikis padaromas didelei visuomenės daliai, padariniai gali būti labai reikšmingi, tam tikrais atvejais netgi kritiniai.
6. Medijos, kaip informacijos šaltinis, leidžia mums sužinoti apie įvykius pasaulyje, formuoja pasaulio vaizdo supratimą. Tai lemia ir medijų poveikį savo auditorijai, t. y. visiems mums.
7. Laisvos demokratinės valstybės yra neįsivaizduojamos be laisvų kokybiškų medijų, jos informuoja visuomenę apie įvykius ir atlieka kitas svarbias funkcijas (pvz., kritiškai vertina valdžios sprendimus, nurodo esamas socialines negeroves, kurias reikia šalinti). Nelaisvose nedemokratinėse valstybėse medijos tampa politinių režimų įrankiais, jos gali būti naudojamos ir prieš tos valstybės visuomenę, ir prieš kitas šalis.
8. Šiuolaikiniam žmogui būtina išmanyti medijas ir gebėti atskirti kokybišką informaciją nuo nekokybiškos (įskaitant propagandą ir dezinformaciją).

9. Svarbu išmanyti socialines medijas, nes jos yra patogi terpė ir patikimai, ir nepatikimai informacijai skleisti. Veikiant socialinėse medijose, itin svarbu gebėti atskirti patikimą informaciją nuo nepatikimos, nes tik pačių vartotojų sąmoningumas padeda iš socialinių medijų erdvės išvalyti nekokybišką ir kenksmingą informaciją.

APIBENDRINAMIEJI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Apibūdinkite pokyčius, kurie įvyko medijų srityje XX amžiaus pabaigoje.
2. Kokį vaidmenį mūsų gyvenime atlieka informacija?
3. Kokių sunkumų kyla apibrėžiant nacionalinę informacinę erdvę interneto amžiuje?
4. Nurodykite pavojus, susijusius su medijomis. Įvertinkite šių pavojų poveikį nacionaliniam saugumui.
5. Kokią informaciją galime sužinoti iš medijų? Kodėl tai yra svarbu?
6. Koks yra medijų vaidmuo laisvose demokratinėse valstybėse?
7. Koks yra medijų vaidmuo nelaisvose nedemokratinėse valstybėse?
8. Nurodykite ir apibūdinkite ne mažiau kaip du veiksniai, lemiančius medijų poveikį.
9. Kodėl šiuolaikiniam žmogui būtina išmanyti įvairias medijas?

10. Įsivaizduokime, kad skaitome straipsnį, kuriame pristatoma tokia situacija: straipsnyje kalbama apie Valstybės X ir Valstybės Y vadovų susitikimą. Tame pačiame straipsnyje Politologas A išsako nuomonę, kad susitikimas buvęs formalus ir bevaisis, nes Valstybės X ir Valstybės Y pozicijos ginčytiniais klausimais nesutampančios. Politologas B tame pačiame straipsnyje teigia, kad pats susitikimo faktas esąs teigiamas dalykas, rodantis, jog minėtos valstybės ieško dialogo ir bendradarbiavimo būdų. Taigi, šiame pavyzdyje FAKTAS yra Valstybės X ir Valstybės Y vadovų susitikimas. Tai, ką pasakė Politologas A ir Politologas B, yra jų nuomonės ir vertinimai, kurie taip pat vertingi, bet negali būti priskiriami faktams. Galiausiai tik laikas parodys, kurio politologo – Politologo A ar Politologo B – vertinimas buvo teisingas. Tačiau jau dabar pasvarstykite, kurio politologo nuomonei jūs pritartumėte. Pasirinkimą argumentuokite.

Žodynėlis

AMŽINÓJI TAIKÀ – 1795 m. pasirodžiusiame traktate „Į amžinąją taiką“ Imanuelis Kantas išsakė įsitikinimą, kad taikos būklė nėra natūrali, todėl ją reikia įsteigti. Kaip būdą tai padaryti filosofas nurodė „taikos sąjungos“ sukūrimą. I. Kantas įsivaizdavo, kad tai turėtų būti laisvų valstybių federacija, prie kurios šalys jungtųsi laisva valia, suvokdamos, kad narystė tokioje sąjungoje yra geriausias būdas išsaugoti ir užtikrinti laisvę sau pačiam bei kitoms valstybėms sąjungininkėms.

ANĖKSIJA – prievartinis, tarptautinius susitarimus pažeidžiantis svetimos valstybės arba dalies jos teritorijos prijungimas prie savosios.

ANKLĀVAS – valstybės teritorija arba jos dalis, iš visų pusių apsupta kitos valstybės ir neturinti jūros kranto (pvz., Vatikānas ir San Marīnas – apsupti Itālijos, Lesōtas – apsuptas Pietų Āfrikos Respublikos).

ATRIBŪCIJA – priežasties, šaltinio arba veiksmo „autorius“ nustatymas, hibridiniame kare paprastai tokia „autorystė“ neigiama.

ATSTOVÁUJAMOJI DEMOKRĀTIJA – demokratijos įgyvendinimo forma, kai valstybės valdyme piliečiai dalyvauja ne tiesiogiai, o per jų pačių išrinktus atstovus.

AUTOCHTŌNAI – senieji šalies gyventojai.

AUTOKRĀTIJA – valstybės valdymo forma, kai vienam asmeniui priklauso niekieno nekontroliuojama absoliuti neribota aukščiausioji valdžia.

AUTORITARĪZMAS – nedemokratinė valstybės valdymo forma, kai vienas asmuo ar jam lojalių žmonių grupė vykdo valdžią be formalių

apribojimų: vyriausybė nėra atskaitinga savo piliečiams už vykdomą politiką, valstybėje varžoma piliečių politinė veikla, nevyksta reguliarius ir laisvi rinkimai.

BRANDUOLĖ ŽIEMÀ – numanomos klimato sąlygos, kurios susiformuotų panaudojus didelį kiekį branduolinių ginklų.

BRANDUOLĖNIS KĀRAS – karas, kurio metu pagrindinis naudojamas ginklas yra branduolinis ginklas.

DAUGIAPŌLĖ RETŌRIKA – tai retorika, skelbianti, kad yra daug pasaulio galybių, o ne tik viena ar dvi supergalybės. Skelbiama apie augančią vidutinio dydžio valstybių – nuo Turėkijos ir Brazilijos iki Pietų Korėjos ir Austrālijos – svarbą. Rūsijos ideologas Aleksandras Duginas vadina mas vienu reikšmingiausių daugiapolės retorikos atstovų.

DE FACTO – tarptautinės teisės norma, kuria užsienio šalis pripažįsta kitos šalies arba jos vyriausybės egzistavimą, tačiau tai nesukuria didesnių politinių ir teisinių padarinių. Laikoma pirmuoju pripažinimo etapu.

DE JURE – tarptautinės teisės norma, kuria užsienio šalis pripažįsta kitos šalies arba jos vyriausybės visišką egzistavimą, užmezgami diplomatiniai santykiai.

DEKOLONIZĀCIJA – kolonizacijos panaikinimas, kai valstybė pripažįsta anksčiau jai pavaldaus krašto žmonių teisę turėti savo išrinktą visiškai nepriklausomą vyriausybę.

DEMOKRĀTIJA – valstybės valdymo forma, kai visa valdžia kyla iš piliečių valios, įstatymus leidžia laisvais ir reguliariais rinkimais renkami tautos atstovai, o valdo pagal konstitucijos nustatytus įgaliojimus veikianti vyriausybė.

DEZINFORMĀCIJA – informacija, kuria specialiai siekiama suklaidinti, pateikiant melagingą informaciją.

DIKTATORIUS – valstybės vadovas, valdantis šalį diktatūros metodais. Diktatoriais dažniausiai tapdavo monarchiją nuvertusių, ką tik susikūrusių arba nepriklausomybę iškovojusių valstybių, kuriose silpna demokratija, vadovai.

DIKTATŪRÀ – nedemokratinė valstybės valdymo forma, kuriai būdingas įstatymų nevaržomos, paprastai karinės valdžios viešpatavimas.

DIVERSIFIKĀVIMAS, DIVERSIFIKĀCIJA (lot. *diversificatio* – įvairinimas) – ekonominės veiklos, prekių bei paslaugų asortimento ir kito plėtimas, įvairinimas.

DIVERSIJA – itin pavojingas valstybinis nusikaltimas, kuriuo siekiama susilpninti valstybės ekonominę ir karinę galią arba sukelti neramumus. Diversiją gali vykdyti priešiškos užsienio slaptosios tarnybos ar vidaus teroristinės ir kitos organizuotos nusikalstamos grupuotės.

EKONŌMINĖ GRĖSMĖ – tai grėsmė valstybės stabiliam ekonominiam vystymuisi, darniai šalies raidai.

EKSKLĀVAS – valstybės teritorijos dalis, geografiškai atskirta nuo pagrindinės valstybės teritorijos ir apsupta vienos ar kelių kitų valstybių teritorijų.

EKSPĀSIJA – teritorijos ar politikos įtakos plėtimas, naudojant karines, politines ar ekonomines priemones.

EKSPANSIONIZMAS – politika, kuria valstybės, monopolijos ar jų grupės siekia plėsti savo įtaką ir vyravimo sferą.

EKSTREMIZMAS – vadovavimasis kraštutinėmis pažiūromis ir siekimas jas įgyvendinti kraštutinėmis priemonėmis.

ENERGĖTINĖ GRĖSMĖ – tai grėsmė šalies elektros energetikos sistemai, kai neišnaudojamos galimybės savarankiškai apsirūpinti elektra, yra nepakankamas kiekis naftos ir naftos produktų atsargų bei rezervinių atsargų, neužtikrinami energijos ištekliai kritinėse situacijose.

ĖTNINIS KONFLIKTAS – konfliktas tarp dviejų ar daugiau etninių grupių dėl politinių, socialinių, ekonominių ar religinių priežasčių. Siekiama vienos etninės grupės lyderiavimo prieš kitą ar kitas grupes.

ĖTNINIS VĀLYMAS – veiksmai, nukreipti prieš etninę ar religinę grupę, bandant ją išvartyti iš tam tikros teritorijos, naudojant radikalias priemones (pvz., smurtą, žudymą).

ĖTNOSAS (dar vadinama **ėtnine grupe**) – tai žmonių bendrija, kurią sieja bendra kilmė.

EUROATLĀNTINĖ INTEGRĀCIJA – tai Europos šalių ir Šiaurės Amerikos suvienijimo procesas per politinius, ekonominius ir saugumo ryšius, pirmiausia pasireiškiančius tokiose organizacijose, kaip NATO ir Europos Sąjunga.

FUNDAMENTALIZMAS – dažniausiai religijoje ir politikoje pasitaikantis kokios nors tiesos supratimas, griežtai paremtas jos pagrindinėmis idėjomis, kurių laikomasi be kompromisų.

GENOCIDAS – tautinės, rasinės ar religinės grupės naikinimas.

GEOPOLĪTIKA – mokslas, tiriantis politinių procesų geografinius aspektus, jos objektas dažniausiai yra valstybių galios netolygaus geografinio pasiskirstymo priežastys ir politiniai padariniai.

GEOPOLITINIS KŌDAS – strateginių prielaidų visuma, kurią priima politinė valdžia, formuodama savo užsienio ir tarptautinę politiką.

GLOBALIZĀCIJA – tai intensyvėjantis prekių, kapitalo, žmonių, informacijos ir technologijų judėjimas tarp pasaulio valstybių, turintis įtakos įvairioms gyvenimo sritims.

GRĖSMĖ – gresianti nemaloni padėtis ar pavojus, pavyzdžiui, karo grėsmė. Jos gali būti išorinės ir vidinės. **Išorinė grėsmė** – tai grėsmė, kuri nepriklauso nuo visuomenės ar konkrečios valstybės valios. **Vidinė grėsmė** – tai grėsmė, kylanti pačioje valstybėje, jas sukelia politiniai, ekonominiai, socialiniai ar ekologiniai veiksniai.

GRĖSMIŲ LAŪKAS – nacionaliniam saugumui galinčios kilti grėsmės ir rizikos veiksniai.

HEGEMŌNAS – asmuo ar valstybė, vadovaujanti kitiems, valdanti kitus. Hegemono viešpatavimas pasireiškia politinėje ir ekonominėje srityse kariniu pranašumu, vienos valstybės kontrole kitos valstybės atžvilgiu.

HIBRIDINĖ GRĖSMĖ – pažeidžiamumas, kurį savo naudai išnaudoja priešišku šalių valstybiniai ar nevalstybiniai veikėjai pasitelkdami hibridinius veiksmus, kuriais sukuria sudėtingesnę daugiamatę grėsmę.

HIBRIDINIAI VEIKSMAI – tai kompleksiskai naudojamos politinės, ekonominės, energetinės, diplomatinės, informacinės, kibernetinės, karinės ir kitos priemonės, kuriomis siekiama paveikti šalies politinius, socialinius ir ekonominius procesus, išvengiant atpažinimo ir atsako. Jie vis labiau pasireiškia per kultūrą, ekonomiką, teisėtvarką, diplomatiją, infrastruktūros projektus ir net kosminę erdvę.

HIBRIDINIS KĀRAS – XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje susiformavusi ir išplitusi kariavimo forma. Žymiausias hibridinio karo teoretikas Frankas Hofmanas hibridiniu karu laiko veiksmus, kai, siekiant politinių tikslų, vienu metu ir vienoje karo veiksmų erdvėje naudojami konvenciniai ginklai, nereguliarioms karinėms formuotėms būdinga taktika, teroristiniai ir kriminaliniai veiksmai.

IMPERIALIZMAS – valstybės politika ir praktika, kuria siekiama valdyti kitas šalis kariėmis ir ekonominėmis priemonėmis. Klasikiniu senovės laikų pavyzdžiu yra laikoma Rėmos imperija.

INFORMĀCINĖ GRĖSMĖ – tai užsienio valstybių ir nevalstybinių subjektų skleidžiama karo propaganda ir neapykantos kurstymas, jų klaidinanti prieš šalies interesus nukreipta informacija.

INTEGRĀCIJA – valstybių bendradarbiavimo forma, kai suverenios valstybės įsteigia bendras institucijas ar organizacijas ir suteikia joms išskirtinių galių.

INTERVEŅCIJA – tarptautinės teisės pažeidimas, kai viena ar kelios valstybės, naudodamos ginkluotą jėgą, ekonomines, politines ar kitas priemones, kišasi į kitos valstybės vidaus reikalus, kėsinasi į kitos valstybės nepriklausomybę ir suverenitetą.

INVĄZIJA – kariniai veiksmai, kuriuos vykdo vienas objektas, įsiverždamas į kito objekto teritoriją.

KARINĖ GRĖSMĖ – tai ginkluotas valstybės užpuolimas, kai prieš kitą valstybę ir jos gyventojus naudojama jėga. Karinė grėsmė gali būti tiesioginė ir netiesioginė. **Tiesioginė karinė grėsmė** – tai grėsmė, kuri kyla, kai užsienio valstybės ginkluotosios pajėgos įsiveržia į šalies teritoriją. **Netiesioginė karinė grėsmė** – tai kitos valstybės keliama grėsmė, kai ji grasina panaudoti ginkluotąsias pajėgas, šalia šalies sienos perkelia savo karinius dalinius, organizuoja didelio masto karines pratybas, netoliese dislokuoja branduolinį ginklą.

KARINĖ INTEGRACIJA – procesas, kai vienos valstybės karinės pajėgos ima sąveikauti su kitos valstybės karinėmis pajėgomis ir jų valdymas perduodamas vienai institucijai.

KARINĖ INTERVENCIJA – karinės prievartos forma, kai stengiamasi palaužti priešininkų valią priešintis, priversti juos vykdyti nurodymus, užimti teritoriją.

KIBERNĖTINĖ ERDVĖ – aplinka, kurią sudaro kompiuteriai ir kita ryšių bei informacinių technologijų įranga ir juose sukuriami ir (arba) jais perduodama elektroninė informacija.

KIBERNĖTINĖ GRĖSMĖ – tai veiksmai kibernetinėje erdvėje, kuriais siekiama sutrikdyti informacinių infrastruktūrų funkcionavimą, nacionaliniam saugumui svarbių valstybės institucijų ir ūkio sektorių veiklą, išgauti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančią ar kitą neviešą informaciją, įvykdyti kitas nusikalstamas veikas ir taip pakenkti valstybės bei jos piliečių saugumui.

KOLABORAVIMAS – bendradarbiavimas su priešiškos, šalį okupavusios (ar aneksavusios) valstybės institucijomis, kai kenkiama savo krašto valstybingumui ir piliečių interesams. Kolaboravimas dažnai susijęs su valstybės išdavimu.

KOLONIALIZMAS – valstybės užsienio politika, siekiant užimti teritorijas, esančias kituose žemynuose.

KONFRONTACIJA – ideologinis ar politinis susidūrimas, turint skirtingas nuomones, ginčas.

KONSEŅSUSAS – konflikto ar ginčo sprendimo būdas, kai siekiama nebūtinai geriausio ar teisingiausio sprendimo, o kad jis būtų priimtinas visoms konflikto ar ginčo pusėms.

KONVENČINIS KĀRAS – karas, kuriame naudojamos tarptautinėmis konvencijomis apibrėžtos kovos priemonės, reguliariosios ginkluotosios pajėgos ir įprasta ginkluotė, atsisakant masinio naikinimo ginklų (branduolinio, cheminio, bakteriologinio).

KSENOFÒBIJA – perdėtas nepalankumas arba priešiškumas svetimšaliams, viskam, kas svetima.

LIBERALIDEALIZMO SAUGŪMO

TEÒRIJA – teorija, kuria teigiama, kad saugumą gali užtikrinti gerai veikianti teisinė sistema.

LITVINIZMAS – teorija, teigianti, kad tikrieji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kūrėjai yra baltarusiai.

LOBIZMAS – interesų grupių veikla siekiant paveikti politikus, valstybės tarnautojus, kitus įtakingus asmenis, kad šie priimtų joms palankius politinius sprendimus.

MĖDIJA – techninė komunikacijos priemonė ar kanalas, naudojamas informacijai kurti, kaupti, saugoti ir (ar) perduoti. Medija gali būti fotografija, kinas, vaizdo technologijos, internetas, įvairios skaitmeninės pokalbių ir žinučių programos, tinklaraščių platformos, kompiuteriniai žaidimai.

MELAGIENA (angl. *Fake News*) – naujienos, kuriomis paprastai siekiama sugriauti fizinio ar juridinio asmens reputaciją, kartais siekiama iš to pasipelnyti.

METROPÒLIJA – valstybės dalis be jos kolonijų ar užjūrio teritorijų.

MIGRANTŲ KRIZĖ – dažniausiai nelegalūs migrantų srautai iš Afrikos ir Azijos, mėginantys patekti į Europos valstybes.

MILITARIZACIJA – valstybės ekonominė politika, orientuota į šalies karinės galios didinimą.

MOBILIZACIJA – valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir ūkio subjektų pertvarkymas ir išteklių sutelkimas pasirėngiant kolektyvinei valstybės gynybai ir vykdant gyvybiškai svarbias funkcijas ar tarptautinius įsipareigojimus, mobilizacija apima ir priemones, kuriomis siekiama įgyvendinti kariavimo tikslus, telkti ir aktyvinti pajėgas prieš ir per karą.

MONDIALIZMAS – geopolitikos kryptis, išreiškianti siekį suvienyti pasaulį ir jo regionus į vieną federacinę valstybę su bendra pasauline valdžia.

NARATYVAS – sakytinis arba rašytinis pasakojimas.

NEKONVENČINIS KĀRAS – karas, kuriame naudojami branduoliniai, biologiniai, radiologiniai ir (arba) cheminiai ginklai, toks karas neparemtas tarptautiniais susitarimais ir karo papročiais.

NEKRÒZĖ – gyvo organizmo ląstelių, audinių, organų arba kūno dalių žuvimas.

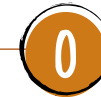
NELEGALIÒJI MIGRĀCIJA – migracija, dažniausiai tarptautinė, kai keliama gyventi į kitą vietą nesilaikant galiojančių teisės normų.

NEOATLANTIZMAS – teorija, kuria propaguojamas jūrinės Vakarų civilizacijos susitelkimas ir prieštata visam kitam pasauliui.

NEOLIBERALIZMAS – tai XX–XXI amžiaus pradžios ekonominės bei politinės minties kryptis, atgaivinti ir plėtojanti klasikinio liberalizmo idėjas, pritaikytas mūsų dienų išsivysčiusiai kapitalistinei visuomenei.

NEŠVARIÒJI BÒMBA – radioaktyviųjų medžiagų paskleidimo įtaisas, kuriuo, naudojant įprastinius sprogmenis, paskleidžiama radionuklidų.

NETIESIÒGINIS KĀRAS – politinė įtampa, kai tarp konfliktuojančių pusių nevyksta tiesioginiai kariniai veiksmai.

OPRÌČNINA – caro Ivano Žiauriojo 1565 m. įsteigtas dvaras ar ūkis, administravęs tas Rusijos žemes (dar vadinamas „oprìčnina“), kurios buvo atskirtos nuo kitos Maskvės dalies ir tiesiogiai pavaldžios carui. Šis terminas taip pat reiškia ekonominę ir administracinę politiką, pagal kurią rusų žemės buvo padalytos į dvi dalis ir sukurtas naujas administracinis paskirstymas. Oprìčnina buvo šiaurinėje ir centrinėje Maskvės dalyje. Ji buvo sukurta prievarta

pašalinus bojarinus (aukštesnius bajorus) iš jų dvarų – bojarinai ir jų šeimos buvo išžudyti arba ištremti. Terminas „opričnina“ taip pat reiškia terorą, kurį vykdė „opričnikai“ – caro dvaro naujieji nariai, daugiausia kilę iš žemės-niosios bajorijos. Opričninos politika sumažino bojarinų politinę galią, sutrikdė Rūsijos ekonomiką, kita vertus, prisidėjo prie Maskvės valstybės centralizacijos.

PANACĖJA – universalus vaistas nuo visų ligų, o perkeltine prasme – universali priemonė išspręsti problemą.

PASÁULIO TVARKÀ – tai visuma politinių, kultūrinių, etinių veiksnių, visuotinai priimtinių ir laikomų tarptautinės teisės norma.

PILIĖTINĖ VISÚOMENĖ – tai su valstybe ir verslu tiesiogiai nesusijusių institucijų, organizacijų ir individų (pvz., profesinės sąjungos, darbdavių organizacijos, Raudonojo kryžiaus organizacija, Skautų sąjunga ir kt.) visuma; pilietinei visuomenei būdingas savanoriškumo principas; pilietinė visuomenė apima individus ir organizacijas, siekiančias išsakyti savo nuomonę, kelti visuomenei svarbius probleminius klausimus, ieškoti jų sprendimų ir prisidėti juos įgyvendinant.

PILIĖTINIS KĀRAS – karas, vykstantis tarp tos pačios valstybės piliečių.

PLACDĀRMAS – įtvirtintas rajonas, kuriame sutelkiama kariuomenė, rengiantis pulti priešą; teritorija, kurios nors valstybės panaudojama pulti kitai valstybei.

PLEBISCĖITAS – valstybės ar atskiro regiono gyventojų balsavimas svarbiu visuomeninio ar valstybinio gyvenimo klausimu.

PLIURALISTINĖ VISÚOMENĖ – visuomenė, kurioje sukurtos pliuralizmo sąlygos, kai visi įvairių interesų turintys piliečiai gali laisvai organizuotis ir konkuruoti tarpusavyje dėl įtakos vyriausybei, o vyriausybė yra atvira įvairių grupių poveikiui, bet savo nuožiūra sprendžia, kiek ir į kokių grupių spaudimą atsižvelgti.

PLIURALIZMAS – valstybėje nusistovėjusi interesų grupių veiklos ir jų bei vyriausybės santykių sistema, kai visi įvairių interesų turintys piliečiai gali laisvai organizuotis ir konkuruoti tarpusavyje, dėl įtakos vyriausybei. Vyriausybė savo ruožtu yra atvira įvairių grupių poveikiui, bet savo nuožiūra sprendžia, kiek ir į kokių grupių spaudimą atsižvelgti.

POLĖTINĖ GRĖSMĖ – tai grėsmė, kai siekiama paveikti šalies politinę sistemą darant spaudimą valdžiai. Politinės grėsmės gali būti vidinės ir išorinės. **Vidinė politinė grėsmė** – tai grėsmė, kurią sukelia pati šalies politinė sistema: valdžios negebėjimas siekti politikos tikslų, visuomenės susipriešinimas ir kt. **Išorinė politinė grėsmė** – tai priešiškų jėgų galimybės daryti neigiamą poveikį šalies politinei sistemai.

POLĖTINIS REŽĖMAS – tai valstybės valdžios įgyvendinimo būdai ir priemonės, politinis režimas nustato valstybės institucijų, politinių partijų, visuomeninių junginių (organizacijų, susivienijimų, judėjimų) veiklos taisykles ir sąlygas.

PROPAGÁNDÀ – idėjų ir kitokios informacijos skleidimas siekiant paveikti ar paskatinti tam tikrą požiūrį, elgseną ar veiksmus naudojantis sąmoninga faktų manipuliacija.

RADIKALIZMAS – politikos kryptis, kai siekiama esminių, ryžtingų, visuomeninių politinio gyvenimo pokyčių.

REALIZMO SAUGÚMO TEÒRIJA – tai teorija, kai valstybės suprantamos kaip monolitiniai blokai, o vidaus politika nedaro jokio poveikio užsienio politikai, taip pat ši teorija tvirtina, kad valstybės tarpusavyje nuolat kovoja dėl išgyvenimo, o jų užsienio politika nulemta tos kovos.

REINTEGRÁCIJA – grįžimas į buvusią padėtį, būklę, prisitaikymas prie jos.

RELĖGINIS KĀRAS – karas, kylantis dėl religinių priežasčių.

RENTÀ – periodinė pinigine išmoka iš valstybės biudžeto, mokama jos gavėjui iki gyvos galvos, neterminuotai arba tam tikrą laiką už jo paties ar mirusio jo šeimos nario ypatingus nuopelnus valstybei.

RIBÓTAS KĀRAS – ribotas karinės ar kitos jėgos naudojimas, siekiant savų tikslų, kai karo reikalai paliekami daugiausia kariams.

SATELĖITAS – tai valstybė, formaliai nepriklausoma, bet esanti kitos valstybės politinės ir ekonominės įtakos sferoje, taip pat jos proteguojama užsienio reikaluose. „Satelito“ terminas dažniausiai vartojamas ideologinei priklausomybei pabrėžti.

SAUGÚMO KOMPONEŅTÀI – saugumo sistemą sudarantys įvairūs veiksmai, sprendimai ir priemonės.

SEPARATIZMAS – tautinės, religinės ar kitokios gyventojų grupės judėjimas už politinių ir teisinių ryšių nutraukimą su kita gyventojų grupe ir savarankiško ar pusiau savarankiško politinio vieneto įkūrimą.

SLAVOFĖLIJA – ideologinė ir religinė-filosofinė rusų socialinės ir filosofinės minties srovė, susiformavusi XIX amžiaus 3–4-ajame dešimtmetyje. Pabrėžė ypatingą rusišką tapatybę, jai būdingus skirtumus nuo Vakarų.

STATUS QUO (liet. *esama padėtis*) – tarptautinėje teisėje faktinė ar teisinė padėtis, kurią norima išlaikyti arba atkurti. Šiuo lotynišku terminu apibrėžiama tam tikrų tarptautinio gyvenimo faktų visuma arba tam tikra teisinė padėtis, susijusi su vietinės, regioninės ar pasaulinės politinės padėties stabilumu.

STRUKTÚRALIZMO TEÒRIJA – tai teorija, kuri teigia, kad saugumą užtikrina instituciniai ryšiai tarp valstybių, visos institucijos turi pasitarnauti taikos palaikymui.

ŠALTÀSIS KĀRAS – politinė įtampa, XX amžiaus antrojoje pusėje tvyrojusi tarp JAV ir Sovietų Sąjungos bei jų sąjungininkų ir nesukėlusios tiesioginio ginkluoto susidūrimo.

ŠVELNIÓJI (MINKŠTÓJI) GALIÀ – valstybės gebėjimas siekti savo interesų remiantis ne karine jėga, o gebėjimu įtikinti kitas valstybes ir visuomenes sekti jos ekonominiu, socialiniu, kultūriniu pavyzdžiu.

TAUTINĖ TAPATÝBĖ – tam tikri aiškiai apibrėžti bruožai, kurie leidžia tautą išskirti iš kitų tautų, tokie bruožai gali būti kalba, pilietybė, religija, istorinė atmintis ir kt.

TAUTĖNIO IŠSIVADÁVIMO KĀRAS – tai karas, kuriuo tautos siekia išsivaduoti iš tautinės priespaudos, gauti autonomiją ar kurti savo valstybę.

TĖISINĖ VALSTÝBĖ – tai valstybė, kurioje galioja konstitucijoje įtvirtinta teisės viršenybė ir reali žmogaus teisių apsauga.

TIESIÓGINĖ DEMOKRÁTIJA – demokratijos forma, kai piliečiai tiesiogiai (per visuotinius susirinkimus, referendumus, plebiscitus, peticijas, masinius mitingus, apklausas) dalyvauja valstybės sprendimų priėmimo procese.

TOTĀLINIS KĀRAS (dar vadinamas **visuotiniu karu**) – tai karas, kuriame valstybė karo reikmėms mobilizuoja visus žmogiškuosius, materialiuosius ir nematerialiuosius išteklius. Kovojava iki galutinės pergalės arba visiško pralaimėjimo.

TOTALITARIZMAS, TOTALITARINIS REŽIMAS – politinio režimo forma, kai valstybė siekia visiškai kontroliuoti visas visuomenės gyvenimo sritis.

TREČIOSIOS ROMOS TEORIJA – teologinė, istoriografinė ir politinė koncepcija, teigianti, kad Maskvą yra Romos imperijos ir Bizantijos įpėdinė. Ši teorija susiklostė XV–XVI amžiuje, ji aukština Māskvą ir apskritai Rūsiją kaip pasaulinį bažnytinį ir politinį centrą.

UNITARINĖ VALSTYBĖ – valstybės sandaros forma, kai valstybę sudarantys administraciniai teritoriniai vienetai (pvz., sritys, teritorijos, apskritys, vaivadijos) yra pavaldūs vienai centrinei valdžiai. Unitarinė valstybė paprastai turi vieną konstituciją ir bendrą įstatymų leidybos, teismų, pinigų ir mokesčių sistemą. Didžioji dalis pasaulio valstybių turi unitarinę valdymo formą.

UNITARIZMAS – valstybės valdymas, grindžiamas centralizuotu vadovavimu administraciniam teritoriniam vienetams.

VIŘSMO TECHNOLOGIJOS – technologijos, kurios iš esmės arba iš dalies gali pakeisti ar sutrikdyti nusistovėjusias technologijas, vykdomas funkcijas.

NACIONALINIS SAUGUMAS IR KRAŠTO GYNYBA

Vadovėlis
III gimnazijos klasei
1 dalis

Projekto vadovas
Atsakingasis redaktorius
Grafikos dizainerė
Iliustracijų autorius
Kalbos redaktorė

mjr. Darius Jakimavičius
dr. Mindaugas Nefas
Raimonda Namikaitė
Edvardas Rudvalis
dr. Nerija Jodelienė

TIRAŽAS

10 000 egz.

IŠLEIDO

Generolo Jono Žemaičio
Lietuvos karo akademija
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

SPAUSDINO

Uždaroji dizaino ir leidybos
akcinė bendrovė „Kopa“
M. K. Čiurlionio g. 82A, LT-03100 Vilnius